

TÜRK İDARE DERGİSİ

YIL :67

MART 1995

SAYI:406

İÇİNDEKİLER

Ahmet ÖZER	Türkiye'nin Yönetim Yapısına Toplu Bakış ve Yeniden Düzenleme İhtiyacı	1
Fikri GÖKÇEER	Atatürk Gerçeği	49
Dr. İlhan AKBULUT	150. Kuruluş Yıldönümünde Türk Polis Tarihi	69
Tuncer ÖZYER	Beş Yıllık Kalkınma Planlarında, Yıllık Programlarda ve İcra Planlarında İç Güvenlik	93
Kazım TEKİN	Sınır Nedir, Türkiye'nin Komşularıyla Olan Sınırları..	141
Mustafa DÖNMEZ	Türkiye'de Belediyeciliğin Tarihsel Gelişimi	165
Mustafa Lütü ŞEN	Kültürümüzde Vakıf Kurumu ve Fonksiyonu	175
Enis YETER	Almanya'da Köy Yenileştirilmesinin Felsefe ve Pratiği	183
M. Ulvi SARAN	Amerikan Siyasal Sisteminde Temel Kurumlar: Amerikan Federalizminde İkili Yapı	187
Yılmaz ARSLAN	İngiltere'de Siyasi Parti Sistemi	197
Mesut ŞENOL	Ulusal Güvenlikten Küresel Güvenliğe	207
MÜLKİ İDAREDE İZ BIRAKANLAR		
Mehmet ALDAN	Rahmi Bey	221
HABERLER	İçişleri Bakanlığından Haberler	231
MEVZUAT		
Mustafa Sami KOÇ	1 Ocak 1995-31 Mart 1995 Tarihleri Arasında Resmi Gazete'de Yayımlanan İçişleri Bakanlığı ve Mülki İdare Amirleri İle İlgili Mevzuat	245

İÇİŞLERİ BAKANLIĞI

ISSN 1300-3216

• İDARECİLER,

BANA İÇTEN SEVGİLERİNİ HAYKIRANLAR; YARIM ASIRDAN BERİ BÜYÜK TÜRK ULUSUNUN TAM ANLAMıyla MİLLET OLMASINA ÇALIŞAN, ONUNLA EN MODERN BİR TÜRK DEVLETİ KURMAK İÇİN İNSANLIK FEDAKÂRLIKLARININ HİÇBİRİNİ ESİRGEMEYEN KÜLTÜR, İDARE, İNTİZAM VE DEVLET ANLAMLARINI EN SON İLMÎ TELÂKKİLERE GÖRE TEBELLÜR ETTİRMeye ÇALIŞMIŞ VE ÇALIŞAN YÜKSEK DEĞERDE ARKADAŞLARIMDIR.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

TÜRKİYE'NİN YÖNETİM YAPISINA TOPLU BAKIŞ VE YENİDEN DÜZENLEME İHTİYACI

Ahmet ÖZER

Vali

GİRİŞ

Yönetimin yeri ve önemini vurgulayan enfes bir saptaması var rahmetli hocam Prof. Dr. Tahsin Bekir BALTA'nın: "Hukuki yönden yasama ve yargı idareye üstün görünürler. Bununla beraber, idare devlet ve toplum düzeninin temel unsurudur. Bu düzenin varlığı ve devamı en başta idarenin kesintisiz işlemesine bağlıdır. Yasama organı bir süre bulunmayabilir. Yargı mercileri bir süre işlemeyebilir. Hatta hükümet bir süre aksayabilir. İdare işlediği sürece Devlet ve toplum düzeni yine de az çok devam eder. İdare durursa, işte o zaman toplum düzeninden eser kalmaz, anarşi olur."¹

Bu incelememizde ülkemizde yönetimin kuruluş ve işleyişine etki yapan temel kavramlara değindikten sonra merkez ve taşrada son durum ve sorunlarımız değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK KAMU YÖNETİMİNİN YAPISINI ETKİLEYEN TEMEL İLKE VE KAVRAMLAR

I. ANAYASAL REJİM

Devletin yapısını, felsefesini, örgütlenişini ve işleyişini düzenleyen anayasal kurallar, yönetim sisteminin ana karakterini belirler. Bu kurallara bakarak yönetim sisteminin temel özelliklerini ortaya koymak olanaklıdır.

A. Devletin Temel Amaç ve Görevleri

1982 Anayasası önceki Anayasalardan farklı olarak Devletin temel amaç ve görevlerini 5. maddesinde şöyle belirtmiştir:

¹ Tahsin Bekir BALTA, *İdare Hukukuna Giriş*, Ankara, TODAİE, 1970 s. 19.

"Devletin temel amaç ve görevleri;

- Türk Milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak;
- Kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak;
- Kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleri ile bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmak;
- İnsanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaktır."

Madde gerekçesi: "Devletin nüfus unsurunu teşkil eden Türk Milleti bir bütündür, parçalanamaz. Parçalanamaz bir bütün olan Türk Milleti bağımsız bir devlet oluşturmuştur. Bu Devletin ülkesi hiç bir şekilde bölünemez ve siyasi rejimler içinde kişi hak ve hürriyetlerini en iyi şekilde gerçekleştiren güvence altına alan demokrasiyi ve cumhuriyeti korumak Devletin varlık sebebidir. Fakat Devlet aynı zamanda milletin huzurunu sağlamak ve fertlerini mutlu kılmak ile de yükümlüdür. Devlet ferdin hayat mücadelesini kolaylaştıracaktır. Ferdin insan haysiyetine uygun bir ortam içinde yaşamasını gerçekleştirecektir. Bu sosyal devletin görevidir... Sosyal devlet her şeyden önce insana ve insanın düşünce hakkına saygılıdır ve bu sınırlar içinde ferdin hak ve hürriyetlerinin kullanılmasını sınırlayan engelleri ortadan kaldırmak, onun başlıca görevleri arasındadır..."

B. Yönetimin Bütünlüğü İlkesi

Anayasanın 123. maddesinin 1 inci fıkrasına göre "İdare, kuruluş ve görevleri ile bir bütündür ve kanunla düzenlenir."

Madde gerekçesinde şu açıklamaya yer verilmiştir. "Maddede idarenin kuruluş ve görevleri bakımından bir bütün olduğu ilkesi getirilmek suretiyle, Türkiye Cumhuriyetinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün bir sonucu olarak, idarenin yerine getirdiği çeşitli görevlerde bu görevleri yerine getiren kuruluşlar arasında birlik sağlanmaktadır."

Bu ilke, çeşitli tüzelkişilerden oluşan kamu yönetimi alanındaki kuruluşların bir uyum içinde çalışmalarını gerekli kılar. Kamu yönetimini oluşturan kuruluşlar parçalanmaz gibi görünseler de, bu parçalanma hizmetler ve hizmetleri yerine getiren kuruluşlar açısından ortaya çıkar. Aslında bunların hepsi bir bütünün bir sistemin parçalarıdır. Genel yönetimle, yeniden yönetim kuruluşları arasındaki bütünlük ve uygun vesayet denetimi ile, bir yönetsel kuruluş içinde ise hiyerarşik denetim yolu ile sağlanır. Yönetimin bütünlüğünün sağlanması açısından gerek vesayet, gerek hiyerarşik denetim önemli bir araçtır²

2 Prof. Dr. A. Şeref GÖZÜBÜYÜK, **Yönetim Hukuku**, Sevinç Matbaası, Ankara 1989. s. 36.

C. Merkezden Yönetim ve Yerinden Yönetim

Yine Anayasanın 123. maddesinin 2. fıkrasına göre "idarenin kuruluş ve görevleri, merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayanır."

Madde gerekçesi şöyledir: "Türkiye'nin idari yapısının oluşmasında, tarihi gelişim ve deneyler sonucu merkezden yönetim ve yerinden yönetim birbirini tamamlayan ilkeler olarak ortaya çıkmış ve sürekli uygulama bulmuştur. Bunun sonucu olarak Devlet tüzelkişiliğinden başka, onun yanında, çeşitli kamu kişilikleri ortaya çıkmıştır. Bir başka deyimle, bugün kamu hizmetleri genel idare başta olmak üzere, mahalli idareler ve hizmet yönünden yerinden yönetim kuruluşları tarafından yürütülmektedir."

Merkezden yönetim, bir ülkede merkez memurlarının daha geniş yetkiler ve alt kademelere sahip olduğu ve alt kademelerin yetkilerinin ve takdir haklarının azaldığı bir yönetim biçimidir. Eğer Anayasa ve diğer yasalarla, aynı ülke içinde yerel nitelikte ve ayrı organlara ve yetkilere sahip kuruluşlara yer verilmişse, bu tür yönetim biçimine de "yerinden yönetim" denir.³

Bir Devletin ülkesi içinde tüm kamu hizmetlerinin bir elde, Devlet tüzelkişiliğinde toplanması durumunda "merkezden yönetim" ilkesi, kamu hizmetlerinin belli bölümlerinin Devletin dışında, başka kamu kuruluşları eliyle yürütülmesine de "yerinden yönetim" ilkesi denir.⁴

Anayasaya göre Türkiye, merkezi idare kuruluşu bakımından illere, iller de diğer kademeli bölümlere ayrılır. İllerin idaresi yetki genişliği esasına dayanır. Kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak amacıyla birden çok ili içine alan merkezi idare teşkilatı kurulabilir. Yerel yönetimlere gelince, bu kuruluşlar karar organları seçmenler tarafından oluşturulan kamu tüzelkişileridir. Merkezi yönetim yerel yönetimler üzerinde yerel hizmetlerin yönetimin bütünlüğü ilkesine uygun şekilde yürütülmesi, kamu görevlerinde birliğin sağlanması, toplum yararının korunması ve yerel ihtiyaçların gereği gibi karşılanması amacıyla "idari vesayet" yetkisine sahiptir.

D. İdari Rejim İlkesi

Türk kamu yönetimi, "idare hukuku" denen ayrı ve özgün bir hukuk ve "idari yargı" denen ayrı bir yargı düzenine sahiptir. Yine bu rejimde kamu yönetimi tek yanlı olarak bağlayıcı kararlar alabilir ve aldığı kararları kendisi uygulayabilir. Bu yönleriyle Türk kamu yönetimi, sistem açısından "idari rejim" diye adlandırılan bir yönetim biçimine örnek oluşturur. Bu örnek Kara Avrupası, özellikle Fransız örneğinden esinlenmiştir. Kamu yönetimi, esas itibarıyla "güçler ayrılığı" ilke-

3 Prof. Dr. Nuri TORTOP, **Mahalli İdareler**, İksan Matbaası Ltd. Şti., Ankara 1988, s. 5.

4 Prof. Dr. A. Şeref GÖZÜBÜYÜK, **a.g.e** , s. 31.

sinde sözü edilen üç güçten "yürütme" dalında yer alır. Başka bir deyişle siyasal bir organ olan yürütmenin içinde bulunmakla birlikte ayrı ve kendi kendine davranabilme yeteneğine sahip "teknik bir varlık"tır. Bu rejimde yasananın yönetim üzerinde doğrudan bir etkisi yoktur. Yasananın muhatabı hükümettir. Meclis ancak çıkaracağı yasalarla yönetime yön verir. Yasama, bu yol dışında yönetimi ancak hükümet üzerindeki denetim yetkilerini kullanmak suretiyle etkileyebilir.

E. Özlük Haklarının Yasa ile Düzenlenmesi İlkesi

Bu ilke kamu yönetimini etkileyen anayasal ilkelerin başında gelir Anayasa, Devletin ve KİT'lerin ve diğer kamu tüzelkişilerinin genel idare esaslarına göre yürütmekle yükümlü oldukları kamu hizmetlerinin gerektirdiği asli ve sürekli görevlerin memurlar ve diğer kamu görevlileri eliyle yürütülmesini öngörmektedir. Asıl önemlisi memurların ve diğer kamu görevlilerinin nitelikleri, atanmaları görev ve yetkileri, hakları ve yükümlülükleri, aylık ve ödenekleri ve diğer özlük işlerinin "yasa" ile düzenlenmesi zorunluluğudur. Burada kamu hizmetlerinden bir kısmının genel idare esaslarına göre, diğer bir kısmının da genel idare esasları dışında yürütülebileceği kabul edilmektedir. Genel idare esaslarına göre yürütülmesi gereken asli ve sürekli görevlerin memurlar ve diğer kamu görevlileri eliyle yürütülmesi temel bir kural olarak benimsenmiştir. Burada geçen "diğer kamu görevlileri" kategorisi memurlar ve işçiler dışında kamu hizmetinin gerektirdiği asli ve sürekli görevlerde yönetime kamu hukuku ilişkisiyle bağlı olan çalışanlardır.

Özlük haklarının yasa ile düzenlenmesi zorunluluğu tartışmalara neden olmaktadır. Yasalarla düzenlenmesi gereken konularda düzenlemenin derecesi ve ölçüsü ne olacaktır? Anayasa mahkemesi içtihatlarına göre, yasanın en azından genel çerçeveyi, temel kuralları ve esasları göstermesi gerekir. Ayrıntılar yürütmenin takdirine bırakılabilir. Öğretide de benzer görüşler ileri sürülmektedir. T. Bekir Balta, idare edilenler ya da yönetim açısından "özel güven" ve "istikrar" isteyen konuların yasa ile düzenlenmesi, geri kalanların ise düzenleyici genel veya bireysel işlemlere ve önlemlere bırakılmasının uygun olacağını ileri sürmektedir. Baha'ya göre yasayla belirtilmesi zorunlu olan ya da düzenlenmesi yasaya ait bulunan bir konuyu yasanın bütün kapsamı ve ayrıntıları ile kurallara bağlaması gerekli değildir. Yasa, konuya ilişkin asli kuralları belirtmekle yetinerek uygulamayı, tekniğe, yer ve zamanca değişen ekonomik ve öteki durumlara göre ayarlamak suretiyle ikinci derecede genel ve bireysel konuları idari işlemlere bırakabilir.⁵

5 Dr. Cahit TUTUM. **Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma**, 1994. TESAV Yayın No: 3.

F. Güvence İlkesi

Anayasa kendi yapısı içinde memurluğun güvenceli bir meslek olduğu düşüncesini taşımaktadır. Bunun bir işareti memur hukukunun yasalarla düzenlenmesi zorunluluğudur.

- Memurlar anayasaya ve yasalara bağlı olarak görev yaparlar, (md. 129)
- Bütün işlemlerinde yasa önünde eşitlik ilkesine uygun davranmakla yükümlüdürler. (md. 10)
- Yetkilerini kullanırken işledikleri kusurlardan doğan tazminat davaları, kendilerine rücu edilmek kaydıyla, ancak idare aleyhine açılabilir, (md. 129)
- Siyasi partilere giremezler ve görevden çekilmedikçe aday olamazlar (md 68).
- İşledikleri iddia edilen suçlardan ötürü ceza davası açılması, istisnalar dışında idari mercilerin iznine bağlıdır, (md. 129)
- Yönetimin kendileriyle ilgili her türlü işlem ve kararları aleyhine idari yargıya başvurma hakları vardır. Anayasa ve yasalara aykırı olarak verilen emirlere karşı direnme ve konusu suç teşkil eden bir emri yerine getirmeme hakları vardır, (md. 137)

Tüm bu düzenlemeler kamu görevlilerinin güvenceli bir statü içinde bulunduğunu göstermektedir. Amaç, anayasa ve yasalara bağlı sürekli ve güvenceli bir statü içinde yansız ve objektif işleyen bir memuriyet sistemini oluşturmaktır.⁶

G. Partiler Rejimi

Türk siyasal sisteminin özü, partilere dayalı siyasal temsili esas alan parlamenter rejimdir. Anayasa siyasal partileri demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları olarak görmektedir.

Ülkemizde 1961 Anayasasından başlayarak siyasi partiler kamu hukuku içine alınmış, giderek artan ölçüde siyasal düzenlemelere konu olmuştur. Buna göre;

1. Siyasi partilerin parti içi çalışmaları ve kararları demokrasi esaslarına aykırı olamaz.
2. Sınıf veya zümre egemenliğini veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayan siyasi partiler kurulamaz.
3. Siyasi partiler tüzük ve programları dışında faaliyette bulunamazlar. Anayasanın 14. maddesindeki sınırlamalar dışına çıkamazlar.

Özetle, siyasi partilerin faaliyetleri ile ilgili daha bir kısıtlamalar, gerek 1982 Anayasasında, gerekse Siyasi Partiler Kanununda çok ayrıntılı olarak düzenle-

6 Dr. Cahit TUTUM, a.g.e., s. 37.

meye tabi tutulmuştur. Bu siyasal çevre de yönetim hukukunu geniş ölçüde etkileyen bir unsur olmaktadır.

H. Ekonomik Yapı

Yönetim sistemini çevreleyen etki halkalarından biri de ekonomik sistemdir. Bu sistem kamu yönetimini iki biçimde etkiler: Birincisi ekonominin yönetimden beklentileri ve isteklerin yarattığı baskıdır. İkincisi ise ekonomik bozuklukların kamu yönetimi üzerindeki yansımalarıdır. Türk ekonomisi özellikle 1960'lardan sonra kalkınma planları ile değişim sürecine girmiştir.

Ekonomik sistem "korumacı" yapıdan, "ithal ikameci" yapıya ve oradan da "serbest pazar ekonomisi" ne doğru bir gelişim çizgisi izlemiştir. Bütün bu değişim evrelerinde Türk kamu yönetimi esas itibariyle aynı kalmış, fazla bir değişiklik göstermemiştir.

I. Sosyal Yapı

Kamu yönetimini etkileyen halkalardan biri de sosyal yapıdır. Bu yapı yönetimi dolaylı etkilemektedir. Bunun iki boyutu vardır: Nüfus yapısı ve yerleşim kentleşme olgusu. Türkiye'nin nüfusu 1992 itibariyle 59.233.000'dir. Nüfusu Türkiye'ye en yakın üç Avrupa ülkesi İtalya, İngiltere ve Fransa'dır. Nüfus artış hızı itibariyle Türkiye 24 OECD ülkesi arasında birinci sırada bulunmaktadır (% 2,3). Türkiye'nin dışında kalan 23 OECD ülkesinin nüfus artış hızı ortalaması % 0,7'dir.

Bu tespitten çıkan sonuç şudur: Sosyal yapı ve hızlı nüfus artışı kamu yönetimini yeni örgütsel düzenlemelere ve yaklaşımlara zorlamaktadır. Bu dayatmaya karşın kamu yönetimi beklenen esnekliğe bir türlü sahip olamamıştır. Oysa temel sosyal göstergeler yönetime büyük sorumluluklar yüklemektedir. Güney-Doğu Anadolu sorunu, hızlı nüfus artışı, nüfusun bileşiminde ortaya çıkan değişimler, iç göç, çarpık kentleşme, dağınık ve küçük yerleşim birimlerinin sorunları kamu yönetimine meydan okumaktadır. Kamu yönetimi bir yandan yöresel ve yerel hizmet farklılıklarını gidermek için bir sosyal dengeleme aracı olmaya zorlanırken, öte yandan vatandaşın can ve mal güvenliğini ve temel haklarını güvenceye alabilecek bir karar ve hareket esnekliğine ve yeterliliğine ulaşma sorunu ile karşı karşıya bulunmaktadır.⁷

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK KAMU YÖNETİMİNİN KURULUŞ VE İŞLEYİŞİ

I. MERKEZİ İDARE KURULUŞLARI

Cumhuriyetin temel organları yasama, yürütme ve yargıdır.

⁷ Dr. Cahit TUTUM, a.g.e., s. 38.

A. Yasama

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 6. maddesine göre, egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. Türk milleti egemenliğini, Anayasanın koyduğu esaslara göre yetkili organları eliyle kullanır.

Egemenliğin kullanılması, hiç bir surette hiç bir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılamaz. Hiç bir kimse veya organ kaynağını anayasadan almayan bir devlet yetkisi kullanamaz.

Yasama yetkisi, kaynağını anayasadan alan yetkilerden biridir.

Yine anayasanın 7. maddesine göre yasama yetkisi Türk Milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisindir. Bu yetki devredilemez.

Görev ve Yetkileri

Kanun koymak, değiştirmek, kaldırmak; Bakanlar Kurulunu ve bakanları denetlemek; Bakanlar Kuruluna belli konularda kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi vermeli; Bütçe ve kesin hesap kanun tasarısını görüşmek ve kabul etmek; para basılmasına ve savaş ilanına karar vermek; Milletlerarası antlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak; Anayasanın 14. maddesindeki fiillerden dolayı hüküm giyenler hariç olmak üzere, genel ve özel af ilanına, mahkemelerce kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar vermek ve anayasanın öteki maddelerinde öngörülen yetkileri kullanmak ve görevlerini yerine getirmektir. Anayasanın 75, 76, 77, 79 ve 80. maddelerine göre T.B.M.M. milletçe genel oyla seçilen 450 milletvekilinden kuruludur. 30 yaşını dolduran ve seçilmeye engel bir durumu bulunmayan her Türk milletvekili seçilebilir. T.B.M.M'nin seçimleri 5 yılda bir yargı organlarının genel yönetim ve denetimi altında yapılır. T.B.M.M. üyeleri, seçildikleri bölgeyi veya kendilerini seçenleri değil, bütün milleti temsil ederler.

B. Yargı

Anayasamıza göre Türk milletine ait olan egemenliği kullanan organlardan biri de yargıdır. Yargı yetkisi, Türk milleti adına bağımsız mahkemelerde kullanılır.

Anayasamız 132. maddesiyle mahkemelerin bağımsızlığını sağlayarak 139. maddesiyle hakimlere ve savcılara güvence tanımıştır.

Bu maddeye göre;

Hakimler görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm verirler.

Hiç bir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hakimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz.

Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadırlar. Bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiç bir surette değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez.

Hakim ve savcılar azlolunamaz, kendileri istemedikçe, anayasada gösterilen yaştan önce emekliye ayrılamazlar; bir mahkemenin veya kadronun kaldırılması sebebiyle de olsa, aylık, ödenek ve diğer özlük haklarından yoksun kılınmaz.

Anayasamızda düzenlenen yüksek mahkemeler, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ve Uyuşmazlık Mahkemesi ile ilkece T.B.M.M. adına denetim görevi yapmakla birlikte yargı yetkisini kullanan Sayıştay'dır.

Anayasaya göre, mahkemelerin bağımsızlığı ve hakimlik teminatı esaslarına göre kurulup görev yapan Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, adli ve idari yargı hakim ve savcılarının özlük işlerini düzenleyen ve bir mahkemenin veya bir hakimin veya savcının kadrosunun kaldırılması veya bir mahkeme yargı çevresinin değiştirilmesi konusunda teklifleri karara bağlamakla yetkili bir organdır.

Yüksek Seçim Kurulu ise Anayasanın yargı bölümünde yer almamakla birlikte seçimlerin genel yönetim ve denetimiyle görevli ve yetkili bir organdır.

Yasama ve yargı organlarına kısaca temas ettikten sonra Yürütme organı ile ilgili daha geniş açıklamalara yer vermek istiyoruz.

T.C. YÖNETSEL YAPISI

GENEL YÖNETİM		YERİNDEN YÖNETİM
Merkez Örgütü	Taşra Örgütü	Yerel kuruluşlar
Cumhurbaşkanı	İl	İl Özel Yönetimi
Bakanlar Kurulu	İlçe	Belediye
Bakanlıklar	Bucak	Köy
Yardımcı Kuruluşlar	Bölge	Hizmetset Kuruluşlar
- Danıştay		- Üniversiteler
- Sayıştay		-TRT
- Devlet Planlama Teşkilatı		- KİT'ler
- Milli Güvenlik Kurulu		- Emekli Sandığı
- Diğerleri		- Diğerleri
Diyanet İşleri Başkanlığı		-Meslek Kuruluşları
		-Baro
		Ticaret Odası
		-Diğerleri

YÜRÜTME

Türk Milleti, egemenliğini, Anayasanın koyduğu esaslara dayanarak, yetkili organları eliyle kullanır.

Egemenliğin kullanılması, hiç bir surette, hiç bir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılamaz. Hiçbir kimse veya organ kaynağını Anayasadan almayan bir Devlet yetkisi kullanamaz.

Yürütme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından Anayasa'ya ve kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir.

Cumhurbaşkanı devletin başıdır. Bu sıfatla Türkiye Cumhuriyetini ve Türk Milletinin birliğini temsil eder; Anayasanın uygulanmasını, devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını gözetir.

Bakanlar Kurulu, Başbakan ve Bakanlardan kurulur.

Yürütme görevinin gerektirdiği hizmetler, merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarna uygun olarak idare tarafından yerine getirilir. İdare, kuruluş ve görevleriyle bir bütündür ve kanunla düzenlenir.

1. CUMHURBAŞKANI

Cumhurbaşkanı, T.B.M.M'nce kırk yaşını doldurmuş ve yükseköğrenim yapmış kendi üyeleri veya bu niteliklere ve milletvekili yeterliliğine sahip Türk vatandaşları arasından yedi yıllık bir süre için seçilir. Bir kimse iki defa cumhurbaşkanı seçilemez. Cumhurbaşkanı seçilenin varsa partisi ile ilişkisi kesilir ve T.B.M.M. üyeliği sona erer. Göreve başlarken Anayasanın 103. maddesinde yazılı şekilde T.B.M.M. önünde and içer.

Cumhurbaşkanı Devletin başıdır. Bu sıfatla, Türkiye Cumhuriyetini ve Türk Milletinin birliğini temsil eder. Anayasanın uygulanmasını devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını gözetir.

Bu amaçla şu yetkileri kullanır:

a) Yasama ile ilgili olanlar:

- Gerekli gördüğü takdirde yasama yılının ilk günü T.B.M.M'de açılış konuşması yapar.

T.B.M.M'ni gerektiğinde toplantıya çağırır.

- Kanunları yayımlar, kanunları tekrar görüşmek üzere T.B.M.M'ne geri gönderir.

- Anayasa değişikliklerine ilişkin kanunları gerekli gördüğü takdirde halkoyuna sunar.

- Kanunların, kanun hükmünde kararname, T.B.M.M. içtüzüğünün tümünün veya belirli hükümlerinin Anayasaya şekil ve esas bakımından aykırı oldukları gerekçesi ile Anayasa Mahkemesinde iptal davası açar.

- T.B.M.M. seçimlerinin yenilenmesine karar verir.

b) Yürütme ile ilgili olanlar:

- Başbakanı atar ve istifasını kabul eder.
- Başbakanın teklifi üzerine bakanları atar ve görevlerine son verir.
- Gerekli gördüğü hallerde Bakanlar Kuruluna başkanlık eder veya Bakanlar Kurulunu başkanlığı altında toplantıya çağırır.
- Yabancı devletlere Türk Devletinin temsilcilerini gönderir.
- Türkiye Cumhuriyetine gönderilecek yabancı Devlet temsilcilerini kabul eder.
- Milletlerarası andlaşmaları onaylar ve yayımlar.
- T.B.M.M. adına TSK'nin Başkomutanlığını temsil eder, TSK'nin kullanılmasına karar verir.
- Genelkurmay Başkanını atar.
- Milli Güvenlik Kurulunu toplantıya çağırır, Milli Güvenlik Kuruluna başkanlık eder.
- Başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu Kararı ile sıkıyönetim veya olağanüstü hal ilan eder ve kanun hükmünde kararname çıkarır kararnameleri imza eder.
- Sürekli hastalık, sakatlık ve kocama nedeniyle belirli kişilerin cezalarını hafifletir veya kaldırır.
- Devlet Denetleme Kurulu üyelerini ve başkanını atar. Devlet Denetleme Kuruluna inceleme, araştırma ve denetleme yaptırır.
- Yüksek Öğretim Kurulu üyelerini ve üniversite rektörlerini seçer.

c) Yargı ile ilgili olanlar:

- Anayasa Mahkemesi üyelerini, Danıştay üyelerinin dörtte birini, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı vekilini, Askeri Yargıtay üyelerini, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi üyelerini, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu üyelerini seçer.

Cumhurbaşkanı, ayrıca anayasada ve kanunlarda verilen seçme ve atama görevleri ile diğer görevleri yerine getirir ve yetkileri kullanır.

d) Sorumluluk ve sorumsuzluk hali:

Cumhurbaşkanının, anayasa ve diğer kanunlarda Başbakan ve ilgili bakanın imzalarına gerek olmaksızın tek başına yapabileceği belirtilen işlemleri dışındaki bütün kararları, Başbakan ve ilgili bakanlarca imzalanır. Bu kararlardan Başbakan ve ilgili Bakanlar sorumludur.

Cumhurbaşkanının re'sen imzaladığı kararlar ve emirler aleyhine Anayasa Mahkemesi dahil, yargı mercilerine başvurulamaz.

Cumhurbaşkanı, vatana ihanetten dolayı TBMM üye tamsayısının en az üçte birinin teklifi üzerine, üye tamsayısının en az dörtte üçünün vereceği kararla suçlandırılır.

e) Cumhurbaşkanına vekillik etme:

Cumhurbaşkanının hastalık ve yurt dışına çıkma gibi nedenlerle geçici olarak görevinden ayrılması hallerinde, görevine dönmesine kadar; ölüm, çekilme veya başka bir nedenle Cumhurbaşkanlığı makamının boşalması halinde de yenisi seçilinceye kadar, TBMM Başkanı Cumhurbaşkanına vekillik eder ve Cumhurbaşkanına ait yetkileri kullanır.

2. BAŞBAKAN VE BAKANLAR KURULU

Bakanlar Kurulu, Başbakan ve Bakanlardan oluşur. Başbakan, Cumhurbaşkanınca TBMM üyeleri arasından atanır. Başbakanca seçilen bakanların atanması, Cumhurbaşkanlarınca yapılır. Milletvekili olmayan bir kişi de bakan olarak atanabilir.

Bakanlar kurulu kurulduktan sonra en geç bir hafta içinde, hükümet programı mecliste okunur ve güvenoyuna başvurulur.

A) Başbakanın Görevleri

Başbakan Bakanlar Kurulunun başkanı olarak bakanlar arasında işbirliğini sağlar ve hükümetin genel siyasetinin yürütülmesini gözetir. Başbakan ile Bakanlar arasında ast-üst ilişkisi yoktur. Buna karşın uygulamada Başbakan hükümetin bütün yükünü taşımakta ve bakanlar üzerinde büyük bir güce ve etkiye sahiptir. 1982 Anayasası Başbakana, bakanların görevlerini Anayasa ve kanunlara uygun olarak yerine getirmelerini gözetmek ve düzeltici önlemleri alma görevini vermiştir. Başbakanla ters düşen bakanların hükümetten ayrılmaları gerekir. 1982 Anayasası, başbakanın önerisi üzerine Cumhurbaşkanına, bakanların görevine son verme yetkisi de tanımıştır. 1982 Anayasası yalnız cumhurbaşkanını değil, Başbakanı da güçlendirmiştir.

B) Bakanlar Kurulu

Devletin önemli işleri Bakanlar Kurulunda karara bağlanır. Bunlar çok ve çeşitli işlerdir. Tüzüklerin çıkartılması, bazı kamu görevlilerinin atanması gibi yönetsel görevlerin yanında Bakanlar Kurulunda karara bağlanması gerekmeyen pek çok ayrıntılı konularda da karar alındığı görülmektedir.

C) Çalışma Yöntemi

Bakanlar Kuruluna Başbakan başkanlık eder. Gerekli gördüğü durumlarda, Bakanlar Kuruluna Cumhurbaşkanı da başkanlık edebilir. 1982 Anayasası, olağanüstü hal ve sıkıyönetim ilânı ve bu dönemlerde kanun hükmünde kararname çıkarılmasına ilişkin Bakanlar Kurulu toplantılarına Cumhurbaşkanının başkanlık edeceğini belirtmiştir.

Bakanlar Kurulu kararlarını oybirliği ile alır; çoğunlukla karar alma yolu yoktur. Bakanlar Kurulu çalışmalarını düzenleyen bir içtüzük yoktur; ancak buna gerek vardır.

D) Bakan ve Bakanlıklar

Genel yönetimin üzerine aldığı kamu hizmetleri, genel olarak bakanlıklar biçiminde örgütlendirilir.

Her bakanlığın başında bir bakan bulunur. Bakanlıkları olmayan bakanlar da vardır. Bunlara "Devlet Bakanı" denir. Bakanların meclis içinden olması gerekmez; dışardan da atanabilir.

a) Bakanlıkların Kuruluşu

1982 Anayasanın 113. maddesi, "bakanlıkların kurulması, kaldırılması, görevleri, yetkileri ve teşkilatı kanunla düzenlenir" kuralını getirmiş, uygulamada karşılaşılan kargaşaya bir son vermek istenmiştir. "Bakanlıkların Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun" ile de bakanlıkların kurulmasına, örgütlenmesine, görev ve yetkilerine ilişkin kurallar getirilmiştir.

b) Bakanlıkların Görevleri

Bakanlıkları olan bakanların hem siyasal hem de yönetsel görevleri vardır. Bunların yönetsel görevlerinden bazıları şunlardır:

- Başında bulunduğu bakanlığın en yüksek yöneticisidir.
- Bakanlığı temsil eder.
- Bakanlıkta bulunan kamu görevlilerine emir ve yön verir; onları denetler.
- Bakanlık adına yapılan harcamaları imzalar.
- Bakanlık adına yönetmelikler yapar.
- Bakanlığın hükümet ve yasama ile olan ilişkilerini sağlar.

Devlet bakanlarının bakanlıkları yoktur, görevleri esas itibarıyla siyasidir. Hükümet işlerinde başbakana yardımcılardır. Diğer bakanlar gibi sürekli kamu hizmeti yürütemezler. Ancak uygulamada diğer bakanlar gibi Başbakanlığa bazı birimler üzerinde tasarrufta bulunurlar. Bu uygulamanın hukuk sistemine uygunluğu tartışmalıdır.

c) Bakanların Sorumlulukları

Bakanların Anayasaya göre siyasal, ceza kanunlarına göre cezai ve özel hukuk çerçevesinde de mali sorumlulukları vardır.

Bakanların siyasal sorumlulukları T.B.M.M'ne karşıdır. Bunlar, yalnız kendi eylem ve işlemlerinden değil, emri altında çalışanların eylem ve işlemlerinden de Meclise karşı sorumludur. Bakanlar görevleriyle ilgili suçlarından dolayı, Yüce Divan olarak Anayasa Mahkemesinde yargılanır.

Bakanın Yüce Divana gönderilmesi, Meclis soruşturması sonucu yalnız Meclis kararı ile olur. Yüce Divanda yargılanması kararlaştırılan bakan, bakanlıktan düşer.

d) Bakanlıkların İç Yapıları

Bakanlıkların iç yapıları bakımından süren karmaşa 1983 yılında çıkarılan KHK ve 1984 yılında çıkarılan Bakanlıkların Kuruluş ve Görev Esasları Hakkındaki Yasa ile sona ermiş ve bakanlıklar belli bir yapıya kavuşturulmuştur. Buna göre bakanlığın merkez kuruluşları üç kümede toplanmıştır.

aa. Ana Hizmet Birimleri

Bakanlığın yürütmekle sorumlu olduğu hizmet ve görevler, ana hizmet birimleri eliyle yürütülür. Bunlar, genel müdürlük veya daire başkanlığı biçiminde örgütlendirilmiştir. Bunlar, bakanlıkların kendi kuruluş yasalarında gösterilir. Ana hizmetlerden bir bölümü de bakanlığa bağlı olarak, özel yasa ile kurulan, genel bütçe içinde ayrı bütçeli veya katma bütçeli ya da özel bütçeli kuruluşlardır. Bunlara "bağlı kuruluşlar" adı verilir. Bunların iç yapıları da bakanlıkların iç yapılarına benzer. Bunların da "danışma", "denetim" ve "yardımcı" birimleri vardır. Bağlı kuruluşların, bir bakanlıktan alınıp başka bir bakanlığa bağlanması, başbakanın önerisi ve Cumhurbaşkanının onayı ile olabilmektedir.

bb. Danışma ve Denetim Birimleri

Bakanlıkların merkez örgütünde, ihtiyaca göre, Teftiş Kurulu Başkanlığı, Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Hukuk Müşavirliği, Bakanlık Müşavirleri, Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği gibi danışma ve denetim birimleri bulunur.

cc. Yardıma Birimler

Bakanlıkların merkez örgütünde ihtiyaca göre, Personel Genel Müdürlüğü veya Daire Başkanlığı, Eğitim Dairesi Başkanlığı, İdari ve Mali İşler Dairesi

Başkanlığı, Savunma Sekreterliği ve Özel Kalem Müdürlüğü adım taşıyan yardımcı birimler bulunur.

Her bakanlıkta, bu üç kümede toplanan birimlerin üzerinde bakana yardımcı olan, bakan adına, bakanın emirleri yönünde, plana, programa ve hukuka uygun olarak, bakanlık hizmetlerini yürüten bir Müsteşar bulunur. Müsteşar, bakanlık teftiş kurulu dışındaki birimlere gereken emirleri verir ve bunların uygulanmasını gözetir ve sağlar.

Bakanlıkların Kuruluş ve Görev Esasları Hakkında Kanunda, bakanlıklara bağlı kuruluşlar, bakanlıkların taşra teşkilatı hakkında kurallar da yer almaktadır. Bakanlıklar, merkez, taşra, bağlı ve yurtdışı örgütü bakımından bir düzene kavuşturulmuştur. Bu son yıllarda idareyi yeniden düzenleme alanında yapılan en önemli düzenlemelerden biridir.

3. YARDIMCI KURULUŞLAR

A. Milli Güvenlik Kurulu

Bir Anayasa kurumudur. Anayasanın 118. maddesi uyarınca, MGK, "Devletin milli güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulaması ile ilgili kararların alınması ve gerekli koordinasyonun sağlanması konusunda görüşlerini Bakanlar Kuruluna bildirir". Anayasa ayrıca MGK nun "Devletin varlığı ve bağımsızlığı, Ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği, toplumun huzur ve güvenliğinin korunması hususunda alınmasını zorunlu gördüğü" önlemlere ilişkin önerilerde bulunabileceğini ve bunların Bakanlar Kurulunca "öncelikle" dikkate alınacağını belirtmiştir. MGK, hükümete yardımcı bir kuruluştur. Karar ve davranışlarından hükümet sorumludur.

a) MGK nun Görevleri

- Devletin ulusal güvenlik siyasetinin saptanması ve uygulanması ve eşgüdümün sağlanması konularında görüş belirtmek.
- Devletin ulusal güvenlik siyaseti doğrultusunda saptanan hedeflerin ve hazırlanan plan ve programların gerçekleştirilmesine ilişkin önlemleri saptamak.
- Devletin ulusal güvenlik siyasetini etkileyecek, ülkenin siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel ve teknolojik durumunu ve gelişmesini yakından izlemek ve değerlendirmek.
- Devletin varlığı, bağımsızlığı, ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği, toplumun huzur ve güvenliğinin korunması konusunda gerekli önlemleri saptamak.
- Olağanüstü hal, sıkıyönetim, seferberlik ve savaş hali ilanı için görüş belirtmek.

Ulusal güvenlik kavramı geniş kapsamlıdır. Ulusal güvenlik iç ve dış güvenliği kapsadığı gibi, ulusal güvenlikle ilgili olan ekonomik ve toplumsal konuları da kapsar. Bu nedenle MGK birçok konu ile ilgilenmektedir.

MGK'nun kararları "öneri" niteliğindedir. Bunlar ancak Bakanlar Kurulunca benimsendiği ölçüde hukuksal değer kazanır.

b) MGK'nun Yapısı

MGK "Cumhurbaşkanının başkanlığında, Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Milli Savunma, İçişleri, Dışişleri Bakanları, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ve Jandarma Genel Komutanından kurulur". Sivil asker karışımı bir kuruluştur. Kurula Cumhurbaşkanı bulunmadığı zaman Başbakan başkanlık eder. Kurulun gündemi Cumhurbaşkanınca hazırlanır. Gündemin hazırlanmasında, Başbakan ve Genelkurmay Başkanınca hazırlanır. Gündemin hazırlanmasında, Başbakan ve Genelkurmay Başkanının önerileri de dikkate alınır. Başbakana bağlı olan, MGK Genel Sekreteri Genelkurmay Başkanının önerisi üzerine, Bakanlar Kurulunca atanır. Kurulda çalışan görevliler iki kümede toplanırlar. Biri devamlı olanlar, diğeri geçici olarak başka kumrulardan alınırlar.

c) MGK'nun Çalışma Biçimi

Ulusal güvenlikle ilgili hazırlık çalışmaları, Genel Sekreterlikçe yapılır. Kurul kararlarını çoğunlukla alır. Kurul ayda bir toplanır. Başkanın çağrısı üzerine, daha sık toplanabilir. Kurul, görüşmelerini kapalı olarak yapar. Toplantılar konusunda, gerektiğinde kamuoyuna bilgi verir.

B. Devlet Planlama Teşkilatı

1961 Anayasası gibi 1982 Anayasası da "ekonomik, sosyal ve kültürel" kalkınmanın plana göre yapılması ilkesini öngörmüştür. 166. madde kalkınmanın plana göre yapılmasını ve bu amaçla gerekli örgütün kurulmasını Devlet görevleri arasında saymıştır. Yine aynı maddede, planda milli tasarrufu ve üretimi artırıcı, fiyatlarda istikrar ve dış ödemelerde dengeyi sağlayıcı, yatırım ve istihdamı geliştirici önlemlerin alınacağı, yatırımlarda toplum yararları ve gereklerinin gözetileceği kaynakların verimli biçimde kullanılmasının hedef alınacağı belirtilmiştir.

DPT, Başbakana bağlı genel bütçe içinde yer alan bir kuruluştur. Başbakan yetkilerini bir devlet bakanı eliyle kullanabilir.

a. DPT'nin Görevleri

- Devletin iktisadi ve sosyal amaçlarının belirlenmesinde hükümete yardımcı olmak;
- Kalkınma ilkelerini saptamak; beş yıllık kalkınma planlarını, yıllık programları hazırlamak ve uygulamalarını izlemek;

- Planların başarı ile uygulanabilmesi için yönetsel kuruluşların işleyiş ve yapılarının geliştirilmesi için önerilerde bulunmak;
- Görevleri ile ilgili konularda araştırma ve incelemeler yapmak.

Görüldüğü gibi DPT'nin ana görevi, ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmada hükümete yardımcı olmak, danışmanlık yapmak, önerilerde bulunmak, plan ve program hazırlamak ve bunların uygulanmalarını izlemektir.

b. DPT'nin Yapısı

DPT, Müsteşarlık ile Yüksek Planlama Kurulundan oluşur.

- Ana hizmet birimleri İktisadi Planlama, Sosyal Planlama, Koordinasyon, Kalkınmada Öncelikli Yörelere, Avrupa Ekonomik Topluluğu, Teşvik ve Uygulama, Yabancı Sermaye ve Serbest Bölgeler Başkanlıklarıdır. Ana hizmet birimlerinde gerekli hallerde devamlı ve geçici uzmanlık komisyonları kurulabilir.

- Yüksek Planlama Kurulu DPT'nin en yüksek organıdır. Bu Kurul Başbakanın başkanlığında, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı, Başbakanın belirleyeceği en çok üç devlet bakanı ile Maliye, Tarım ve Köyişleri, Orman, Sanayi ve Ticaret, Enerji ve Tabii Kaynaklar, Bayındırlık ve İskan, Ulaştırma Bakanlarından oluşur. Kurula gereğine göre diğer bakanlar ve görevliler de katılabilir.

Yüksek Planlama Kurulunun Görevleri şunlardır:

- Planlama ve politika hedeflerinin belirlenmesinde hükümete yardımcı olmak.
- Plan ve Programları Bakanlar Kuruluna sunmadan önce incelemek.
- Ekonomik konularda üst düzeyde kararlar almak.
- KİT'ler hakkında ekonomik konularda kararlar almak.
- Dış alım ve satımla ilgili esasları saptamak.

T.B.M.M.'de kabul edilen kalkınma planı kamu kesimi için bağlayıcıdır. Yönetsel kuruluşlar plana uygun hareket etmek zorundadırlar. Buna karşılık kalkınma planı özel kesim için "özendirici" ve "yol gösterici" bir rol oynar.

C. Danıştay

1868 yılında Fransız örneğine göre kurulan Danıştay, bir yandan en yüksek "yönetsel mahkeme" diğer yandan da devletin en yüksek "danışma ve inceleme" organıdır. Bir Anayasa kurumu olan Danıştay bağımsızdır. Danıştayın hükümet ve bakanlıklarla olan ilişkileri, Başbakanlık aracılığı ile yürütülür.

Danıştayın temsili Danıştay Başkanınca yapılır.

Danıştay'ın başkan ve üyeleri, Anayasanın güvencesi altında olan yüksek yargıçlardır. Danıştay'ın yönetsel görevleri yerine getiren başkan ve üyeleri ile Danıştay'ın yargısal görevlerini yerine getiren başkan ve üyeleri arasında, yargıç güvencesi açısından bir ayırım yapılmamıştır. Yönetsel görev yapan üyelerle, yargısal görev yapan üyeler, görev yönünden birbirinden ayrılmıştır. Burada Danıştayın yalnız yönetsel görevleri üzerinde durulacaktır.

a) Danıştayın Yönetsel Görevleri

aa. Danışma Kararları

Yürütme ve yönetimin karşılaştığı hukuksal güçlükler için, Danıştayın görüşü alınır. Danıştay'ın görüşü Cumhurbaşkanlığı veya Başbakanlık aracılığı ile istenir. Görüş isteyen kuruluş, hukuk açısından Danıştayın vereceği görüşle bağlı değildir. Bazen Danıştayın olumlu görüşünün alınması, yasalarla istenmiş olabilir. Bu gibi durumlarda, hem Danıştayın görüşünü alma, hem de görüşüne uyma zorunludur.

bb. İnceleme Kararları

Danıştay, yasaların öngördüğü konularda inceleme kararları alır. Örneğin tüzük tasarıları Danıştayın incelemesinden geçer. Danıştay'ın incelemesinden geçmemiş bir metin tüzük olarak çıkarılamaz.

Hükümet gerekli gördüğü takdirde Yasa tasarılarının da Danıştay'ın incelemesinden geçirilmesini isteyebilir. Ancak uygulaması yoktur.

cc. Diğer Yönetsel Kararlar

Danıştaya yasalarla çeşitli yönetsel görevler verilmiştir. Örneğin il genel meclisinin vali tarafından onaylanmayan kararları, 20 gün içinde Danıştaya sunulur. Danıştay konuyu karara bağlar.

Bir köyün belediyeye katılabilmesi için, Danıştay'ın olumlu kararına ihtiyaç vardır. Danıştayın aldığı bu gibi kararlar tamamen yönetsel kararlardır. Bu kararları ilgili yönetsel kurumlar uygular.

b) Danıştay'da Yönetsel Görevleri Yerine Getiren Örgütler

Bu görevleri yerine getiren iki kurul mevcuttur:

aa. İdari Daireler

Danıştayda iki idari daire vardır. Her daire bir başkan ve dört üyeden oluşur.

Birinci Daire Bakanlar Kurulunca gönderilen yasa, Başbakanlıktan gönderilen tüzük tasarılarını inceler; İkinci Daire ise memurun muhakematına ait işlere bakar.

bb. İdari İşler Kurulu

İdari İşler Kurulu idari daireler başkan ve üyeleri ile her yıl genel kurulca seçilecek on dava dairesi başkan ve üyelerinden oluşur. Bu kurula Danıştay Başkanı veya Başkan vekillerinden biri başkanlık eder.

İdari İşler Kurulu, kanun ve tüzük tasarılarını, imtiyaz sözleşme şartlaşmalarını, Danıştay idari daire ve kurulları arasında çıkan görev uyumsuzluklarını karara bağlar ve Danıştay Kanununun 46. maddesinde belirtilen diğer görevleri yapar.

c) Danıştay'ın Çalışma Yöntemi

İdari görevleri açısından Danıştay, çalışmalarını dosya üzerinden yapar. Danıştayın çalışmaları kapalı olarak sürdürülür. Dosyalar önce bir üyeye veya bir tetkik hâkimine verilir. Bunlar dosyayı, Daire veya kurulda görüşülmek üzere hazırlarlar. Daire veya Kurulda yapılan görüşme sonunda konu karara bağlanır. Görüşülmekte olan işle ilgili bilgi ve belgeler ilgili kuruluşlardan istenebilir. Tamamlayıcı bilgi edinmek için ilgili kuruluşlardan yetkili kişiler çağırılıp dinlenebilir. Kanun tasarı ve teklifleri ile tüzük taşanları Birinci Dairede görüşüldükten sonra, İdari İşler Kuruluna gönderilir. İdari İşler Kurulunda bunlar kural olarak iki kez görüşülür, acele işlerde bir kez görüşülmesi ile yetinilir.

D. SAYIŞTAY

Anayasa ile öngörülmüş mali bir denetim organıdır. Anayasa'ya göre Sayıştay, genel ve katma bütçeli kuruluşların gelir ve giderleri ile mallarını TBMM adına denetleyen, sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlayan bir kuruluştur.

Sayıştay, yalnız TBMM adına denetim yapan bir kuruluş değildir. Bunun yanında Sayıştayın yargı yetkisi de vardır. Burada Sayıştayın sadece yönetsel görevleri üzerinde durulacaktır.

a) Sayıştayın Yönetmel Görevleri

aa. Vize: Sayıştay, bütçe uygulaması yönünden kurumların harcamalarını hukuka ve bütçeye uygunluk yönünden denetler. Buna "Vize" işlemi denir. Kural olarak, harcamalardan sonra, vize işlemi yapılır. Sayıştay kadro ve ödenek dağıtımını işlerini de denetler. Bu denetim, önceden vize yolu ile yapılır.

bb. Tescil: Sayıştay, kurumların harcamaya ilişkin olarak yaptıkları sözleşmeleri bütçeye ve yasalara uygunluk açısından denetler. Sayıştay "tescil" işlemi ile sözleşmelerin bütçeye ve yasalara uygunluğunu saptar ve uygulanmasına izin verir.

Bazı sözleşmeler tescil işlemi dışında tutulmuştur. Sayıştay bunları saptar ve Resmi Gazetede yayımlar.

cc. Uygunluk bildirimi: Uygunluk bildirimi, bütçe uygulamalarının bütçe ve yasalara uygunluğunun Sayıştayca saptanması demektir. Bu belge kesin hesap yasalarına eklenir ve TBMM ne sunulur. Sayıştay uygunluk bildirimini, bakanlıkların düzenledikleri kesin hesapları, sayman hesapları ve Maliye ve Gümrük Bakanlığınca düzenlenen hesaplarla karşılaştırarak yapar.

dd. Görüş bildirme: Mali konuları düzenleyen yönetmelikler yürürlüğe konmadan önce, Sayıştay'ın görüşü alınır.

Sayıştay uygulamada rastladığı aksaklık ve eksiklikleri hazırladığı raporla TBMM ne sunar.

b) Sayıştayın Örgütlenmesi

Sayıştayın yönetsel görevleri ile yargısal görevlerini bazı istisnalar dışında aynı kuruluşlar yürütür. Danıştay'da olduğu gibi bir ayırım yoktur. Sayıştayın görevlerini yürüten kurullar, "Daireler", "Daireler Kurulu" "Temyiz Kurulu" ve "Genel Kurul"dur.

aa. Daireler:-Sayıştay da "Daire" biçiminde örgütlenmiştir. Her dairede bir başkan ile altı üye vardır. Bir başkan ve dört üye ile toplanan daire yargılamaya yetkilidir.

Daireler yargılama görevleri yanında uygunluk bildirimi ile Meclise sunularak raporlar hakkında görüş belirtir.

bb. Temyiz Kurulu

Sayıştay Genel Kurulunca seçilen dört daire başkanı ile her daireden seçilecek ikişer üyeden oluşur. Kurula en kıdemli daire başkanı başkanlık eder. Temyiz Kurulu, Sayıştay Dairelerinden verilen yargı kararlarını temyiz yolu ile inceler. Bu kurulun kararları kesindir. Bunlara karşı hiç bir yargı yoluna başvurulamaz.

cc. Daireler Kurulu

Temyiz kuruluna seçilen başkan ve üyelerin dışında kalan başkan ve üyelerden kurulur. Vize işlemlerine ve daire kararlarına yapılan itirazları karara bağlar, mali yönetmelikler hakkında görüş bildirir.

dd. Genel Kurul

Birinci başkanın başkanlığında daire başkan ve üyelerinden oluşur. Genel Kurul, Dairelerin kararları arasındaki aykırılıkların giderilmesi için "içtihadı birleştirme" kararları alır. Genel uygunluk bildirimini görüşür. Sayıştaydaki kurullarla ilgili seçimleri yapar. Sayıştayın en yüksek karar organıdır.

Sayıştayın kendi iç düzeni ile ilgili kurulları vardır. Daireler Kurulu, Yüksek Disiplin Kurulu v.b.

c. Sayıştay Görevlileri

Sayıştay personeli, meslek mensubu olan başkan ve üyeler ile, yardımcı personel, savcı ve savcı yardımcılarında ve büro işlerini yürüten memurlardan oluşur.

Birinci Başkan, daire başkanı ve üye seçilebilmek için aranan nitelikler, ayrıntılı olarak Sayıştay Kanununda belirtilmiştir. Birinci Başkan ve üyelerin seçimi Bütçe Komisyonunca yapılmakta, Daire Başkanları ise Genel Kurulca kendi üyeleri arasından dört yıl için seçilmektedir. Başkan ve üyeler hakim güvencesine sahiptirler. Sayıştayda yardımcı personel olarak raportör, uzman denetçi, denetçi, denetçi yardımcısı bulunmaktadır. Mesleğe denetçi yardımcısı olarak başlanır, yeterlik sınavını vererek uzman olunur.

Sayıştayda, daire ve kurullarda hazine yararını korumak ve görüş belirtmek üzere, ortak kararname ile atanan savcı ve savcı yardımcısı da bulunur. Savcılar yalnız görüş belirtirler. Daire ve Kurullarda oylamaya katılamazlar.

d) Sayıştayın Çalışma Biçimi

Sayıştay çalışmalarını belgeler üzerinde, kapalı olarak yapar. Gerekli gördüğünde ilgilileri çağırarak dinleyebilir. Vize işlemleri denetçiler eliyle yapılır. İlgili kanun ile denetçi arasında uyumsuzluk çıkarsa önce dairede, sonra da Daireler Kurulunda incelenir.

Daireler Kurulunun alacağı karara göre, işlem ya vize edilir, ya da reddedilir.

E. Devlet Denetleme Kurulu

Cumhurbaşkanına bağlı bir inceleme ve denetleme kuruludur. Devlet Denetleme Kurulu bir soruşturma kurulu değildir.

a) Kurulun Yapısı ve Görevleri

Kurul dokuz üyeden oluşur. Kurul üyeleri Cumhurbaşkanınca atanır. İki yılda bir kurul üyelerinin üçte biri yenilenir. Kurulun başkanı, kurul üyeleri arasından iki yıl için Cumhurbaşkanınca seçilir. Kurulun yönetsel görevleri kurul sekreterliğince yürütülür.

Anayasanın 108. maddesine göre; idarenin hukuka uygunluğunun, düzenli ve verimli bir şekilde yürütülmesinin ve geliştirilmesinin sağlanması amacıyla, Cumhurbaşkanına bağlı olarak Kurulun Devlet Denetleme Kurulu, Cumhurbaşkanının isteği üzerine, tüm kamu kurum ve kuruluşlarında ve sermayesinin yarısının fazlasına bu kurum ve kuruluşların katıldığı her türlü kuruluşta, kamu

kurumu niteliğinde olan meslek kuruluşlarında, her düzeydeki işçi ve işveren meslek kuruluşlarında, kamuya yararlı derneklerde, vakıflarda, her türlü inceleme, araştırma ve denetlemeleri yapar.

Silahlı Kuvvetler ile yargı organları Devlet Denetleme Kurulunun görev alanı dışında kalmaktadır.

b) Kurulun Çalışma Yöntemi

Kurul, Cumhurbaşkanının açıkça görevlendirmesi üzerine harekete geçer. Kurul kendiliğinden hareket edemez.

Kurul Cumhurbaşkanının isteği üzerine yapacağı inceleme, araştırma ve denetlemeyi bir veya birden çok üye yolu ile ya da bir komisyon halinde yapar. Bunları Kurul belirler.

Kurul adına yapılacak inceleme, araştırma ve denetlemelerde ilgili kuruluş ve kişiler istenecek her türlü bilgi ve belgeleri vermekle yükümlüdürler. Görevli üye veya komisyon inceleme, araştırma veya denetleme sonucunda bir rapor düzenler. Bu rapor kurulda görüşülür, karara bağlanır ve Cumhurbaşkanına arz edilir.

Kurul Başkanın çağırısı üzerine toplanır ve gündemdeki konuları karara bağlar. Toplantı yeter sayısı üye sayısının çoğunluğu, karar yeter sayısı ise toplantıya katılanların çoğunluğudur. Eşitlik halinde Başkanın oyu doğrultusunda karar alınır. Kurul kararları gereklidir.

c) Kurul Kararlarının Niteliği

Kurul kararları gizlidir. Raporlar sadece Cumhurbaşkanına sunulur. Cumhurbaşkanı kendisine sunulan raporun Başbakanlığa veya ilgili kuruluşa gönderilmesine yahut yayımlanmasına, ya da dosyada saklanmasına karar verir. Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Cumhurbaşkanının kararı üzerine işlem yapar.

Kurulun aldığı kararların kamu kuruluşlarını bağlayıcı bir rolü yoktur. İlgili kuruluş açısından bir ön rapor niteliğindedir. İlgili ve yetkili kuruluşça, gerekli soruşturma veya işlemin başlatılması ve önlemlerin alınması gerekir. Sonuçtan da Cumhurbaşkanına bilgi sunulur

II. GENEL YÖNETİMİN TAŞRA ÖRGÜTÜ

1. Taşra Örgütünün Yapısı

Genel yönetimin taşra örgütü, iki ana kümede toplanabilir. Bunlardan biri, "mülki yönetim bölümleri" diğeri "bölge" kuruluşlarıdır. Mülki yönetim bölümleri İl İdaresi Kanunu ile düzenlenmiştir. Buna göre ülke illere, iller ilçelere, ilçeler de bucaklara ayrılmıştır.

1982 Anayasası taşra örgütü ile ilgili bazı ilkelere yer vermiştir. Bunlar üç başlık altında toplanabilir.

a) Örgütlenme

Anayasa hem "mülki" yönetim bölümlerini, hem de "bölge" yönetimini öngörmektedir. Anayasa, mülki yönetim açısından ayrıntılı bir düzenlemeye gitmemiştir. Ülkenin illere, illerin de alt bölümlere ayrılacağını mülki yönetim bölümleri yanında birden çok ili içine alabilen, "kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak amacı ile" örgütler kurulabileceğini Anayasa belirtmiştir. Böylece Anayasa taşrada genel yönetim örgütlenmesi yönünden, yasama organına geniş bir düzenleme yetkisi tanımıştır.

b) Yönetim

Anayasa il yönetiminin "yetki genişliğine dayanacağını" öngörmüştür. İl yönetiminin yetki genişliği ilkesine dayanacağı hem 1924, hem de 1961 Anayasasında belirtilmişti. 1982 Anayasası da aynı ilkeyi sürdürmüştür.

Yetki genişliği ilkesi, merkezden yönetimin yumuşatılmış bir şeklidir.

Bu ilkeye göre merkezi idarenin taşrada görevli yüksek kamu görevlisine kendiliğinden karar alma ve uygulama yetkisi tanınır. Yetki genişliğinde kararlar, merkez yönetimi adına taşradaki üst düzey yönetici tarafından alınır. Örneğin, Valinin bakan adına, belli konularda kendiliğinden karar alıp uygulaması gibi.

Anayasamız illerin yönetiminin yetki genişliği ilkesine dayanacağını belirtmiştir. Bunun uygulaması olarak Valilere çeşitli hizmet alanlarında kısıtlı da olsa merkeze danışmadan kendiliğinden hareket edebilme olanağı yasalarla tanınmıştır.

Yetki genişliği sistemi aslında, merkezden yönetim sisteminin değişik bir uygulamasından başka bir şey değildir.

Yetki genişliği ilkesi yalnız merkezin taşra teşkilatında kullanılmaz, yetki genişliği ilkesi, merkez örgütünde, ya da bir kuruluş içinde de uygulanabilir. Bir kamu kuruluşu oluşturulurken, kurumun başı adına, belli konularda karar alma yetkisi daha alt düzeydeki makamlara bırakılabilir. Yetki genişliği ilkesi yanında "yetki devri" ve "imza yetkisi" kavramlarına da değinmekte yarar vardır.

Yetki devrinde yasalar, hangi konularda, hangi yetkilerin, hangi makama devredilebileceğini gösterir. Bu gibi durumlarda, yönetsel bir işlemden yetki devredilebilir. Yetkinin devri ile karar alma yetkisi yetki devredilene geçer. Alınan karardan kendisi sorumludur.

İmza yetkisinde ise sorumluluk ve karar alma yetkisi, imza yetkisi verende kalır. İmza yetkisi verebilmek için açık bir yasal yetkiye gerek yoktur. İmza yetkisi verilmesi yasaklanan ya da niteliği gereği imza yetkisi verilmesi olanağı bulunmayan konular dışında, imza yetkisi yönetsel bir işlemlerle verilebilir.

c) Kuruluş

Anayasaya göre, mülki yönetim bölümlerinin kuruluşunda, coğrafya durumu, iktisadi koşullar ve kamu hizmetlerinin gerekleri dikkate alınır. "Kamu hizmetinin gerekleri" koşulu yenidir.

2. İl Yönetimi

a) İllerin Genel Durumu

Mülki yönetim bölümlerinden en kapsamlı olanı il yönetimidir. İller yasa ile kurulur. Bugünkü iller Anayasa'nın öngördüğü ilkeler gözönünde tutularak kurulmuş değildir. İllerin büyük bir bölümü, tarihsel oluşuma ve geleneklere dayanmaktadır. İllerin bir bölümü de, siyasal düşüncelerle, günün koşullarına göre kurulmuştur.

Bugün ülkemizde 76 il, 842 ilçe bulunmaktadır. Bucaklar ise giderek bir mülki yönetim kademesi olmaktan çıkmış ve sayıları hayli azalmıştır. Yıllardan beri bucak müdürlüklerine atama yapılmamaktadır. Ashında yeni il idaresi kanun tasarısında bu gelişme nedeniyle bucakların tamamen kaldırılması öngörülmüştür.

b) Vali

Vali, ilde Devletin ve Hükümetin temsilcisi ve ayrı ayrı her Bakanın mümessili ve bunların idari ve siyasi yürütme vasıtasıdır.

Bu sıfatla, valiler ilin genel idaresinden her bakana karşı ayrı ayrı sorumludur. Bakanlar, Bakanlıklarına ait işleri için Valilere doğrudan emir ve talimat verirler. Bakanlar Kuruluna taltif ve tecziye teklifinde bulunabilirler. (5442 Sayılı İl İd. K.Md.9)

Valiler, İçişleri Bakanının önerisi, Bakanlar Kurulunun kararı ve Cumhurbaşkanının onaması ile atanır. Genel olarak, Hükümet vali atamalarında geniş bir takdir yetkisine sahiptir. Hükümet güvendiği kişileri vali olarak atayabilir. Vali olabilmek için yasalarda özel bir nitelik öngörülmemiştir. Ancak, Valilerin çok büyük bir oranda mülki idare hizmetleri sınıfına dahil personel arasından atanması geleneği sürdürülmektedir.

Vali, Devletin ve Hükümetin temsilcisidir. Devlet tüzelkişiliğini temsil eder. Vali il sınırları içinde yasaları ve Hükümet emirlerini uygular; genel emirler çıkarır; Vali ilde kamu düzenini ve güvenliğini sağlar; bu amaçla bütün kolluk güçlerinden ve olağanüstü durumlarda askeri birliklerden yararlanır.

Genel yönetimin başı olan vali, il genel yönetimi içinde yer alan kuruluşlar arasında işbirliğini ve eşgüdümü sağlar. Bu alanda gereken önlemleri alır; bu amaçla toplantılar düzenler. İl İdaresi Kanununa göre valiler, "adli ve askeri teşkilat dışında kalan bütün devlet daire ve müesseselerini ve işletmelerini, özel işyerlerini, özel idare, belediye ve köy idareleri ile bunlara bağlı tekmil müesseseleri denetler, teftiş eder."

İl İdaresi Kanununun bu hükmünü hiyerarşik bir denetim olarak kabul etmemek gerekir. Bu bir genel gözetimdir.

İl sınırları içinde bazı kuruluşlar valinin yönetimi dışındadır. Bunlar, adalet kuruluşları, askeri kuruluşlar ve yerel yönetim kuruluşlarıdır. Valilerin bu kuruluşlarla olan ilişkileri ayrıca düzenlenmiştir. Örneğin, valiler yerel yönetim kuruluşları üzerinde yasanın öngördüğü biçimde "vesayet denetiminde" bulunurlar.

Vesayet denetimi; yasaların öngördüğü sınırlar içinde yapılır. Bu denetim daha çok devlet dışındaki kamu tüzelkişilerinin devlet tüzelkişiliği ile ilişkisini sağlama, yönetimin bir bütün olarak uyumlu, yasalara uygun bir biçimde çalışmaları amacını güder. Vesayet denetimi kaynağını yönetimin bütünlüğü ilkesinden alır.

Olağanüstü durumlarda kamu düzen ve güvenliğinin sağlanması amacı ile valiler askeri birliklerden yardım isteyebilirler. Valiler adalet kuruluşları ile sınırlı bir ilişki içindedirler.

aa. Valinin Askeri Kuruluşlarla İlişkileri

Askeri kuruluşlar, askeri fabrikalar ve kurumlar, askerlik daire ve şubeleri, il genel yönetiminin dışında sayılmaktadır. Bunlar valinin emri altında değildir. Valinin bunlar üzerinde denetleme yetkisi yoktur.

Ancak; vali iki alanda askeri kuruluşlarla ilişki içindedir.

- Vali, halkın askerlik işleriyle ilgili şikayetlerini dinler; durumu askerlik daire ve şubelerine yazar. Aldığı cevap yeterli olmazsa durumu üst askeri makamlara ve Milli Savunma Bakanlığına bildirir.

- Olağanüstü durumlarda, askeri birliklerden yardım ister. Valinin isteğinin askeri birliklerce yerine getirilmesi zorunludur.

bb. Valinin Adalet Yerleri ile İlişkileri

Adalet kuruluşları da askeri kuruluşlar gibi il yönetimi dışında tutulmuştur.

Ancak, İl İdaresi Kanunu ve Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununa göre ilişkiler şunlardır:

- Vali, adalet dairelerinde görülmekte olan işlerin geciktiğini haber aldığı anda, gecikme nedenlerini savcıdan sorabilir.

- Vali, savcıdan kamu davası açılmasını isteyebilir.

- Vali, ilin düzen ve güvenliği ile ilgili konularda kamu davası açılıncaya kadar geçecek aşamalar hakkında, savcıdan bilgi isteyebilir.

- Vali cezaevlerinin korunmasını gözetler ve denetler.

- Vali savcı ile birlikte, hükümlü ve tutukluların sağlık durumlarını gözetim ve denetimi altında bulundurur.

c) İl Yönetim Başkanları

İldeki genel yönetim kuruluşları başında bulunan memurlara "il idare şube başkanları" ya da "il müdürü" denilmektedir. Bunlar valinin emri altındadır, görevlerinden dolayı valiye karşı sorumludurlar. Bunlar defterdar, il jandarma alay komutanı, emniyet müdürü, sağlık müdürü, tarım il müdürü, hukuk işleri müdürü, kültür müdürü, turizm müdürü gibi görevlilerdir.

İl müdürleri görevlerini yürütürken karşılaştıkları sorunlardan valileri haberdar ederler. Valinin yönetimi altında sorunlara çözüm ararlar. İl müdürleri, merkezle olan yazışmalarını vali eliyle yaparlar. Valiler, belli konularda, sınırlı bir biçimde il müdürlerine imza yetkisi de verebilirler.

d) İl Yönetim Kurulu

İlde valinin başkanlığında hukuk işleri müdürü, defterdar, milli eğitim müdürü, bayındırlık ve iskan müdürü, tarım il müdüründen oluşan il yönetim kuruluna vali, gerektiğinde vali yardımcısı başkanlık eder.

İl yönetim kurulu, ilde yönetsel alanda valiye yardımcı bir kuruluştur. Pek çok yasa da il yönetim kuruluna görev veren hükümler yer almıştır. 1982 Anayasası ile il yönetim kurulunun yargısal görevleri sona ermiştir.

İl yönetim kurulu merkezde en büyük danışma olan Danıştay'a benzer. Yönetsel görevlerine bazı örnekler şunlardır:

- Askerlik alanında son yoklama zamanı dışında, sağlık sebebi ile askeri ertesi yıla bırakma yönetim kurulunca yapılır.

- İl merkezi içindeki belediye sınırları içinde belediye kurulması, kaldırılması veya birleştirilmesi belediye meclisi, il yönetim kurulunun kararı ve valinin onayı ile olur.

- Yeniden köy kurulması, yerinin ve adının değiştirilmesi, köylerin birleştirilmesi ya da ayrılması işlemleri yapılırken, il yönetim kurulunun görüşü alınır.

3. İlçe Yönetimi

a) İlçenin Genel Durumu

Mülki yönetim bölümlerinden ikincisi ilçelerdir. Eski bir geleneği olan ilçe yönetimi, gerek kamu hizmetlerinin halka götürülmesi, gerek çevredeki toplumsal ve ekonomik koşulların geliştirilmesi yönünden önem taşır. Ülkemizde gelişmiş kasabaların ilçe olma özlemi çok yaygındır. 1925 yılında 315 olan ilçe sayısı giderek artmış ve bu sayı 1985'de 580'e, 1987'de 696'ya ve 1995'te ise 842'ye çıkmıştır.

İlçe yönetimi hizmetlerin tabana yayılması ve o yöndeki toplumsal ve ekonomik gücün harekete geçirilmesi açısından en etkili araçlardan biri olmuştur. Bu nedendir ki halkımız kasabasının ilçeye dönüşmesinden mutluluk duymaktadır.

b. Kaymakam

İlçe yönetiminin başı kaymakamdır. Kaymakam, görevlerini valinin gözetim ve denetimi altında yapar. Kaymakamlık bir meslek memurluğudur.

Kaymakam ortak kararname ile atanır.

Kaymakam ilçe içinde yasaların uygulanmasından sorumludur. Kaymakam ilçe sınırları içinde bulunan yönetsel kuruluşları denetler ve bunlar arasında işbirliğini sağlar. İlçede dirlik ve düzenin sağlanmasından kaymakam sorumludur. Bütün kolluk güçleri kaymakamın emri altındadır. Olağanüstü durumlarda kaymakamın askeri birliklerden yardım isteme yetkisi yoktur. Kaymakam ancak durumu hem valiye hem de askeri kuruluşlara bildirir.

Askeri kuruluşlar ile yargısal kuruluşlar kaymakamın yönetsel denetiminin dışında tutulmuşlardır. Bu kuruluşlarla ilişkileri valinin ilişkileri ile paralellik gösterir.

c. İlçe Yönetim Başkanları

İlçe yönetim başkanları aynen il yönetim başkanları gibi bir konumdadırlar. Bunlar kaymakamın emri ve yönetimi altında görev yapan ilçe müdürleridir: Yazı işleri müdürü, mal müdürü, milli eğitim müdürü, tarım ilçe müdürü, emniyet müdürü ve jandarma komutanı.

İlçe müdürleri, kendi alanlarındaki işlerin yürütülmesinden kaymakama karşı sorumludur.

d. İlçe Yönetim Kurulu

İlde olduğu gibi, ilçede de bir yönetim kurulu vardır. Kaymakamın başkanlığı altında ilçe yazı işleri müdürü, sağlık ocağı müdürü, milli eğitim müdürü, tarım ilçe müdüründen oluşur. İlçe yönetim kurulu da il yönetim kurulu gibi yönetsel görevlere sahiptir.

e. Merkez İlçe

İl merkezi ile bir ilde hiç bir ilçeye bağlı olmayan bucak ve köylerin oluşturduğu alana "merkez ilçe" adı verilmektedir. İlin genel yönetiminden sorumlu olan vali bir kaymakam gibi merkez ilçenin de sorumlusudur. Bu görevin valilerden alınarak, merkez ilçeye de kaymakam atanması yerinde olurdu. Büyük kentlerde merkez ilçeler kaldırılmaktadır, örneğin İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Konya, Adana, Kayseri ve Gaziantep'te merkez ilçe bulunmamaktadır.

4. Bölgesel Örgütler

Bunlar birden çok ili aşan alanda oluşturulan fonksiyonel hizmet kuruluşlarıdır. Valilerin bölgesel kuruluşlarla ilişkileri Türk kamu yönetiminin en sıkıntılı konularından biridir.

Anayasada kamu hizmetlerinin yürütülmesinde verim ve uyum sağlamak üzere kumuları bölgesel kuruluşlardan bazıları gerçekten hizmet gereklerine uygundur. Karayolları, Orman, Devlet Su İşleri Bölge Müdürlükleri gibi ancak il yönetiminden kaçış biçiminde pek çok bölgesel kuruluş oluşturulması hem hizmet gerekleri, hem de yönetimin etkin, verimli ve kaliteli hizmet üretme ilkelerine uygun düşmemiştir.

Bölgesel kuruluşların il sistemine göre yeniden örgütlenmesi gözden geçirilmelidir.

III. YEREL YÖNETİM KURULUŞLARI

1. Yerel Yönetim Kuruluşlarının Genel Yapısı

Ülkemizde yerel nitelikli birçok hizmetin görülmesini sağlayan ve demokratik yaşamın bir parçası olan yerel yönetim kuruluşları "il özel yönetimi", "belediye yönetimi" ve "köy yönetimi" olmak üzere üç türdür. Bunlardan en eski ve geleneksel olanı köy yönetimidir. Diğerleri batılılaşma dönemi içinde Fransa örnek alınarak kurulmuştur.

Anayasa yerel yönetim kuruluşlarına özel bir önem vermiş ve bazı ilkeler koymuştur.

Yerel yönetimlerin özellikleri şunlardır:

- Tüzelkişilikleri vardır.
- Yerel yönetim ilkesine dayalı özerk kuruluşlardır.
- Karar organları seçimle işbaşına gelirler.
- Yerel yönetim kuruluşlarının organlık sıfatını kazanmaları veya kaybetmelerine ilişkin denetim yargı yerlerinde yapılır. İçişleri Bakanı, geçici bir önlem almak üzere, görevlerinden dolayı soruşturma ve kovuşturma açılan yerel yönetim organlarını veya organların üyelerini görevden uzaklaştırabilir.
- Yerel yönetim kuruluşlarının görevleri yasa ile belirtilir.
- Genel yönetimin, yerel yönetimler üzerinde yönetimin bütünlüğünü sağlama, toplum yararının korunması amacı ile vesayet yetkisi vardır.
- Yerel yönetime görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanır.
- Yerel yönetimler de, Bakanlar Kurulunun izni ile aralarında birlikler kurabilirler.

- Büyük yerleşim merkezleri için yasa ile özel yönetim biçimleri getirilebilir.

2. İl Özel Yönetimi

a. Kuruluş

İl özel yönetimi, İkinci Meşrutiyet Döneminde çıkarılmış olan bir yasa ile yönetilmektedir.

Yasa, il özel yönetimini, taşınır ve taşınmaz malları olan, belli ve sınırlı görevleri yürütmekle görevli bir tüzelkişilik olarak tanımlamıştır.

İl özel yönetimi, il yönetimi ile birlikte yasa ile kurulur. İl özel yönetiminin kurulması için ayrı bir yola başvurulmaz.

İl özel yönetiminin organları, il genel meclisi, il daimi encümeni ve validir.

b. İl Özel Yönetiminin Görevleri

Yasa ile il özel yönetimine verilen görevler Devlete verilen görevler kadar çeşitli ve yaygındır. Bunlar, bayındırlık, eğitim ve öğretim, tarım, sağlık, sosyal yardım, ticaret ve ekonomi alanlarına yayılmıştır. Sonradan çıkarılan yasalarla bu görevlerin çoğu genel yönetime geçmiştir. Ancak, genel yönetime geçen görevler açıkça il yönetiminden alınmadığı için uygulamada ikili bir durum ortaya çıkmıştır.

İl özel yönetimi, mali gücü oranında, il sınırları içinde, genel yönetimce yürütülen bazı hizmetlere yardım ederek görevini yerine getirmeye çalışmaktadır.

c. İl Genel Meclisi

İl özel yönetiminin karar organıdır. İlçeler adına seçilen üyelerden oluşur. Meclisin üye sayısı ilçe sayısına ve nüfus oranına göre ilden ilden farklılık gösterir. Görev süresi beş yıldır.

İl genel meclisinin seçilmiş bir başkanı yoktur. Bu görevi vali yürütür. Valinin bulunmadığı toplantılara başkan vekili başkanlık eder. İl genel meclisi her yıl Mayıs ve Kasım aylarının ilk haftasında olağan toplantısını yapar. İl genel meclisi, seçim sonuçlarının alınmasından sonra 15 gün içinde vali tarafından toplantıya çağırılır. Meclis üye tam sayısının çoğunluğu ile toplanır. Çoğunlukla karar alır. Meclisin çalışma yöntemi, İçişleri Bakanlığınca çıkarılan bir yönetmelikle düzenlenir.

Genel meclisin aldığı bütün kararlar, ancak valinin onayı ile yürürlüğe girer. Vali onaylamak istemediği kararlara karşı Danıştay'a itiraz eder. Danıştay 20 gün içinde kararını verir ve bu karar uygulanır.

Genel meclisin yasal toplantıları dışında, ya da toplantı yeri dışında toplanması, görevini süresinde yapmaması, ya da siyasal sorunları tartışması, ya da siyasal temennilerde bulunması halinde Danıştay dağıtılmasına karar verir.

İl genel meclisinin başlıca görevleri şunlardır:

- İl özel yönetimi bütçesini ve kesin hesabını kabul etmek.
- İl özel yönetimine verilen görevlerle ilgili kararları almak ve iş programını inceleyip karara bağlamak.
- Vali tarafından verilen yıllık faaliyet raporunu inceleyip karara bağlamak.
- Yönetmelikler yapmak.
- Gereken hallerde görüş ve düşünce bildirmek.

d. İl Daimi Encümeni

İl özel yönetiminin ikinci karar organı, il daimi encümenidir. Encümen beş üyeden oluşur. Encümen üyeleri, il genel meclisince kendi üyeleri arasından bir yıl için seçilir. Encümenin seçilmiş bir başkanı yoktur. Encümene Vali ya da görevlendireceği Vali Yardımcısı başkanlık eder. Encümen üyelerinin salt çoğunluğu ile toplanır ve çoğunlukla karar alır.

Encümen, il genel meclisinin toplantıda bulunmadığı zamanlarda genel meclis adına bazı kararlar alabilir. Bunun yanında, bütçe uygulamasını denetler, ihale işlerini hazırlar. Encümenin en önemli görevi, valinin yaptığı aylık harcamaları denetlemektir.

Encümen, il özel idaresinin, görevleri ile ilgili konularda yasaklayıcı önlemler ve kararlar alır; Meclis ve encümence alınan karar ve önlemlere aykırı hareket edenlere ceza verilir. Encümence verilen cezalara sulh ceza mahkemesince itiraz edilebilir.

e. Vali

İl özel yönetiminin başı ve yürütme organı validir. Vali il özel yönetiminin icra organı olarak, genel meclisin ve encümenin aldığı kararları uygular; genel meclise sunulacak olan bütçe ve çalışma programını hazırlar, vali hem genel meclisin, hem encümenin gündemini düzenler; il özel yönetimi tüzelkişiliğini Vali temsil eder.

Vali, il özel yönetimince alınan karar ve önlemlere uymayanlara kendiliğinden para cezası veya iş yerini kapatma, ticaret, sanat ve meslekten men cezası verebilir. Bu kararlar kesindir. Bunlara karşı yönetsel yargıya başvurulabilir.

Vali ilçe düzeyindeki il özel idare hizmetlerini kaymakam eliyle yürütebilir. Kaymakamlar il özel idare hizmetlerinin yürütülmesinden dolayı valiye karşı sorumludurlar. Kaymakamlar da valiler gibi idari ceza verme yetkisine sahiptirler.

Bunların kararları da kesindir ve bunlara karşı yönetsel yargıya başvurulabilir.

Valiyi il genel meclisi ve encümen denetler. Dönem başında vali çalışmalar konusunda hazırladığı raporu genel meclise sunar. Mecliste görüşme açılır ve üçte iki çoğunlukla valinin çalışmaları yetersiz bulunursa, durum İçişleri Bakanlığına bildirilir. Hükümet vali hakkında gereken önlemi alır. Genel meclisin güvensizlik oyu vererek valiyi düşürme yetkisi yoktur.

f. İl Özel Yönetiminin Diğer Birim ve Görevlileri

İl özel yönetiminde personelin üst düzeyinde amiri il özel idare müdürüdür. İl özel idare müdürü hizmetlerin yürütülmesinden valiye karşı sorumludur; örgütü vali adına yönetir; yıllık program ve bütçeyi hazırlar.

Vali, il özel idare hizmetlerinin yürütülmesinde, ilde bulunan merkezi yönetim görevlilerinden ve ilçelerde kaymakamlardan yararlanır. İl özel yönetiminin kendine özgü ve vali tarafından atanan ve aylıklarını il özel yönetiminden alan memurları vardır. Bunlara ilişkin kadrolar genel meclisin kabulü ve Bakanlar Kurulu Kararı ile kesinleşir.

g. İl Özel Yönetiminin Bütçesi ve Gelirleri

İl özel yönetimi tüzelkişiliğe sahiptir. Kendine özgü gelir ve giderleri vardır; Bunları düzenleyen bir bütçesi bulunmaktadır.

Bütçe, Devlet bütçesi gibi mali yıla göre düzenlenir. İçişleri Bakanlığınca çıkarılan yönetmelik esaslarına göre bütçe düzenlenir.

İl genel meclisince kabul edilen bütçe, yıllık programla birlikte onaylanmak üzere İçişleri Bakanlığına gönderilir. İçişleri Bakanlığı bütçede bazı değişiklikler yapabilir. Otuz gün içinde onaylanmayan bütçe onaylanmış sayılır.

İl özel yönetiminin gelirleri genel bütçeden ayrılan paylar ile emlak vergisinden ayrılan paylardır. Bunun yanında kendine özgü gelir kaynakları da vardır.

3. Belediye Yönetimi

a. Kuruluş

Tanzimattan sonra, yerel kuruluş olarak ilk örgütlenme belediye alanında olmuştur. Buna karşın belediyeler ancak Cumhuriyet döneminde gelişebilmiştir. Belediyelerin sayısı 1994 yılı sonunda 2718'e ulaşmıştır. Bunlardan 10 tanesi Büyükşehir, 66 tanesi il, 842 adedi ilçe ve 1800 adedi kasaba belediyesidir.

Tüzelkişiliği olan belediye yönetiminin üç organı vardır. Bunlar belediye meclisi, belediye encümeni ve belediye başkanıdır.

Belediyeler, son nüfus sayımına göre nüfusu 2000'den çok olan yerler ile, nüfusuna bakılmaksızın il ve ilçe merkezlerinde kurulur.

Belediye kuruluşu ile ilgili işlemler 1580 sayılı Belediye Kanununda açıklanmıştır.

b. Belediyelerin Görevleri

Belediye Kanununda, belediyelerin görevleri, ayrıntılı biçimde "liste" yolu ile belirtilmiştir. Başka yasalar da belediyelere görev vermiştir. Zamanla belediyelere verilen görevler, belediyelerin gücünü aşan bir nitelik kazanmıştır. Belediyelere imar, sosyal yardım, ekonomik, sağlık ve kolluk alanlarında yerel nitelikli birçok görevler verilmiştir. Bu görevler belediyelerin gücüne göre, bazıları zorunlu, bazıları için isteğe bağlı görevler olarak düzenlenmiştir.

İl özel yönetimlerinin özel kolluk gücü bulunmadığı halde, belediyelerin özel kolluk gücü bulunur. Bunlar belediyelerin emir ve kararlarına uyulmasını sağlarlar.

c. Belediye Meclisi

Belediyenin genel karar organı olan belediye meclisi, belde halkı tarafından seçilen üyelerden oluşur.

Belediye meclisinin üye sayısı, o beldenin nüfusuna göre değişir. Üye sayısı 9'dan az olamaz. Belediye meclisi üyeleri 5 yıl için seçilirler.

Belediye meclisinin biri olağan, diğeri olağanüstü olmak üzere iki tür toplantısı vardır. Olağan toplantılar Ekim, Şubat ve Haziran aylarında yılda üç defa yapılır.

Belediye meclisine belediye başkanı başkanlık eder.

Belediye meclisi üye tam sayısının çoğunluğu ile toplanır. Toplantıya katılanların çoğunluğu ile karar alır.

Belediye meclisinin görevleri arasında, bütçenin kabulü, çalışma programlarının hazırlanması, yönetmeliklerin yapılması gibi görevler yer alır. Belediye meclisinin kararlarının çoğu hiç bir yerin onayına gerek kalmadan doğrudan doğruya uygulanabilir. Buna karşılık bazı kararları, bütçede olduğu gibi, yasanın öngördüğü yerin onayından sonra geçerlilik kazanır. Bu açıdan belediyenin özerkliği, il özel yönetimden daha geniştir. Zira il genel meclisinin tüm kararları valinin onayı ile yürürlüğe girdiği halde, belediye meclisinin sadece kanunda gösterilen belli kararları vesayet makamının onayına tabi tutulmuştur.

Belediye meclisinin organlık sıfatının sona ermesi kanunda belirtilen koşullar içinde Danıştayın kararı ile olur.

d. Belediye Encümeni

Belediye yönetiminin karar organlarından ikincisi, belediye encümenidir. Encümen, belediye başkanının başkanlığında belediye hizmet birimlerinin baş yöneticilerinden ve bunların yarısını geçmemek üzere belediye meclisince kendi içinden seçilecek üyelerden oluşur. Belediye encümeninde bulunan yöneticiler

arasında yazı işleri, hesap işleri, sağlık işleri, fen işleri, veteriner, teftiş kurulu mensupları gibi yöneticiler yer alır. Belediye encümeninin görevleri arasında, aylık hesapların incelenmesi, bütçe içinde aktarma yapılması, belediye cezalarının verilmesi gibi görevler yer alır.

Belediye encümeninin gündemini belediye başkanı düzenler. Belediye başkanının, hukuka, ya da kamu yararına aykırı gördüğü encümen kararlarını durdurma ve encümen kararlarına karşı, belediyenin bulunduğu yere göre, il yönetim kuruluna, ya da ilçe yönetim kuruluna itiraz edebilme yetkisi vardır.

e. Belediye Başkanı

Belediye tüzelkişiliğinin başı ve yürütme organı belediye başkanıdır. Belediye başkanları, doğrudan doğruya seçmenler tarafından seçilirler. 1963 yılına kadar belediye başkanları, belediye meclisi tarafından seçilmekteydi. Belediye Başkanının bazen atama yolu ile Bakanlar Kurulunca göreve getirilmesi mümkündür.

Uygulamada bu yola pek az başvurulmaktadır. Bu yöntem Anayasa ile çatışmaz, ancak özerkliği geniş ölçüde kısıtlar.

Her yıl dönem başında belediye meclisince kendi üyeleri arasından bir başkan vekili seçilir. Başkan vekili, belediye başkanının izinli, özürlü veya belde dışında görevli olduğu zaman görev yapar. Belediye Başkanı ile başkanvekilliğinin aynı anda boşalması durumunda, yeni başkan göreve başlayıncaya kadar, il merkezi belediyesinde İçişleri Bakanı, diğerlerinde valiler meclis üyeleri arasından, meclisin de boşalması durumunda, uygun görecekları bir kişiyi başkan vekili olarak atarlar.

Belediye başkanı, belediye emir ve yasaklarını, meclis ve encümen kararlarını yerine getirir ve belediye tüzelkişiliğini temsil eder. Belediye Başkanı genel yönetimle ilgili, yasaların ve hükümet emirlerinin yayınlanmasını sağlama gibi bazı görevleri de yerine getirir.

aa. Belediye Başkanının Geçici Olarak Görevden Alınması

Belediye başkanı, görevi ile ilgili bir suçtan dolayı hakkında soruşturma, kovuşturma ya da dava açılması durumunda, İçişleri Bakanı tarafından geçici olarak görevden uzaklaştırılabilir.

bb. Başkanlıktan Düşme

Aşağıdaki hallerde belediye başkanı Danıştay kararı ile görevini kaydedir:

- Seçilme yeterliğini kaybetmesi
- Görevini kötüye kullandığı için mahkumiyet hali
- Herhangi bir suçtan dolayı en az 6 ay hapse mahkum olması

- Meclisçe hakkında yetersizlik kararı verilmesi
- Belediye meclisinin dağıtılmasını gerektirecek eylem ve işlemlere katılması
- Görevini özürsüz ve kesintisiz olarak 20 günden çok terk etmesi.

cc. Belediye Başkanı Hakkında Yetersizlik Kararı

Belediye meclisi iki durumda yetersizlik kararı verebilir;

- Meclis üyelerinden birisinin gensoru önermesine başkanın veya görevlendirdiği kişinin cevabı yetersiz görülürse.
- Belediye başkanının meclise sunduğu yıllık çalışma raporu yetersiz görülürse.

Bu durumlarda meclisin üçte iki oyu ile meclis yetersizlik kararı alır. Bu karar ve ekleri o yerin mülki idare amirine gönderilir ve oradan da dosya Danıştay'a sunulur. Danıştayca da yetersizlik kararı yerinde görülürse, belediye başkanı düşer.

f. Belediye Organları Arasında Anlaşmazlık

aa. Başkan-Encümen Arasında Anlaşmazlık

Belediye başkanı ile encümen arasında uyuşmazlık çıktığında bu anlaşmazlığı belediye meclisi giderir. Meclisin bu kararına karşı taraflar valiyeye itiraz ederler. İl merkezi belediyesine ait itiraz dosyasını vali Danıştay'a gönderir. İl merkezi dışındaki belediyelerden gelenleri de il idare kuruluna gönderir. İl idare kurulu veya Danıştayın kararları kesindir.

bb. Başkan veya Encümen ile Meclis Arasındaki Anlaşmazlık

Belediye başkanı veya belediye encümeni ile belediye meclisi arasında anlaşmazlık çıkması durumunda, belediye başkanının başvurusu üzerine ilçe belediyeleri için il idare kurulunca, merkezde bulunan belediyeler için il idare kurulunun görüşü üzerine Danıştayca uyuşmazlık kesin olarak giderilir.

g. Belediyelerdeki Diğer Birimler ve Görevliler

Kadro personel sayısı belediyeye göre değişir. İstanbul ve Ankara belediyeleri bir bakanlıktan daha geniş bir teşkilata sahiptirler.

Belediyelerde, yazı işleri, hesap işleri, sağlık işleri, fen işleri, hukuk işleri, iktisat müdürlüğü gibi kuruluşlar bulunur. Küçük belediyelerde bu birimlere ya hiç rastlanmaz ya da bazıları birer kişi ile yürütülür.

Belediyelerce düzenlenen kadrolar Bakanlar Kurulunun onayı ile kesinleşir. Kural olarak Belediye görevlisini kendisi atar. Bazı teknik görevliler ilgili Bakanlıkça atanır. Ancak hepsi aylıklarını belediye bütçesinden alırlar.

h. Belediye Bütçesi ve Gelirleri

Belediye başkanı tarafından hazırlanan belediye bütçesi encümenin görüşü alınarak belediye meclisinde görüşülüp kabul edilir. Belediyenin bulunduğu yere göre Kaymakam veya Valinin onayı ile uygulanır. Mülki idare amirleri 7 gün içinde bütçeyi onaylamak durumundadırlar. İki halde bütçe kendiliğinden onaylanmış sayılır.

Belediye gelirlerini, Belediye Gelirleri Kanunu düzenler. Başlıca gelirleri genel vergi gelirlerinden ve emlak vergisinden alınan paylardır.

4. Büyükşehir Belediyesi

Belediye sınırları içinde birden çok ilçe bulunan şehirlerde, büyükşehir belediyesi adını taşıyan yeni bir yerel yönetim örgütünün kurulması 1984 yılında olmuştur. Büyükşehir belediyesi bulunan ilçelerde, bazı görev ve yetkileri büyükşehir belediyesi ile paylaşan ilçe belediyeleri de korunmuştur. İlk büyükşehir belediyeleri İstanbul, Ankara ve İzmir'de kurulmuş olup bugün sayıları 10'u bulmuştur.

a. Görevleri

Görevleri sayma yolu ile belirtilmiştir. Bunların dışında kalan hizmetler ilçe belediyeleri tarafından yürütülecektir.

Bunlar eşgüdümü sağlama görevleri ve ilçe belediyelerinin tek başlarına yapamayacakları görevlerdir. Başlıcaları şunlardır:

- Büyükşehir yatırım plan ve programlarını yapmak.
- Büyükşehir nazım imar planlarını yapmak ve uygulamak, ilçe belediyelerinin nazım plana uygun olarak hazırlayacakları tatbikat imar planlarını onaylamak ve uygulanmasını denetlemek.
- Büyükşehir su, kanalizasyon, toplu taşıma hizmetlerini yürütmek.
- Mezarlık alanlarını saptamak ve işletmek.
- İlçe belediyeleri arasındaki uyumsuzluklarda belediye hizmetlerinin eşgüdümünü sağlamak.

Büyükşehir belediyelerince alınan kararlar ilçe belediyelerince derhal uygulanır. Bu kararlara karşı ilgililer 10 gün içinde o ilin valisine itiraz edebilirler. Vali, 10 gün içinde itirazı karara bağlar. Valinin kararı idari bakımdan kesindir. Bu karara karşı idari yargı yerine başvurulabilir.

b. Organları

Büyükşehir belediyesinin organları da belediyenin organlarına benzemektedir. Bunlar büyükşehir belediye meclisi, büyükşehir belediye encümeni ve büyükşehir belediye başkanıdır.

aa. Büyükşehir Belediye Meclisi

Bu meclis, büyükşehir sınırları içinde kalan ilçe belediye meclis üyelerinin beşte biri ile, ilçe belediye başkanlarından oluşmaktadır; görev süresi beş yıldır. Büyükşehir belediye meclisine seçilecek üyeler, ilçe belediye meclisi üyeliğine seçiliş sırasına göre olmaktadır.

Meclise büyükşehir belediye başkanı başkanlık eder. Meclisin olağan toplantıları Kasım, Mart ve Temmuz aylarının başlarında yapılır.

bb. Büyükşehir Belediye Encümeni

Büyükşehir belediye encümeninin yapısı, belediye encümeninin yapısından farklıdır. Bunlar büyükşehir belediye başkanının ya da görevlendireceği kişinin başkanlığında genel sekreter, imar, fen, hukuk, hesap ve yazı işleri ve personel birimi başkanlarından oluşur. Encümende seçilmiş üye yoktur.

cc. Büyükşehir Belediye Başkanı

Büyükşehir sınırları içinde seçmenler tarafından doğrudan beş yıl için seçilir.

Görevleri, diğer belediye başkanları gibidir. Bu görevlere ek olarak, büyükşehir belediye başkanı ilçe belediyeleri arasında birlik ve beraberliği sağlamakta görevlidir.

Büyükşehir belediye başkanı gerek büyükşehir, gerekse ilçe belediye meclislerinin kararlarının bir kez daha görüşülmesini isteyebilir. Meclisler kararlarında ancak üçte iki çoğunlukla direnebilirler. Bu takdirde meclis kararı kesinleşmiş olur.

Büyükşehir belediye başkanı, diğer belediye başkanları gibi, hakkında soruşturma, kovuşturma ya da dava açılması durumunda, İçişleri Bakanı tarafından bir önlem olarak görevinden alınabilir.

dd. Başkan Vekili

Büyükşehir belediye meclisi, her yıl bir başkan vekili seçer. Başkan vekili başkanlığın boşalması ya da görevinden ya da görev yerinden geçici olarak ayrılması durumunda, başkana vekillik eder.

ee. Diğer Birim ve Görevliler

Büyükşehir belediyelerinde, başkan adına hizmetlerin yürütülmesinden sorumlu bir genel sekreter ve yardımcıları vardır. Büyükşehir belediyeleri, genel sekreterin yönetiminde, daire başkanlığı, müdürlük, şeflik ve memurluklardan oluşur.

c. Bütçesi ve Görevleri

Bütçelerin hazırlanması ve uygulanması diğer belediyeler gibidir. Büyükşehir belediyesinin gelirleri, büyükşehir belediyesi sınırları içindeki ilçe

belediyelerine ait paylardan ayrılan paylar ile vergi gelirlerinden ayrılan paylardır.

5. Köy Yönetimi

Köyler geleneksel bir yerel yönetim kuruluşudur. 1925 tarihinde Köy Kanunu ile tüzelkişiliğe kavuşmuşlardır.

Köyler yönetsel bir kararla kurulur. Köy kurma yetkisi İçişleri Bakanlığına tanınmıştır. İçişleri Bakanlığı bir yerde köy kurmadan önce il yönetim kurulu, il genel meclisi, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığının görüşünü alır. Ülkemizde halen 35319 köy bulunmaktadır. Köy sayısında uzun yıllardan beri ciddi bir artış yoktur.

Köy tüzelkişiliğinin organları, köy derneği, ihtiyar meclisi ve muhtarlıdır. Bunlardan muhtar yürütme organı, ihtiyar meclisi ve köy derneği danışma ve karar organlarıdır.

a. Köylerin Görevleri

Köy Kanununda, köyün görevlerini ayrıntılı bir biçimde belirtmiştir. Bunlar, "isteğe bağlı" ve "zorunlu" olmak üzere iki kümede toplanmıştır.

Köyün, sağlık, temizlik, yol, su ve okul işleri zorunlu; köye hamam, çamaşırlık, pazar yeri, çarşı yapmak gibi hizmetler köyün isteğe bağlı görevleri arasında yer almıştır.

Aslında köyle ilgili hizmetlerin çoğu ya doğrudan doğruya, ya da köyle işbirliği halinde genel yönetim tarafından yürütülmektedir. Köyle ilgili işler kamu yükümlülüğüdür ve yapmayanlar cezalandırılır. Ancak bu hükümler artık uygulanmamaktadır.

Türkiye'de en büyük sorun köy yerleşme düzenidir. 35319 muhtarlık sınırları içinde 80.000 den fazla kom, oba, mezra adı altında çok dağınık bir yerleşme söz konusudur. Köylerin toplulaştırılması en sancılı ve güç bir konudur. Bu durum köylerin gelişme ve kalkınmasını engelleyen en büyük ayak bağıdır.

b. Köy Derneği

Köy derneği, köyde bulunan kadın, erkek bütün seçmenlerin oluşturduğu bir kuruldur. Köy derneği ile köylünün doğrudan yönetime katılması sağlanır. Bu model doğrudan demokrasinin yerel yönetimlerde uygulandığı ilk uygulamadır.

Köy derneği, yalnız muhtarı ve ihtiyar meclisi üyelerini seçmekle kalmaz, bazı yönetsel kararlar da alır. Örneğin isteğe bağlı işler, zorunlu hale köy derneği kararı ile gelir. Bekçilere verilecek ücreti saptar, köy imamı için öneride bulunur.

c. İhtiyar Meclisi

İhtiyar meclisi, belediye encümeni gibi iki tür üyeden oluşur. Bunlardan bir kısmı "seçilenler" diğeri "doğal" üyelerdir. Seçilenler beş yıl için köy derneği tarafından seçilirler. Bu seçimde adaylığını koyma yöntemi yoktur. Siyasi partiler de aday gösteremezler. Üye sayısı nüfusu 1000 den az olan köylerde 8, fazla olanlarda 12'dir. Bunların yarısı asıl, yarısı yedektir. Seçimde en çok oyu alanlar arasından asıl ve yedekler saptılır. Seçimler beş yılda bir yapılır.

Köy öğretmeni, köy imamı ihtiyar meclisinin "doğal" üyeleridir. İhtiyar meclisi haftada en az bir kez toplanır. İhtiyar meclisinin görevleri Köy Kanununda gösterilmiştir. Buna göre köy ihtiyar heyeti, köy işlerini sıraya koyar; imece ve salmaya karar verir; köy muhtarının harcamalarını denetler; köy bütçesini kabul eder; köylüler arasındaki uyuşmazlıkları uzlaştırma yolu ile gidermeye çalışır; köyün zorunlu işlerini yapmayanlara, ya da paylarını ödemeyenlere para cezası verir.

İhtiyar meclisince alınan bazı kararlar bağlı olduğu kaymakam ya da valinin onayı ile yürürlüğe girer.

c. Muhtar

Köy yönetiminin başı muhtardır; köy derneği tarafından seçilir. Muhtar seçiminde de siyasi partiler aday gösteremezler. Muhtarların görev süresi beş yıldır.

Muhtar köy tüzelkişiliğini temsil eder. İhtiyar heyeti ile birlikte köy işlerini yürütür. Aynı zamanda muhtar, genel yönetimin temsilcisi sıfatıyla da yasaları ve hükümet emirlerini halka duyurur, köy içinde dirlik ve düzenliği sağlar. Genel yönetimle ilgili işlerin köyde uygulanmasına yardımcı olur.

Daha önceleri köy muhtarlarının ve köy imamlarının ücretleri köyce ödenirken daha sonra çıkarılan yasalarla bu ücretler genel bütçeden ödenmektedir.

Görevini gereği gibi yapmayan muhtarlar köyün bağlı olduğu yönetim kumulu kararı ile görevden uzaklaştırılabilir. Muhtarın köy yararına olmayan kararını vali veya kaymakam bozabilir. Ancak mülki amirler, muhtarın yerine karar alamazlar; bozma sebeplerini gerekçeleriyle açıklarlar.

d. Köy Yönetimindeki Diğer Görevliler

Köy yönetiminde diğer görevliler imam, köy korucusu ve köy katibidir.

aa. Köy Korucusu

Köyde kolluk hizmetlerini yürütür; muhtarın emri altındadır. Köy korucusu, köy içinde herkesin ırzını, canını ve malını korumakla görevlidir.

1985 yılında Köy Kanununda değişiklik yapılarak "geçici köy korucusu" sistemi getirilmiştir. Buna göre, köylünün canına, malına saldırıların artması du-

rumunda Bakanlar Kurulunun saptadığı illerde valinin önerisi ve İçişleri Bakanının onayı ile geçici köy korucuları görevlendirilebilir. Bunların giderleri İçişleri Bakanlığından karşılanır.

bb. Köy Katibi

Mali gücü yerinde olan köyler, köyle ilgili yazı işlerini yürütmek üzere köy katibi kullanılır. Köy katibi olmayan yerlerde bu görevi köy öğretmeni veya köy imamı yapar.

cc. Köy İmamı

Köy imamı, köy derneği ve müftünün önerisi üzerine vali veya kaymakam tarafından atanır. Köy imamları giderek devlet bütçesinden maaş alan devlet görevlileri durumuna getirilmektedir.

e. Köy Bütçesi ve Gelirleri

Köy bütçesi, ihtiyar meclisi ile muhtar tarafından hazırlanır. Köyün bağlı olduğu kaymakamlık veya valilikte bütçeleri mülki idare amirleri onaylar.

Köy gelirleri arasında imece ve salma önem taşır. İmece köye özgü bir kurumdur. Köyün zorunlu işlerinin yapılması için, köy halkının ortaklaşa çalışmalarına imece denir. Köy Kanunu, imece ile yapılabilecek işler konusunda, muhtar ve ihtiyar meclisine geniş bir yetki tanımıştır. Köy Kanunu, bütün köylüyü imece ile yükümlü kılmaktadır. Kimlerin ne kadar ve ne gibi işte çalışacaklarını ihtiyar meclisi saptar.

Köy gelirlerinden olan salma bir aile vergisidir. Salma, ihtiyar meclisince salınır. Salmanın yükümlüsü, köyde oturanlardır. Köyde oturmamakla beraber köy ile maddi ilişkisi olanlar da salma mükellefidir. Köyde oturanlar bireysel olarak değil aile olarak yükümlüdür. Salma, köy ihtiyar meclisi tarafından salınır. Salma salanırken, yükümlünün mali durumu da dikkate alınır.

Köyün salma ve imece dışında kalan diğer öz kaynakları, köylere yeter derecede gelir getirecek nitelikte değildir.

6. Mahalle Yönetimi

a. Kuruluş

Geleneksel olarak, kent ve kasabalar mahallelere ayrılmıştır. Mahalle yönetimi, yerel yönetim kuruluşlarına benzer, organları seçimle iş başına gelir. Tüzelkişiliği yoktur.

Kent ve kasabalarda mahalle kurulması, kaldırılması, birleştirilmesi, adları ile sınırlarının belirtilmesi belediye meclisinin ve o yerde bulunan yönetim kurulunun kararı ve valinin onayı ile olur. Bugün ülke düzeyinde mahalle sayısı 12500 kadardır.

Mahalle örgütünün organları, muhtar ile ihtiyar heyetidir.

b. Görevleri

Başlıca görevleri mahalle sakinlerinin bazı durumlarını belirten belgeler verilmesidir. Şehir ve kasabalarda mahalle muhtar ve ihtiyar heyetleri teşkiline dair kanunda görevleri ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Ayrıca Nüfus Kanunu, Askerlik Kanunu gibi birçok kanunda mahalle muhtarına görev verilmiştir.

c. Organları

Mahalle yönetiminin organı olan muhtar ve ihtiyar heyeti üyeleri doğrudan mahalledeki seçmenler tarafından seçilir.

Köyün aksine, mahalle seçimlerinde adaylık koyma yolu vardır. Fakat siyasal partiler aday gösteremezler. Mahalle muhtar ve ihtiyar heyetleri seçimleri ile aynı dönemde ve günde yapılır. Bunlar da beş yıl için seçilirler.

Mahalle muhtar ve ihtiyar heyetlerinin görevlerini savsaklamaları durumunda, kaymakam ya da vali yazılı bir uyarmada bulunur. Görevlerini savsaklamaya devam edenler işten el çektilir ve ilçe ya da il yönetim kurulu kararı ile görevlerine son verilir.

d. Mali Durum

Mahalle yönetiminin bir bütçesi yoktur. Mahalle yönetimince verilen belgeler için iş sahiplerinden ücret alınır. Mahalle yönetimince her belge için ne kadar ücret alınacağı il yönetim kurulunca saptanır.

Köy muhtarları gibi, mahalle muhtarları da genel yönetimden aylık almaktadırlar.

7. Yerel Yönetim Kuruluşları Arasında İşbirliği

Yerel yönetimler kendi aralarında "anlaşma" yolu ile ya da "birlik kurma" yolu ile işbirliği yaparlar.

a. Anlaşma Yolu

İl özel yönetimindeki İçişleri Bakanlığının izni ile ortak işler için işbirliği yapabilirler. İçişleri Bakanlığının izni ile ilgili il genel meclislerince kendi üyeleri arasından seçilen eşit sayıda üyelerden oluşan bir karma encümen kurulur. Karma encümenin aldığı karar ilgili il genel meclislerince onaylandıktan sonra uygulanır. İl genel meclisleri arasında, karma encümen kararının onaylanması nedeniyle uyuşmazlık çıkması durumunda, İçişleri Bakanlığının aracılığı ile iş Danıştay'a gönderilir. Danıştay uyuşmazlığı giderir.

Köyler arasındaki ortak işler de anlaşma yolu ile yürütülebilir. Köyler arasında yapılacak işbirliği Köy Kanununda düzenlenmiştir.

Buna göre, köyler arasındaki ortak işleri yürütmek üzere ilgili köylerin muhtar ve ihtiyar heyetleri birlikte toplanır. Bulunan çözüm yolu bağlı olunan valiliğe veya kaymakamlığa sunulur ve bu makam sahiplerinin onayı ile uygulamaya konulur. Köyler arasında çıkacak uyuşmazlıkları da vali veya kaymakam çözer.

b. Birlik Yolu

Çeşitli yerel yönetim kuruluşları arasında, belli hizmetleri yürütmek üzere birlikler kurulabilir. 1982 Anayasası bu birliklerin kurulmasını Bakanlar Kurulunun iznine bağlamıştır. Yerel yönetim birlikleri Belediye Kanunu ile düzenlenmiştir. Yerel yönetim birlikleri, belediyeler, ya da il özel yönetimleri, ile belediyeler ve köyler arasında kurulabilir.

Bu birlikler organları ve tüzelkişilikleri olan kuruluşlardır. Birlik tüzüklerinin ilgili yerel yönetim meclislerince kabul edilmesi, duruma göre vali ya da İçişleri Bakanınca onaylanması gerekir.

Yerel yönetim birliklerinin, birlik meclisi, birlik encümeni ve birlik başkanı olmak üzere üç organı vardır.

Birlik meclisi, birliği oluşturan yerel yönetim kuruluşlarının meclislerince seçilen üyelerden oluşur. Birlik encümeni ve birlik başkanı, birlik meclisince kendi üyeleri arasından seçilir. Birlik meclisi ve encümeni birliğin karar organı, birlik başkanı ise yürütme organıdır.

Birliğin giderleri, birliği oluşturan yerel yönetim kuruluşlarıncı sağlanan katılma payları ile sağlanır.

Yerel yönetim birliklerinin sona erdirilmesi, kuruluşlarında izlenen yolla olur. Ortadan kaldırılması kararlaştırılan birliğin tasfiyesi, birliğin bulunduğu yerdeki il ya da ilçe yönetim kurulunca yapılır.

VI. HİZMET YERİNDEN YÖNETİM KURULUŞLARI

Bunlara işlevsel yerinden yönetim kuruluşları da denir. Bu gibi kuruluşlara belli hizmetler için tüzelkişilik sıfatı kazandırılmıştır. Bunlar örneğin eğitim alanında üniversiteler, yayın alanında TRT, sosyal güvenlik alanında Emekli Sandığı, ekonomik alanda kamu iktisadi teşebbüsleri KİT'lerdir.

Bunlar hem genel yönetimden, hem de yerel yönetim kuruluşlarından farklıdır. Bunların özellikleri şunlardır:

- Tüzelkişilikleri vardır. Bunlar tüzelkişiliği ya yasa ile, ya da yasanın verdiği yetki ile yönetsel kararla kazanırlar.
- Bunlar ya yasa ile, ya da yasanın verdiği yetki ile yönetsel kararla kurulabilirler.

- Özerktirler, özerklikleri gördükleri hizmetlere göre değişir.
- Bunların hizmetleri belli görev ve yetkilerle donatılan organlarınca yerine getirilir.
- Kendilerine özgü mal varlıkları ve bütçeleri vardır.
- Bunlar üzerinde genel yönetimin veya bağlı oldukları kurumun vesayet denetimi vardır. Vesayet denetimi ile özerklik ters orantılıdır. Özerklik arttıkça vesayet denetimi azalır, vesayet denetimi arttıkça özerklik azalır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAMU YÖNETİMİNDE ORTAYA ÇIKAN SORUNLAR VE ALINMASI GEREKEN ÖNLEMLER

I. VII. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI STRATEJİSİ

A. Genel Durum

Kamu yönetimi ve kamu hizmetleri açısından VII. Beş yıllık plan hazırlıkları yapılırken durum şöyle saptanmıştır.

"Kamu yönetiminin örgütlenme, işleyiş ve personel yapısının değişen koşullara uyumunu sağlayacak yenilenme ihtiyacı devam etmektedir. Bu çerçevede; devletin kamusal hizmetlerle ilgili görevlerinin yeniden değerlendirilmesi, teşkilat yapısının görev ile uyumlu olması, hizmet etkinliğinin artırılması, azaltılması ve halka dönük bir yönetim anlayışının yerleştirilmesi gereği önemini muhafaza etmektedir.

Dünya ekonomisindeki küreselleşme süreci, toplumun değişik kesimlerinin çeşitli konularda uzmanlaşmalarını sağlayacak kurumlara olan ihtiyaç, kaynak tahsisinin artan ölçüde piyasa mekanizmasına bırakılması ve ekonomi yönetimleri arasında makro tutarlılığı olan ve dengeleri gözetken bir yaklaşımın izlenmesi gereği ekonomi yönetiminin yeniden yapılandırılması ihtiyacını gündeme getirmektedir.

Adalet hizmetlerinde alt yapı, teşkilat ve yardımcı hizmetlerdeki yetersizlik ile adli ve idari yargıdaki kadro açığı ve hukuk kurallarında yeterli iyileşmenin sağlanamaması yargının hızlı, etkin ve ekonomik olarak işlemesini engellemektedir."⁸

B. Politika Esasları

Kamu yönetimi ve kamu hizmetlerinde iyileştirme önlemleri VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı stratejisinde şöyle vurgulanmıştır.⁹

⁸ Dr. Cahit TUTUM, a.g.e., s. 50.

⁹ VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Stratejisi, s. 14.

- Devletin rolü, küreselleşme ve entegrasyon politikaları çerçevesinde yeniden tanımlanacak, tüm kamu kurum ve kuruluşları üstlendikleri görevle uyumlu bir teşkilat yapısına kavuşturulacaktır.

- Devlet ekonomik faaliyetlerini en aza indirecek, sübvansiyon dağıtan bir yapıdan uzaklaşacak, mali piyasalar üzerinde baskı oluşturmayacak, etkin kaynak tahsisi için uygun makro ekonomik ortamı oluşturacak kural koyucu ve orta vadede belirsizlikleri giderici bir yönlendirme görevi üstlenecektir.

- Kamu görev ve yetkilerinin merkez teşkilatı, merkezin taşra kuruluşları ve yerel yönetimler arasındaki dağılımı, yetki genişliği ve yerinden yönetim ilkelerinin uygulanması yönünde gözden geçirilecektir.

- Kamu personel rejimindeki sorunları çözümü için ilgili tüm kurumların katkısı ile kariyer ve liyakati esas alan, geniş kapsamlı bir reform paketi hazırlanarak uygulamaya konulacaktır.

- Kamu yönetiminde etkinliğin artırılması amacıyla görev tanımları yapılacaktır. Bu kapsamda, denetleme kurumları ile kurum ve kuruluşların denetim birimlerinin fonksiyonlarının yeniden değerlendirilmesi yapılarak performans denetimine geçilebilmesi için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

- Kamu kesiminin yeniden yapılanması sürecinde, istihdamın sayısı, nitelik, verimlilik ve ücret düzeyi bakımından sağlıklı bir yapıya kavuşturulması için kamu kesimindeki istihdam gözden geçirilecektir.

- Adalet hizmetlerinde adil, hızlı ve etkin sonuç almak amacıyla teşkilat yapısında, hukuk kurallarında, hakim, savcı ve adalet meslek personeline ilişkin politikalarda köklü düzenlemeler yapılacaktır. Ayrıca, fizik alt yapı eksiklikleri tamamlanacak, yargı sisteminin modern araç ve gereçler ile takviyesi sağlanacaktır.

II. KAMU YÖNETİMİNDE ÖRGÜTLENME İLE İLGİLİ TEMEL SORUNLAR

VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı için oluşturulan Kamu Yönetimi Özel İhtisas Komisyonunun raporunda sorunlar özetle şöyle saptanmıştır¹⁰.

Kamu kesimi görevlerinde 1970'lerden başlayarak aşırı genişlemeye karşı, Devletin kamusal hizmetler bağlamındaki görevlerinin yeni baştan değerlendirilmesi ve bir anlamda devletin küçültülmesi yönündeki siyasaların (politikaların) özellikle Batı ülkelerinde yoğunluk kazanması ile birlikte; konu 1980'li yıllarda Türkiye'nin de gündemine girmiş bulunmaktadır. Devletin küçültülmesinden yana olan bu siyasaların yönetsel boyutları belirlenirken üç temel amaç ön plana çıkmaktadır:

10 VII. Beş Yıllık Kalkınma Stratejisi, s. 39.

- Devletin rolünün yeniden tanımlanması,
- Kamu kesiminin daraltılması
- Hizmet etkinliğinin artırılması ile ilgili amaçlardır.

Genel çizgileriyle kamu yönetimindeki yapılanmaya bakıldığında;

- Kamu yönetimi kapsamındaki bir kısım görevler ya hiç yapılmamakta ya da ancak sınırlı ölçülerde ve amaçtan uzak biçimde gerçekleştirilmektedir.
- Temel nitelikli bazı görevlerin yürütülmesinde, hizmette birlik ve bütünlük temel bir sorun olarak her alanda kendisini göstermektedir.
- Bazı görevler merkezi yönetim kapsamında bulunmakla birlikte, görevi gerçekleştirecek işlevsel nitelikte örgütsel düzenlemelere gidilemediğinden evdeki yapı gereksinimleri karşılayamamaktadır.
- Önemli orandaki merkezi yönetim görevlerinde ise gereksiz ve amacı aşan bir örgütsel büyüklüğe ulaşılmış bulunmaktadır.

Bu durum görev ve yapı arasındaki akılcı dengenin kurulmasını güçleştirmektedir. Merkezi yönetim görevlerindeki oransal artış, sistemin birçok noktada tıkanmasına ve işleme bozukluklarına neden olmakta; görevlerin merkez, taşra ve yerel yönetimler arasında akılcı dağılımı yeterince sağlıklı biçimde gerçekleştirilmemektedir. Bazı kamu örgütlerinde, bunların kuruluşuna gerekçe olan görevin önemi azalmamasına karşın, süreç içinde toplumsal gereçlerden kaynaklanan ikinci görevler, asıl görevin yerini almakta; bu da örgütlerde görev kaymalarına yol açmaktadır. Yönetimde genel bir kaynak sıkıntısı çekilirken; öncelikli olmayan bazı konularda kaynak savurganlığına yol açılmakta, sınırlı kaynaklardan daha etkili olarak yararlanma yoluna gidilmemektedir. Kamu kuruluşlarında görev-yetki-sorumluluk dengesinin iyi kullanılmamış olması örgütsel etkinliği olumsuz yönde etkilemektedir. Aynı görev için birden çok kuruluş yetkilendirildiğinde, görev ortada kalmakta bu da görevsel etkinliği azaltmaktadır. Görevlerin bölünüşünde ve düzenlenmesinde görev ve örgüt ile çevresel girdi ve değişkenlerin gözardı edilmesi ya da bunların yeterince dikkate alınmaması, çoğu kuruluşta hizmet üretime gücünden yoksun alt birimlerin doğmasına neden olmaktadır.

Bu genel çizgiler ışığında örgütsel yapıda sorunlar özetle şunlardır.

BAKANLAR KURULU, BAŞBAKANLIK VE DEVLET BAKANLIKLARI

Devletin üst düzey yönetim organı olan Bakanlar Kurulunun faaliyet alanının bu işleri ile sınırlı kalması gerekirken yürürlükteki mevzuat Bakanlar Kuruluna bu çerçeveyi çok aşan ve çoğu ayrıntıyla ilgili bulunan konularda karar alma görevi yüklemiştir. Bu durum Bakanlar Kurulu gündeminin sürekli biçimde genişlemesine ve bazı hizmetlerin gecikmesine yol açmaktadır. Hızlı karar almayı ge-

rektiren bazı hallerde "elden imza" gibi Anayasamızda yer alan sorumluluk ilkesiyle bağdaşmayan sakıncalı usuller ortaya çıkmaktadır.

Bakanlar Kurulunda görüşülüp karara bağlanacak konular ve çalışma usullerini düzenleyen bir yasanın bulunmaması belirtilen duruma yol açan önemli nedenlerden biridir.

Son yıllarda yapılan çeşitli düzenleme ve yapılandırma çalışmalarıyla Başbakanlık hem örgütsel olarak, hem de görevsel olarak, sürekli büyümüş ve asıl görevine uygun düşmeyen bir büyüklüğe ulaşmıştır. Başbakanlığa bağlı olup sayıları giderek artan kuruluşların görev alanlarına bakıldığında görevlerin nitelik olarak çok fazla bir çeşitliliğe sahip olduğu, bunların çoğunun yapı ve hizmet yönünden Başbakanlıkla bir ilgisi bulunmadığı görülmektedir. Bu durum bu kuruluşların kendi aralarında ve bağlı oldukları Devlet Bakanlıkları arasında eşgüdüm sorunlarına yol açmaktadır.

Özetle, Başbakanlık, bakanlıklar arasında işbirliği ve eşgüdümü sağlamak ve hükümetin genel politikalarını gözetmek olan asıl görevinin dışına çıkarılmış aslı görev unutulmuş, icrai fonksiyonlarla donatılmış "dev" bir teşkilat yapısına kavuşturulmuştur.

B. ORTAK HİZMETLER

1. Araştırma

Uluslararası alanda ileri teknolojilerde, özellikle bilgisayar teknolojisinde yaşanan önemli gelişmeler "bilgi toplumu" kavramının ortaya atılmasına yol açmıştır. Türkiye bu gelişme dışında kalmaz. Ancak ülkemizde araştırma, geliştirme harcamalarının GSMH'daki payı çok düşüktür. Gelişmiş ülkelerde bu oran % 3 miktarını aşmış iken ülkemizde bunun yüzdesi % 0.5'tir. bilimsel çalışmalar olması gerekenin çok gerisindedir. Sosyal bilimler alanında araştırma yapmakla görevli bir kamu kurumu mevcut değildir.

Bilim ve Teknoloji Yüksek Kumulu bir türlü işlevsel duruma getirilememiştir.

2. Planlama ve Programlama

Kalkınma için alınacak kararların uzun vadeli hedeflere yöneltilmesi ve planlara bağlanması, idarede açıklık, sorumluluk ve denetleme şartlarını kolaylaştıran, keyfi hareketleri önleyen tamamlayıcı bir unsurdur.

Ülkemizde dünya ekonomisine entegre olma sürecindeki hızlanma, globalleşme eğilimleri gözönüne alındığında Türk plancılığına yeni bir yaklaşım getirmek gereği doğmuştur.

Güçlü bir ekonomiye sahip bütün ülkelerde bir taraftan Devletin üretimdeki doğrudan rolü azalırken, diğer taraftan da Dünya ekonomisindeki yeni rekabet koşullarının gerektirdiği işlevleri yerine getiren kamu kuruluşları önem kazanmaktadır.

3. Eşgüdüm (Koordinasyon)

Ortak amacın gerçekleştirilmesi için harcanan çabaların, uyumlu bir biçimde birbirine bağlanması ve zaman bakımından ayarlanması olarak tanımlanabilecek eşgüdüm, Türk kamu yönetiminin belirgin sorunlarından biridir. Bunun başlıca nedenlerinden biri birlikte çalışma, karar oluşturma, işbirliği yapma alışkanlık ve anlayışının gelişmemiş olmasıdır. Diğer bir neden de örgütsel yapılanma düzeninden ve yönetsel düzenlemelerden kaynaklanmaktadır.

4. Denetim

Kaynak savurganlığının önlenmesi ve kamu hizmetlerinin daha etkili ve verimli biçimde sunulabilmesinin gereklerinden biri de VET (Verimlilik- Etklilik- Tutumluluk) denetimi olarak adlandırılan denetim sistemine geçmektedir.

Bugünkü uygulamada, denetim yolu ile idareyi geliştirmek amaçlanmaktadır. VET denetiminde plan ve program hedeflerine ulaşıp ulaşılmadığının, kamu hizmetleri sunulurken tutumluluk ve verimlilik ilkelerine uyulup uyulmadığının araştırılması, kısaca kamu yönetiminde bir "performans denetimi" dönemine geçilmesi kaçınılmaz olmaktadır.

5. Halkla İlişkiler ve Enformasyon

Yönetimler ancak etkili ve sistemli halkla ilişkiler programları aracılığı ile hizmet ilişkileri içinde oldukları toplum kesimlerinin katılım, destekleme ve işbirliğini sağlayabilirler. Ülkemizde halkla ilişkiler uygulamasında her kurum ayrı bir anlayışa sahip bulunmakta, konuya ilişkin yeni gelişme ve teknolojilerden yararlanma olanakları son derece sınırlı kalmaktadır.

Enformasyon ve halkla ilişkiler konusunda yeterli uzman personel ve kadroları bulunmaması da önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

C. MERKEZİ YÖNETİMİN TAŞRA VE YURTDIŞI ÖRGÜTLENMESİ

İl sistemine getirilen bir istisna olmasına karşın 1950'li yıllardan başlayarak gelişme gösteren bölge kuruluşları giderek yaygınlaşmış ve il sisteminden çıkmanın bir aracı niteliğini kazanmıştır. Diğer yandan bölgesel kuruluşlar alan ve merkez bakımından da farklılık göstermektedir.

Anayasamıza ve 5442 sayılı İl İdaresi Kanununa göre merkezi idare yurt düzeyinde il sistemine göre teşkilatlanacak, iller de "yetki genişliği" ilkesine göre yönetilecektir. Ancak uygulamada zamanla yetki genişliğinden uzaklaşmış, iller de yapılabilecek birçok işin merkezde yapılması durumu ortaya çıkmıştır.

İllerin coğrafya durumuna, iktisadi şartlara ve kamu hizmetlerinin gereklerine göre kurulacağı yolundaki Anayasa hükmü 5442 sayılı İl İdaresi Kanununda da yer almasına karşın bu ilkelerden neyin anlaşılması gerektiği ne yasalarda açıklanmış ne de bilimsel araştırmalara konu olmuştur. Bu durum, il ve ilçelerin kurulmasında, kaldırılmasında ya da bölünmesinde siyasal kararların ağırlık kazanması yasal kriterlerin ve idari ihtiyaçların gözardı edilmesi sonucunu doğurmuştur. Bugün illerimiz alan, nüfus, ilçe sayıları bakımından büyük dengesizlikler göstermektedir.

İlçe yönetimleri bütçe ve finansman olanaklarına sahip olmadığı için ideal hedefi olan kalkınmanın temel birimi olmak işlevini üstlenememiştir.

Kurumların yurt dışı örgütlenmelerinde bilinmezlik ve kopukluk devam etmektedir. Bu konuda Dışişleri Bakanlığı ile diğer kurum ve kuruluşlar arasında bir ortak çalışma mevcut değildir.

D. YEREL YÖNETİMLER

Ülkemizde yerel yönetim birimleri, il özel idareleri, büyükşehir belediyeleri, belediyeler ve köylerdir.

İl özel idareleri merkezi idarenin taşra uzantısı görünümündedirler. Bu nedenle il özel idarelerinin yerel yönetim sistemi içindeki yeri ve rolü yeniden gözden geçirilmelidir.

Yerel yönetimler üstlendikleri hizmetleri gereken nitelik ve yaygınlıkta sunamamaktadırlar. Bunun en önemli nedeni idari ve mali yapıdaki aksaklıklardır.

Yerel yönetimlerin, özellikle belediyelerin üstlendikleri görevleri yerine getirebilmeleri için mali kaynağa gereksinimleri vardır. Ancak belediyelerin sahip oldukları kaynakları verimli ve planlı şekilde kullandıklarını söylemek güçtür.

III. ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

DPT Kamu Yönetimi Özel İhtisas Komisyonu önerileri şunlardır:

1. Bakanlar Kurulunun daha alt düzeylerde alınabilecek türden kararları almak zorunda bırakılmaları son bulmaktadır.

Başbakanlığın yasalarda mevcut görev tanımına uygun olarak bakanlıklar arası koordinasyon ve devlet teşkilatının düzenli bir biçimde işlemesini sağlama fonksiyonu çerçevesinde çalışması temin edilmelidir.

2. Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu kaldırılmalı ve yerine TÜBİTAK tarafından belirlenecek bilimsel araştırma, politika, plan ve stratejilerini algılayıp Bakanlar Kuruluna sunabilecek ve hayata geçirebilecek az sayıda bakan ve bürokrattan oluşan küçük bir grup oluşturulmalıdır.

Bu arada TÜBİTAK'ın örgütsel yapısı geliştirilmeli ve bu kurum yapısı içinde toplumsal, bilimsel ve sağlık birimleri ile ilgili enstitüler kurulmalıdır.

Bilim ve teknolojiye ayrılan pay artırılmalıdır.

Ülkemizde hayati önem taşıyan öncelikli sektörler tespit edilmeli ve desteklenmelidir.

Bilimsel ve teknolojik araştırmanın ana amacı, ulusal sanayi ve üretimin dış rekabet gücü olmasını sağlayacak bir yapıya dönüştürülmesine yönelik ortamın oluşturulması olmalıdır.

3. Piyasa ekonomisinin güçlenmesi ve ekonomilerin uluslararası bir nitelik kazanması globalleşme ya da küreselleşme süreci içinde Türkiye'de Devletin işlevlerinde bu sürece uygun bir yenilenmeye ihtiyaç vardır. Bu nedenle DPT'nin temel işlevleri ve örgüt yapısında bazı değişiklikler yapılmalıdır.

4. Kamu yönetiminde eşgüdüm ve hizmet üretimindeki performans düşüklüğü gözönünde bulundurularak Başbakanlık İdareyi Geliştirme Başkanlığının etkinliği artırılarak, ayrıca Bakanlıklardaki APK birimleri fonksiyonel hale getirilmelidir. Diğer taraftan il koordinasyon kurullarının da daha işlevsel hale getirilmesine çalışılmalıdır.

5. Merkezi idarenin etkin denetimi için ilke olarak yönetimde saydamlıkla birlikte verimlilik, etkililik ve tutumluluk denetimine geçilmelidir. Denetim sistemi çok katmanlı durumdan kurtarılmalı, her kurumun bağımsız tek denetim mekanizması olmalıdır. Başbakanlık Denetleme Kurulu da sadece Başbakanlık kuruluşları ile sınırlı olarak görev yapmalıdır.

6. Halkla ilişkiler ve enformasyon hizmetlerinin yürütülmesinden sorumlu Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü'nün görevleri genişletilerek Devlet Enformasyon Merkezine dönüştürülmelidir.

7. Günümüzde kamu personel rejimi daha çok ücret boyutu ile gündeme gelmektedir. Konunun; kamu personelinin istihdam şekillerini, işe alınmalarını, hizmet için eğitimlerini, yükselmelerini, hak, ödev, yetki ve sorumluluklarını düzenleyecek şekilde ve bu personelin aylık ve özlük haklarıyla sosyal güvenliğini sağlayacak boyutlarıyla ele alınması gerekmektedir.

Bu arada Devlet Personel Dairesinin konumu, yapısı ve çalışma şekilleri yeniden ele alınarak değerlendirilmelidir.

8. Merkezi yönetimin taşrada örgütlenmesi düzenlenirken, bölge düzeyinde planlama ve koordinasyon sağlanabilmesi için bölge kuruluşları işlevleri itiba-

riyle olabildiğince aynı merkez ve illeri kapsayacak şekilde kurulmalı, zorunluluk olmadıkça bölge teşkilatlanmasına gidilmemelidir.

9. Zorunluluk nedeniyle birden fazla ili kapsayan projeler için "koordinatör vali" sistemi oluşturularak, planlama ve eşgüdümün "koordinatör vali" tarafından yürütülmesi sağlanmalıdır. Koordinatör valilerin bu ek görevleri de yürüteceği gözönüne alınarak, göreve atanırken kendilerinde özel nitelikler aranmalıdır.

Koordinatör valinin karar yetkisi, ilgili proje ölçeğine göre ve ulusal kalkınma planı ile yıllık programlarla sınırlı tutulmalıdır. Ayrıca, yatırımcı her bölgede planlama, koordinasyon ve uygulamayı takip eden "bölge koordinasyon kurulu" oluşturulmalıdır.

10. İllerin ve ilçelerin sınırlarının ve sayılarının belirlenmesi giderek rasyonellikten uzaklaşarak, siyasal tercihlerle oluşturulmaya başlanıldığından, merkezi yönetimin taşra örgütlenme biçimi ele alınarak, kalkınma anlayışı içinde yeniden düzenlenmelidir.

11. Yurtdışı kuruluşlarında ihtisas birimlerinin ve ünvanlarının uluslararası standartlara uygunluğuna dikkat edilmeli, yürürlükteki mevzuata göre yurtdışında ülkemizi temsilde Dışişleri Bakanlığının yanı sıra ihtisas birimlerinin konumuna özen gösterilmeli ve yurtdışı temsilciliklerinin eşgüdüm içinde çalışmaları sağlanmalıdır.

12. Merkeziyetçi ve bürokratik niteliği ağır basan kırsal yerel yönetimler yerine "merkez köyler" yaklaşımı geliştirilmeli ve yeterli mali güce sahip kırsal belediyeler kurulmalıdır. Böylece dağınık kırsal yerleşim birimleri toplulaştırılarak küçük ve yetersiz olan köy yönetimleri kaldırılmalı ve günün gereğine uygun olarak köyler, nüfus gibi belirli kriterlerle belediye yönetimine kavuşturulmalıdır.

13. Büyükşehir belediyelerinin, metropoliten yönetim modeline geçiş sürecinde daha etkin rol oynamaları, özellikle kentsel yerel yönetimlerin daha demokratik ve yerel olması ile kentsel sorunların acilen çözümü için, yetki dağılımının yeniden ele alınması sağlanmalıdır.

14. İl genel meclisleri ile belediye meclislerinin idari yetkileri artırılmalı; ancak vergi koyma, örgüt standartları ve norm kadro merkezi yönetimce belirlenmelidir. Ayrıca, yerel yönetimlerin hesap denetiminin yanında verimlilik, etkililik, tutumluluk ilkeleri doğrultusunda denetiminin de gerçekleştirilmesi düşünülmelidir. Türk kamu yönetiminin ana çizgileri ile son durumu budur.

ATATÜRK GERÇEĞİ

Fikri GÖKÇEER

GİRİŞ

Türk İdare Dergisinin 401 inci "Özel Sayı"sında "ATATÜRK VE ATATÜRKÇÜLÜK" başlıklı bir makalem yayınlanmıştı. Bu makalemde Atatürk'ü değişik yönlerden ele almaya çalışmıştım. Aradan geçen süre içinde elimdeki kaynakları yeniden gözden geçirdim ve Atatürk'ü değişik yönleri ile ele almadan önce ATATÜRK GERÇEĞİNİ VE ATATÜRKLE ilgili yanlış değerlendirmeleri ortaya koymanın daha yerinde olacağını düşündüm.

1881 yılında Selanik'te doğan, tarih kapısından Anafartalar kahramanı olarak giren, arkasında eşsiz utkular, eşsiz devrimler, bir vatan, bir devlet, onurlu özgür bir ulus bırakarak 1938 yılında aramızdan ayrılan yüce insan Atatürk'ü ele alırken, tekrarlardan kaçınacak, O'nunla ilgili yanlış değerlendirmelere değinecek ve kişisel görüşlerimle bir sonuca ulaşmaya çalışacağım.

ATATÜRK'ÜN KİŞİLİĞİ

Atatürk Osmanlı İmparatorluğu'nun son devrinin bir çocuğudur. Bu devir İmparatorluğun dağılıp devridir. Mustafa Kemal'in çocukluk döneminde geleceğinin bir ara tamamen karardığını, okullarda bize anlattılar. Daha sonra sessiz sedasız geçmeyen bir hayat. Ardı arkası gelmeyen hayaller, ümitler, hayal kırıklıkları, savaşlar, ihtilaller, utkular, yenilgiler ve hâlâ devam eden yanlışlar ve inkârlar O'nun serüvenini dokuyan, ilmikler, düğümler olmuştur.

Atatürk'e "Osmanlı paşası demek yanlış olur." diyenler yanılıp içindedirler. Çünkü Mustafa Kemal Osmanlı ordusunun en genç ordu kumandanlığına yükselmiş bir Osmanlı paşasıdır. Yarı sömürge durumuna düşmüş Osmanlı Devleti'nin bir paşası olarak, devletin tarihe gömülmesine yol açan bir savaşta sorumluluklar üstlenmiş, aldığı görevleri üstün görev bilinci ile başarmıştır. Atatürk aynı zamanda ve bir anlamda devletin içinden gelen bir bürokrattır ve Anadolu İhtilali'ne bir toplumsal güç ile değil, düşünceleri ve eylemleri ile başlamıştır. O'nu değerlendirenler için bunların bir anlamı bulunmaktadır.

* Bu makale kaleme alınırken yararlanılan kaynaklar Türk İdare Dergisinin 401. sayısında yer aldığından, buraya yeniden alınmamıştır.

O'nun kişiliği, yaşamak için didinen koca bir imparatorluğun türlü bunalımlar ve kanlı siyasi olaylar içinde yoğrularak gelişmiştir.

Sınırsız bir hayal gücüne sahip olan Atatürk çoğu kez sıfırdan başlamıştır ve herşeyi yeni baştan hazırlamak zorunda kalmıştır. O bir devrimci olarak 18 yaşından son nefesine kadar hiçbir ödün zafiyeti göstermemiş, herkesin olmayacak sandığı şeylerin olabileceğine inanmış, lüzumuna kani olduğu bir işi derhal yapmış bir idealisttir. Yaşadığı dönemde kendisini aşmış, kendisini yenilemiştir. İttihat ve Terakki komitesinin çok faal bir üyesi olan Mustafa Kemal en karanlık günlerde, bir ışık tohumu olarak, kendi efsanesini ister istemez örmeye başlamış, geçmişle gelecek arasında, değiştirilmesi gerekenle değişik düzen arasındaki geçişi başarı ile temsil edebilmiştir. Ulusal şahlanışı, üstün zekası ile bilinçleştirip başarıya ulaştırışı, kısa zamanda Türkiye'yi devrimlerle bir yüzyıl atlatışı, örmeye başladığı efsaneyi büyütmüş, perçinleştirmiştir. Bu yönü ile çağdaşlarından hiç birine benzemeyen Atatürk, öteki çağdaşlarından daha açık biçimde tarihin bütününe kavramıştır.

Meslekten gelme bir asker olan Mustafa Kemal, kendinde bir politikacı kişiliği yaratmak zorunda kalmıştır. Bir politik görevi çözümlmek durumunda kaldığı her sefer üniformasını bir kenara atmak bilgelliğini göstermiştir. Türkiye'nin yaşadığı en uzun barış döneminde zaferleri her zaman hatırlanan bir askerin, yönetimi askeri rejimden sivil rejime geçirmesini, "büyük bir başarı olarak değerlendirmek gerekir" inancı içindedir.

Atatürk bunalımlı dönemlerin lideridir. O'nu başlangıçta KARİZMATİK bir lider olarak görenler haklıdır. Ancak Atatürk'ün karizmatik liderliği Milli Mücadele'nin başında kabul edilse bile Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kuruluşundan sonra meşru yollarla, seçimle meclis başkanı seçilmekle, milli mücadelenin şefi ve lideri olmakla sona ermiş sayılır. O'nun liderliği bir rastlantı değildir. Toplumsal ve siyasal olaylar ve Mustafa Kemal'in kişiliği bu sonucu hazırlamıştır. Mustafa Kemal belirli bir dönem için şef ve liderdir. Daha sonraki dönemde milletin reyi ile seçilen kişidir. Atatürk otoritesinin KARİZMATİK yönünü hep arka planda tutmaya çaba göstermiş yaşamı boyunca daima örgüt adamı olmuştur.

Atatürk bir düşünce çığırının, bir çağdaş eylemin bayrağıdır. Türk Ulusu'nun en zor günlerinde ortaya çıkan bir önder, zor bir dönemeçte ve kargaşa anında Anadolu tarihinin akışını değiştiren kişidir. Yüzyılların kötü mirası, O'nun yürekliliği ve gücüyle reddedilmiştir.

Atatürk konuları ele alırken, sonuçlara hep koşulları değiştirerek ulaşmayı ilke edinmiştir. Atatürk Türk Milleti hakkında verilen esaret ve ölüm kararına ve kararın uygulanışına karşı gelen, isyan eden bir ulusun kurtarıcısı ve yeni bir devletin kurucusu olarak, büyük tarihi görevi yerine getiren yüce bir kişidir. Hayatı boyunca küçük planların değil, büyük planların sahibi olmuştur. Atatürk "YA-

HEP, YA HİÇ" diyen bir insandır. "YA İSTİKLÂL, YA ÖLÜM" sloganı bunun en güzel kanıtıdır.

Atatürk yüzyılları senelere sığdıran, hayali gerçeği çeviren, "ümitsizlik" ve "olanaksızlık" kelimelerini dünya lügatlarından çıkaran, müstesna bir kişiliğe sahiptir ve soyut ve somut tüm ulusal değerlerimizin uygar, ilerici, modern Türkiye'nin adıdır. İktidar ve güç, hiç bir zaman O'nun kişiliğini değiştirmemiştir.

Atatürk toplumumuzda, erişilemeyecek kadar yeni ve çok cepheli bir insandır. Devlet kuran, yaşatan, usta politikacı, örnek devrimcidir. Ulusumuzun tarihini yönlendirebilmiş, doğrultusunu değiştirebilmiştir. Bir düş değildir. Varlığında gelecek olmuş, yaşayan bir insandır. Yaptıklarıyla değil yapacaklarıyla başlayandır. O'nun büyüklüğü, gerçek büyük adamlığı, Türk toplumunun çağdaş gelişme yönünü herkesten iyi görmesinde, büyük Türk Milletinin alın yazısını, herkesten iyi okumasında ve onun icaplarını, çelik azim ve iradesi ile yerine getirmesindedir.

Atatürk Milletinin bağrından fıskıran bir volkan, haksızlığa ve husumete karşı isyan parolasıdır. Nakilci değil, akılcıdır. Söylediklerini ve yaptıklarını daima içinde bulunduğu koşullara göre ayarlayan bir gerçekçidir. Akıl denen anlamın başladığı ve devam ettiği yerde Mustafa Kemal vardır. Aklın bittiği yerde O yoktur. Heyecan akla köle olacaksa vardır. Akıl heyecana mağlup olacaksa o yoktur.

Atatürk bir insandır. Olağanüstü yetenekleri olan üstün bir insan ve her insan gibi ölümlü bir insan. Doğuştan terbiyelidir. Yakışıklılığı, mana dolu çehresi ve üniformasının titiz güzelliği ile herkesten farklıdır. Muntazam giyinmek Atatürk'ün önem verdiği konuların başında gelir. Görünüşte narin, ince yapılı olmasına karşın, çok kuvvetli ve dayanıklı bir bünyeye sahiptir.

Sesi mat, yavaş, tatlı ve alımlıdır. Üstün konuşma yeteneği sanatçı kişiliğinden gelmektedir. İnce, duygulu bir konuşma stiline sahiptir. Coşkulu konuşur, bu esnada bile duygularına egemendir. Sadece ve ancak ülkenin ve ulusun geleceği söz konusu olduğu zaman cümlelerinde bir lirizm hissedilir. Atatürk'ün sözleri yorumlamaya ihtiyaç göstermeyecek kadar açıktır. Ölünceye kadar, eline verilene değil, kendi yazdıklarını söylemiş ve okumuştur. O aydın bir insan ve devlet adamı olarak güzel konuşmak ve edebi yazmak konusunda ısrarlı olmuştur.

Mustafa Kemal GERÇEĞİ'nin bir yönü sevgi ve inançsa, öteki yönü hiç şüphesiz "AKIL", "İRÂDE" ve "CESARETTİR". O'nun cesaretinde şuur vardır. Kişisel ve medeni cesarete sahiptir. Atatürk'te vehim ve korkudan eser yoktur, ihtiras adamıdır, ama hiçbir zaman macera adamı olmamıştır. Atatürk'ün nitelikleri arasında gözardı edilemeyecek bir husus da kararlarıyla ilgilidir. Karar sahibidir, kararları açıktır ve bir defa karar verdikten sonra, onu uygulamak veya uygulatmak için kişiliğini kullanmıştır.

Bilgi ve öğrenme aşığı olan Atatürk, en zifırı karanlıkları delen bir zekâya sahipti. Ondaki dikkat kimsede benzerine rastlanmayacak ölçüde gelişmiştir. Geleceğin şüpheli ve tereddütlü haline bakmadan geleceği sezebilmiştir. Dünyada gelmiş, geçmiş liderler arasında sezışleri bu kadar kesin gerçekler ortaya çıkaran Atatürk gibi bir kişi gösterilemez. Bu doğru sezış O'nu diğer bütün liderlerden ayırmıştır. Atatürk'ün bütün faaliyetlerindeki utkular buradan doğmuştur.

Atatürk'ün bir doktrin adamı olmadığını, bir eylem adamı olduğunu söyleyenler çoğunluktadır. Bu düşünce de az da olsa, gerçek payı bulunmaktadır. Ancak bu görüş ve düşünce eksiktir. Burada bir noktayı gözden uzak tutmamak lâzımdır. Atatürk'ün eyleminin, atılımının, girişimlerinin tutarlı bir düşünsel temeli vardır. Bunun için Atatürk'e hem eylem, hem de düşünce adamı demek daha yerinde olur, düşüncesindeyim. Atatürk düşüncelerini eylem halinde dile getirmiş, zaman zaman da söz ve söylevle ortaya koymuş bir düşünce adamıdır. Devriminin tümünün, ayrılmaz parçası olan, tek tek devrimlerinin tam bir sistem içinde çok önceleri, O'nun kafasında belirmiş olduğunu görmekteyiz. Bu düşüncelerini 19 yıl gibi kısa bir süre içinde acele etmeden birer birer gerçekleştirmiştir. Aslında Atatürk bir altyapı mimarıdır. O, özgür, barışık, güçlü ve gönençli bir toplum olmamızı engelleyen setleri birer birer ortadan kaldırmıştır. Atatürk demek, doğruluk demek, dürüstlük demek, ideal demek, istiklâl demek, Avrupalı zihniyette insan olmak demek, Türk olmak demektir.

Bir de Atatürk'e kulak verelim:

- Neticede unutmayın ki, bende sizin gibi bir insanım, sizinkinden bir fazla değil yaptıklarım.
- Beni görmek demek, yalnız yüzümü görmek demek değildir. Benim düşüncelerimi, duygularımı anlıyor ve duyuyorsanız, bu yeter.
- İki Mustafa Kemal vardır. Biri ben, ölümlü Mustafa Kemal, öteki; Türk ulusunun daima içinde yaşattığı Mustafa Kemal. Ben O'nu temsil ediyorum. Herhangi bir tehlike anında ben meydana çıktımsa, beni bir Türk anası doğurmadı mı? Türk anaları daha nice Mustafa Kemal'ler doğurmayacak mı?
- Burada beni en çok üzen şey nedir bilir misin? Halkımızın zihninde kökleşmiş olan herşeyi başta bulunandan beklemek itiyadı, işte bu zihniyetle herkes büyük bir tevekkül ve rehavet içinde, bütün iyilikleri bir şahıstan, yani şimdi benden istiyor, benden bekliyor. Fakat nihayet ben de bir insanım, kutsi bir kuvvetim yok ki...
- Lüzumuna kani olduğumuz bir şeyi derhal yapmalıyız.
- Benim her emrim kesinlikle yapılır. Çünkü ben yapılmayacak emirler vermem. Çünkü ben neyi, kimin yapacağını ve nasıl yapılacağını önceden söylerim.
- Ben bir işte nasıl muvaffak olacağımı düşünmem, o işe neler mani olur diye düşünürüm. Engelleri kaldırdım mı, iş kendiliğinden yürür.

- Ben askeri deha falan bilmiyorum. Herhangi bir zorluk karşısında kaldığım zaman, benim yaptığım iş şudur; durumu iyice belirlemek, sonra bu durumda alınacak önlem ve girişimlerin ne olduğuna karar vermek, bu kararı bir kez verdikten sonra da, artık acaba yapayım mı diye tereddüt etmemek, kararı kesinlikle uygulamak, başaracağıma inanarak uygulamak.

- "Zafer, zafer benimdir" diyebilenidir. Başarı "başarı kazanacağım" diye başlayan ve "başarı kazandım" diyebilenidir.

- Büyük kararlar vermek yeterli değildir. Bu kararları cesaret ve kesinlikle uygulamak lazımdır.

-Benim yaptığım işler, biri diğerine bağlı ve lüzumlu şeylerdir. Fakat bana yaptıklarımın değil, yapacaklarımdan bahsedin.

- Hayatta daima ve çok ölçülü olmak lazımdır.

- Bir adam ki büyük olmaktan bahseder, benim hoşuma gitmez. Bir adam ki memleketi kurtarmak için bir örnek seçer, onun gibi olmayınca memleketin kurtulamayacağını inancında bulunur, bu adam değildir.

- Çoğunluğun alkışının ne uzak görüşlülükle ilgisi, ne de önemi var. Eğer kudretini her önüne gelenin onayından geçirme gayretini sürdürürsen, halini bilmem amma, geleceğini mahvettin demektir.

Büyüklik kimsenin ağzına bakmamak, kimsenin gözünü bağlamamak, sadece memleketin hakiki ihtiyacını görmek ve doludizgin o hedefe doğru gitmektir. Herkes bir fikir söyleyecek, herkes seni bu yoldan alıkoymak isteyecektir. Ama sen hiç şaşmayacaksın ve ınatla yoluna devam edeceksin. Her adımında sana engel hazırlayacaklar, ama buna rağmen yolundan dönmeyeceksin. Büyük değil küçük ve zayıf olduğunu, her türlü yardımdan yoksun olduğunu, hiç bir yerden destek gelmeyeceğini düşüneceksin. Buna rağmen yoluna devam ederek, bütün engelleri aşacaksın ve bundan sonra sana büyük dedikleri zaman, onların yüzlerine bakacaksın ve sadece güleceksin.

- Benim naçiz vücudum bir gün elbet toprak olacaktır. Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar kalacaktır.

ÇEVRESİ VE İNSAN SEVGİSİ

Açık yürekli ve vefalı bir insan olan Atatürk'ün gerçekçiliğini makalenin bir kaç yerinde vurgulamak ihtiyacını duydum. Çünkü O'ndaki gerçekçilik ağır basmaktadır. O geleceğin iyi taraflarını belirtirken; kötü olayların da iyilerin yanında olabileceğini teker teker önümüze sermiş bir gerçekçidir. O bütün sorunlar karşısında radikal davranan, her şeye adını koyan insandır. Onda söylediklerini ve

yaptıklarını daima içinde bulunduğu koşullara göre ayarlayan bir gerçekçilik vardır. O kadar ki, gerçekçi olmak, O'nun karakterinin ve büyüklüğünün bir parçası olmuştur. O sorunları olaylara göre değil, aslında olduğu gibi ele alan bir insandır. Ve tekrar ediyorum, Atatürk maceracı değil, hesapçı, gizli değil açık, hayalci değil, gerçekçidir. Atatürk hiçbir işi talihe bırakmamıştır. "Bizim akıl, mantık, zekâ ile hareket etmek şiarımızdır" diyen O'dur.

Atatürk gerçek bir dost ve gönül adamıdır. Kendi düşüncelerine güvenirken, kimseyi düşüncelerinden ötürü kınamamıştır. Atatürk'te "insanlık fikrine" karşı hiçbir düşünceye rastlamak mümkün değildir. Atatürk'ün hümanizması milletlerin sorunlarını, "insan sorunu" olarak değerlendirmek anlamına gelir. Atatürk insan sevgisine, insan hak ve özgürlüğüne, dürüstlüğe, açık sözlülüğe daima saygılı olmuş bir politikacıdır. Herşeyden önce insana eğilmiş "önce insan, sonra insan" düşüncesine üstünlük tanımıştır. Dünya ulusları arasında, karşılıklı anlayışın, sürekli barışın öncülüğünü yapmış, tüm yaşamı boyunca insanlar arasında hiçbir renk, ırk, din ayrımı gözetmeyen bir uyum ve işbirliği çağının doğacağına olan inancını yitirmemiştir.

Atatürk iyi kalplidir. Kendisine düşman olanlar hakkında "birgün ben onları affederim, çünkü, kalbim vardır. Onlar beni affedemezler, çünkü kalpsizdirler, demiştir. Atatürk insanlığın yanındadır. Barışçıdır, barışseverdir. Bilimden, akıldan yanadır. Özgür düşüncüyü demir kafesler içinde hapsedmek isteyen her inanışın karşısında olmuştur. Onun içindir ki, her türlü katı düşünce sistemlerinin karşısında yer alması ve devrimcilik ilkesini ortaya atmıştır. Bu yüzden, "düşünmeden inanacaksın" diyen bir felsefenin her zaman düşmanı olmuştur.

Atatürk'ün dostları değil, çevresi olmuştur. Bu çevre bir gün gelmiş, tarihi, milleti ve toprakları ile bütün bir vatan olmuştur. Hayata ve dünyaya açılmış görünmesine rağmen, aslında kendi içine dönük bir yaşam geçirmiş ve daima en büyük yalnızlar arasında yer almıştır. O'nun hareket ve heyecan dolu hayatının tek zevki olan akşam sofralarında hoşlandığı veya iltifat etmek istediği arkadaşlarını etrafına toplamak, onlarla konuşmak ve böylece onlarla tatlı bir gece geçirmek O'nun biricik eğlencesi olmuştur. Sofrasındakilerle geçmiş şeylerden bahsetmekten, tatlı tatlı konuşmaktan büyük zevk almıştır. Bazan sofrada bulunanların liyakatlarını ölçmek istediğini, her birine birer konu vererek konuşturduğunu, nutuk irat ettiğini, değerlerini belirlediğini, sofrasında bulunanların başında yer alan anılarından anlıyoruz. Bir sofraya gecelerinin birinde bir sohbet sırasında vecde gelerek "Benim gözümde hiçbir şey yoktur, ben yalnız liyakat aşığıyım" demiştir. Hür fikre ve tenkide değer veren Atatürk, gerçek dostlarının, kendisini açık yürekle eleştirenler olduğu gerçeğini hiçbir zaman unutmamıştır.

Atatürk devrimlerini, inançlı bir kadroyla oluşturmuştur. "Çevre ve kadronun" farklı şeyler olduğunu en iyi bilen kişi O'dur. Bunun sonucu sofrasında yer alan en yakın kişileri görev uzağında tutmuştur. İsmet İnönü sofradan oldukça

uzak olmasına karşın, görevde daima Atatürk'ün en yakınında olmuştur. Atatürk'ün bir özelliği de, amacına ulaşma yolunda, herkese verim alabileceği görevleri verebilmesidir.

Buraya alabileceğim Atatürk'ün sözleri şunlar:

- Bizim yüzümüz her zaman ak ve temizdir. Her zaman ak ve temiz kalacaktır. Yüzü çirkin ve çirkinliklerle dolu olanlar, bizim yurtsever, vicdanlı ve namuslu davranışlarımızı, bayağı ve çirkin tutkuları yüzünden çirkin göstermeye çalışanlardır.

- Bütün insanlığın varlığını kendi şahıslarında gören adamlar mutsuzdurlar. Besbelli ki, o adamlar birey sıfatıyla mahvolacaklardır. Herhangi bir kişinin yaşadıkça memnun ve mutlu olması için gereken şey kendisi için değil, kendisinden sonra gelecekler için çalışmaktır.

- Ancak kendilerinden sonrakileri düşünebilenler, uluslarını yaşamak ve ilerlemek imkanlarına ulaştırırlar. Kendisi gidince ilerleme ve hareket durur sanmak, bir gaflettir.

ATATÜRK VE MEŞRUIYET

Atatürk bazı konularda yanlış değerlendirilmekte ve bu değerlendirmelere göre yorumlar yapılmaktadır. Bu yanlış değerlendirmelerin tamamının kötü niyetle yapıldığını sanmıyorum. Ancak bazı kötü niyetlilerin bu yanlış değerlendirme ve yorumlardan yola çıkarak Atatürk aleyhine bir ortam yaratmaya çalıştıklarını üzülerək müşahade ettiğimi belirtmek istiyorum. Atatürk'ün meşruiyetçiliği de, yanlış değerlendirmelere neden olmaktadır. MEŞRUIYET kelime anlamı ile "Yasanın, dinin ve kamu vicdanının doğru bulduğu çerçeveler içinde kalmak" demektir. Atatürk daima, yasalara, dine, özellikle kamu vicdanına saygı göstermiş ve meşruiyet sınırlarını zorlamamaya dikkat etmiştir.

Atatürk siyasal gücünü dünden ve gelenekten alan padişahla mücadele etmiştir. Bu nedenle O'nun meşruiyetçiliğini ancak kendi siyasal varlığının bir gerekçesi olarak ortaya koyabiliriz. Cumhuriyet ve laiklik gibi konularda Atatürk'ün meşruiyet sınırlarını zorlamasına bakarak O'na, "meşruiyetçi değildi" demek büyük haksızlık olur.

Atatürk yıktığı her kurumun, ya da düzenin yerini boş bırakmamıştır. Onun için Atatürk ihtilalciden çok devrimcidir. Bütün hayatı boyunca emir vermiş, emir almış bir asker olmasına rağmen, devlet düzeninde yıkıcı hareketlere karşı olmuştur. Bu yönü ile de meşruiyetçidir. O birinci Büyük Millet Meclisindeki eleştirileri zor kullanarak değil; mantığının gücüyle inandırarak yatıştırmıştır. Büyük zaferden sonra, kıskırtmalara kapılmamış, zamanında ve yerinde durmasını bilmiştir. Hayatında duraksama nedir bilmemiş, son derece cesur ve atak olmuştur. Korkuyu hiç tanımamıştır.

Osmanlı hanedanının tasfiyesi işini kânsız bir şekilde çözümlemesini, kendisine karşıt görüşleri savunmuş olan 150'likleri bağışlamasını yanlış değerlendirme yapanların dikkatlerine sunuyorum. Atatürk hiçbir zaman oldubittilere yol açmamıştır. Uzun görüşmeler ve tartışmalardan sonra yargıya varıp, duraksamaksızın uygulamaya geçişi, O'nun temel yöntemi olmuştur. Gizli kapaklı işlerden, dedikodudan hoşlanmamıştır. Hele gammazlığa hiç tahammül göstermemiştir.

Atatürk'te gerçekçilik ve idealizm içiçe olmuştur. İdeali Türkiye ile sınırlanmıştır. O'na göre önder "hesap vermelidir." Bunu söyleyen bir kişinin meşruiyetçiliğinden şüphe edilebilir mi?

Atatürk'ün meşruiyetçiliğini kendi sözlerinde görelim.

-Masallara inanmayın.

- Gerçek ne kadar acı olursa olsun, olduğu gibi kabul edilmelidir,
- Meseleleri hadiselerle göre değil, aslında olduğu gibi ele almak lazımdır.
- Milleti aklımızın ermediği ve yapmak kudret ve kabiliyetini nefsimizde görmediğimiz hususlarda aldatarak, geçici sevgiler çekmeye tenezzül etmeyiz. Millete adi politikacılar gibi yalan vaatlerde bulunmaktan nefret ederiz. Biz böyle gafillerin hakikat gününde yerlere kapandıklarını da çok gördük.
- Bencillik şahsi olsun, milli olsun, fena telakki edilmelidir.
- Ben hiç ummadığım insanlardan çok şey öğrenmişimdir. Hiçbir kanaati hakir görmemek lazımdır.
- Yaşam bir ilerleme, bir dinamizm kaynağıdır, insan kendisini ona göre uydurmak zorundadır.
- Bana muhalif olanlara birşey demem, olsunlar. Fakat muhalif oldukları halde, beni seven halka kendilerini benimle beraber gibi göstermeye kalkışmaları... Hayır, böyle ikiyüzlülüğe tahammül edemem.

ATATÜRK-DEMOKRASİ ve DİKTATÖRLÜK

Yanlış değerlendirilen bir hususta Atatürk'ün demokrasiye olan bağlılığıdır. Bununla bağlantılı olarak Atatürk Mustafa Kemal ikilemi yaratılmak istenmektedir.

"Mustafa Kemal iyi idi, Atatürk kötüdür", "Atatürk, Mustafa Kemal'i katletmiştir" diyenler gaflet içindedirler ve büyük bir hata yapmaktadırlar. Bunlar O'nun devrimlerini hazmedemeyenler, kabul etmek istemeyenler, Atatürk'ü sadece asker ve kumandan olarak kabul edip, askeri başarılarını alkışlamak isteyenlerdir. Mustafa Kemal, Atatürk için yol açmış bir komutan, Atatürk ise bu yoldan

yürümüş bir yaratıcıdır. İki bir bütündür; bedence kafaca bir bütün. O'nu ayırmaya yeltenenler Atatürk'e karşı olanlardır. Milli Mücadelenin o muhteşem komutanının kalpağının altında hangi kafa varsa, ilk cumhurbaşkanımız, ebedi şef Atatürk'ün silindir şapkasının altında da aynı kafa vardır.

O'na diktatör diyenler olmuştur. Kemalizm'e ağır eleştiriler yöneltenlerin, Mustafa Kemal'i demokrat görmemelerini doğal karşılıyorum. Kemalizmin bir ideoloji olarak demokrasiyi içermediği ve Mustafa Kemal'in kurduğu cumhuriyetin demokratik bir cumhuriyet olmadığı son günlerde ileri sürülmekte, yapay olarak "Birinci Cumhuriyet", "İkinci Cumhuriyet" tartışmalarıyla zihinler bulandırılmak istenmektedir. Ben bütün bunların yanlış değerlendirmeler olduğu inancı içindeyim. Demokrasi halkın egemenliği demekse, tarih ilk son demokrasi Atatürk'ün kişiliğinde yaşamıştır. Devrimler ve Atatürk ilkelerini demokrasinin olmazsa, olmaz koşulu olarak görüyorum.

Demokrasi aşığı olan Atatürk'ü diktatör olarak niteleyenleri anlamakta zorluk çekiyorum. Atatürk diktatör değildir ve hiçbir zaman diktatörlüğe özenmemiştir. O "ben böyle istiyorum, böyle olacak" dememiş, "Ulus böyle istiyor, böyle yapacağız" demiştir. "Size diktatör diyorlar, ne dersiniz?" diye soran bir gazeteciye; "Eğer diktatör olsaydım, bana bu soruyu soramazdınız, bu soru ile benim kuvvetimin olduğunu kastediyorsanız ki, bu doğrudur. Benim arzu edipte yapamayacağım hiç bir şey yoktur. Çünkü ben kalpleri kırarak değil, kalpleri kazanarak hükmetmek isterim." diyen Atatürk'e en büyük günahı O'na "diktatör" diyenler işlemektedirler.

Atatürk korkulmak değil, sevmek, zorla kabul edilmek değil, inanılmak istemiştir. Bunun için diktatörlükten ve diktatörlerden nefret etmiştir. O'na göre diktatörü kabul eden toplumlarda ikiye bölünmüş ve başkine yaranma kaygısı vardır. Bu insanların ruhlarındaki yüklerindeki erdem tamamen yok olmuştur.

Atatürk'ün batı taklitçiliği yaptığı görüşü de, mesnetsiz ve yanlış bir değerlendirmedir. Atatürk uygar bir kişiliğe sahipti, fakat batının kullanabileceği bir adam asla olmamıştır. O önce batıcıdır, sonra antiemperyalist. Batılı olmak için batının sömürsünden kurtulmak gerektiğini çok iyi bilmiştir. O batı taklitçiliği yapan bir batıcı asla değildir. Gerektiğinde batının yerine geçmek, hatta batıyı aşmak isteyen kadar batıcı olmuştur.

Yanlış değerlendirmelerle ilgili hususları burada noktalarken, bir noktayı Atatürk hakkında yazan, çizen, yorum yapanlara hatırlatmayı görev sayıyorum. Atatürk'ü yorumlarken özden uzaklaşılmalıdır. Ve şu gerçek de gözardı edilmemelidir. Atatürk aynı konuda, koşullara göre ve karşılaştığı sorunları da dikkate alarak değişik görüş ve düşünceler ileri sürmüştür. Zamana, zemine ve koşullara bakmadan bu düşünceleri tek başına ele alarak, yorumlamaya kalkmak, bazan bizi hatalı sonuçlara ulaştırabilir.

Demokrasi ve diktatörlükle ilgili görüşleri gayet açıktır. İşte bunlardan birkaçı:

- Kendisine yalnız kendi adıyla hitabettiren benim kadar, demokrat devlet reisi biliyor musunuz?
- Ben istese idim, derhal askeri bir diktatörlük kurar ve memleketi öyle idareye kalkıştım. Fakat ben istedim ki, milletim için modern bir devlet kurayım ve onu yaptım.
- Kişisel iktidar gibi bir örnek bırakarak ölmeyeceğim, parlamenter bir cumhuriyet kuracağım.
- Ben yüzbinlerce insanı idare ettim, onları ölüme giden yola seve seve şevkettim. Fakat bir tanesine kama kullanmadım.
- Bir zamanlar gelir, beni unutmak veya unutturmak isteyen gayretler belirebilir. Fikirlerimi inkâr edenler ve beni laetleyenler çıkabilir. Hatta bunlar benim yakın bildiğim ve inandıklarım arasından olabilir.

Fakat ektiğimiz tohumlar, o kadar özlü ve kuvvetlidir ki, Hind'den, Mısır'dan döner, dolaşır, gene gelir, feyizli neticeleri kalpleri doldurur.

- Biz uygulanması kabil olmayan düşünceleri, teorik bir takım ayrıntıları yaldızlayarak bir kitap yazabildik. Onu yapmadık. Milletin maddi ve manevi ilerleme ve gelişmesi yolunda lafa ve teorilere karşı hareket ve davranışlara öncelik tanımak yolunu seçtik.

HALKINA GÜVENEN ATATÜRK

Halkın içinde yaşayan insan kavramı Atatürk, Atatürk'ün içinde yaşamış olduğu insanlık kavramı da halktır. O varlığının manasını halkta bulmuş, halk her zaman O'nun esin kaynağı olmuştur. Atatürk halkın içinden çıkmış bir kahramandır. Fakat halkın içinden çıkarken her yönü ile gelişmiş ve kendini yetiştirmiştir. Halkı tanıyıp, ondan sonra hedefleri belirlemek ve gerçekleştirmek yolunu her zaman savunan Atatürk halkla yabancılaşmamak, halkla bütünleşmek düsturundan hiçbir zaman vazgeçmemiştir.

Türk milletinin arzu ve iradesini kendi içinde derinden hisseden Atatürk, büyük ve yüce kişiliği ile Türk Milletinin ve Türk milli hayatının ayrılmaz bir parçası ve gücü olmuştur.

İnsanlığı ve kendi ulusuna güveni ve onların hep ileriye, iyiye, doğruya gidebileceğine olan iyimser inancı ile çalışmalarını yönlendirmiştir. Devrimleri gerçekleştirirken, Türk halkının yapısında bulunan ileriye dönük eğilimleri duyarlılıkla sezip değerlendiren Atatürk, hiçbir zaman tutucu olmamıştır.

Mustafa Kemal sorunları halka güvenerek, halkla beraber çözümleyen bir liderdir. Dünya tarihinde kendi toplumu ile dirsek dirseğe, insanlığın geleceğine

bağlı, bunda inançlı, ödünsüz tek büyük insan Atatürk'tür. Halkın temsilcileri ile uyumlu çalışmıştır. Bütün niteliklerine rağmen, Türk toplumunun idaresini tek başına üzerine almamış, toplumun idaresinde en iyiyi, en doğruyu milletin sinelerinden seçip gönderdiği temsilcileriyle birlikte araştırmış, her zaman halkın yeteneklerine ve büyüklüğüne inanmış, ulusu için olumsuz ifadeler kullananların karşısına hemen dikilmiştir.

Ulusuna sevgisini ve halkına güvenini, O'nun aşağıdaki sözlerine bakarak anlamak mümkündür.

- Önemli bir görevin yapılmasında, benden evvel harekete geçen millet olmuştur. Şu veya bu nedenle tehir ettiğim önemli görevi millet bana ihtar etmiş ve yaptırmıştır. Bunu milletin ortak ruhudaki yücelik ve olgunluğa parlak bir örnek olarak veriyorum.

- Büyük Türk Milleti; On beş yıldan beri giriştiğimiz işlerde muvaffakiyet vadeden çok sözlerini işittim. Bahtıyarım ki, bu sözlerimin, hiç birinde milletimin hakkındaki itimadını sarsacak bir isabetsizliğe uğramadım.

- Her türlü başarının sırrı, her nevi kuvvetin, kudretin gerçek kaynağının, milletin kendisi olduğuna inancım tamdır.

- Bende fazla bir girişim görüldü ise, bu benden değil, ulusun bileşkesinden çıkan bir girişimdir. Sizler olmasaydınız, sizlerin vicdani temayüllerinizi bana dayanak noktası olmasaydı, bende girişimlerin hiç biri olmazdı.

- Benim kudret ve kuvvetim, halkın bana gösterdiği emniyet ve iltifattan ibarettir.

- Ben ulusun vicdanında ve geleceğinde duyduğum ve sezdiğim bütün gelişme eğilimini bir "MİLLÎ SIR" gibi vicdanımda da taşıyarak, sırasıyla bölüm bölüm toplumumuza uygulamak zorunda idim.

- Ben düşündüklerimi sevdiklerime olduğu gibi söylerim. Aynı zamanda gerekli olmayan bir sırrı kalbinde taşımak kudretinde olmayan bir adamım. Çünkü ben halk adamıyım. Ben düşündüklerimi daima halkın önünde söylemeliyim. Yanlışım varsa halk beni yalanlar. Fakat şimdiye kadar bir açık konuşmada, halkın beni yalanladığını görmedim.

- Bundan sonra milletin bir ferdi olarak, milletle beraber, vatan ve milletin kurtuluşuna kadar çalışacağıma and içtim ve bunu bütün milletime tebliğ ettim. Bundan daha büyük güven duygusu olur mu? (9 Temmuz 1919-Askerlikten ayrılırken)

- Bu büyük ulus, isteğinin ve yeteneğinin yöneldiği yolları görmeye çalışan ve görebilen oğullarını, her zaman için beğenmiş, sevmiş ve kollamıştır, insana bu kadar dirlik, bu kadar güven bağışlayabilen bir ortamda kendini ulus yararına

adamiş yurt çocukları o zaman verimli bir çalışma alanı bulacağına inanmakla haklı çıkacaklardır.

- Benim için en büyük armağan, ulusumuzun en ufak bir beğenisi ve değer vermesidir.
- Benim için en büyük korunak ve sığınma kaynağı ulusumuzun bağlıdır.
- Dünyada benim için tek cömert olan şey Mehmedin, Türk köylüsünün asaletinden gelen şeydir. Onun sevgisine inanmış ve kanmış olanlar, insanların en bahtiyaridir.
- Ben gerektiği zaman en büyük hediyem olmak üzere Türk Milletine canımı vereceğim.

Atatürk gerçeği karşısında yabancıların görüşünü de öğrenmek yararlı olacaktır kanısındayım. Yabancı devlet, bilim ve siyaset adamlarının, basın mensuplarının Atatürk'le ilgili görüşleri bir gerçeği ortaya koymaktadır. Atatürk'ü incelemeye fırsat bulmuş, bütün dünya için Atatürk vazıhtır. Bir tek bizim için "müphem" ve çok yorumludur. Acaba neden? Sadece bu makaleyi bile başından sonuna kadar dikkatle okumak, bu sorunun yanıtını vermek için yeterli olur, düşüncesindeyim.

YABANCILARIN GÖZÜYLE ATATÜRK

- Atatürk zaferlerin en büyüğünü, milletin yeniden doğuş zaferini kazandı.

DE GAULLE

- Dünya liderleri arasında beğendiğim iki kişi varsa onlar Mussolini ve Mustafa Kemal'dir. İkisi de ayrı ayrı alanlarda büyük liderler, ama Mustafa Kemal yok olan bir imparatorluktan büyük bir devlet yaratmıştır. (16 Nisan 1927)

- Atatürk sağ olsaydı, dünyanın görüntüsü başka olurdu. Gerçekten Atatürk sağ olsaydı ya da biz o büyük insanın yolundan gidebilseydik, dünyadaki Türkiye başka olurdu. (1939)

WINSTON CHORCHILL

- Türkler kendi milli kurtuluşları için doğuşuyorlar. Mustafa Kemal tabii bir sosyalist değil. Ama görülüyor ki, iyi bir teşkilatçı, yüksek anlayışlı bir lider.

LENİN

- Beni biraz sola çekiniz ve Mustafa Kemal'e yaklaşınız.

ROOSVELT

- Mustafa Kemal'in kişiliği halk kitlelerinin ayaklanması ve halk mücadelelerinin öncüsü olmuştur. Bu mücadeleler, O'nun ölümünden sonra genişlemiş,

Doğu ve Batı bloklarının arasındaki üçüncü dünyaya sirayet etmiş ve onu sömürge tahakkümünden kurtarmıştır.

Onun ölmez eseri, egemenliklerini elde etmiş milletlerin, kaderlerine hükmedenler için ışıklı bir örnek ve bir ilham kaynağı olarak kalacaktır.

HABİB BURGİBA

- O bizimdir. Büyük değerler salt ait oldukları toplumun değil, tüm dünyanın malıdır. Aynı şekilde Atatürk'de bir dünya değeridir. Bunun için Türkiye'nin O'nu tekeline almasına izin veremeyiz.

Prof. ALİ MAZURİ (Kenya)

- Atatürk'ün hayatı ve eseri sadece Türkiye için değil, fakat dünyanın bütün hür milletleri için bir ilham kaynağı olmaya devam edecektir. (10.11.1963)

ÇAN KAY ŞEK

- Atatürk yalnız bu asrın en büyük adamlarından biri değildir. Biz Pakistan'da O'nu gelmiş geçmiş bütün çağların en büyük adamlarından biri olarak görüyoruz. O yalnız, sizin milletinizin sevgili lideri değildir. Dünyadaki bütün müslümanlar gözlerini sevgi ve hayranlık hisleriyle O'na çevirmişlerdir. O müslüman dünyasında, yeniden siyasi uyanış istikametinde ileriye doğru cesur bir adım atan bir avuç insandan biridir. (10.11.1963)

EYÜP HAN

- Türkiye, İslam dünyasında bir mucize manzarası göstermektedir. Türkler ebediyen Atatürk'e minnettar kalacaklardır.

İKBAL

- Mustafa Kemal; bir millet, bütün vasıtalarından mahrum edilse dahi, kendini kurtaracak vasıtaları yaratabileceğini ispat eden adamdır.

ADOLF H İTLER

- O çok ayrı, bambaşka bir adamdır.

MUSSOLİNİ

- Askerlik dehasıyla, insanlık idealini Atatürk kadar nefsinde birleştirmiş bir adam tanımiyorum.

DOUGLAS MAC ARTHUR

- Atatürk Türk gençliği için olduğu kadar Pakistan gençliğinin de kahramandır. O bütün asrımızdaki bağımsızlık hareketlerinin öncüsü olmuştur.

İFTİHAR ALİ

- Paşa size nasıl hayran olmayayım. Ben Fransa'da laik bir hükümet kurmuştum. Bu hükümeti Papa'nın Fransada'ki temsilcisinin yardımı ile papazlar devirdi. Siz ise halifeyi kovdunuz ve gerçek anlamda laik bir devlet kurdunuz. Siz bu bağınazlık içinde laikliği bu topluma nasıl kabul ettirdiniz...

- Onda hayran olduğum iki harikulade vasıf vardır ki, biri alev gibi parlayan vatan sevgisi, diğeri eserine mutlak bir mantık ve vahdet manzarası veren nefse hâkimiyetidir.

Prof. E. HERRİOT (Fr. Başbakanı)

- Atatürk bir yandan savaş adamıdır; öte yandan da barış adamıdır. İçindeki büyük askeri deha, ulusunu çökmekten kurtarmış; gene içindeki devlet adamı niteliği, hayatına ışık saçtığı milletin yeniden doğuşunu sağlamıştır.

LORD KINROSS

- Onu sizler layıkı ele takdir edemezsiniz. Büyüklüğünü gereği kadar ölçemezsiniz. O, yüce bir dağa benzer. Eteğinde yaşayanlar, bu yüceliği farkedemezler. Bu dağın azametini kavrayabilmek için O'na uzaklardan bakmak gerekir.

KLOD FARER

- Gazi konuşmayı severdi; çünkü karşısındakini ikna etmek isterdi. Hayallerinde gerçekçi olup, arzularının bu sınırların dışına çıkmasına izin vermezdi. Bu karakterinin en dikkat çekici özelliği idi. Özlemlerini frenlemeyi bilirdi. (1938)

CHARLES DE CHAMBRUN

- Kemalizm sonsuza dek varolacak bir felsefe. Atatürk çağımızın en büyük düşünürlerinden biridir. (1939)

VİLLALTA

- Denilebilir ki, O'nsuz İslam alemi yolunu bulabilmek için elli yıl daha bekleyecekti.

BERTHA GEORGES (Fr)

- Mustafa Kemal memleketi için her şeyin kaybolmuş görüldüğü bir zamanda olağanüstü bir kalkınma gerçekleştirmiştir.

HENRİ LİEBRECHT (Belçika)

- Kemal Atatürk gibi bir önderin ulusuna aşıladığı hareket ve heyecan kabiliyeti, ölçülmez bir değerdedir.

PROF. BERNARD FAY (Fr)

- En ağır top güllerinin sağanakları altında verdiği kararlarla, giriştiği teşebbüslerde demir gibi sağlam ve telaşsızdı.

DR. STEPHAN RONARD

- Başlıca düşüncesi Türk Ulusu'nun refah ve saadeti idi; fakat bunu savaş ve istilâda değil, barış, güvenlik, ilerleme ve dostlukta buldu.

- Sadakat istedi ve hak etti. Kudret asla başını döndürmedi. Çünkü yaradılışında asla küçüklük yoktu.

SİR PERCY LORAINE (İng)

- Mustafa Kemal ezeli düşman tanımazdı. Hiçbir vakit kazandığı zaferleri, aşırı isteklerle tehlikeye sokmamıştır.

PROF. GOTTARD JOSCHKE

- Atatürk yalnız Türkiye'nin değil, bütün insanlığındır.

GEORG BLANCHE

- Mustafa Kemal yeni bir manevi şuur yaratarak millete yeni bir ruh vermiştir. Bu millet modern bir millet olmuştur.

JEAN ME'LIA

- Atatürk Türk toplumunu yaratma çabalarındaki başarıları da, gelecekteki Türk halk yığınları, onun bıraktığı mirasın artık kendilerine ait olduğunu öne sürebildikleri zaman gerçekten güven altına alınmış olacaktır...

- Atatürk bunalımlı dönemlerin lideridir, KARİZMATİK liderdir.

DAKWART A. RUSTOW

- Yeni Türkiye Atatürk'le yalnız İslâm anlayış ve görüşlerini değil, aynı zamanda Avrupa'nın düşünce biçimini de aşmıştır. Türkiye bir dürüstlük, samimiyet ve gerçekçilik politikası gütmekte ve bu yüzden tepkilere, başarısızlıklara uğramaktadır. Bu politikanın kendinden öncekilere benzer yanı olmadığı gibi, taklidi de yoktur.

- Atatürk'ün reformları ve sözleri göklerde bayrak gibi dalgalanıyor. Bu bayrak dünyaya barışı getirecektir. Ve bizler, bu büyük insanın düşüncelerini bile takip edebilecek güçte değiliz.

HERBERT MELZİG

- CROMWELL- ROBESPIER ve LENİN gibi tarihin büyük devrimcileri Atatürk gibi ileriye gitmeye cesaret edemediler.

- Mustafa Kemal beslediği umutları, giriştiği işleri bir yaygara konusu yapmaksızın sonuca ulaştırmıştır. Bunun içindir ki, bu göz kamaştırıcı yapıtın büyüklüğü gereği gibi bilinmemektedir. Bu yapıt İngiliz, Fransız, Rus devrimlerinin başardıklarından bambaşkadır. Örneğin hiçbir dil, yazı gibi konulara el atmamıştır.

- Mustafa Kemal'in geniş bir yalnızlık ve ışık çemberiyle çevrilmiş olduğunu söylüyorsam, yalnız siyasal ve toplumsal değil, aynı zamanda yöresel ve düşünsel ve sonuçta felsefe ve dinsel olan şaşırtıcı devrimin programını kendisinin, adeta yalnız kendisinin yapmış olmasındandır.

GEORGE DUHAMEL

- Sevimli, sempatik, mütevazı duruşlu, fakat kararlarında aşırı derecede ısrarlı, dileklerinde sarsılmaz surette sebatlı, görüşlerini açıklamada tereddüte yer bırakmayacak derecede açık bir liderdir Atatürk.

LİMAN VON SANDERS

- Atatürk milletin yürüyeceği yolu çizmiştir. O yöneticidir. Tavsiyelerde bulunur. Her sahada verdiği direktifler toplumun faydasına olduğu için umurun tasvibini görür. Atatürk, istibdatla zor kullanarak milleti idare etmez, milletin genel tasvibi ile hareket eder.

GERARD TONGAS

- Ulusların tarihinde çok seyrek olarak büyük buhran dönemlerinde büyük adamların ortaya çıktığı görülmüştür. Chorchill'in İngiliz ulusunun başına geçip, ikinci dünya savaşında galip çıkması böyle bir döneme rastlar. Ama O'nun Atatürk'ten büyük bir farkı vardır. Çünkü Atatürk gibi ulusunun sosyal ve ekonomik sorunlarına eğilmesini bilmemiştir.

Reformculuğu bakımından Atatürk ABD başkanlarından LINCOLN ile karşılaştırılabilir. Çünkü ancak Lincoln, ileriye yönelmiş, tarih boyunca birçok ulusun tutacağı yolu etkileyen işler başarmıştır.

Mustafa Kemal Paşa'yı Türkiye'nin LENİN'i diye adlandırmak doğru değildir. Türk liderini mutlaka diğer bir tarihi karaktere benzetmek gerekiyorsa, bu kişiyi Fransız devriminin kahramanları arasında bulacağımızı sanıyorum.

ARNOLD TOYNBEE

Birde YABANCI BASINA BİR GÖZ ATALIM.

Fransız Basını:

- Demokrat bir ruhun en ince faziletlerini ve muvaffakiyetlerini ancak Atatürk'te gördük.

- Çelik mavisi gözlerini, tabiatın güzel aydınlığına yummuş olan, tabiatın ne kadar üstünde olan bir adamdı, (Le Figaro)

- Türk halkı matem içinde. Modern Türkiye'nin babası öldü. Avrupa'nın en iyi doktorlarının kurtaramadığı bu devlet adamı, yıllardan bu yana Türkiye'nin babasıydı, yaratıcısıydı, eğiticisiydi. Hiçbir zaman Hitler ve Mussolini gibi diktatör olmadı. Mutlu bir diplomattı, ülkesinin kaderini tayin ederek, çağdaş ülkeler düzeyine çıkartırken mutlu oldu. (Le Figaro)

- Tarih çok büyükler gördü. Yirminci yüzyılda büyüklük rekorunu ise Türk oğlu Türk Atatürk kırdı. (L'Illustration)

- Hiç bir kimse bu muzaffer general, bu yılmaz devrimci, bu kahraman insan, bu halkçı lider kadar kendi ulusunun kalbine yakın olmamıştır. (Petit Parisien)

Bulgar Basını:

- Hiçbir ülke, Atatürk'ün Türkiye'si'nin gördüğü değişiklikleri bu kadar hızlı bir şekilde görmemiştir. Bugünün Türkiye'si'nin tarihi Mustafa Kemal'in tarihidir.

(Dness)

Danimarka Basını:

- Atatürk şahsiyet ve kabiliyetin en büyük timsali idi. O yirminci asrın en muazzam vakasını yaratan adamdır (National Tidence)

İspanyol Basını:

- Atatürk askeri dehası ile devlet adamı ve filozof dehasını cemetmişti.

İngiliz Basını:

- Vekar ve haysiyetin bir lâftan ibaret kaldığı bir asırda, Atatürk vekar ve haysiyetin canlı timsali idi.

- Devrin en centilmen, sözüne en inanılır, dostluğuna en güvenilir devlet adamı Atatürk'tür.

Romen Basını:

- Eseriyle insanlığın üstüne çıkan bir devrimci, yaradılışı ve yaşayışı bakımından insana en yakın olanlardan biri. (Vittorul)

Belçika Basını:

- Ulusuna bu kadar az zamanda bu ölçüde hizmet edebilen tek devlet adamı Atatürk'tür. (Libre Belgique)

Arnavutluk Basını:

- Atatürk çağımızın en seçkin simasıdır. Filozofların ve şairlerin en güzel ve en yüksek sözlerle övdükleri, ideale, o realist kafasıyla can vermiştir. (Demokratina)

Çekoslovakya Basını:

- Türkiye İslam dünyasında bir mucize manzarası göstermektedir. Türkler ebediyen Atatürk'e minnettar kalacaklardır. (Ç.T.K.)

Mısır Basını:

- Atatürk'ün yaptıkları insanoğlunun kolay kolay yapabileceği şeylerden değildir. O büsbütün başka bir insandı. (El Mısri)

İran Basını:

- Atatürk gibi dehalar sadece görünüşte ölürlər, oysa gerçekleştirdikleri eserlerde daima hayattadırlar. (Tahran)

Yunan Basını:

- Atatürk ölümünden önce herkes tarafından saygı gösterilen, değer verilen, güçlü, dinç, çalışkan bir Türkiye yaratma ülküsünü tamamiyle başardı. (Elenikon-Mellon)

Alman Basını:

- Atatürk, şahsiyetlerinin kuvveti ile milletleri dahilen ve haricen değiştiren harp sonrası şefleri arasında daima hususi bir yer işgal edecektir. O yeni Türkiye'nin yaratıcısı ve kurucusu olmuştur. Yakın doğunun şimdiki çehresini Atatürk belirledi.

Suriye Basını:

- Atatürk, tarihin her devresi için, insanlığın bir mucizesidir.

Finlandiya Basını:

- Atatürk'süz Türkiye, büyük bir devlet olamazdı.

Lübnan Basını:

- Zulmün en büyük düşmanı, ebedi Kemalizm rejiminin ilahı öldü. Adı anılınca önünde her kahhar başın eğildiği Gazi öldü. Kalplerimiz bu çok acıklı olay karşısında titriyor.

Irak Basını:

- Atatürk bir çocuk bırakmadı, lâkin kendisine daima (Sen babamsın, hayatımın sebebisin, velinimetimsin, senin adın gönüllerimizde daima sevgi ve takdir ile yaşayacaktır) diyecek bir büyük millet bırakmıştır. (Elalem-Elarabi)

İsviçre Basını:

- Atatürk bir medeniyet kaynağı idi.

SONUÇ

Atatürk bizim için yaptıklarıyla yetinip, belleğimizin bir köşesinde sonsuza değin hapsedebileceğimiz bir geçmiş değildir. O bir gerçektir. Atatürk gerçeğini duyup yaşamadıkça ne onun önerdiği çağdaş uygarlık düzeyine ulaşabiliriz, ne de ulus olarak kendimizi bulabiliriz. Atatürk bizden parçadır, ondan kopmamız, ondan soyutlanmamız olanaksızdır. Başka bir deyişle, Atatürk Türk Ulusu için her şeydir. Ne O'ndan vazgeçeriz, ne O'nun eserinden. Bizim ortak kabul etmediğimiz sevgimiz ve tutkumuz Atatürk'edir. Kişilere göre Atatürk yoktur, bir tek Atatürk vardır, o da belgelenmiş konuşmaları ve yaptıklarıyla ortadadır. O'nun yaşamı ve anıları ulusal derslerle doludur, onlardan yararlanmalı ve halkımızı yararlandırmannın yollarını bulmalıyız.

O'na ölümsüz Atatürk diyoruz. Atatürk'ün ölümsüzlüğünü memleketine, milletine ve insanlığa ettiği ölümsüz hizmetlerinde, fedakarlıklarında ve ilmin ışığı altında parlayan dinamik çalışmalarında görmekteyiz ve bu anlamıyla ölümsüz Atatürk'ün anı ve anılarını Atatürkçülük bilinciyle, Atatürk sevgisiyle, ulusal birlik ve beraberlik içinde koruyabiliriz.

Atatürk'ün büyüklüğü bir peygamber değil, bir insan olmasındadır. Özlemleri, duyguları, sevgileri ile herkes gibi bir insan. O'nunla insan ve fakat müstesna bir insan olduğu için övünüyoruz.

Atatürk'ü kendi düşün, eylem ve davranışları dışında saptamak ne denli yanlış ve tutarsız bir girişimse, O'nu içinden çıktığı Türk toplumu dışında toplumsal ihtiyaçlardan saptırarak yorumlamak da o denli sakat, yanlış ve geçersiz bir davranış olur. Ve Atatürk'ü anlatabilmek demek O'nu şu ve bu haliyle sevdirmek anlamına gelmez. Atatürk'ü sevmek ve tanımak, ancak devrimlerini ve Atatürkçülüğü tam anlamıyla anlayıp uygulamakla mümkündür. Atatürk'ü putlaştırmanın, büyük bir ihanet olduğu unutmamalıyız.

Cumhuriyeti yaşayan, ya da cumhuriyetten sonra doğan kuşaklar o büyük insana karşı o kadar derin bir sevgiyle dolup taşmışlardır ki, uzun bir süre ve hâlâ, o sevgiyi anlatabilmenin tek yolu, çoğumuzca heykel dikip, resim asmak biçiminde görünmüştür. Sevgiyi daha çeşitli anlatımlara dönüştürmeyi beceremeden, heykelleri, resimleri ve sözleri tekrarlayıp duruyoruz. Atatürk içeriksiz övgülere muhtaç olmadan da tarihe ve bütün insanlığa mal olmuş bir liderdir.

Bugün yapılacak tek şey O'na kendi uyarısına da bağlı kalarak, büstlerinden çok, düşüncelerine bakmak ve bunları bütünlüğü içinde tutmaktır.

Atatürk'ün düşmanı, Türk düşmanıdır. O'nun bitmez tükenmez ve sönmez ışığı Türk yurdunun toprağını, Türk insanının yüreğini ve kafasını dünya var oldukça aydınlatacaktır. Atatürk'ü tanımayı, en doğru, en güvenilir kaynaklara dayanarak tanıtmayı kaçınılmaz ve ulusal bir görev kabul etmeliyiz.

Ne mutlu Atatürk'ü ve O'nun devrimlerini anlayanlara ve O'nu kavrayabilenlere.

150. KURULUŞ YILDÖNÜMÜNDE TÜRK POLİS TARİHİ

Dr. İlhan AKBULUT
Hakim

I. POLİS KAVRAMI

Günümüzde polis kelimesinin karşılığı olarak "zabıta" veya "kolluk" terimleri kullanılmaktadır. Ancak bugün polis kelimesinin ifade ettiği anlam daralmış idarenin belli bir faaliyetine tahsis edilmiş bulunmaktadır.

Kolluk veya zabıta denildiğinde, kollama görevi yapan tüm kuruluşlar anlaşılmaktadır. Kolluk; "devletin kamu düzenini sağlama ve koruma, sanık ve suçluları yakalama gibi ödevlerini kapsayan hizmete ve bu hizmeti gören örgüte verilen ad"dır¹.

Devlet ve Millet olarak varlığımızın, Anayasal hürriyetçi demokratik düzen içinde her türlü iç ve dış tehlikeden uzak tutulması, kanun hakimiyetinin sağlanması ve korunması, yurt içinde huzur ve güvenliğin temini, vatandaşların can, mal, ırz güvenliğinin sağlanması ve korunması, suç işlemeye yönelik davranışların önlenmesi, işlenmiş olan suçların, işlemeye devam olunmasının engellenmesi ve sanıkların yakalanarak adalete tevdi edilmesi, ilgili kanunların ve diğer mevzuatın kendisine tevdi ettiği hizmetlerin ifası polis kavramını ifade eder.

Polis yapısı gereği, sosyal ve politik kurumun bekçisidir². Polis, yurt içinde düzenin korunmasını sağlar. Halk arasında polis sözcüğü kolluk veya zabıta sözcüğüne nazaran daha çok kullanılır.

ONAR, Polis'i; "Bir memleketin iç sükûn ve emniyetini, sağlık ve intizamını temin ve fertlerin şahıslarına ve mülklerine vaki olacak taarruzları korumak maksadıyla idare tarafından alınan ve icrası birtakım müeyyidelerle teyit ve temin edilen umumî veya ferdî tedbirlerin ve bu maksatla ifa edilen hizmetlerin heyeti mecmuası" olarak tanımlamaktadır³.

ŞAFAK ise Kolluğu; "Toplumlarda düzeni korumak, kanun ve nizam hakimiyetini sağlamak, kurallara karşı gelenleri engellemek, yakalamak ve haklarında

1 **Ana Britannica**, Genel Kültür Ansiklopedisi, Cilt: 19, İstanbul 1994, s. 194.

2 AKINCI, Füsun Sokullu, Polis, Toplumsal Bir Kurum Olarak Gelişmesi, Polis Alt Kültürü ve İnsan Hakları, İstanbul 1990, s. 22.

3 ONAR, S. Sami, **İdare Hukukunun Umumi Esasları**, C. III, İstanbul 1966, s. 1476.

ilk yasal işlemleri yapmak vb. görevlerle yükümlü kılınmış teşkilât" olarak tanımlamaktadır⁴.

Türk Hukuk Lügatı'nda da zabıta; "Yurt içinde umumî nizam ve emniyeti korumakla mükellef devlet kuvvetidir" şeklinde tanımlanmaktadır⁵.

II. TARİHÇE

İnsanlık, tarihin her dönem ve aşamasında toplum halinde yaşamış ve yaşamaya devam etmektedir. Bu arada toplumları yöneten otoritenin temel ve klasik görevlerinin en önemlilerinden birisi emniyet ve asayişin sağlanması olmuştur. Asayişin sağlanması için de birtakım teşkilatlara ihtiyaç duyulmuştur.

Sosyal düzenin bozulduğu her ortamda huzur ve sükûnu koruyacak, mal ve can güvenliğini sağlayacak bir koruyucu güç ve kuvvet ortaya çıkmıştır. Türk tarihinde töre olarak ifade edilen toplum düzenini koruyan kuruluşlara bilinen tarihimize birlikte rastlıyoruz. Bu kuruluşların tarihi süreç içerisinde gelişmesi ve değişmesi doğal olduğundan Türk zabıtasının tarihi gelişimini de bu devirlere paralel olarak incelemek gerekir.

1. Osmanlı Devletine Kadar Olan Dönemde Zabıta Teşkilatı

Dünya kavimleri içerisinde, devlet kurucu bir ırk olarak tanınan Türklerin, devletin devamlılığını sağlayacak bir takım tedbirler aldığı kuşkusuzdur. Eski Türkler'de zabıta amirlerine "Yargan" denilirdi. İslamiyetin kabulünden çok önceleri aristokratik bir yapıda görülen Türk Devletlerinde emniyet ve asayişin çağ sıralamasına uygun olarak "Tarhan" ve "Tiğin" denilen genel valiler tarafından sağlandığı, "Yargan"ların bu valiler emrindeki zabıta amirleri olduğu söylenebilir.

Göktürkler devrinde Türklerin yerleşik bir toplum karakteri göstermeye başlaması ile birlikte "Tiğin"lerden başka daha küçük yerleşim merkezlerinde en yüksek askeri makam olarak "Sad", "Tudun" ve "Subaşı"ları zabıta hizmetlerinden sorumlu kişiler olarak görmekteyiz.

Eski Türklerde zabıta hizmetlerinin gayet ciddi bir görev anlayışı içinde yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Zira tarihi olaylardan, Türklerin zamanın şartlarına göre suç sayılan fiilin işlenmesinden önce, suçun işlenmesine engel olmak; suç işlendikten sonra ise, failini bulup ortaya çıkartmak görev anlayışı içinde olduklarını göstermektedir. Yine o zamanki hükümlere göre, bir mahalle veya köy içinde bir ev veya kervan basılıp zarar verildiği; yahut bir mahallede hırsızlık işlendiği takdirde, suçlu mutlaka yakalanır zarar ona tazmin ettirilirdi. Eğer suçlu bulunamazsa o mahal veya köy ahalisine bu mallar ödettilirdi. Ezcümle bir kö-

4 ŞAFAK, Ali, *Emniyet Teşkilâtı: Kısımları, Görevleri, Ceza Hukuku El Kitabı*, İstanbul 1989, s. 300.

5 *Türk Hukuk Lügatı*, Ankara 1991, s. 366.

yün yakınına bir kimsenin konan malı çalındığı taktirde, hırsız mutlakla bu köy halkının bulması ve bulamadığı taktirde çalınan malı tazmin etmesi gerekirdi. Görüldüğü gibi bu hükümler bize, eski Türklerin kollektif mesuliyet prensibini uyguladıkları, suçluların ortaya çıkarılması için ne kadar gayret sarfedici hükümler koyduklarını göstermektedir. Bu suretle herkes uyanık bulunmağa ve suçlularla mücadeleyle mecbur tutulmuştur. Eski Türk kanunlarında, kendiliğinden hak almanın ve bir suçluya ceza vermenin yasak olduğu görülmektedir. Herkes bulunduğu yerin asayiş ve inzibat kuvvetlerine elinden geldiği kadar yardım etmeye ve o kuvvetlerin görevini mümkün olduğu kadar hafifletmeye mecburdu. Bu gibi hükümleri ihtiva eden eski Türk kanunlarından bize kadar intikal etmiş üç tanesi meşhurdur: Oğuz Türesi, Uluğ Yasa ve Timur'un çıkardığı kanunları ihtiva eden tüzükler.

İslâm devletleri içinde bilhassa Emeviler zamanında zabıta teşkilâtının hayli örgütlenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemde yasama ve yürütme kuvvetleri gibi mülki ve kazai makam yetkilerinin de kesin olarak birbirinden ayrılmamış bulunduğu İslâm devletlerinde bütün yetkileri üzerinde toplamış bulunan bir müessese karşımıza çıkmaktadır: "Kadı". "Kadı", hem mülkiye, hem Belediye işlerine, hem de kaza vazifesine yetkili bir memurdur. Bilindiği üzere İslâmiyetin ilk yıllarında yargı görevi Peygamber ve Halifeler tarafından yürütülüyordu. Darüislam genişleyince Ömer'den başlayarak halifeler hukuksal anlaşmazlıkları çözmek için kadılar atadılar. İslâm topluluğunun başı olan halife, kuramsal olarak tüm yetkilerin, bu arada yargılama yetkisinin de sahibiydi. Devletin öteki görevleri gibi kadı da eğer halife tarafından atanmışsa doğrudan, ara makamlarca atanmışsa dolaylı olarak onun vekili durumundaydı. Merkezde ve ülkenin başlıca eyaletlerinde de birer kadı bulunur ve onlar gerektiğinde doğrudan kendilerine bağlı vekiller atayabilirlerdi. Şeriata göre kadı adil, şeriati iyi bilen ve mahkûmiyeti bulunmayan bir müslüman olmalı ve bazı mezheplere göre de vereceği hükümleri fıkıh kaynaklarından kendisi çıkarabilmeliydi. Kadınlar da kadı olabilirler ancak "kisas" ve "had" cezalarını gerektiren suçlarda kadılık yapamazlardı. Kisas; "Şer'an kâtili maktul mukabilinde öldürmek veya mecruh veya maktu olan bir uzuv mukabilinde, carih ve kâtî'n ona mümasil olan uzvunu cerh veya kat'etmektir". Böylece adam öldürme ve müessir fiillerde mağdurda meydana gelmiş bulunan miktarda ve aynen ve mislen ona uymakta olan zararın faile verilmesi, bu tür fillerin cezasını teşkil etmektedir. "Had" ise; Bazı suçlar hakkında dinin tayin ettiği cezalara denir. Bu suçlar ve cezaları bizzat Kur'ân-ı Kerim tarafından belirlenmiştir. Hâkim, devlet reisi vs. hiç kimse bunları değiştiremez. Kadınların bu vazifelerine yardım eden ve şehirlerin emniyet ve asayişini korumakla görevli bir memur da "Şurta"dır. "Şurta" kelime anlamı olarak; gece şehri gezen, bekçi anlamına gelmektedir. Bu görevi ilk ortaya çıkaran Halife Ömer olmuştur.

İslâm Devlet teşkilâtı büyüdükçe, geçmişte sadece bir bekçi görevini gören "Şurta"lar da önem arz etmeğe ve Emeviler'den itibaren de "Sahibi Şurta" denilen

ve bugünkü polis müdürü görevlerinden daha fazla görev ve yetkilerle donatılmış bir makam ortaya çıkmıştır. Sanıkların işledikleri suçları ortaya çıkarıp ispat etmek hususunda "Sahibi Şurta" kadılarına yardım ettiği gibi, kadılar tarafından çıkarılan hükümlerin yerine getirilmesi için de hükümetin bir icra vasıtası görevini görürlerdi.

Abbasiler devrinde de polis teşkilâtının çok geliştiği, bilhassa Endülüs'te çok iyi bir teşkilatlanmanın gerçekleştirildiği bilinmektedir. Burada, geceleri şehirde "Darbin" denilen bekçiler gezer, bunların ellerinde fener, yanlarında birer köpek ve üzerlerinde de iyi silahlar bulunurdu.

İslâm devletlerinde asayiş işleriyle meşgul olanların, aynı zamanda Belediye Zabıtası vazifesini de gördükleri anlaşılmaktadır. Çarşıları ve esnafı teftiş selâhiyetini haiz olan memura, "Muhtesip" adı verilmişti. Bunların geniş selâhiyetleri vardı, hattâ bazen kadınların işlerine de müdahale ettikleri vaki olurdu.

2. Osmanlı Devletinde Zabıta Teşkilatı

Dünya tarihinin en büyük imparatorluklarından birini kurmuş olan Osmanlı Türkleri, 13. asrın ortalarında, Orta Asya'dan Anadolu'ya gelmişlerdi. Oğuzların Kayı aşiretinden olan Osmanlıların Anadolu'ya geldiklerinde, Selçuklular ile Moğollar savaş halinde bulunmaktaydılar. Bu yüzden Selçuklular, doğudan gelen Türklere kucak açmışlar ve onları evvelâ Ankara ve Karacadağ yöresine, daha sonra da Söğüt ve Domaniç taraflarına yerleştirmişlerdir. Bizans hududuna karşı Selçukluların uç beyliğini yapan Osman Beyin yönetiminde, Anadolu'nun diğer beylikleri gibi bağımsızlıklarını ilân ettiklerinde, Anadolu asayiş bakımından huzur ve güvene muhtaçtı. Hiçbir tarafta can ve mal güvenliği yoktu. Ancak Osman Beyin kurmuş olduğu bu küçük beylikte, halk iyi bir idareye kavuşmuş, huzur ve güven ortamında iyi bir yaşam sürdürmüştür⁶.

Osmanlı İmparatorluğunun temellerinin atıldığı dönemde, hüküm süren asayişin mükemmelliği yüzünden diğer yörelerde bulunan müslümanların yanında, Bizans İmparatorluğunun feodal beyleri mevkiine düşmüş olan Tekfurluklardan da birçok Hristiyan göç etmeye, Osmanlı Türklerinin kurdukları idarenin nimetlerinden, huzur ve güvenli yaşam ortamından istifade etmeye başlamışlardır. Osmanlı idaresi yollarda güveni sağladığı gibi, kasaba ve şehirlerde kanuna aykırı keyfi vergileri kaldırmış, tüm halka can, ırz ve mal emniyeti temin etmiştir.

İmparatorluğun zabıta faaliyetlerine dayanak oluşturan bazı cezai hükümleri incelemeye geçmeden önce, bu ceza hükümlerinin halkın o devirlerdeki ihtiyaçlarını tam olarak karşıladığını, cahil bir köylünün bile anlamakta güçlük çekmeyecek kadar sade bir Türkçe ile yazılmış olduğunu belirtmekte yarar vardır.

6 ALYOT, Halim, **Türkiye'de Zabıta** (Tarihi Gelişim ve Bugünkü Durum), Kanaat Basımevi, Ankara 1947, s. 20.

1529 tarihli ceza hükümlerini taşıyan bu kanuna göre; suçluların ve hırsızların ortaya çıkarılması yükümlülüğü zabıtaban başka mahalle sakinlerine de yükletilmiştir. Amaç mahalle halkının meydana gelen olaylara duyarsız kalmamalarını sağlamaktır.

Köy yakınındaki konak yerlerinde geceyi geçirmek için gelen yolcuları soyan hırsızların, o köy halkından veya başka yerden gelen yabancı kimseden olması ihtimalini göz önünde bulunduran kanun koyucu, bunların yakalanmasına köylülerin yardımı olabileceğini, bu hırsızların köylerde kendilerine yardımcı olacak kimse bulamazlarsa güç barınabileceklerini düşünerek köy halkına da sorumluluk vermiştir.

Zabıta mevzuatının Han ve Kervansarayları ilgilendiren hükümleri de ilgi çekicidir: Bu hükümlere göre, Han ve Kervansaraylarda çalışanlar, emniyetli insanlar olacak, bunlar her sabah müşterilerden birşey çalınıp çalınmadığını araştırarak, kesin bir netice almadan Hanın veya Kervansarayın kapısını açmayacaklar ve hiçbir kimsenin dışarıya çıkmasına müsaade etmeyeceklerdir. Şayet görevliler müşterilerden eşyalarında eksiklik olup olmadığını soruşturmadan müşterileri bırakmışlarsa, çalınan veya kaybolan eşyadan sorumlu olacaklardır. Buna mukabil kapılar açılmadan önce zayi olan eşyasını bildirmeyenlerin hiçbir hak iddia edemeyecekleri hüküm altına alınmıştır.

Kanun koyucu mesken veya işyerlerine yanıcı madde koymak suretiyle bunları kasten yakmaya teşebbüs edenlere idam cezası vermektedir. Bu ceza ile mülkiyete ne derecede önem verildiği anlaşılmaktadır.

Bağ ve bahçelere tecavüz edenler cezalandırıldığı gibi, başıboş bırakılan hayvanların ekilmiş tarlalara, bağ ve bahçelere zarar vermeleri halinde sahiplerinin sorumlu olacağı belirtilmiştir.

Başkalarına iftira etmekten doğan zararların giderilmesi ve bu zararlarla sebebiyet verenlerin cezalandırılmaları da öngörülmüştür.

Şehir ve kasabaların etrafındaki araziden birbuçuk mil, köylerden bir mil uzaklığındaki mahallerin özel mülkiyet haline getirilmesine müsaade edilmemektedir. Bu araziden, hayvanların faydalandırılması düşünülmüştür. Kanun uzaktan görülen bir insanın erkek veya kadın olduğunun tamamıyla farkedilebileceği mesafede mil demektedir.

Genç kız ve kadınların su taşıdıkları veya çamaşır yıkadıkları çeşme ve pınar gibi yerlerin civarında, erkeklerin dolaşmalarına izin verilmemektedir. Bunda bu şahısların ortalığa korku verip sarkıntılık etmelerine engel olunmak istenmiştir.

Hukuk ve ceza konularında ihtilâfları kadınlar çözümlerlerdi. Kanun koyucu kişilerin kanuna aykırı olarak yakalanmalarına veya tutuklanmalarına engel olmuştur.

Birbiriyle kavga edip asayışı bozan şahıslar hakkında da ceza hükümleri konulmuştur. Birbiriyle kavga edenler, birbirlerinin yakalarını yırtma veya sakallarını yolma gibi hafif zararlara sebebiyet verseler dahi, dayak veyahut para cezasına çarptırılmaktadırlar. Ancak, fiilin ağırlığına göre, cezalar da farklı olmaktadır. Tayin edilen para cezaları kişilerin mali durumuna göre değişmektedir. Kavga sırasında öldürücü alet kullananlar hakkında çok ağır cezalar öngörülmüştür. Bunun yanında kanun koyucu kavga eden küçük çocukların kanuni ehliyetleri olmadığını dikkate alarak ceza tertip etmemiştir.

Herhangi bir suç işlendiğinde, suçun failinin yakalanabilmesi için zabitanın sırasıyle kimlere müracaat edeceği şu şekilde belirtilmektedir: Suç isnat edilen kimse bulunmadığı takdirde önce oğlu varsa oğluna, sonra kardeşine, akrabalarına, komşularına müracaat edilecektir.

Bir mahalle veya köy halkı içlerinden bir şahsa hırsız veya uygunsuz diye suç isnadında bulunarak şikâyet ederlerse, suç isnadında bulunulan şahsın bu yolda sabıkası olup olmadığı ve halk arasında şöhreti olup olmadığı araştırılacaktır. İddia doğru çıktığı takdirde artık zabıta bu şahsı mahalle veya köyden çıkarıp başka bir köye veya mahalleye nakledecektir. Bu şahsın nakledildiği yerde yine uygunsuz hareketlerine devam ettiği takdirde başka bir yere gönderilecektir. Halkın, içlerinde bulunan uygunsuz insanları, mahallelerinde veya köylerinde yaşamalarına izin vermedikleri görülmektedir. Halkın, bu gibi insanların ortaya çıkarılmasında gösterdikleri hassasiyet zabıtaya rehber olmaktadır. Aynı zamanda bu hassasiyet sayesinde birçok suçların önlenmesi mümkün olabilmektedir.

Kanun koyucu, hayvan alım satımında bazı esaslar koymuştur. Nitekim bir kimsenin koyun ve keçi satın alırken satandan "temellük şahadetnamesi" istemesi mecburiyeti vardı. Aksi halde, satın aldığı malın sahibi çıktığı takdirde geriye alınması ihtimali mevcuttu. Kadı ve naipler çalınmış hayvanların kolayca satılabilmesinin önüne geçmek için, bilhassa şüpheli yerlerden vesikasız hayvan alıp satanları cezalandırmakla görevlendirilmişlerdi.

Görüldüğü gibi zabıta faaliyetleri, ilkönceleri şeriat esasları ve örf adetten oluşturulan ancak yazılmamış bir halde tatbik edilen; daha sonraları ise bir kanunnâme haline getirilerek uygulanan hükümler çerçevesi içinde temin ediliyordu.

Zabıta faaliyetlerinin gelişmesi bakımından Osmanlı İmparatorluğu bölümünü beş döneme ayırarak inceleyebiliriz:

a) Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşundan, İstanbul'un fethine kadar olan dönem (1299-1453)

b) İstanbul'un fethinden, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasına kadar olan dönem (1453-1826)

c) Islahat Dönemi (1826-1838)

- d) Tanzimat Dönemi (1838-1876)
- e) Mutlakîyet Dönemi (1876-1908)
- f) Meşrutîyet Dönemi (1908-1923)

A) Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşundan, İstanbul'un Fethine Kadar Olan Dönem (1299-1453)

Osmanlı İmparatorluğu ilk önceleri bir beylik şeklinde kurulmuştu. Bu devirde arazisi çok küçük olan bu beyliğin teşkilâtı da basitti. Beyliğin başında bulunan, mülki ve askeri otoriteyi şahsında toplamış olan bey, tayin etmiş olduğu Kadılar ve Subaylarla memleketi idare ediyordu. Osman Bey, Karahisar'ı aldığı zaman şehrin idaresini oğlu Orhan Bey'e vermişti. Samimi bir arkadaşı olan Gündüz Alp'i ise, subaşı olarak tayin etmişti. Eldeki kaynaklara göre bu kişi, Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk zabıta amiridir⁷.

Bu dönemde kadılar kazaların, sancak beyleri sancakların, Beylerbeyi de şehirlerin en büyük memurları idiler. Kasabalarda kadı idare ve adalet işleri ile ilgilenir, Subaşılar ise bir askeri amir oldukları kadar polis amiri görevini de yürütürdü. Subaşılar aynı zamanda kadıların kendilerine verdikleri hükümleri yerine getirirlerdi. Sancak Beyleri ve Beylerbeyi ise, bölgelerinde hem vali yani yönetici, hem de komutan olup, düzen ve güvenliği sağlamakla görevli idiler.

Osmanlılar zamanında Subaşılık, gayet önemli bir memuriyetti. Subaşı demek, sulh çağında şehrin inzibat işlerine bakan, savaş zamanında da mahiyetindeki askerlerle savaşa giden Başbuğ demektir. Subaşılar, hem asayiş ve inzibata, hem de askeri işlere bakan komutanlardı. Devletin idare kadrosunda Subaşıların yüksek mevki sahibi oldukları ve protokolde en önlere geldikleri görülmektedir. Subaşıların, gerektiğinde şehrin komutanlığını yaptıkları ve düşmanlara karşı şehrin askeri müdafaasını üzerlerine aldıkları bilinmektedir. Görülüyor ki, doğrudan doğruya hükümdara bağlı olan bu komutanlar aynı zamanda birer inzibat amiri idiler. Subaşıların yanında bulunan askerlere ise, "Yasakçı" adı verilir. Devletin ilk kuruluş anlarında Subaşıların önemi büyük olmakla beraber ordu teşkilatı genişledikçe ve bilhassa Başkentte Yeniçeri Ordusu geliştikçe Başkent Subaşılığı önemini kaybetmeğe, İstanbul'un alınmasından sonra ise, "Şehir Subaşılığı" isminde Belediye Zabıta Amirliği mahiyetini almaya başlamıştır.

Osmanlı Devleti'nin en önemli teşkilatı bilindiği gibi askeri teşkilattır. Devletin ilk zamanlarında "Akıncı" denilen Türkmen süvarilerinden oluşturulan ordu, sefere çıkmadan bir müddet evvel göreve çağrılır ve "Ikta" denilen bir teşkilatla yönetilir. Orhan Beyin ilk zamanlarda Aşiret kuvvetlerinden de istifade edilmiştir. Ancak Orhan Bey Bursa'nın alınmasının uzun sürmesi nedeniyle muntazam ve muvazzaf denilen bir ordu kuvveti oluşturmuştur.

7 Neşri, Cihannüma Tarihi (Yazma), s. 19. Zikreden ALYOT, H. a.g.e., s. 29.

I. Murat devrinde yeni askeri teşkilât oluşturuldu. Bu teşkilâtın tekemmül ettiği devirde Osmanlı Ordusu muvazzaf ve maaşlı olup olmaması bakımından "Kapıkulu" ve "Erbabı Tımar ve Zeamet" olmak üzere ikiye ayrılmıştı.

Kapıkulu askerleri; padişahın hassa askerleri demektir. Bunların bir kısmı barış zamanında başkentteki kışlalarda otururlar, savaş zamanında da padişahın nezdinde bulunurlardı. Yine bir kısmı ise, şehir ve kalelerde muhafızlık yaparlardı. Kapıkulu başlıca iki kısımdan meydana gelirdi; Piyade ve Süvari. Kapıkulu Piyadesi; Yeniçeriler, Acemi Oğlanları, Cebeciler, Topçular, Top Arabacıları, Kumbaracılar, Sakalar gibi yedi ocaktan meydana geliyordu. Ancak bunlardan Yeniçeriler, Başkentte, iç ve dış güvenliği sağlayan devamlı ve muvazzaf bir ordu niteliği göstermekteydi. Bunun başında Yeniçeri Ağası bulunmaktaydı. Yeniçeri Ağası'ndan sonra ocağın en önde gelen subayları "Sekbanbaşı" ve "Kolkâhyası" idiler.

Yeniçeri Ordusu, birkaç olay müstesna tutulursa Osmanlı Devleti'nin 16. Asır sonuna kadar kuvvet ve kudretinin ve dolayısıyla inzibat ve asayişinin en büyük dayanağı olmuştur. Ocak talimatına göre, Yeniçerilerin sadece devşirme çocuklardan oluşturulması gerekiyordu. Yeniçeri Ocağı Cemaat ortalarına ayrılmış ve bunlardan ilk olarak 17. Orta yani "Çergeciler Ortası" sefer anında düşman topraklarına girilince, kurulan padişah çadırını emniyet altına almakla işe başlamış ve sonraları Yeniçeri Ocağı mensuplarından ayrılan şahıslar, bizzat memleket asayişinin korunması ile görevlendirilmişlerdi⁸. Yeniçeriler savaşa daimi olarak hazır bulundurulmakla beraber, barış zamanlarında da birtakım görevlerle yüklü idiler. Bu görevlerini İstanbul içinde ve dışında olarak ikiye ayırabiliriz. Şehrin asayişini görevli Yeniçerilerden bir kısmı, Divanı Hümayun'da sıra ile muhafızlık ederlerdi. Toplantı günlerinin sabahında Bâb-ı Hümayun'un önünde dizilerek, vezirlerin gelişlerinde birlikte içeriye girerler ve toplantı sırasında Kubbealtı'nı dışardan muhafaza altına alırlardı. Saray dışında ise, şehrin asayişini muhafaza görevi olan Yeniçeri Ağası kol gezirken yanında bir miktarda Yeniçeri bulunurdu⁹.

b) İstanbul'un Fethinden, Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılmasına Kadar Olan Dönem (1453-1826)

aa) Genel Bilgiler

Osmanlı İmparatorluğu'nun hudutları genişledikçe memleket, eyaletlere, Eyaletler Sancaklara, her Sancak da Kazalara ayrılmıştı. Bu dönemde İstanbul'un nüfusu da bir hayli artmıştı. Şehir beş zabıta bölgesine ayrılmıştı. Bu bölgelerin güvenlik sorumluları, Yeniçeri Ağaları, Cebecibaşılar, Kaptanpaşalar,

8 BİRİNCİ, İhsan, Emniyet Teşkilâtımızın Tarihsel Öyküsü, **Denge**, No: 27, 1978, s. 13.

9 **Türk Hukuk Ansiklopedisi**, C.I, Ankara 1962, s. 282.; BİRİNCİ, İhsan, a.g.m., s. 14.

Topçubaşılar ve Bostancıbaşılar idi. Ayrıca şehirde muhtelif yerlerde, sadece kendi bölgelerinin asayişini temin ile görevli olan memurlar vardı. Bunlara "Usta" adı verilirdi. Bunlara görevin yerine getirilebilmesi için yeterli kadar personel verilmişti.

İstanbul'un genel inzibat sahalarının içinde ve dışında olmak üzere birçok bölgede, o bölgenin güvenlik sorumlusu olan kişinin emrinde Kolluklar (Karakollar) bulunmaktaydı. Buralarda şimdiki gibi Polis ve Jandarma vazifesini görmekle yükümlü olan "Kollukçu" denilen Yeniçeriler bulunurdu. Bunlar üçer aylık süreler için atanırlardı. Kale kapılarında muhafızlık eden Kollukçulara ise "Yasakçı" denilirdi. Yeniçerilerin Başkent dışındaki inzibat hizmetleri, şehir ve kale hizmetleri olmak üzere iki türlü idi. Yasakçı tayini herhangi bir tehlikeye karşı kasaba halkının arzusu üzerine olurdu. Bu yasakçıyı da 9 ay müddetle Yeniçeri Kethüdası tayin ederdi.

Kolluklarda önceleri birkaç Yeniçeri olurken, zamanla sayılarının arttırılmasıyla yozlaşma başlamış, kolluklar rüşvetle satılmaya başlanmıştır.

Zamanla Subaşılar asayişi sağlamak bir yana, düzensizlik kaynağı oldukları için ortadan kaldırılmışlardır¹⁰

bb) Dönemin Zabıta Görevlileri

aaa) Sadrazam

Devletin iç ve dış güvenliğini temin eden en yüksek makamda bulunması nedeniyle Sadrazam en büyük zabıta amiridir. Sadrazam asayişi temin maksadıyla şehirde dolaşır, hukuka aykırı davranışlarda bulunanları hemen orada cezalandırırdı. Sadrazam seferde olduğu veya Başkentte bulunmadığı zamanlarda Kethüda Bey vekâlet ederdi. Kethüda Bey de, Sadrazam adına bütün zabıta işlerine müdahale etmek selahiyetine haizdi.

O dönemde İstanbul'da evlerin ahşap olması nedeniyle, sıkça meydana gelen yangınlarda Sadrazamların da bulunmaları ve söndürme işlerine bizzat nezaret etmeleri adetti.

bbb) Yeniçeri Ağası

Yeniçeri Ocağı, dış güvenliği olduğu kadar iç güvenliği de sağlamakla görevli idi. Yeniçeri Ocağı'nın amir ve komutanı ise, Yeniçeri Ağası idi. Osmanlı tarihinde Yeniçeri Ağalığı, çok önemli bir zabıta memuriyeti idi. Yeniçeri Ağası'na aynı zamanda "Kırk bin Kulağası" adı da verilirdi¹¹. Bugünkü adıyla

10 ALYOT, H., a.g.e., s. 51.

11 OKÇABOL, Derviş, Teşkilât ve İdare Bakımından Türk Zabıtasının Tarihi İnkişaf ve Tekamül Seyir ve Safahati ve Bugünkü Türk Polisinin Mahiyet ve Vasıfları, **Polis Dergisi**, Yıl: 26, Sayı: 6-317, 1.5.1939, s. 17.

"Emniyet Müdürlüğü" görevini yürüten Yeniçeri Ağası, zabıta işleri itibarıyla Sadrazama bağlıydı. Başlıca görevleri; Asayiş sağlama, haftada üç gün diğer güvenlik görevlileri ve falakacılarla birlikte sokaklarda dolaşmak, Kanuna aykırı davranışları derhal falaka ile dövdürmek veya hapsedirmek, önemli yangınlarda Sadrazam ile birlikte hazır bulunmak idi. Yeniçeri Ağası'nın mahiyetindeki falakayı acemi oğlanları taşır ve bunlara "falakacı" denilirdi. Yeniçeri Ağası'ndan başka, dört yayabaşı ve dört bölükbaşı Cuma gecesi dışındaki geceler devriye gezerler ve yakaladıkları suçluları Ağakapısına gönderirlerdi. Çorbacıların bu suretle dolaşmalarına "Sıra Kolu" denilirdi.

ccc) Cebecibaşı ve Cebeciler

İstanbul'un Ayasofya, Hoca Paşa, Ahırkapı semtlerinin düzen ve güvenliğinin sağlanması Cebecibaşı'larına aitti. Yeniçerilerin levazım ihtiyaçları olan ok, yay, tüfek, kılıç, barut, zırh gibi malzemeleri temin ile görevli idiler. Savaş zamanında Cebeciler bu malzemeleri cepheye götürürler bunlardan yeteri kadarını Yeniçerilere teslim edip, savaştan sonra tekrar geri alarak hasar görenleri tekrar kullanılmak üzere tamir ederlerdi. Cebecilerin hükümet merkezinde "Cebehane" denilen silah deposundan başka hudut ve kalelerde de ayrıca silah depoları mevcuttu¹².

ddd) Kaptan Paşa

Kasımpaşa ve Galata semtlerinin huzur ve güvenliğinden Kaptan Paşa sorumluydu. Tersane ve liman güvenliğinin yanı sıra Deniz güvenliğinden de sorumluydu. Kaptanpaşa'nın emrinde bulunan iki çavuştan biri Kasımpaşa ve Tersanenin, diğeri ise Galata'nın güvenlik amiri idi. Çavuşların mahiyetinde ise "Kalyoncu" denilen güvenlik görevlileri vardı. Bunlar geceleri bölgelerindeki sahillerde kol gezerek düzen ve güvenliği sağlardı. Bunların genel merkezleri "Kalyoncu Kolluğu" idi. Çavuşlar görevleri sırasında rastladıkları suçluları yakalayıp Ağakapısına gönderirlerdi¹³.

O zamanlarda, bir mahalleden diğerine geçebilmek için mevcut olan kapılar geceleri kapanırdı. Bu sayede içeriye yabancı sokulmaz ve kefilsiz bir kimse, uzun müddet o mahallede ikâmet ettirilmezdi. Şehir sık sık denetlenerek, sebpsiz İstanbul'a göç edenlerle, şehre yerleşmeleri beş yılı doldurmamış olanlar, geldikleri yerlere geri gönderilirdi.

eee) Topçubaşı ve Topçular

Tophane ve Beyoğlu bölgelerinin korunması, huzur ve güvenliğin sağlanmasından Topçubaşı'lar sorumluydu. Top dökmek ve savaş sırasında top kullan-

12 ALYOT, H., a.g.e., s. 56.

13 ALYOT, H., a.g.e., s. 57.; BİRİNCİ, I., a.g.m., s. 14.

mak üzere ikiye ayrılan Topçu Ocağı, Kapıkolu Ocakları'nın yaya kısmını oluşturuyorlardı. Topçu Kışlaları şimdiki Tophane semtinde bulunuyordu. Topçu Ortaları Nizâmı Cedide kadar "Ağabölüğü" ve "Cemaat" olarak ikiye ayrılıyordu. Topçubaşı görevine atıldığı zaman padişahın huzuruna çıkması kanundu¹⁴.

fff) Bostancıbaşı ve Bostancılar

İstanbul'un Üsküdar, Eyüp, Kâğıthane, Boğaziçi'nin iki tarafı, Kadıköy, Adalar ve Ayastafanos bölgelerinin korunması, huzur ve güvenliğin sağlanmasından sorumluydular. Bunun yanında padişah saray ve köşklerinin korunması da bunlara verilmişti. Bostancıbaşı'nın izni alınmadan binaların inşası ve tamiri mümkün değildi. Bu görevleri nedeniyle kendilerine göre tespit ettikleri bir ücret alırlardı. Padişahın denizde yaptığı gezintilerde dümeni idare ettikleri gibi, gezilen yerler hakkında da bilgi verirdi. Bostancıbaşı, İstanbul'un etrafında bulunan göl ve ormanların da muhafızı idi. Şarap ve kireç ticareti de Bostancıbaşı'ların denetimine bağlıydı. Bostancıbaşı'nın emrinde bulunan Bostancılar, Yeniçeri Ocağı'na mensuptular. Bunlar, Ortalara taksim edilmiş olup, sayıları 2500 kişiyi bulmaktaydı. Bostancılar kırmızı çuhadan yapılmış bir başlık taşırlardı. Bostancılar aynı zamanda padişahın ve saray görevlilerinin kayıklarında kürekçilik görevini de ifa ederlerdi. Bunlardan;

- Hasekiler, Bostancılar arasından seçilen 300 küçük Subaydan oluşurlardı. Görevleri padişahı korumaktı. Kırmızı çuhadan elbise ile gaddare denilen bir kılıç ve ellerinde bir baston taşırlardı. Şefleri Bostancıbaşı, Hasekileri gerektiğinde şehir dışına görevlendirirdi. Ayrıca Bostancılardan Kireççibaşı kireç ocaklarının, Balıkemini balık avı yapılan yerlerin, Şarapemini ise şarap işlerinin kontrolünden mesuldü¹⁵.

- Baltacılar da, Bostancı kıtalarından oluşmaktaydı. 400 kişiden meydana gelirlerdi. Bunların görevleri, Şehzadeleri, Sultanları, Saray ve Padişah haremını korumak idi.

ggg) Çavuşlar

Padişahın yolunu açmakla görevliydi. 630 kişiden meydana gelirlerdi. Çavuşbaşının emrinde bir bölük daimi olarak Sarayda hizmet görürdü.

hhh) Çavuşbaşı

Divanı Hümayun toplandığı zaman Sadrazama yardım etmek görevi olan Çavuşbaşı aynı zamanda Saray teşrifatçısıydı. Genel emniyet işleriyle uğraşmasının yanında, Şer'i ilâmları infaz eder, şahsi alacakları da tahsil ederdi. Bundan

14 ALYOT, H., a.g.e., s. 57,

15 ALYOT, H., a.g.e., s. 59.

başka kendi rütbesine kadar herkesi tutup, tevkif ve hapis, idam yetkisi vardı. Çavuşbaşı, zabitanın tüm görevlerini yaparken kendisine Muhzir Ağa, Asesbaşı ve Subaşı yardımcı olurlardı¹⁶.

m) Kapıcılar

Saray kapılarının muhafızı olan Kapıcılar 800 kişiden meydana gelirlerdi. Bunlardan kırk kişi Harem kapısının önünde dururdu.

jjj) Muhzir Ağa

Muhzir Ağa, savaşta ve barışta Veziriazamın kapısında ve onun mahiyetinde bulunur, veziriazam kol gezerken daima onun yanında yer alırdı. Divanı Hümayundan Yeniçeri Ağası'na hitaben yazılan hükümler buna verilir ve o vasıtayla ağaya gönderilirdi. Ayrıca paşa kapısında, yeniçerilerden davası olanları da görüştürürdü. Emrinde 60 Yeniçeriden oluşan bir sınıf olup bunlar hem Veziriazam dairesini korurlar hem de onun vermiş olduğu kararları yerine getirirlerdi.

Muhzir Ağa, Yayabaşılar gibi ayağına sarı çizme giyer ve çorbacı keçisi denilen balıkçıl tüyü takardı. Divanı Hümayun'da üstüne çuha kaplı Samur Kürk giyerdi. Yeniçeri Ocağının kaldırılmasından sonra ise, Muhzir Ağa'nın yerini Tomruk Ağası aldı. Bunun emrinde ise, Kavaslar bulunurdu¹⁷.

kkk) Asesbaşı

Yeniçeri Ocağına mensup bir Orta komutanıydı. Asesbaşılar, birlikte çalıştıkları subaylarla nöbetleşe, çarşı aralarında, mahalle içlerinde ve olaylı bölgelerde dolaşırlar, olay çıkaran failleri yakalayıp ilgili yerlere gönderirler, halkın emniyet ve huzurunu temine çalışırlardı. Asesbaşı önceleri geceleri şehrin huzur ve emniyetini sağlamaktaydı. Daha sonraları bu görevi gündüzleri de yapmağa başladılar. Emrinde bulunan 500 kişiden 200'ü devamlı olarak güvenlik hizmetinde kullanılıyordu. Bunun yanında hapisanelerin korunması ve Divanı Hümayun çevresinde güvenlik önlemleri almak bunların görevi idi. Asesbaşı, herhangi bir idam cezası infaz edilirken bölüğü ile hazır bulunur düzeni sağlardı¹⁸. Devletin çöküş dönemlerinde, bunların idarenin bozulmasından da faydalanarak görevlerini kötüye kullandıkları, bu sayede servet sahibi oldukları bilinmektedir.

III) Gizli Zabıta Görevlileri

Devletin, gizli zabıta işlerini yürüten, failleri tespit edilemeyen işleri, araştıran bir gizli zabıta örgütü bulunmaktaydı. Bu örgütün başında "Böcekbaşı" bulu-

16 ALYOT, H., a.g.e., s. 60.

17 ALYOT, H., a.g.e., s. 61.; UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, **Kapıkulu Ocakları**, Cilt I, Ankara 1943, s. 211.

18 ALYOT, H., a.g.e., s. 63.

nurdu. Böcekbaşı'nın mahiyetinde kadın ve erkek "Salma" adı verilen dedektifler vardı. Bunlar çoğunlukla daha önceden suç işlemiş ancak daha sonra pişman olmuş suçlulardı. Suçluların kullandıkları yöntemleri çok iyi bildiklerinden görevlerinde başarılı olurlardı. Ustaca kıyafet değiştirerek sokaklarda dolaşırlar, kanun ve nizamlara aykırı hareket edenleri tespit ederlerdi. Yerinde ve zamanında müdahalelerde bulunarak birçok yolsuzlukların önüne geçerlerdi.

Bu örgüt içerisinde istihbarat hizmetini gören "Çuhadarlar" devletin güvenliğine ilişkin konularla ilgilenir, devletin emniyetini ilgilendiren meseleler hakkında bilhassa Kahya Bey'e rapor verirlerdi.

Bunlardan başka, asayiş ve inzibat işlerinden sorumlu, üst makamların işlerin ne yolda olduğunu tahkik etmelerine vasıta olan ve Salmalara benzeyen, onlar gibi değişik kıyafetle görevlerini yerine getiren "Vezirbaştebdilleri" vardı. İstanbul'da Sadrazam ve Vilayetlerde Valilerin emrinde Baştebdilağası adıyla anılan bir istihbarat şefi bulunurdu.

İstanbul'da ayrıca, Subaşı'nın emrinde bulunan hırsızlık yapılmasına engel olmak amacıyla geceleri şehri dolaşarak zabıta hizmeti gören "Pasbanlar" vardı.

Vezirlerin ve üst düzey devlet bürokratlarının hizmetinde "Şatır" denilen muhafızlar da zabıta memuru görevini yerine getirirlerdi. Bunlar hizmetinde bulundukları devlet görevlisinin emniyetini temin için hertürlü tedbiri alırlardı. Şüpheli gördükleri şahısları gözaltına alma yetkileri de mevcuttu.

Şehir dışında meydana gelen olayları soruşturma görevi "Kırserdarı" adı verilen zabıta memuruna verilmişti. Kırserdarı, şehir ve kasaba dışında meydana gelen ve zabıtayı ilgilendiren olayları soruşturur, soruşturma neticesinde suçluları cezalandırırdı.

"Tomruk Ağaları" denilen cezaevi müdürleri de, zabıta görevlileri tarafından hapsedilmek için kendisine teslim edilen suçluların muhafazası ile görevli oldukları gibi, cezaevi bölgesinin düzen ve güvenliğinden de sorumlu idiler.

c) Islahat Dönemi (1826-1838)

18 Haziran 1826 tarihinde II. Mahmut, iyice bozulmuş olan Yeniçeri Ocağı'nı ortadan kaldırarak yerine "Asakiri Mansurei Muhammediye" ismi verilen çağdaş bir ordu kurdu. Bu ordu İstanbul'da, "Asakiri Muntazamai Mensure" ve "Asakiri Muntazamai Hassa"; Anadolu ve Rumeli'nin bazı eyaletlerinde ise 1834 tarihinde "Asakiri Redife" adı altında örgütlenmişti. Bunların başında "Serasker" denilen kumandan vardı. Serasker, Yeniçeri Ağasının haiz olduğu bütün yetkilere sahipti. Aynen Yeniçeri Ağası gibi Serasker de en büyük güvenlik amiri durumundaydı.

Islahat Döneminde, zamanın başkenti olan İstanbul'da huzur ve güven ortamını korumakla görevli çeşitli kuvvetler vardı. İstanbul yakasında Serasker'in

emrinde Asakiri Mansurei Muhammediye, Üsküdar'da o civarda konaklayan Asakiri Hassa Subayları, Kasımpaşa ve Eyüp semtlerinde Asakiri Muntazamai Bahriye, Galata ve Beyoğlu semtlerinde ise, eskiden olduğu gibi Topçu Ocağı güvenliği sağlamaktaydı. 1832 senesinde, Harbiye Levazım ve Baruthaneler İdaresi de bu ocağa katılarak ocağın adı Tophane Müşiriyeti oldu. Daha sonraları, polis örgütüne lüzum hissedildiğinde bu müşiri yetin bünyesine verildi.

Yeniçeri Ocağının kaldırılmasından iki ay sonra, Ağustos 1826 tarihinde, İhtisap Ağaılığı Nizamnamesi ile İstanbul'da eskiden beri bulunan İhtisap Ağaılığı örgütü genişletildi, görevleri arttırıldı ve adı İhtisap Nezareti oldu.

İhtisap Nezaretinin güvenliğe ilişkin görevleri şunlardı: Bu nezaretin asıl görevi, İstanbul'un Belediye zabıta işlerinin temini ve "Asakiri Mansurei Muhammediye"nin giderlerini karşılamak üzere konulan bazı vergilerin toplanmasını sağlamak idi. Bundan başka; Esnafın denetimi; Esir pazarlarının denetimi; Bekar odaları, han ve otellerin denetimi; Üsküdar, İstanbul Galata ve Boğaziçi iskelelerindeki hamal ve kayıkçıları, tellak ve çırakları gözetim altında bulundurmak; Geçiş izni olmayan kimselerden başkasının başkente girmesini önlemek de görevleri arasındaydı.

Osmanlı imparatorluğunda taşrada güvenliği Sipahiler sağlamaktaydı. II. Mahmut zamanla düzeni bozulan bu örgütü de kaldırmış ve yerine Asakiri Redife denilen örgütü kurmuştur. Daha sonra bunlar Asakiri Mensure'ye katılmışlardır.

d) Tanzimat Dönemi (1839-1876)

3 Kasım 1839'da Gülhane Hattı Hümayunu ile ilan edilmiş bulunan Tanzimat fermanı yurttaşlara yeni hak ve özgürlükler sağlıyordu. Gülhane Meydanı'nda 3 Kasım 1939 tarihinde Mustafa Reşit Paşa'nın bizzat okuduğu "Tanzimat-ı Hayriye Ferman" memleket idaresine yeni bir şekil vermiştir. Esenlik yaratan bu önemli belgenin ilk satırlarında şunlar okunuyordu: "Vazolunan bu kanunların esas maddeleri can, ırz ve mal emniyetinin korunmasına dairdir. Dünyada candan ve ırz ve namustan daha aziz bir şey olmadığından, bir insan onları tehlikede gördükçe, yaradılış itibarıyla hıyanete mail olmasa bile, can, namus ve malını muhafaza için elbette bazı şeylere teşebbüs edeceği, bunun da devlet ve memlekete zararlı olageldiği herkesçe kabul edilmiş olduğu gibi, bilakis can ve namusundan emin olduğu takdirde, sadakat ve doğruluktan ayrılmayacağı ve işi gücü devlet ve millete iyi hizmetten ibaret olacağı belli ve meydandadır".

O tarihe kadar emniyet ve asayiş işleri, 1826 yılında Yeniçeri Ocağının kaldırılmasından sonra kurulan ve seraskerin emrindeki "Asakir-i Muntazama-i Mansure" adlı birliğe gördürülmekteydi. Fakat bu idare tarzı da eskisine oranla memnuniyet verici değildi. İslahat fermanının vermiş olduğu hak ve selahiyetlere dayanılarak, Zaptiye Nezaretinin oluşturulmasından bir yıl evvel, 1845 tarihinde yayınlanan bir nizamname ile polis teşkilatı kurulmuş oldu.

10 Nisan 1845 günü iki belge yayınlanmıştır: "Tezkerei Umumiye" ve "Polis Nizamnamesi".

Tezkerei Umumiyede başkentte halkın güvenliği ve beldenin güvenlik işlerinin sağlanması amacıyla "Polis" denilen bir örgüt kurulduğu ve bu örgütün Tophanei Amire Müşiri Mehmet Ali Paşanın emrine verildiği ve bu yeni polis kuvvetini yönetmek üzere bir Meclisin atandığı belirtilmektedir.

Polis Nizamnamesinde ise, polis örgütünün kuruluş amacı, "belde güvenliğini sağlamak, halkın ve beldede oturanların güvenliğine ilişkin işleri yerine getirmek yolundaki hayırlı niyetler" olarak belirtilmiştir.

1845 yılında ilk kez kurulan kolluk örgütünün Tophane Müşirliği'ne bağlanması, bir yandan Galata ve Tophane semtlerinin yabancılar açısından başkentin giriş kapısı niteliği taşıması ve buna bağlı olarak pasaport işlerinin yerinde ve ivedilikle yerine getirilmesi, öbür yandan ise meyhane ve genelevlerin toplu halde bulunduğu Galata taraflarında kolluk olaylarının daha çok görülmesi, düşüncesinden kaynaklanmıştır. 1845 tarihli Polis Nizamı, 1 Temmuz 1800 tarihli "Paris Emniyet Müdürünün Görevlerini Düzenleyen Kararname" adlı metin temel alınarak hazırlanmıştır. Onyedi maddeden oluşan Polis Nizamı, elli maddeyi kapsayan daha geniş ve sistemli bir metin niteliğini taşıyan kaynak kararnamenin, birkaç istisna dışında yalnızca polisin genel görevlerinin düzenlendiği ikinci bölümünü temel almıştır.

Polis Nizamı'nın kaynak Fransız metninden ne ölçüde aktarıldığını görmek için kısaca maddeleri incelemede yarar görmekteyiz.

Polis Nizamı'nın "evvelkisi" dediği 1. maddesi, "ülkenin iç güvenlik ve asayişine ilişkin yasaları ve gerekli nizamları çıkarmak ve bunların uygulanmalarını gözetlemek" görevini polise vermiştir.

1 Temmuz 1800 tarihli Paris Emniyet Müdürünün görevlerini düzenleyen kararnamenin "Genel Hükümler" başlıklı birinci bölümünün 2. maddesi de benzer biçimde Emniyet müdürüne yetkiler tanımıştır.

Polis Nizamı'nın 2. maddesinde, yeni kolluk örgütünün kamu düzen ve dirliğinin korunmasına ilişkin tüm konularda, gerektiğinde karakollardaki nizamiye askerlerinin celp ve istihdam yetkisiyle donatılmış olduğu görülür. Paris Emniyet Müdürünün Görevlerini düzenleyen Kararname'nin dördüncü bölümünün 36. maddesinden aktarılmıştır.

Polis Nizamı'nın 3. maddesinde, polis "ülke içinde dolaşan ve gezen yolcuların gelip geçmelerini gözetim altında bulundurmakla ve gerekli geçiş tezkerelerinin verilmesine çaba göstermekle" görevlendirilmiştir. Paris Emniyet Müdürünün Görevlerini Düzenleyen Kararname'nin 5. maddesinde bu konu düzenlenmiştir.

Polis Nizamı'nın 4. maddesinde, "Osmanlı Devleti uyuğu olan ya da olmayan konukların ellerinde bulunan geçiş tezkirelerinin ve pasaportlarının alınması ve saklanması ile bu kişilere oturma tezkireleri verilmesi" polisin görevleri arasında sayılmıştır. Fransız Kararnamesi bu konuyu 3, 4 ve 15. maddelerinde düzenlemiştir.

Polis Nizamı'nın 5. maddesinde, "Ateşli silahlar kullanan avcılara, buna izinli olduklarını gösteren ruhsat verilmesi" konusunu polisin genel görevleri arasında saymıştır. Kaynak kararnamede "Silah Taşıma" başlığı altındaki 18. maddesinde bu konuya yer verilmiştir.

Polis Nizamı'nın 6. maddesinde, "Tüm miri binaların ve ortak hukuka göre tasarruf edilen yerlerin her yönden korunmasına çaba harcamak" görevinin polise verildiği belirtilmiştir. Fransız Kararnamesinin daha ayrıntılı olarak yer verdiği bu konu 14 maddeyi kapsayan "Belediye Kolluğu" başlığını taşıyan üçüncü bölümde düzenlenmiştir.

Polis Nizamı'nın 7. maddesinde, bütün organları tam olmasına karşılık, bir işle uğraşmayıp, zorunlu olmadığı halde dilencilik yapıp halkı rahatsız edenler hakkında ne gibi bir yol izleneceği belirtilmiştir. Bu konu kaynak kararnamenin 5. maddesinde düzenlenmiştir.

Polis Nizamı'nın 8. maddesinde, işsiz kalıp memleketine dönmek istemeyen yoksul kişilere ve bu yoksul kişilerin hastalarına insanlık gereği olarak yardım edilmesine çaba gösterilmesi, polisin genel görevleri arasında sayılmıştır. Paris Emniyet Müdürünün görevlerini düzenleyen kararnamenin 5/son fıkrasında dilenci ve serserilerin sorunları düzenlenmiştir. Osmanlı İmparatorluğunda bu konularda yasal düzenleme olmadığından "insanlık gereği" olarak gibi genel bir anlatımla yetinilmiştir.

Polis Nizamı'nın 9. maddesinde, polis, "cezaevlerine dikkat edecek ve onları gözetimi altında bulundurarak, belli bir süreyle hapis cezasına çarptırılan suçlu kişiler bu süre dolduktan sonra salıverildiklerinde, bunlardan yoksul olanların memleketlerine geri dönmeleri konusunda gereken kolaylıkların gösterilmesine de çaba harcamayağı" belirtilmiştir. Fransız Kararnamesinin 6. maddesinin birinci ve sonuncu fıkraları temel alınarak bu madde düzenlenmiştir.

Polis Nizamı'nın 10. maddesiyle polise verilen görev, "han ve bekârların kaldıkları benzeri yerler ile lokanta ve otel gibi tüm konukevlerinin düzenine, gerekli yasaların çıkarılmasıyla yerine getirilmesine dikkat etmek ve buraları gözetim altında bulundurmaktır". Kaynak Kararnamenin 7. maddesi bu konuyu düzenlemiştir.

Polis Nizamı'nın 11. maddesinde, kumar oynanan ve fuhuş yapılan yerlerin teftişi ile ilgili hükümler düzenlenmiştir. Fransız Kararnamesinin 8 ve 9. Maddeleri, Nizam'ın 11. maddesine tek madde olarak alınmıştır.

Polis Nizamı'nın 12. maddesi, işçiler ve onların kuracakları derneklerle ilgilidir. Bu madde ile polise, işini gücünü bırakarak salt kulların işlerini durdurmak amacını taşıyan işçilerin ve işçiye benzer kişilerin dernek ve kalabalıkları ile bunlara benzer kamu düzenini bozacak her türlü "fitne ve fesat" derneklerini ortadan kaldırmak ve ihtilâlin gerçekleşmesini önlemek görevi verilmiştir. Bu madde Fransız Kararnamesinin 10. maddesine denk gelir. Nizam'ın bu maddesi, ilk örgütlenme ve grev yasağı getirmiş olup olmadığı yönünden İş Hukuku ve Sosyal Politika konularında üzerinde durulup tartışılan bir maddedir.

Polis Nizamı'nın 13. maddesi zararlı yayınların önlenmesiyle ilgili olup, polise, ahlaka ve kamu terbiyesine zarar verecek nitelikte yayınların yayımını, basımını önlemek, yurt dışından yurda sokulan risale ve kitapları incelemek, gerektiğinde toplatmak ve yasaklamak görev ve yetkisi bu madde ile verilmiştir. Bu madde Kaynak Kararnamenin 11. maddesine denk gelir. Yalnız, "yurt dışından gelen yayınlar" konusunda kaynak metinde bulunmayan bir açıklığa yer verilmiştir.

Polis Nizamı'nın 14. maddesi, polise, halkın eğlenmesi amacıyla açılacak yerlere ruhsat verme yetkisini, tiyatro ve benzeri yerlerdeki kazaların önlenmesi, iç ve dış düzeniyle ilgili dirliğin korunması görevini vermiştir. Bu madde Fransız Kararnamesinin 12. maddesinin çevirisi niteliğini taşır.

Polis Nizamı'nın 15. maddesi, bayram ve şenliklerde kararların halka duyurulması ve bu kararlara uyulmasının ihtar edilmesi görevi ile ilgilidir. Kaynak kararnamenin 20. maddesi aynen çevrilmiştir.

Polis Nizamı'nın 16. maddesi, gazino ve borsa denilen tüm tüccarların işlemlerine ve görüşlerine özgü olan yerlerde iç düzeni gözetlemek, tellal ve simsar takımından olan kişilere, buna izinli olduklarını gösteren tezkire vermek ve ruhsatsız simsarlık edenleri engellemek görevini polise vermiştir. Bu madde kararnamenin 25 ve 32. maddelerinden alınmıştır.

Polis Nizamı'nın son maddesi olan 17. maddesi, değişik konuları kapsamaktadır. Bu madde de, iddia edildiğinde ve gerektiğinde ölüm ve hastalıkların sebeplerini araştırmak, ölümün olağan bir sebepten mi yoksa başka bir sebebe dayalı olarak mı gerçekleştiğini incelemek, kıymetli madenlerin ve eşyaların bileşimlerini tespit etmek görevinin de polise ait olduğunu belirtmektedir. Bu madde kararnamenin 25. maddesinde yer almaktadır.

Görüldüğü gibi, ilk Polis Nizamı polise, kamu düzeninin korunması ve kollanması konusunda düzenlemeler yapma ve uygulama görevinin yanısıra bugün de geçerli olan caydırıcı, önleyici ve suçluları yakalama amacına dönük faaliyetler ile halka yardım etme görevleri de vermiştir¹⁹. Bunun yanında Polis Nizamı, o

19 Polis Nizamı hakkında ayrıntılı bilgi için Bk. Mesut GÜLMEZ, Polis Örgütünün İlk Kuruluş Belgesi ve Kaynağı, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt: 16, Sayı: 4, Aralık 1983, s. 3-15.

günün ihtiyaçlarına cevap vermekten çok ıslahat amacıyla Fransa örneği bir metinden alınmış bir düzenlemedir.

Gülhane Hattı Hümayununu izleyen yıllarda yurttaşlara sağlanan yeni hak ve özgürlüklerle birlikte, Kolluk görev ve hizmeti yapan kuruluşların birleştirilerek bir emir ve komuta altında toplanması amacıyla 16 Şubat 1846 tarihinde "Zabtiye Müşirliği" kurulmuş ve Eyalet ve Sancaklardaki Umur-u Zaptiye hizmetleri, doğrudan doğruya bu makama bağlanmıştır. Bu nedenle bu devreye "Tevhid-i Zabıta" devresi de denilmektedir.

Bu tarihlerde bir "Zabtiye Müşirliği Muavinliği" ile, bir "Zabtiye Meclisi" kurulmuştur. Bilahare bu meclis kaldırılarak yerine, "Divanı Zabtiye" ve "Meclisi Tahkik" adı altında iki meclis kurulmuştur. Divanı Zabtiye bugünkü "Sulh Ceza Mahkemesi", Meclisi Tahkik ise "Sorgu Hakimliği"nin görev ve yetkilerine sahip birer komisyon olarak görev yapmışlardır²⁰.

Teşkilatın taşra kuruluşları, "Umur-u Zabtiye" hizmetlerine memur subayların tayinleriyle gelişmeye ve teşkilat bünyesine ordunun en seçkin subaylarını almak suretiyle yeni bir sınıf olarak güçlenmeye başlamıştır.

1846-1851 seneleri arasında, idari, adli ve belediye zabıta görev ve hizmetleri verilen "Zabtiye Müşirliği"nin adı 1851 tarihinde "Zabtiye Kaymakamlığı" adı altında değiştirilmiştir.

Bir aralık kolluk görevi yine "Seraskerlik"e verilmiş ise de, kısa bir zaman sonra "Zabtiye Müşirliği" yeniden kurulmuştur.

1864 tarihli "İdare-i Vilayet Nizamnamesi"nin neşrinden bir sene sonra 1865 tarihinde Zabtiye Müşirliği'nin emrinde "idare-i Livai Zabtiye" adlı meclise, İstanbul ve bölgenin mülki idari görev ve sorumluluğu verilmiştir.

14 Haziran 1869 tarihinde teşkilatın bir zabıta kuvveti olarak ilk nizamnamesi yürürlüğe konmuştur. Bu nizamname ile, zabtiye hizmetleri bir nizama bağlanmış, görev ve hizmetler, yetki ve sorumluluklar hukuki bir çerçeveye içerisine alınmıştır. Yürürlüğe konulan nizamnameye göre, her ilde bir zabtiye alayı kurulmuş ve alayın personelinin piyade ve süvariden mürekkep olduğu belirtilmiştir. Bu nizamnameyle güvenlik görev ve hizmetlerinde kullanılacak şahısların, zabıta hizmetini meslek edinmiş ücretli kimselerden oluşmasına özellikle önem verilmiş, kolluk görevlilerinin kullanacakları silah ve teçhizat belirlenmiş, faaliyet kapsamı genişletilerek adli, idari ve askeri görevlerle birlikte Belediye zabıtasını ilgilendiren bazı görevler de verilmiştir.

20 DÜNDAR, Nihat Türk Polisi'nin Koruma, Kollama, Huzur ve Güveni Sağlama Amacıyla Verdiği Hizmette 141 Yıl, **Türk İdare Dergisi**, Yıl: 58, Haziran 1986, Sayı: 371, s. 125.

1867 yılından itibaren Zaptiye Teşkilatına okuyup yazma, ecnebi ve azınlık lisanlarını bilen kişiler teftiş memurları adı ile alınmaya başlanmış ise de uygulamaya 1880 yılında son verilmiş ve bunların yerine Polis Memurları hizmete alınmaya başlanmıştır.

e) Mutlakiyet Dönemi (1876-1908)

II. Abdülhamid'in İstibdat Döneminde kişi hak ve özgürlükleri alabildiğine daraltılmıştır. Buna paralel olarak polis ve zaptiye de vatandaş hizmetinden çok sarayın keyfi yönetimi doğrultusuna itilmek istenmiştir.

Asakir-i Zaptiye teşkilatında nizam ve disiplinin tamamen bozulduğunu, bu teşkilâtın faydadan çok zarar getirdiğini gören zamanın Sadrazamı Sait Paşa, teşkilâtı yeniden düzenlemek için faaliyete geçmiş ve bu amaçla, Fransa ve İngiltere'den birçok subay getirmiştir. Sait Paşa'nın asıl hedefi, güçlü, modern, ülkenin ihtiyacına cevap verecek yeni bir kolluk teşkilâtı kurmak idi. Bu maksatla, Sadrazam Sait Paşa 20 Kasım 1879 tarihinde Seraskerliğe kendi imzası ile teşkilâtın yeniden düzenlenmesini öngören bir direktif vermiştir.

Sadaret makamınca, direktifin verilmesinden sonra, Seraskerlik makamının çalışmaları başlamış ve 20 Kasım 1879'da 30 sene zaptiye görevini ordu ile her türlü ilişkisini keserek bağımsız bir daire halinde mülki makamların emrinde yürütülen Zaptiye Müşirliği, yeniden Seraskerliğe bağlanarak "Zaptiye Nezareti" ismini almıştır. Bu önceleri İstanbul ve çevresini kapsamına aldığı halde, sonraları ülkenin her yanında kurulan polis örgütünü yönetir bir duruma gelmiştir. Nezaret 1909 yılına kadar, şimdiki Emniyet Genel Müdürlüğü'nün sahip olduğu görev ve yetkilerle donatılmıştı. Önceleri iki tüzük yayınlanmasına rağmen, polis örgütü başarılı bir şekilde kurulamadığı halde, bu defa herhangi bir metin yayınlanmadan, örgüt başarılı bir gelişme göstermiştir. 1907 yılında polis görev ve yetkilerini düzenleyen bir tüzük yayınlanmıştır. Bu tüzük Fransız mevzuatı örnek alınarak hazırlanmıştır. Ancak bu onaylanıp yürürlüğe girmemiştir.

Zaptiye Nazırlığı'na bağlı olarak kurulmuş bulunan bu polis örgütü, İstanbul'da dört polis dairesine, her polis dairesi de merkezlere ayrılmaktaydı. Polis Daireleri, Polis Müdürlüğü ve Polis Meclisince; Merkezler ise, Başkomiserlerce yönetilmekteydiler. Ayrıca Zaptiye Nezaretine bağlı bir Sıhhiye Dairesi, Hapishane Dairesi, Heyeti İntihabiye, Heyeti Tahkikiye, Sicili Ahval Şubesi, Tiyatro Müfettişleri Dairesi ve bir sivil Polis bölümü oluşturulmuştur.

İlk önceleri 10 Bölük ve 700 erden oluşan İstanbul Polisinin mevcudu, sonraları 16 Bölüğe, erlerin mevcudu da 1700'e yükselmiştir.

6 Aralık 1896 tarihinde, "Asayiş Vazifesiyle Mükellef olanların Nizamiye ve Jandarma Asakiri Şahanesiyle, Polis Memurlarının Sureti Hareketine Dair Talimat" yayınlanmıştır. Bu talimatta polislerin görevleri şu şekilde belirtilmiştir:

- Bütün gün devriye gezmek,
- Muhtar ve Bekçilerden, mahallelere ve evlere gidip gelen kişiler hakkında bilgi almak,
- Şüpheli kişileri ve serserileri takip edip yakalamak,
- Gerektiğinde ikâmetlerde arama yapmak,
- Çarşı ve pazarlarda işsiz takımının toplanmasına mani olmak,
- İbadet yerlerini denetlemek,
- Han, ev ve dükkanları devamlı olarak gözetlemek,
- Gidiş ve gelişlerde, pasaport ve geçiş belgelerini kontrol etmek.

Görüldüğü gibi talimat yörede suçun önlenmesi konusunda alınması gereken tedbirleri önemle belirtmiştir.

19 Nisan 1907 tarihinde de Polis Teşkilatını görev ve yetkilerini bir metin içinde toplayan "Polis Nizamnamesi" yapılmıştır. Bu nizamnamenin en büyük özelliği genel güvenlik hizmetlerinden çok Rejik ve Hükümetin emniyet ve istikrarını korumakla yükümlü bir teşkilat olarak polise önemli görev ve geniş yetkiler verilmesidir. Polis Nizamnamesinde polisin idari ve önleyici görevleri "zabıtai idare vezaifi" ve "mevaddı şifa" olarak adlandırılmaktaydı. Polisin en önemli gayesi, suçların işlenmesine engel olmak ve genel düzene ilişkin kanun, nizam ve emirlerin uygulanmasını sağlamak idi. Bu dönemde polis komiserinden daha aşağı rütbede olanlara adli polis görev ve yetkileri tanınmamıştı.

f) Meşrutiyet Dönemi (1908-1923)

23 Temmuz 1908'de İkinci Meşrutiyetin ilânı ile Zaptiye Nezaretinin etkinliği sona ererek 1909 yılında kaldırılmıştır. Kaldırılan Zaptiye Nezareti yerine 22 Temmuz 1909 tarihli "İstanbul Vilayeti ve Emniyeti Umumiye Müdiriyeti Teşkilâtına Dair Kanun" ile Dahiliye Nezaretine bağlı Emniyeti Umumiye Müdürlüğü kurulmuştur. İstanbul'un asayiş işleri Valinin emir ve idaresinde olmak üzere İstanbul Polis Müdüriyetine tevdi edilmiştir.

Devrin idarecileri polisin modern ve başarılı bir şekilde çalışmasını arzu etmekte idiler. Bu isteklerinin ancak eğitim ile olabileceğini ve eğitimden aldıkları güç ile devam edebileceğini anlamışlar idi. Çünkü zamanın şartları bu sorumluluk taşıyan fedakâr meslek mensuplarını kendi branşları ile ilgili konularda bir eğitim görmeye zorlamakta idi. Görevini en iyi bir şekilde yapabilmesi için polisin bilgiye ve bilhassa teknik bilgiye ihtiyacı vardı. Bütün bunlar çeşitli yönleri ve konuları ile polisliğin bir uzmanlık mesleği olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bunu Avrupalının çeşitli ülkelerindeki polislerin her bakımdan esaslı bir şekilde eğitim gördükleri polis okullarından yetiştirilmiş olmaları doğrulamakta idi.

İkinci Meşrutiyetin yenileştirme çabaları arasında Dahiliye Nazırı Talat Paşanın Başkanlığında Avrupa'ya heyetler gönderilmiş Viyana Polis Teşkilâtı incelenerek örnek alınmıştır.

1910 yılından sonra Polis Teşkilâtında büyük gelişmeler olduğu, hizmetlerin özelliklerine göre yeni yeni birimlerin teşekkül ettirildiği görülmektedir.

T.B.M.M.'nin kuruluşundan 2 ay sonra bugünkü Emniyet Genel Müdürlüğünün kuruluş temelleri atılmıştır. Kamu düzeni ve güvenliği ile ilgili hizmetlerin iki yıl müddetle iki genel müdürlük aracılığıyla yürütüldüğü görülmektedir. Bunlardan, birisi İstanbul Hükûmetine yani Padişaha bağlı İstanbul'daki Emniyeti Umumiye Müdürlüğü; İkincisi Ankara'daki Milli Hükûmete bağlı Emniyeti Umumiye Müdürlüğü. Ancak görev alanı esasen sınırlı olan İstanbul'daki Emniyeti Umumiye Müdürlüğü Milli Mücadelenin kazanılması ile 1922 yılında tarihe karışmıştır.

3. Cumhuriyet Döneminde Zabıta Teşkilatı

İstanbul'daki Emniyet Genel Müdürlüğünün 1922 yılında kaldırılmasından sonra 24 Şubat 1923'de İstanbul Polis Müdüriyeti Umumiyesi de kaldırılarak yerine Ankara'daki Emniyeti Umumiye Müdürlüğüne bağlı ve il teşkilatları düzeyinde İstanbul Polis Müdürlüğü ihdas edilmiştir.

Cumhuriyet Dönemi Polis Teşkilatının ilk yıllarında kuruluş kanunu yoktu. Teşkilat 1930 yılına kadar devamlı bir gelişim göstermiş Emniyeti Umumiye Umum Müdürlüğü ismini Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü'ne bırakmıştır.

Cumhuriyet döneminde ilk düzenleme 19 Mayıs 1930 tarih ve 1624 sayılı "Dahiliye Vekaleti Merkez Teşkilatı ve Vazifeleri Hakkında Kanun"la yapılmıştır.

Kuruluşa ait mevzuatın tüm olarak yenilenmesi yönünden önemli ilk adım 30 Haziran 1932 tarih ve 2049 sayılı "Polis Teşkilat Kanunu"nun çıkarılması olmuştur. Bu konuda aynı yıl içinde 2050 sayılı, 1934 yılında ise 2531 sayılı Kanunlarla değişiklikler yapılmıştır.

Nihayet 4 Temmuz 1934 tarih ve 2559 Sayılı "Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu" ile 4 Haziran 1937 gün ve 3201 sayılı "Emniyet Teşkilatı Kanunu" çıkarılmış ve bu iki kanun muhtelif tarihlerde yapılan madde değişiklikleriyle günümüze kadar yürürlükte kalmıştır. 3201 sayılı Kanun, Cumhuriyetin zabıtaya verdiği önemi açıkça ortaya koymuştur. Kanun, Türk yurdunun genel güvenliğinden Dahiliye Vekilliğini yani İçişleri Bakanlığını sorumlu tutmaktadır. Emniyet Teşkilat Kanunu'nun Türk polisine getirdiği en önemli yenilik, mesleğin manevi benliğine sağladığı enerji ile bilgi müesseselerinin kurulmasıdır.²¹ Zamanın şart-

21 OKÇABOL, Derviş, Teşkilat ve İdare Bakımından Türk Zabıtasının Tarihi Tekâmül Safahatı ve Bugünkü Türk Polisinin Mahiyet ve Vasıfları, **Polis Dergisi**, Yıl: 26, Sayı: 6-317, 1 Mayıs 1939, s. 21.

larına göre eğitilmiş olan bu örgütün uzmanları ve üyeleri görevlerini yaparlarken karşı karşıya geldikleri kişi ve toplum üzerinde iyi ve olumlu tesirler bırakmışlardır. Bu durum ise, karşılıklı sevgi ve saygı ile itimadın doğmasına yol açmıştır. 3201 sayılı Kanun 18. maddesiyle Ankara Polis Enstitüsü'nü kurmuş, 19. maddesiyle de gerekli görülecek diğer illerde Polis Okullarının açılabileceğinden bahsetmiştir.

Ülkemizin gelişme süreci içinde yeni kanuni düzenlemeler yapmak durumu hasıl olmuş, böylece mevcut kanunların cevap veremediği alanlarda yeni kanuni düzenlemeler yapma durumuna gelinmiştir. 11 Mayıs 1953 tarih ve 6085 sayılı Karayolları Trafik Kanunu çıkarılarak Trafik Zabıtası kurulmuştur. Ülkemizde trafik ve bağlı hizmetler yıllarca 1930 tarihli Belediye Kanununa göre hazırlanan "Seyrüsefer Talimatnamesi" ile idare edilmiştir, Artan trafik talebi çeşitli sonuçları itibarıyla konunun üzerinde özenle durulması ve gerek düzenleme, gerekse denetim hizmetlerinin özel bir yasayla düzenlenmesini gerektirmiştir. 6085 sayılı Yasa uygulamada görülen yetersizlikler nedeniyle çeşitli yıllarda değişikliğe tabi tutulmuştur. Keza 6085 sayılı "Karayolları Trafik Kanunu" günün şartlarına göre yeniden düzenlenmiş, 13 Ekim 1983 tarih ve 2918 sayılı yeni "Karayolları Trafik Kanunu" yürürlüğe girmiştir.

15.7.1965 tarih ve 654 sayılı Toplum Zabıtası Kurulması Hakkında Kanunla Toplum Zabıtası Kurulmuştur. 1961 Anayasasının yürürlüğe girmesinden sonra temel haklardan biri olan toplantı ve gösteri yürüyüşü yapma hakkının yaygın bir biçimde kullanılmaya başlanması yanında grev ve lokavt haklarının yeni bir düzene konuluşu sonunda artan işçi hareketleri karşısında Kanuna aykırı fiil ve davranışlarla etkili şekilde mücadelede bulunulabilmesi için kurulan Toplum Zabıtası, başlangıçta topluluk hareketlerinin düzenini ve güvenliğini sağlama bakımından olumlu faaliyetler göstermiştir. Ancak ilerleyen zaman içinde gerek örgütlenmesi, gerekse Yönetim ve Denetimdeki hata ve yetersizlikler sonucu disiplinli ve etkili bir şekilde görev yapma imkânı kalmayan bir zabıta kuruluşu haline gelmiştir. 12 Eylül 1980 sonrasında başlanan Emniyet Teşkilâtını yenileme ve iyileştirme çabalarında, Toplum Zabıtası kuruluşlarının da yeniden düzenlenmesi konusu önemle ele alınmış ve Toplum Zabıtası hizmetlerine yeni bir şekil verilerek, görev dışında bir eğitim birimi niteliğinde olacak ve toplumsal olaylarla mücadeleye yönelik özel eğitim görmüş sayıca az fakat disiplinli ve etkili "Çevik Kuvvet" adı altında yeni bir organizasyonun kurulması uygun görülmüştür. 4 Haziran 1937 tarihli ve 3201 sayılı Emniyet Teşkilat Kanununa 7 Ek Madde Eklenmesine Dair 11.8.1982 tarih ve 2696 sayılı Kanun'la 654 sayılı Toplum Zabıtası kurulması Hakkında Kanun ile ek ve değişiklikleri yürürlükten kaldırılmış ve İçişleri Bakanlığınca gerekli görülen il Merkezlerinde Emniyet Müdürlüklerine, İlçelerde Emniyet Amirliklerine bağlı olarak, Emniyet Teşkilatı bünyesinde kadroları içinde Özel Timler de bulunan Polis Çevik Kuvvet Birimleri kurulması kabul edilmiştir.

3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu 12.4.1991 Mükerrer Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla; Devletin Ülkesi ve Milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türkiye Cumhuriyetinin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak, yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla, kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü eylemlerin önlenmesi amacıyla güvenlik kuvvetlerine yetki verilmiştir²².

Türk Polis Teşkilâtı, kuruluşundan bu yana vatan ve millet hizmetindeki kutsal görevini; Atatürk İlkeleri ve İnkılapları doğrultusunda, Cumhuriyete, Anayasa ve kanunlara bağlı olarak, zaman zaman çok güç şartlar içerisinde kanını, canını feda etmekten çekinmeksizin eşsiz bir feragat ve fedakârlık örneği vererek ifa etmiş, milletin güven ve sevgisine mazhar olmuş, bu vasıfları ile Dünya Polis Teşkilatları içerisinde müstesna bir yer kazanmıştır.

SONUÇ

Polis Teşkilâtı kurulduğu günden itibaren toplumun huzuru ve Anayasal rejim ile demokrasinin devamı için çok hızlı bir gelişme göstermiş ve başarılı hizmetler ifa etmiştir.

İnsanlar Polisten pek çok şey beklerler. Özgür toplumlarda Polis bir denge unsuru olarak görülür. Gerçekten de polis, bir taraftan insan haklarına saygınlığı sağlama, öte yandan da, halkı ve onun müesseselerini korumak amacıyla hükümet tarafından kendisine verilen yasal yetkiyi kullanma durumunda olan bir kimsedir.

Polis halk için vardır ve halkın yardım ve desteğiyle, onların adına suçlularla savaşmaktadır. Unutmamak gerekir ki huzur, güvenlik, dirlik, düzen ve asayiş sorunu yalnızca polisin değil, hepimizin ortak sorunudur. Onun için herkesin polise destek ve yardımcı olması, onun yanında yer alması, el birliğiyle mevcut rejim ve düzenimizi koruması gerekir.

22 Terörle Mücadele Kanunu'nun geniş açıklaması için Bk. AKBULUT, İlhan, **Terörle Mücadele Kanunu ve Açıklaması**, İstanbul 1993.

BEŞ YILLIK KALKINMA PLANLARINDA, YILLIK PROGRAMLARDA VE İCRA PLANLARINDA İÇ GÜVENLİK

Tuncer ÖZYER
Emniyet Müdürü

Türk İdare Dergisinin 381. sayısında yayımlanan "**Cumhuriyet Hükümetleri Programlarında İç Güvenlik**" konulu çalışmanın devamını oluşturan "**Beş Yıllık Kalkınma Planlarında, Yıllık Programlarda ve İcra Planlarında İç Güvenlik**" konulu çalışma aşağıda sunulmaya çalışılmıştır. Amaç, yalnızca konuyu ortaya koymak olduğundan yayınlardaki metinlere ve kodlamalara bağlı kalmıştır.

Aktarılan konular yıllar itibariyle ve sırası ile verildiğinden gelişmelerin izlenmesi daha dikkat çekici olmaktadır. Nitekim I. ve II. Beş Yıllık Kalkınma Planlarında, 1964, 1966 Yılı Programlarında, 1963, 1993 ve 1994 Yılı İcra Planlarında "**Güvenlik Hizmetleri**" ile ilgili konulara yer verilmediği izlenmektedir. Bazı yıllarda gerek Kalkınma Planlarında ve gerekse Yıllık Program ve İcra Planlarında "**Güvenlik Hizmetleri**" ayrı başlıklar halinde yer almaya başlamıştır. Son yıllarda gerek Hükümet Programlarında ve gerekse Kalkınma Plan, Program ve İcra Planlarında "**Güvenlik Hizmetleri**"ne az yer verildiği veya hiç yer verilmediği görülmektedir.

Plan, Program ve İcra Planlarında yer alan konularla ilgili olarak ne gibi gelişmeler olduğu, neler yapıldığı, bunların uygulanabilmesi için gerekli yasal, idari ve mali destek alınıp alınmadığı bu çalışmanın dışında bırakılmıştır.

İcra Planlarında "**Bütün Kamu Kuruluşları**"nın sorumlu tutulduğu tedbirlere; kapsamı çok genişleteceği ve Güvenlik Hizmetleri ile ilgili bütünlüğü etkileyeceği için yer verilmemiştir.

A. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANLARINDA İÇ GÜVENLİK BİRİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (1963-1967)

Emniyet Genel Müdürlüğü'ne veya Güvenlik Hizmetlerine ayrıca yer verilmemiştir.

İKİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (1968-1972)

Emniyet Genel Müdürlüğü'ne veya Güvenlik Hizmetlerine ayrıca yer verilmemiştir.

ÜÇÜNCÜ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (1973-1977)

SEKTÖRÜ : DİĞER KAMU HİZMETLERİ (GENEL İDARE)

1227. (12) Güvenlik Hizmetlerinde mevcut kadronun eğitime ve etkinliğinin artırılmasına öncelik verilerek uzun vadeli bir gelişme, genişleme ve donatım planı yapılacaktır. Bu planın hazırlanması sırasında, sayı ve teçhizat bakımından uzun dönemde Batı Avrupa standartlarına ulaşılması gözönünde tutulacaktır. (D.P.T. 1272 Nolu Yayın, Sayfa 634, İlke ve Tedbirler)

DÖRDÜNCÜ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (1979-1983)

SEKTÖRÜ : ULAŞTIRMA

1495. Trafik sorunu giderek ağırlık kazanmakta, "Karayolları Taşımacılığı" ve "Trafik" yasa tasarılarının kesinleşmemiş olması önemli bir darboğaz olmaya devam etmektedir. (D.P.T. 1664 Nolu Yayın, Sayfa 412, Üçüncü Plan Döneminde Gelişmeler)

1512. (8) İmar Planları, ulaşım ve trafik planları ile birlikte hazırlanacak kentiçi ve kentlerarası trafik sorununun ulaştığı boyutlar dikkate alınarak, trafiğin güvenli bir biçimde akışını sağlamak için gerekli trafik yasaları hızla yürürlüğe konulacak, yönetim ve denetim düzenlemeleri yapılacaktır. (A.g.e. Sayfa 417, İlkeler ve Politikalar)

1512. (12) Ulaşım güvenliğini arttırıcı eğitim, denetim ve mühendislik hizmetleri geliştirilecek ve bu konuya dönük yatırımlara öncelik verilecektir. Özellikle önemi giderek artan ana akslardaki trafik güvenliği sorununa hızlı ve etkili çözümler getirilecektir. Hizmet arzı ve talebi arasında denge kurarak, en ekonomik ve güven verici taşımayı sağlayacak yasal ve yönetsel düzenlemeler yapılacaktır. (A.g.e. Sayfa 417, İlkeler ve Politikalar)

SEKTÖRÜ : KAMU HİZMETLERİ

(İç Güvenlik Hizmetleri)

1. DURUM

1713. Hızlı bir toplumsal değişme sürecine girmiş olan Türkiye'de kamu güvenliği ve düzenini sağlamakla görevli Emniyet örgütünün, çağdaş bir organik ve fonksiyonel yapıya sahip olmaması, nüfus, suç, iş yükü artışı ve hizmet alanlarının genişlemesine karşın personel sayısının yetersiz kalması istihdam edilen personelin nitelik yönünden istenilen düzeyde olmaması ve bu düzeyi yükseltme

amacına yönelik hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim çalışmalarının ve olanaklarının yetersizliği polisin suçlarla mücadelesinde etkinliğini haberleşme ve hareket yeteneğini arttıracak nitelikte, yeter sayıda modern araç ve gereçle donatılmamış olması, personelin daha etkin görev yapmasını sağlayacak bazı sosyal ve ekonomik önlemlerin alınmamış olması sayılabilir.

1714. Ayrıca geçen dönemde, emniyet ve jandarma örgütleri arasında gerek görev alanı, gerek görevin yapılışı sırasında etkin bir işbirliği ve eşgüdümün sağlanamadığı gözlenmiştir. Bu arada, haber alma çalışmaları ve bununla görevli kuruluşlar arasındaki işbirliğinin yetersizliği de çözüm bekleyen diğer önemli sorun olmuştur.

2. HEDEFLER

1715. 4. Beş Yıllık Plan Dönemi içerisinde güvenlik hizmetleri alanında yapılması öngörülen yatırımlar toplamı 12,9 Milyar TL dolayında olacaktır.

3. İLKELER VE POLİTİKALAR

1716. (1) İç güvenlik kuvvetlerinin demokratik hukuk devleti içinde etkinliği ve işbirliği sağlanacak, o amaçla bu kuvvetler Anayasa çerçevesinde gerekli yetki ve güvencelerle donatılacaktır.

(2) Emniyet örgütü, kendi alanındaki çağdaş düşünce ve uygulamaların ışığında yeniden düzenlenecek ve bunu sağlayacak yasal düzenlemelerin hızlı bir biçimde yasama organına sunulması sağlanacaktır.

(3) Örgüte yeterli sayıda ve nitelikte personel alınması belli bir sisteme bağlanacak, personelin hizmet öncesi ve içinde, hizmetin gereklerine uygun bir biçimde ve çağdaş yöntem, teknik ve araç-gereçlerinden yararlanarak eğitilmesi ve özellikle hizmet içi eğitimin sürekliliği gerçekleştirilecektir.

(4) İç güvenlik örgütlerinin etkinliğini arttırmak için çağdaş teknik olanaklardan yararlandırılması ve hizmetlerin bilimselliğe kavuşturulması amaç edinilecek, gerek duyulan yörelerde gerekli örgütlenmelere gidilmesi, (Ana Komuta Kontrol ve Destek Birimleri gibi) sağlanacaktır.

(5) İç güvenlik personelinin görevin gereği ile uyumlu ve bölgelerin özellikleri de gözönünde tutularak yaşam koşullarını iyileştirecek sosyal ve ekonomik önlemler alınacaktır.

(6) Kaçakçılıkla mücadele, ilgili tüm kuruluşların katkısını sağlayacak, sınır ve kıyı bölgeleri halkının refahını gözeterek çok yönlü bir proje halinde ele alınarak yaygın ve etkin bir eşgüdüm altında yürütülecektir.

(7) Haber alma çalışmaları ve bununla görevli kuruluşlar arasındaki işbirliği, Anayasa ve Demokratik Hukuk Devleti kuralları içinde etkinleştirilecektir.

(8) Kentiçi ve kentlerarası trafiğin güvenli bir biçimde akışını sağlamak için gerekli tüm Yasa, yönetim ve denetim düzenlemeleri yapılacaktır. (D.P.T. 1664 Nolu Yayın, Sayfa 478-479)

DÖRDÜNCÜ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANININ TEMEL HEDEFLERİ VE STRATEJİSİ

14. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planının yöneldiği başlıca TOPLUMSAL AMAÇLAR da şunlardır:

- İç Güvenliği ve adaleti etkinleştirmek, adaletin işleyişini hızlandırmak ve hak aramada tüm yurttaşlara eşitlik sağlamak (D.P.T. 1664 Nolu Yayın, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planının Yöneldiği Başlıca Toplumsal Amaçlar, Sayfa 657)

40. İç Güvenliği etkinleştirmek üzere;

- Toplumda barışın ve dayanışmanın ekonomik ve toplumsal koşulları bu strateji doğrultusunda öncelikle ve hızla oluşturulacaktır.

- İç Güvenlik görevlilerinin eğitimi, çağdaş gereksinimlere uygun düzeye getirilecektir. İç Güvenlik Kuvvetlerinde sürekli meslekiçi eğitim yapılacaktır.

- İç Güvenlik Kuvvetlerinin teknik olanakları geliştirilecektir.

- İç Güvenlik Kuvvetlerinde yansız davranışı kökleştirici, etkinliği arttırıcı bu kuvvetler arasındaki işbirliğini güçlendirici ve halkla karşılıklı güveni geliştirici bir iç örgütlenmeye gidilecektir.

- Bölge ve görev özellikleri de gözönünde tutularak, iç güvenlik kuvvetlerinin yaşam koşulları iyileştirilecektir.

- Haberalma çalışmaları ve bununla görevli kuruluşlar arasındaki işbirliği Anayasa ve Demokratik Hukuk Devleti kuralları içinde etkinleştirilecektir. (A.g.e. Sayfa 671)

41. Adaleti etkinleştirmek, adaletin işleyişini hızlandırmak ve hak aramada tüm yurttaşlara eşitlik sağlamak üzere:

- Adaletle iç güvenlik örgütü arasında, Demokratik Hukuk Devleti kuralları içinde daha verimli bir işbirliği kurulacaktır. (A.g.e. Sayfa 672)

BEŞİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (1985-1989)

SEKTÖRÜ : ULAŞTIRMA

b. İLKELER VE POLİTİKALAR

(10) Şehirlerde ulaşım planları, imar planları ile bütünleştirilerek ele alınacak. ulaşımın mevcut altyapı planlaması ve uygulaması ile ulaşım işletme ve denetleme konularından sorumlu kuruluşlar arasında koordinasyon sağlanacaktır.

(12) Tüm sistemlerde seyrüsefer ve trafik emniyetini artırıcı projelere öncelik verilecektir. (A.g.e. Sayfa 117)

SEKTÖRÜ : KAMU HİZMETLERİ

(Güvenlik Hizmetleri)

a. HEDEFLER

432. Güvenlik hizmetlerinde başarının temelini etkili bir yönetim, hizmetin gerektiği şartlara uygun eğitilmiş personel ile yeterli teknik donatım ve araç oluşturmaktadır. Personelin sayısından ziyade niteliği önemlidir. Bu nedenle güvenlik örgütlerinde ve özellikle Emniyet Genel Müdürlüğü'nde personelin hizmet öncesi, hizmetiçi ve hizmet sırasında eğitim yoluyla hizmete yakınlığının artırılmasına önem verilecektir.

433. Emniyet Genel Müdürlüğü'nün teknik donatım ve taşıt alımlarında prensip olarak personel ağırlıklı teşkilatlanmanın gereklerine uyulacaktır.

434. Polisin etkili ve kolaylaştırıcı bir hizmet görmesini ve halkın polise daha fazla yardımcı olmasını sağlamak amacıyla eğitim programlarında sosyal ve psikolojik konulara yeterli ölçüde yer verilecek, polisin toplumla geniş kapsamlı ve yakınlaştırıcı bir diyaloga girmesi için gerekli tedbirler alınacaktır.

b. İLKELER VE POLİTİKALAR

435. (1) Güvenlik güçleri arasında geniş kapsamlı bir koordinasyonun sağlanması için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

(2) Emniyet Genel Müdürlüğü'nün kısa, orta ve uzun vadeli problemlerine en uygun çözümlerin tespiti ve yatırımların planlanmasında alternatiflerin en uygun şekilde değerlendirilmesi amacıyla yönetim, teşkilatlanma, personel eğitim ve donatım konularını da içine alan geniş kapsamlı bir araştırma yapılacaktır.

(3) Polisin toplumla olumlu diyalogunun daha da artırılması için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

(4) Emniyet Genel Müdürlüğü'nün personel ağırlıklı teşkilatlanması için gerekli tedbirler alınacak, ancak teknoloji yoğun yürütülecek hizmet alanları da tespit edilecektir.

(5) Emniyet Genel Müdürlüğü hizmetlerinde karakol sistemi ile birlikte uygulanacak alternatif çözümler konusu incelenerek yararlı görülenler uygun bir sistem içinde uygulamaya konulacaktır.

(6) Emniyet Genel Müdürlüğü'nün teknik donatım, elektronik donatım ve taşıt ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik yatırım planlaması yapılacak, bu planlamada personel ağırlıklı çalışacak birimlerin ihtiyaçları bu ilkeye göre tespit edilecektir.

(7) Emniyet Genel Müdürlüğü personelinin sosyal ihtiyaçlarını karşılayacak tesislerin yapılması bir programa bağlanacaktır.

(8) Görevi esnasında suç işleyen polislerin tutuklanma, yargılanma ve cezalarının infazında ortaya çıkan sorunları çözmek amacıyla gerekli düzenlemeler yapılacaktır. (A.g.e. Sayfa 122)

ALTINCI BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (1990-1994)

SEKTÖRÜ : KAMU HİZMETLERİ (Güvenlik Hizmetleri)

a. HEDEFLER

735. Güvenlik hizmetlerinde ana hedef caydırıcılık unsurunun güçlendirilerek suç işlenmesinin önlenmesi ve ülke çapında huzur ve güven ortamının sürdürülmesidir.

736. Kuruluşların bu hedefe doğru birlikte ve uyum içerisinde yönelmeleri esastır. Bu amaçla ilgili kuruluşların sorunlarının iç düzenlemeler, yapısal değişiklikler ve kurumlar arası ilişkiler geliştirilerek çözülmesi ve mevcut gücün nitelik ve nicelik olarak imkanların elverdiği en üst düzeyde hizmete sunulabilmesi gerekli görülmektedir.

b. İLKELER VE POLİTİKALAR

737. Önleyici zabıta hizmetleri geliştirilecek ve izleyici zabıta hizmetleri ile koordineli bir tarzda uygulanması sağlanarak, iç huzur ve güvenliğin devamı için yapılan çalışmalar etkin bir şekilde sürdürülecektir.

738. Güvenlik hizmeti gören kuruluşların İçişleri Bakanlığı ile bütünleşmesi sağlanacaktır.

739. Konu itibarıyla genel güvenlik kuruluşu olan polis ve jandarmanın, mülki idare amirinin yönetim ve gözetimi altında, il ve ilçelerde yer itibarıyla de genel güvenlik hizmeti görmesi sağlanacaktır.

740. İç güvenlik kuvvetlerinin olaylara ve suçlara karşı uzun süre mücadele edecek olayların yaratılmasına imkan vermeyecek ve olaylara süratle müdahale edecek bir yapıya kavuşturulması yönünde gerekli tedbirler alınacaktır.

741. Güvenlik hizmeti gören kuruluşlarda içe ve işe dönük ihtisaslaşmanın teşkilat piramidinin bütün kademelerinde birbirini tamamlayacak şekilde geliştirilmesi sağlanacaktır.

B. YILLIK PROGRAMLARDA İÇ GÜVENLİK

1964 YILI PROGRAMI

Emniyet Genel Müdürlüğü'ne veya Güvenlik Kuvvetlerine ayrıca yer verilmemiştir.

1965 YILI PROGRAMI

Karayolları trafik kontrolünün tek elde toplanması için ilgili dairelerce gerekli çalışmalar yapılacaktır.

1966 YILI PROGRAMI

Emniyet Genel Müdürlüğü'ne veya Güvenlik Kuvvetlerine ayrıca yer verilmemiştir.

1967 YILI PROGRAMI

Trafik ekiplerinin azlığı, denetlemelerin gereğince yapılamaması, cezaların yetersizliği kazaların hızla artışı, milli servet kaybına ve araç sayısı kaza oranının dünyada en yüksek olduğu ülke durumuna düşmemize sebep olmuştur. Sürücülerin, taşınan yolcu ve yükün sigortası yoktur.

(1) Karayollarının hasardan korunması ve taşıma emniyetinin artırılması amacıyla kaidelere uygun şekilde yüklenmeyen taşıtların çalışmasına izin verilmeyecek ve Karayolları Trafik Tüzüğü tam olarak uygulanacaktır.

(3) Trafik kontrollerinin yapılması, trafik işaretlerinin konulması ve karayolu işletmesi ile ilgili diğer bütün görevlerin tek elden yapılması ve Ulaştırma Bakanlığına bağlı bir birim olarak kurulması konularında yapılan çalışmalar yıl içinde tamamlanacaktır.

(4) Şoförlerin ve sürücülerin eğitimini sağlamak, şoför ve sürücü yetiştirmek amacıyla eğitim merkezleri kurulması ve ehliyet alabilmek için bu okulları bitirmek mecburiyeti konulması konuları incelenecektir.

(5) Araçlara uygulanan mecburi trafik sigortası gibi, yolcu ve yük için de mecburi sigorta konulması konusu incelenecektir.

(9) İstanbul-Ankara-Adana-İskenderun arasında sürat yolu niteliğinde bir güzergahın etüdü yapılacaktır.

(10) Karayollarında trafik kazalarının önlenmesi amacıyla çalışmalar yapılacak ve gerekli tedbirler süratle alınacaktır.

1968 YILI PROGRAMI

Jandarma Genel Komutanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü'nün teşkilatlanma ve donatılarının henüz tamamlanmamış olması hizmetlerde aksaklıklara yol açmaktadır.

b. Tedbirler

(2) İl Hükümet Konakları ile, illerde ağır ceza teşkilatı olan ilçelerde kurulacak adliye sarayları için teknik ve ekonomik standartlı tip projeler hazırlanacaktır. Bu amaçla Maliye, Bayındırlık, İçişleri ve İmar İskan Bakanlıklarından kurulu bir

komisyon belirli bir form dahilinde, bütün bakanlıkların ihtiyaç programlarını ve tekliflerini alarak değerlendirecek ve hazırladığı programı Haziran 1968'e kadar Devlet Planlama Teşkilatına sunacaktır.

(3) Taşıt Kanunu, taşıtların teknik özellikleri ve devlet masraflarından tasarruf sağlanması ilkelerine göre yeniden düzenlenecek ve gerekli kanun tasarısı süratle hazırlanacaktır.

1969 YILI PROGRAMI

Halkın ve şoför derneklerinin trafik kontrolü ve düzenlemesi konusunda Emniyet Genel Müdürlüğü ve diğer ilgili Kamu Kuruluşları ile etkili bir işbirliği kurması sağlanacak ve devam ettirilecektir.

1970 YILI PROGRAMI

Trafik gibi gerek mahiyet ve gerekse coğrafi yönden bir genellik arz eden zaman içinde devamlılık gösteren bir konuda, trafik olaylarına Emniyet Genel Müdürlüğü'nün yalnız Trafik Polisinin değil bütün polislerin aynı vazife sorumluluğu altında el koymalarını sağlayacak idari tedbirler alınacak, bütün polislere trafik ve ilk yardımla ilgili asgari zaruri bilgiler verilecektir.

1971 YILI PROGRAMI

Karayolu taşımacılığı, gerek yolcu gerekse yük taşımada olumlu bir düzene ulaşamamıştır. Özellikle yük taşımacılığında şirketleşme gerçekleşmemiş, ağırlık kontrollerine başlanılmamıştır. Bunların yanısıra trafik kontrolünün yetersizliği karayolu taşımacılığındaki düzensizliği daha arttırmaktadır.

Trafik Kanununun değiştirilmesi ile ilgili her türlü teknik ve hukuki çalışmalar tamamlanarak yeni bir tasarı hazırlanacaktır.

1972 YILI PROGRAMI

629. Karayolu ulaştırması ile ilgili yatırımlar, toplam ulaştırma yatırımları içinde en büyük bölümünü meydana getirmiştir. İkinci Beş Yıllık Planda öngörülen projelerden, İstanbul Çevre Yollar ve Boğaz Geçiş projesi uygulamaya konulmuştur.

630. Öte yandan, karayolu ulaştırması ile ilgili plan tedbirleri genellikle uygulanamamıştır. Örneğin, ulaştırma ile ilgili genel politika düzenlemesi ve gerekli kararların alınmasını sağlayacak bir örgütlenme yaratılamamış ve sistemler arası koordinasyonun sağlanması bir elde toplanamamıştır. Planda önerilen Karayolları ve Trafik Genel Müdürlüğü kurulmamış, yolcuyu ve yükü kapsayacak sigorta sistemi geliştirilmemiştir.

1973 YILI PROGRAMI

292. Ulaştırma Bakanlığı tarafından hazırlanan, karayolu işletmeciliği ve trafik koşullarına ilişkin paket kanunların yürürlüğe gireceği ve karayolu ulaşımının

daha düzenli ve etkili bir düzeye getirileceği beklenmektedir. Yolun ve taşıtların yıpranmasını kısmen önleyen ağırlık kontrollerine devam edilecek ve trafik kontrollerinin daha düzenli ve etkili olması sağlanacaktır. Trafik kazaları ile, maddi ve manevi kayıpların azaltılmasını büyük ölçüde gerçekleştirecek olan Türkiye'de Trafik Kontrolü Projesine bu yıl içinde başlanacak ve bu projenin gereği olan anaç ve gereçlerin sağlanmasına gidilerek trafik kontrollerinin bir program çerçevesinde ve daha etkili bir şekilde yurt düzeyine yayılması için gerekli çalışmalara başlanacaktır.

1974 YILI PROGRAMI

297. Karayollarında yolcu ve yük taşımalarının düzenlenmesi sorunu çözümlenememiştir. Bu konuya ilişkin ve ayrıca transit taşımaların Türkiye üzerinden yapılmasını sağlayacak tasarılar ile Trafik ve Karayolu ulaştırması ve Trafik Genel Müdürlüğü kuruluş tasarıları kanunlaşamamıştır. Karayollarında, kurulmuş bulunan yol ağında uzunluk açısından ve özellikle kısa ve orta mesafelerde yolcu ve yük taşımaları için arz edilen kapasiteler yönünden önemli darboğazlarla karşılaşmamaktadır. Ancak karayolları standartlarının yükseltilmesi sorunu büyük ölçüde önemli olmaya devam etmektedir. Karayollarında standart düşüklüğü diğer alt sistemlere oranla, büyük artışlar gösteren yolcu ve yük taşımalarında önemli sorunlar yaratmaktadır. Trafik kontrolünü daha geniş alanda etken hale getirebilmek ve böylece kaza oranlarını düşürmek amacıyla, trafik kontrol projesi uygulamaya konulmuştur. Özellikle iç ve dış turizmin arttığı aylarda kazaların önlenmesi sorunu daha büyük önem taşımaktadır.

1975 YILI PROGRAMI

(i) Ülke nüfusunun artışı ve toplumun yurt düzeyinde geçmişe oranla daha çok hareket etmesi: Bu durum kentiçi ve kentlerarası ulaşımında özellikle yolcu trafiği açısından önemli ölçüde talep yaratmaktadır. Kentlerarası yolcu taşımada bazı özel günler ve tatiller dışında önemli darboğazlarla karşılaşmamaktadır. Ancak güvenilir ve düzenli bir hizmet arzı durumu henüz yaratılamamıştır. Karayollarındaki trafik kazalarının diğer ülkelere oranla çokluğu, demiryolları ve denizyollarının her noktaya ulaşım sağlayamamasından doğan eksiklikler, havayollarının ise kapasite, işletmecilik, tarife yönlerinden ortaya koyduğu sorunlar düzenli ve güvenilir olmayan ulaşım hizmetinin göstergeleri olarak belirmektedir.

Tedbirler

447. (1) Karayollarında taşımaların örgütlenmesi, taşıma işlerine ilişkin yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi ve trafiğin etkin bir şekilde denetimi için gerekli işlemler tamamlanacaktır.

474. (1) İdare binalarının hizmetin özelliğine göre standartlaşması sağlanacak, yapı malzemesi, kullanma ve donatım standartları saptanacaktır.

(2) İdare binalarında kullanılacak mefruşat ve diğer yardımcı donanımın standartları fonksiyon ve hiyerarşik düzen içindeki konumla da ilişkileri dikkate alınarak saptanacak ve bunlara uymayı sağlayıcı koşullar belirlenecektir.

(3) Kamu yönetiminin ve İktisadi Devlet Teşebbüslerinin taşıt gereksinmesini düzenli ve israfa yol açmayan bir yolda karşılamak üzere bir "Kamu Taşıt İşletme" yönetiminin geliştirilmesi konusu incelenecektir.

1976 YILI PROGRAMI

414. Karayollarında araç sayılarıyla birlikte yolcu ve yük trafiği karşısında etkili bir biçimde trafik denetimi hizmetinin de yapılamaması, ülkeyi karayollarının zararlı bir şekilde kullanılması sonucuyla karşı karşıya bırakmaktadır. Ülkedeki yeni koşullara uygun bir "Karayolu Taşımacılığı" ve "Trafik Kanunu"nun uygulamaya konulmaması önemli bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir.

1977 YILI PROGRAMI

517. Karayolu ile ilgili olarak "Karayolu Taşımacılığı" ve "Trafik" yasa tasarılarının kesinleşmemiş olması önemli bir darboğaz olarak varlığını sürdürmektedir.

519. Plan hedeflerine varabilmek amacı ile yıllık programlarda yer alan yatırım projelerine ilişkin ödeneklerin iç ve dış finansman yönünden ortaya çıkan sorunlar yüzünden uygulayıcı kuruluşlara zamanında verilememesi, teknik personel yetersizliğinin yanında projelerin geç bitirilmesinde önemli bir sebep olmaktadır.

520. Teşkilat düzensizliği işletme safhasındaki aksaklıklar projeye, planlama ve araştırma çalışmalarının yetersizliği tecrübeli teknik personel azlığı, ihaleli işlerdeki kanuni darboğazlar, ana (master) plan dönem başından beri ulaştırma sektörü için de geçerliliğini korumaktadır.

1978 YILI PROGRAMI

501. Trafik sorunu giderek ağırlık kazanmakta, "Karayolu Taşımacılığı" ve "Trafik" yasa tasarılarının kesinleşmemiş olması önemli bir darboğaz olmaya devam etmektedir.

1979 YILI PROGRAMI

- 1978 yılında ulaştırma hizmetlerinin güvenliği ve denetimini sağlayacak düzenlemeler yasalaştırılamamıştır. Özellikle trafik sorununun ulaştığı boyutlar dikkate alındığında "Karayolu Taşımacılığı" ve "Trafik" yasa tasarılarının kesinleşmemiş olması karayolu güvenliği alanında önemli bir darboğaz olmaya devam etmektedir.

- Trafik sorununun ulaştığı boyutlar dikkate alınarak özellikle önemi giderek artan ana yollardaki trafik güvenliği sorununa hızlı ve etkili çözümler getirilecektir. Karayolu güvenliğini sağlayacak "Trafik Yasa" taşanları yıl içinde kesinleştirilecektir.

- Kentler arası karayolu yük taşımasında mevcut "TIR" kapasitesinden yurtiçinde yararlanılması sağlanacaktır.

- Havaalanları ve limanlarının her mevsimde kullanılabilir duruma getirilmesi sağlanacak, havaalanları ve limanlarında görev yapan çeşitli kamu ve özel kuruluşların, alan işletmeciliği için zorunlu olan uyumlu çalışmayı sağlayacak yönde yeniden düzenlemeler gerçekleştirilecektir. Bu kuruluşlara bağlı personelin, tek bir alan yönetiminin yetki ve sorumluluğunda görev yapmasını sağlayacak yasa ilgili kuruluşlarca hazırlanarak Meclise gönderilecektir.

- Genel idarenin işlerliğini artıracak hukuki ve yönetsel düzenlemeler yanında bina, taşıt ve makina-teçhizat gibi donanımlarının da karşılanmasında yetersizlikler olmuştur. Genel idare inşaat yatırımları da programlanan zaman içinde bitirilememekte önemli birikimler olmaktadır.

- İl, İlçe ve Bucaklardaki Devlet Daireleri toplu olarak Hükümet konaklarında yerleştirilecek, kesin zorunluk olmadıkça ayrı bina yaptırılmayacaktır. Gelecekteki gelişmelere cevap verecek şekilde imar planlarında gerekli saha ayrılacak ve kamulaştırmaları zamanında yapılacaktır.

1980 YILI PROGRAMI

- Trafik güvenliği alanında, eğitim, mühendislik ve denetim düzenlemeleri açısından gerekli teşebbüsler yapılamamıştır.

- İç güvenlik hizmetlerinde; nitelikli personel istihdam imkanlarının kısıtlılığı, hizmet öncesi ve hizmetiçi eğitim yetersizliği ve araç, gereç ve teçhizat eksiklikleri temel sorunlar olma niteliğini sürdürmektedir. Artan sosyal olaylar karşısında etkili ve yeterli hizmet görebilme imkanları kısıtlı kalmaktadır.

a. Karayolu Ulaştırması

- 1979 yılında ulaştırma hizmetlerinde güvenliği ve denetimi sağlayacak düzenlemeler gerçekleşmemiştir. Enerji sorunu ile taşıt, akaryakıt, bakım-onarım ve diğer girdilerdeki yüksek fiyat artışları nedeni ile karayolu yolcu ve yük taşımasında geçmiş yıllara göre bir azalış olmuş, böylece zorunlu bir tasarruf gerçekleştirilmiştir. Bu tasarrufta, şehiriçi taşıma ile ilgili olarak geliştirilen trafik düzenleme tedbirlerinin ve toplu taşımaya geçiş çaba ve uygulamalarının katkısı olmuştur.

- 1979 yılındaki gelişmeler önceki yıllara göre daha yavaş olmuş, yılın ilk yarısında Türkiye'ye gelen yabancı sayısı 1977 de 686,6 bin kişi, 1978 de 659,5

bin kişi iken 1979 da 571,3 bin kişi ile daha geride kalmıştır. 1979 yılının ilk altı ayındaki gerçekleşme 1978 in aynı dönemine oranla % 13,4 oranında daha düşüktür.

- Ülkeden çıkan vatandaş sayısında ise 1979 yılında % 6,7 oranında bir artma görülmüştür. 1978 yılı ilk yarısında yurtdışına çıkanların sayısı 473,1 bin kişi iken, 1979 yılının aynı döneminde 504,5 bin kişi olmuştur. Sayıdaki gelişmeye karşılık turizm gelir ve giderleri 1978'e göre daha yüksek gerçekleşmiştir.

- Emniyet Genel Müdürlüğü'nün trafik denetimi ile ilgili teknik imkanları arttırılacak, gerekli kanuni değişiklikler gerçekleştirilecek, trafik düzenleme ve denetim hizmetlerine belediyelerin de katılımının sağlanması ile trafik emniyetinin arttırılmasına çalışılacaktır.

- Güvenlik güçlerinin günün ve geleceğin şartlarına uygun teşkilatlanma, donatım, istihdam ve görev yapma alternatifleri tespit edilerek bunlardan en ekonomik yönetimde denetimi ve etkinliği en üst düzeyde tutacak olan öneriye göre gerekli yasal ve idari tedbirlerin alınması için işlemlere başlanacaktır. Yeniden düzenleme sorunu halledilinceye kadar personel sayısının arttırılmasına çalışılacaktır.

2. Tedbirler

(1) Trafik sorununun ulaştığı boyutlar dikkate alınarak özellikle önemi gittikçe artan anayollardaki trafik güvenliği sorununa hızlı ve etkili çözümler getirilecek, trafik denetimi güçlendirilip, yaygınlaştırılırken gerekli kanuni düzenlemeler gerçekleştirilecektir.

(3) Uluslararası karayolu taşımasının esaslarını belirleyen 7/16837 Sayılı Kararname yerine günümüz şartlarına uygun yeni bir Kararname hazırlanarak bir an önce yürürlüğe konacaktır.

(27) 3 yıllık eğitim veren Polis Enstitüsünün 4 yıllık eğitim veren Üniversitelerarası seçme sınavı ile öğrenci alan ihtisas elemanı, yönetici yetiştiren Güvenlik Hizmetleri Akademisi'ne dönüştürülmesini sağlayacak çalışmalar başlatılacaktır.

(28) Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı'nda yatırım, bütçe, plan ve program gibi konularda derleyici, denetleyici ve yönlendirici ve yönetici nitelikte görev yapacak ve bu anlamda kurum içi ve dışı ilişkileri ve bilgi akışını yürütecek birer "İstatistik Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Birimi" kurulacaktır.

(29) Güvenlik kuvvetlerinin görev sırasında vurularak öldürülen veya sakatlanan görevlilerinin bakmakla yükümlü oldukları fertlerin ve kendilerinin yaşamı teminata alınacaktır.

(30) Emniyet Genel Müdürlüğü'nde, taşıt kullanılması zorunlu hizmet kademelerini ve bu kademelerde kullanılması zorunlu taşıt tipleri ve bunların işletme ve bakım ilkelerini tespit eden bir yönetmelik düzenlenecektir. Taşıt yatırımları bu yönetmeliğe göre tespit edilecek, taşıt yatırımlarında ithalata yer verilmeyecektir.

(32) Kaçakçılıkla mücadelede ilgili bütün kuruluşların katkısını sağlayacak sınır ve kıyı bölgeleri halkının refahını gözetecek çok yönlü bir proje halinde ele alınarak uygulamaya konulacaktır.

1981 YILI PROGRAMI

2. GÜVENLİK HİZMETLERİ

a. Durum

Suç ve suçlu sayısının artması ile birlikte işlenen suçların çeşitlerinde de artış görülmektedir.

İşlenen suçları izleyerek suç delillerini ve suç sanıklarını adalete teslim eden güvenlik teşkilatının suç işlemini önleyecek tedbirlerde de aynı derecede etkin olması hizmetin en tabii gereğidir. Belirtilen her iki hizmet açısından Emniyet Genel Müdürlüğü için en önemli sorunlardan biri de teşkilatlanma ve faaliyet yönünden temelde personele veya teknolojik donatıma ağırlık veren bir stratejinin tespit edilmiş olmayışıdır. Halen bir yandan kişi başına düşen polis sayısı ve standartı yükseltilmeye çalışılmakta, diğer yandan cihazlanma, taşıt temini, hizmet ve lojman binaları yapımı gibi yatırım gerektiren konularda bütün bu personeli kapsayacak bir yaklaşım izlenmektedir. Bu şekilde her iki yönde gelişmeyi haklı kılan özel haller mevcut olmakla birlikte, genel olarak hem personel-yoğun hem de teknoloji-yoğun bir teşkilatlanma ve faaliyet çabasının sürdürülmesi ortaya bütçe imkanlarını çok aşan yatırım talepleri çıkarmaktadır. Teşkilatlanma ve yönetim stratejisi tespit edilmedikçe ve hele yapısal sorunlar çözülmedikçe, bu yüksek yatırım taleplerinin karşılanması halinde bile beklenen sonuçlar ancak kısmen elde olunabilecektir.

b. 1981 Yılında Beklenen Gelişmeler

Emniyet Genel Müdürlüğü'nde etkili bir biçimde görev yapabilmenin temel şartlarından biri olan hizmet stratejisinin tespiti çerçevesinde temelde personel gücüne veya teknolojik donatımına ağırlık veren ve yerine göre özel konularda karma uygulamaya yönelmiş bir tercihler sisteminin oluşturulması için geniş kapsamlı ve detaylı bir araştırma ve değerlendirme yapılması ve buna dayalı olarak temel teşkilatlanma ve yönetim stratejisi üzerinde kurumlar arası koordinasyon da sağlanarak karara varılması beklenmektedir.

c. Tedbirler

(1) Emniyet Genel Müdürlüğü'ne ihtisas elemanı yönetici yetiştirmek üzere, kurulması 1980 Yılı Programında öngörülmüş olan Güvenlik Hizmetleri Akademisi ile ilgili hazırlık çalışmaları 1981 yılı içinde sonuçlandırılacaktır. Akademiye, hem üniversitelerarası seçme sınavı ile, hem de lise mezunu olarak göreve girmiş olan polislerden öğrenci alınacaktır.

(2) Güvenlik Hizmetleri Akademisi kuruluncaya kadar görevini sürdürecektir olan Polis Enstitüsüne, Polis Kolejini bitirenlerin yanında lise mezunu olarak Polis mesleğine girmiş olanlardan da öğrenci alınacaktır.

(3) İhtisas eğitimi görmüş elemanın ihtisası dışında çalıştırılmasını önleyecek sürekli düzenlemeler yapılacaktır.

(4) Jandarma Genel Komutanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Gümrük ve Tekel Bakanlığı gibi kuruluşlar emriyle yürütülen sahil koruma ve kontrol hizmetlerinin bundan böyle bir teşkilat bünyesinde toplanmasına ve görevin bu teşkilat tarafından yerine getirilmesine yönelik mevzuat değişikliği hazırlanarak yılı içinde yasama organına sunulacaktır.

(5) Gümrük kapılarındaki güvenlik hizmetlerinin güçlendirilmesi amacıyla, Jandarma Genel Komutanlığı görevlilerinin, gümrük hizmetlerinin görüldüğü gümrük alanlarında ve tesislerinde de görev yapmalarını sağlayacak mevzuat değişikliği hazırlanarak yılı içinde yasama organına sunulacaktır.

1982 YILI PROGRAMI

D. KARAYOLU ULAŞTIRMASI

a. Durum

1981 yılında yolcu ve yük taşıtlarının doluluk oranları artmış, mevcut filonun daha etkin şekilde kullanıldığı gözlenmiştir. Özel taşıt kullanımından toplu taşıt kullanımına geçiş devam etmiştir.

1981 yılı karayolu ile transit taşımalarında ve taşıma filosunda önemli gelişmeler sağlanmış, uluslararası taşımacılarımızın taşıma yaptıkları diğer ülkeler ile olan bazı sorunlarına çözüm getirilebilmiştir.

Yıl içinde karayolu altyapısında, geçmiş yıllara göre önemli gelişmeler sağlanmıştır. Yıl içinde, Devlet ve İl yollarında; yeni 2.500 km asfalt kaplama, 3.300 km stabilize kaplama yapımının gerçekleşmesi beklenmektedir.

b. 1982 Yılında Beklenen Gelişmeler

1982 yılında, trafik düzenleme ve kontrol hizmetlerinin, geçmiş yıllara kıyasla daha hızlı gelişmesi beklenmektedir.

Trafik denetimini daha da güçlendirecek Trafik Kanun Tasarısı ile yük taşımada güvenilir, ekonomik işletme yapan şirketlerin kurulmasını sağlayacak Taşıma Kanun Tasarısının kanunlaşmasıyla karayolu taşımada önemli bir gelişme kaydedilmiş olacaktır.

2. GÜVENLİK HİZMETLERİ

a. Durum

12 Eylül 1980 öncesinde terör ve anarşinin ulaştığı boyutlar 12 Eylül 1980 öncesi döneminde, toplum barışını bozmuş, huzuru ve güvenlik duygularını yok etmiş, devlet otoritesini sarsmış ve Türkiye'yi bir iç savaşın eşiğine getirecek boyutlara ulaşmıştır.

Devlet otoritesinin tesis edildiği 12 Eylül 1980 den itibaren her türlü işlenen suçlarda, suçlu sayısında büyük azalmalar görülmektedir.

Gerçekleştirilen güven ortamının devamlılığını sağlamayı amaçlayan çok yönlü çalışmalar devam etmektedir.

b. 1982 Yılında Beklenen Gelişmeler

Güvenlik hizmetleri açısından 1982 yılında beklenen gelişmeler uzun dönemde bu konuda ulaşılması gereken hedefler bakımından başlangıç sayılacak olan çalışmalardır.

Bu amaca ayrılmış yatırımlarda gerçekleştirilen büyük artışlar, güvenlik örgütlerini ve özellikle Emniyet Genel Müdürlüğü'nü kısıtlayan faktörleri büyük çapta bertaraf edecek ve rahat bir çalışma ortamı sağlayacaktır.

c. Tedbirler

(1) Emniyet Genel Müdürlüğü'nde yapılan TMK (Teşkilat, Malzeme, Kadro) çalışmalarının, yan hizmetleri de kapsayacak ve binde 3'le sınırlandırılacak personel istihdam standartı ile birlikte bir bütün olarak yürütülmesini sağlayacak bir master plan hazırlanacaktır.

(2) Polis Radyosu yayınları, polisin halkla ilişkilerini geliştirecek ve kalitesi yükseltilecek şekilde yeniden düzenlenecek, Türkiye'nin her yerinden dinlenecek şekilde güçlendirilecektir.

(3) Güvenlik kuvvetlerinin eğitim ve disiplinine özel bir önem verilecek, emniyet, asayiş hizmetlerinde çalışan kamu personeli için etkili bir denetleme, cezalandırma ve ödüllendirme sistemi oluşturulacak ve bu yolla personelin daha etkili hizmet vermesi teşvik edilecektir.

(4) Polis Enstitüsünün eğitim kalitesini yükseltici tedbirler belirlenecektir.

(5) Polis telsiz, haberleşme sisteminin, uzun dönemli ihtiyaçları da karşılayacak şekilde güçlendirilmesi için özel bir proje hazırlanacaktır. Hazırlanacak projenin kanuni açıdan sorunlarını çözecek çalışmalar da aynı zamanda sonuçlandırılacaktır.

(6) Özellikle yabancıların ve yabancı turistlerin yoğun olduğu bölgelerde görev yapacak emniyet mensuplarının yabancı dil bilgilerini geliştirmek amacıyla özel eğitim programları düzenlenecektir.

(7) Emniyet Genel müdürlüğü hizmet birimlerinin önleyici ve izleyici kolluk görevlerinin dışında halkla ilişkilerini geliştirecek tedbirler alınacaktır.

1983 YILI PROGRAMI

2. GÜVENLİK HİZMETLERİ

a. Durum

Alınan etkili ve tutarlı tedbirler sonucu toplum barışı yeniden tesis edilmiş, huzur ve güvenlik sağlanmıştır.

Devlet otoritesinin yeniden tesis edildiği, 12 Eylül 1980 den itibaren, her türde işlenen suçlarda ve suçlu sayısında büyük azalma olmuştur. Geçmiş dönemlerde işlenen ve aydınlanmamış suçların delillerinin tespiti ve suçluların adalet önüne çıkarılması işi artan bir hızla sürdürülmektedir.

Gerçekleştirilen huzur ve güvenliği sürdürmek için gereken çok yönlü tedbirler kararlılık içinde uygulanmaktadır.

b. 1983 Yılında Beklenen Gelişmeler

Emniyet Genel Müdürlüğü çalışmalarını kapsayan ve 1982 Yılı Programı ile öngörülen master plan çalışmalarının 1983 yılı içinde başlaması beklenmektedir.

Artan yatırımlarla sağlanan teknik imkanların, hizmette etkinliği artırıcı tedbirlerle desteklenmesi çalışmaları devam edecektir.

Ayrıca ön görülen yatırımların gerçekleşmesini geciktiren veya gerçekleşme oranını azaltan darboğazlar sür'atle giderilecektir.

c. Tedbirler

(1) Güvenlik kuvvetlerinin eğitim ve disiplinine özel önem verilecek, yabancı turistlerin yoğun olduğu bölgelerde görev yapacak emniyet mensuplarının yabancı dil bilgilerini geliştirmek amacıyla özel eğitim programları düzenlenecektir.

(2) İhtisas elemanlarının ihtisas alanları dışında çalıştırılmamasında sürekliliği sağlayacak bir yönetmelik hazırlanarak uygulamaya konulacaktır.

(3) Polis Radyosu yayınları kalitesi yükseltilecek şekilde yeniden düzenlenecektir.

(4) Güvenlik teşkilatının halkla ilişkilerini geliştirici tedbirler alınacaktır.

1984 YILI PROGRAMI

2. GÜVENLİK HİZMETLERİ

a. Durum

Temel hak ve hürriyetlerin Anayasa'nın ön gördüğü sınırlar içerisinde serbestçe kullanılabilmesi, kanunların tam olarak tatbiki ve kalkınma planlarının amaçlanan düzeyde uygulanarak önceden belirlenen ekonomik ve sosyal hedeflere ulaşılabilmesi emniyet ve asayişin sağlanmasıyla mümkündür. Bu nedenle emniyet ve asayişin sağlanması devletin en önemli görevlerinden biridir.

Asayiş ve huzurun sağlanması, son yıllarda ülkemizin en önemli sorunlarından biri haline gelmiştir. Bu olumsuz gelişmede; kamu düzenini ve güvenliğini sağlamakla görevli Emniyet Teşkilatının çağdaş organik ve fonksiyonel yapıya sahip olamamasının, nüfus, suç, iş yükü ve hizmet alanlarının genişlemesine karşılık diğer önemli faktörlerin yanı sıra Emniyet Personelinin nicelik ve nitelik yönünden etkinliğini arttıracak bina, taşıt, araç ve gereç yetersizliğinin de payı olmuştur.

1981 yılından itibaren son üç yılda, yatırım programlarında yeterli ödenek ayrılarak; gerek geçmişte güvenlik hizmetlerinde görülen aksaklıkları giderici, gerekse güvenlik kuruluşlarının, mevcut emniyet ve asayiş olaylarına karşı etkinliğini arttırıcı çalışmalar hızlandırılmıştır. Bu dönemde güvenlik kuruluşlarının; özellikle makina, teçhizat, taşıt ve hizmet binası ihtiyaçlarının karşılanmasında büyük gelişmeler sağlanmıştır.

Güvenlik kuruluşlarının normal ve devamlı görevleri yanında; özellik arz eden emniyet ve asayiş olaylarının en kısa zamanda ve etkin bir şekilde çözümlenmesi amacıyla, 1981 sonrasında özel ve pratik çözüm projeleri hazırlanmış ve olumlu sonuçlar elde edilmiştir.

b. 1984 Yılında Beklenen Gelişmeler

Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde son yıllarda başlatılan emniyet hizmetlerinin reorganizasyonu ve modernizasyonu ile Teşkilat-Malzeme-Kadro çalışmaları günün şartlarına ve yeni gelişmelere uygun olarak devam ettirilecek ve güvenlik hizmeti gören bütün kuruluşların uyumlu çalışmaları sağlanacaktır.

Bazı yönetici ve ihtisas elemanlarının hizmetçi ve mesleki eğitimden, mesleğe yeni alınan polis adaylarının ise mesleki ön eğitimden geçirilmeleri sağlanacaktır.

Uygun vasıfta güvenlik personelinin temin edilebilmesi için güvenlik hizmetleri cazip hale getirilecek, bu meslekte çalışan personel sürekli denetlenerek cezalandırıcı ve ödüllendirici yöntemlerin geliştirilmesi çalışmaları sürdürülecektir.

c. Tedbirler

(1) Güvenlik kuruluşlarına yeterli sayı ve nitelikte eleman temini amacıyla, personelin mali ve sosyal durumlarını iyileştirecek, polis mesleği daha cazip hale getirilecektir.

(2) Güvenlik personelinin meslek ve branşlarındaki bilgi ve becerilerini yükseltmek ve günün değişen şartlarına uyumlarını sağlamak amacıyla, hizmetiçi eğitim programları etkin bir şekilde sürdürülecektir.

(3) Güvenlik hizmetlerini yürütmekle görevli yönetici ve ihtisas elemanlarının, yeterli sayı ve nitelikte yetiştirilmelerine önem ve öncelik verilecektir.

(4) Emniyet ve asayişin bozulmaması, özel ve geniş kapsamlı olayların önlenmesi amacıyla, 1980 sonrası uygulamaya konulan projelendirme metoduna devam edilecek ve güvenlik kuruluşları arasındaki koordinasyon ve işbirliği çalışmaları titizlikle sürdürülecektir.

1985 YILI PROGRAMI

2. GÜVENLİK HİZMETLERİ

a. Durum

Güvenlik hizmetleri gerek şehirlerde, gerekse kırsal alanda etkin bir şekilde sürdürülmektedir. Konu ile ilgili kuruluşların devam eden yatırım projeleri sonuçlanıp, hizmete girdiği ölçüde çalışmalar hızlanacak ve kolaylaştırılacaktır. Suç oranlarındaki azalışta önleyici zabıta hizmetlerinin caydırıcılığı kadar izleyici zabıta hizmetlerinin güçlenmiş olması önemli ölçüde rol oynamıştır. Güvenlik hizmeti gören kuruluşların personel, donatım ve diğer ihtiyaçlarının daha iyi bir şekilde karşılanması çalışmaları da devam etmektedir.

b. 1985 Yılında Beklenen Gelişmeler

Güvenlik kuruluşlarında hizmetiçi ve hizmet sırasında eğitim programlarının artırılması yoluyla hizmette verimliliğin artması, halkla ilişkilerin geliştirilmesi yoluyla da halkın güvenlik güçlerine daha çok yardımcı olması beklenmektedir.

c. Tedbirler

(1) Güvenlik güçleri arasında geniş kapsamlı bir koordinasyonun sağlanması için gerekli düzenlemeler yapılacaktır. Güvenlik kuruluşlarının çalışmalarının kolaylaştırılması için diğer kamu kurum ve kuruluşlarının alınması yararlı ve gerekli görülen tedbirler de bu koordinasyon çalışmasını tamamlayıcı bir şekilde tespit edilecektir.

Bu konudaki çalışmalar, Başbakanlık ve ilgili kuruluşların da katılımıyla Milli Güvenlik Kurulu'nun yönetiminde hazırlanacak bir projeye göre gerçekleştirilecek, projenin hazırlık çalışmaları, finansmanı ve programlanması ile ilgili faaliyetlere Devlet Planlama Teşkilatı da katılacaktır.

(2) Güvenlik hizmeti gören kuruluşların kısa, orta ve uzun vadeli problemlerine en uygun çözümlerin tespiti ve yatırımların planlanmasında alternatiflerin en uygun şekilde değerlendirilmesi amacıyla yönetim, teşkilatlanma, personel, eğitim ve donatım konularını da içine alan geniş kapsamlı bir araştırma çalışması yapılacaktır.

(3) Emniyet Genel Müdürlüğü'nün personel ağırlıklı teşkilatlanması ve yönetimi için gerekli tanımlama ve standartlar hem personel ve hem de teknik donatım açısından yapılacak, ayrıca teknoloji yoğun olarak yürütülecek hizmet alanları da tespit edilecektir.

(4) Emniyet Genel Müdürlüğü hizmetlerinde karakol sistemi ile birlikte uygulanacak alternatif çözümler konusunda bir araştırma ve değerlendirme çalışması programlanacaktır.

(5) Polisin toplumla olumlu diyalogunun daha da artırılması için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

1986 YILI PROGRAMI

VI. KAMU HİZMETLERİ

1. GÜVENLİK HİZMETLERİ

a. Durum

Güvenliğin korunmuş ve asayişin sağlanmış olmasının çok yönlü olumlu etkileri artarak devam etmektedir. Zaman zaman ortaya çıkan münferit olaylara rağmen, Devletin güvenlik güçleri gerek kırsal alanda, gerekse şehirlerde tam bir etkinlik içinde görevlerini sürdürmektedirler.

b. 1986 Yılında Beklenen Gelişmeler

Güvenlik hizmeti gören kuruluşlarda eğitim, koordinasyon ve halkla ilişkiler konusundaki çalışmaların da geliştirilmesi gerekmektedir. Hizmetiçi eğitim ve hizmet sırasında eğitimin artırılması ve yaygınlaştırılması ile hizmetin daha etkili, çabuk ve isabetle icrası da sağlanmış olacaktır.

c. Tedbirler

(1) Polis hastanesi tamamlanamayan birimlerinin tamamlanması ve hastanenin sosyal tesislerinin yapımı ile hastaneyle bağlantılı olarak çalışan bölge polikliniklerinin geliştirilmesinde "Polis Hastanesi Yaptırma ve Yaşatma Derneği"nin imkanı ve çalışmalarından yararlanılacaktır. Bu konulardaki her türlü bağış ve yardımlar adı geçen dernek eliyle kabul edilecektir.

(2) Güvenlik hizmeti gören kuruluşların temel sorunları ve muhtemel çözüm yolları konusunda tespitler yapmak, değerlendirmek ve alternatif uygulamalar için çözümler geliştirmek üzere Devlet Planlama Teşkilatı yönetiminde ilgili kuruluşların katılacağı bir Özel İhtisas Komisyonu kurulacaktır. Komisyonun sekreteryası ve destek hizmeti İçişleri Bakanlığı'na sağlanacaktır.

(3) Sahil Güvenlik Komutanlığının bütün ihtiyaçlarının karşılanması ile teşkilatlanma ve yönetim konularının tanımlanacak optimum bir sürede çözümlenmesi amacıyla Devlet Planlama Teşkilatı'nın yönetiminde bir Master Plan hazırlanacaktır. Çalışmanın sekreteryası ve destek hizmetleri Sahil Güvenlik Komutanlığı'na sağlanacaktır.

1987 YILI PROGRAMI

1. GÜVENLİK HİZMETLERİ

a. Durum

Devletin güvenlik hizmetleri her alanda düzenli ve etkili bir şekilde sürdürülmektedir. Önleyici ve izleyici zabıta hizmetlerinin uyum içerisinde yürütülmesine özen gösterilmektedir. Toplumsal ve kişisel güvenliğin korunmuş ve asayişin sağlanmış olması sonucunda istikrarın ekonomik, sosyal ve diğer alanlardaki olumlu etkileri açıkça görülmektedir.

b. 1987 Yılında Beklenen Gelişmeler

Teşkilatlanma, eğitim, araştırma ve koordinasyon konularında iyileştirme çalışmalarına duyulan ihtiyaç gittikçe artmaktadır. Bir kısım sorunların bu çalışmalar sonunda çözüme kavuşturulması beklenmektedir.

c. Tedbirler

(1) Yatırımlarda mahalli idarelerin katkısından yararlanarak daha fazla hizmet imkanı sağlanması konusunda Emniyet Genel Müdürlüğü'nce Tokat İlinde bir pilot proje çalışması yürütülecektir.

(2) Jandarma Genel Komutanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından 5'şer yıllık yapılaşma ve donatım planları hazırlanacak, yıllık yatırım programları bu planlara uygun olarak düzenlenecek ve yürütülecektir. Yapılaşma ve donatım planları ihtiyaç programları esas alınarak hazırlanacaktır.

(3) Halkla ilişkiler konusu müfredat programlarında ve hizmetiçi eğitim programlarında ele alınarak daha geniş ve etkili bir şekilde geliştirilecektir.

(4) Emniyet Genel Müdürlüğü helikopter alımı projesi; alınacak helikopterlerin Türkiye genelinde diğer kuruluşların alacağı helikopterlerin de uyumu sağlandıktan sonra uygulamaya konulacaktır. Bu konudaki çalışmalar Devlet Planlama Teşkilatı'nın koordinatörlüğü altında ilgili kuruluşların katılımıyla yürütülerek sonuçlandırılacaktır.

1988 YILI PROGRAMI

VI. KAMU HİZMETLERİ

1. GÜVENLİK HİZMETLERİ

a. Durum

Güvenlik hizmetleri yurt düzeyinde etkili bir biçimde yürütülmektedir. Önleyici zabıta hizmetlerinin caydırıcılığına öncelik verilmesine karşılık izleyici zabıta hizmetlerinin gerekli etkinliğini sağlayacak tedbirler de alınmış bulunmaktadır. Toplum huzurunu sarsacak ve kişilerde güven duygusunu zedeleyecek her teşebbüsün önlenmesi ile mevcut güven ve istikrar ortamının aksamadan devamının sağlanması için gerekli tedbirler de alınmıştır.

b. 1988 Yılında Beklenen Gelişmeler

Güvenlik hizmeti gören kuruluşların mevcut imkanlarla daha etkili ve başarılı olmasını sağlamak amacıyla yaygın, etkili ve uygulamaya yönelik araştırma çalışmalarının yeni konuları da içine alacak şekilde genişletilmesi gerekmektedir.

Sahil Güvenlik Komutanlığı'nın bütün ihtiyaçlarının kaynakların imkan verdiği sürede karşılanması ile teşkilatlanma ve yönetim konularının çözülmesi amacıyla Devlet Planlama Teşkilatı'nın yönetiminde hazırlanmakta olan Master Plan Çalışması kısa bir sürede bitirilecektir.

Güvenlik hizmeti gören kuruluşların temel sorunları ve muhtemel çözüm yolları konusunda başlatılan Güvenlik Hizmetleri Özel İhtisas Komisyonu çalışmalarının da 1988 yılı içinde bitirilmesi için çalışmalar sürdürülmektedir.

c. Tedbirler

(1) Güvenlik hizmeti gören bütün kuruluşlarda uygulanmak üzere, uluslararası standart tanımlara uygun bir istatistik sisteminin tespiti yapılacak ve ilgili diğer kuruluşlarda mutabakat sağlandıktan sonra bütün kuruluşlarda aynı zamanda uygulamaya konulacaktır.

(2) Güvenlik hizmeti gören kuruluşların tümünü kapsayacak şekilde hizmet öncesi, hizmetiçi ve hizmet sırasında eğitim için uzun vadeli eğitim programları hazırlanarak ortak uygulamaya geçilecektir. Bu programlarda ele alınacak konuları tespit etmek üzere İçişleri Bakanlığı'nın koordinatörlüğünde ortak bir araştırma çalışması yapılacaktır.

(3) Güvenlik hizmeti gören bütün kuruluşlarca hem kurumsal düzeyde hem de kurumlar arası olarak kullanılacak ortak bilgi işlem ve haberleşme sistemleri kurulması konusuyla ilgili çalışmalar yapılacaktır.

1989 YILI PROGRAMI

GÜVENLİK HİZMETLERİ

a. Durum

Toplumun huzurunu sarsacak ve kişilerde güven duygusunu zedeleyecek her teşebbüsün önlenmesi ile mevcut güven ve istikrar ortamının aksamadan devamının sağlanması için gerekli tedbirler alınmaktadır. Önleyici zabıta hizmetlerinin caydırıcılığına öncelik verilmesinin yanında, izleyici zabıta hizmetlerinin etkinliğini sağlayacak tedbirler alınmaktadır.

b. 1989 Yılında Beklenen Gelişmeler

Hizmetlerin daha kısa sürede ve daha etkin bir şekilde yürütülmesini sağlamak açısından, kuruluşların kendi iç bünyelerinde yer alan ve kuruluşlar arası nitelikteki sorunların tanımlanması ve çözülmesi amacı ile geniş kapsamlı araştırma çalışmalarının düzenlenmesi gerekli görülmektedir. Hizmetiçi eğitim ve hizmet sırasında eğitim konusunda da kurumsal ve kurumlar arası amaçlı, geniş kapsamlı ve devamlı eğitim programlarının uygulanması gerekmektedir.

c. Tedbirler

Trafik ana ilkelerini öğretmeyi amaçlayan devamlı kurslar düzenlenecektir.

(1) İhtisas eğitimi görmüş olan personelin ihtisasıyla ilgili görevlerde çalıştırılmasını sağlayacak hukuki düzenlemeler gerçekleştirilecektir.

(2) Bütün meslek personeline yönelik olmak üzere ilk yardım bilgileri verir.

1990 YILI PROGRAMI

V. HİZMETLER

1. ULAŞTIRMA

Karayolu altyapısının taşıdığı yüke uygun standarta yükseltilememesi ve trafik denetiminin etkin bir şekilde yapılamaması sorun olmaya devam etmektedir. (A.g.e. Sayfa 274)

C. HAVAYOLU ULAŞTIRMASI

e. Tedbirler

(1) Sivil havacılık faaliyetlerinin kontrolü, denetlenmesi ve koordinasyonunun daha etkin bir şekilde yerine getirilebilmesi için gerekli yapısal düzenlemeler yapılacaktır. (A.g.e, Sayfa 279)

D. KARAYOLU ULAŞTIRMASI

c. Tedbirler

(1) Yurtiçi ve uluslararası karayolu taşımacılığı istatistikleri geliştirilecek ve ilgili kuruluşlarla işbirliği sağlanarak tek elden yayınlanacaktır.

(4) Taşıt egzozlarından çıkan atıkların çevre ve insan sağlığına zararlarını önlemek amacıyla etkin önlemler geliştirilecektir. (A.g.e, Sayfa 281)

2. HABERLEŞME

c. Tedbirler

(1) Haberleşme sektörü yatırımlarında, milli savunma ve güvenlik gerekleri dikkate alınacak, turizm, sanayi, ticaret ve dış ekonomik ilişkiler açısından önemli merkezlere öncelik tanınacaktır. (A.g.e, Sayfa 284)

5. TURİZM

c. Tedbirler

(12) Turizm sektörünün yönlendirilmesinde ihtiyaç duyulan istatistiklerin seri olarak derlenmesi ve değerlendirilmesi sağlanacaktır. (A.g.e., Sayfa 292)

VI. KAMU HİZMETLERİ

1. GÜVENLİK HİZMETLERİ

a. Durum

Güvenlik hizmetlerinin etkin bir şekilde sürdürülmesi başarılı, güçlü ve istikrarlı bir ekonomik ve sosyal hayatın altyapısını oluşturur. Bu yapıyı oluşturmada ve devamlılığını sağlamada suç işlenmesini önlemeye yönelik olan önleyici zabıta hizmetlerinin önemli bir önceliği olmakla beraber, işlenen suçların en kısa zamanda delil ve sanıklarıyla beraber yargı organına götürülmesini amaçlayan izleyici zabıta hizmetlerinin de büyük bir etkinliği ve önemi bulunmaktadır. Güvenlik hizmeti gören kuruluşlar tarafından bütün yurt düzeyinde bu iki hizmetin değişik şartlara göre en iyi bir şekilde yerine getirilmesi sonucunda güvenlik ve asayiş yönünden güçlü ve istikrarlı bir ortam varlığını sürdürmektedir.

b. 1990 Yılında Beklenen Gelişmeler

Güvenlik hizmetlerinin etkili bir şekilde ve kısa zamanda yerine getirilmesi açısından kuruluşların bünyelerini güçlendirecek tedbirlerin alınması beklenmektedir. Ancak bunun yanında kuruluşlar arası işbirliği ve ortak çalışmaya açık konularda da bu konulardaki imkanları en iyi şekilde kullanmaya yönelik çalışmaların genişletilerek, sistemleştirilerek ve bir takvime bağlanarak sürdürülmesi gerekmektedir.

c. Tedbirler

(1) Önleyici ve izleyici zabıta hizmetlerinin güçlendirilmesi sağlanacak, bu hizmetlerin, kuruluşların kendi iç bünyelerinde olduğu kadar kuruluşlar arasında da birbirini tamamlamasına yönelik tedbirler uygulamaya konacaktır.

(2) Güvenlik hizmetlerinin temelini oluşturan istihbarat hizmetlerinin, yurt düzeyinde bir bütün olarak yürütülmesine ve sonuçların kuruluşlar ve olaylar açısından birbirini tamamlayacak şekilde kullanılmasına imkan verecek bir sistem araştırması yapılacaktır.

(3) Güvenlik hizmeti gören kuruluşların İçişleri Bakanlığı ile bütünleşmesini sağlayacak çalışmalar yapılacaktır.

(4) Konu itibariyle genel güvenlik kuruluşu olan polis ve jandarmanın, mülki idare amirinin yönetim ve gözetimi altında İl ve İlçelerde, yer itibariyle de genel güvenlik hizmeti görmesi sağlanacaktır.

(5) Güvenlik hizmeti gören bütün kuruluşlarda içe dönük ve işe dönük ihtisaslaşmanın, teşkilat piramidinin bütün kademelerinde birbirini tamamlayacak, şekilde geliştirilmesi sağlanacaktır.

(6) Halkla ilişkiler ve eğitim, güvenlik hizmeti gören bütün kuruluşlarda çok yönlü olarak geliştirilecektir.

(7) Hizmetlerin yerine getirilmesi sırasında uygulanan sistem ve prensiplerin değerlendirilerek hizmete en uygun hale getirilmesi ile yeni sistem ve prensiplerin geliştirilip uygulamaya geçilmesine yönelik geniş kapsamlı bir çalışma yapılacaktır.

(8) Kuruluşların destek hizmetlerinden karşılıklı olarak yararlanmalarını gerçekleştirecek tedbirler alınacaktır. (A.g.e., Sayfa 295)

1991 YILI PROGRAMI

V. HİZMETLER

1. ULAŞTIRMA

1991 yılında Ulaştırma Sektöründen devam eden ve hizmet üretimine kısa sürede katkı sağlayacak projelere öncelik verilmeye devam edilecektir.

Karayolu altyapısının taşıdığı yüke uygun standarta yükseltilmemesi sorun olmaya devam etmektedir. (A.g.e., Sayfa 270)

C. HAVAYOLU ULAŞTIRMASI

c. Tedbirler

(1) Sivil havacılık faaliyetlerinin kontrolü, denetlenmesi ve koordinasyonunun daha etkin bir şekilde yerine getirilebilmesi için gerekli yapısal düzenlemeler gerçekleştirilecektir. (A.g.e., Sayfa 275)

D. KARAYOLU ULAŞTIRMASI

c. Tedbirler

(1) Yurtiçi ve uluslararası karayolu taşıma istatistikleri geliştirilecek ve ilgili kuruluşlarla işbirliği sağlanarak tek elden yayınlanacaktır.

(4) Araç muayene istasyonlarının özel sektör eliyle gerçekleştirilebilmesi için gerekli standartların belirlenmesi ve yasal düzenlemelerin yapılması çalışmalarına hız verilecektir.

(5) Taşıt egzozlarından çıkan atıkların çevre ve insan sağlığına zararlarını önlemek amacıyla, ilgili kuruluşlar arasında işbirliği sağlanarak etkin önlemler geliştirilecektir. (A.g.e., Sayfa 277)

2. HABERLEŞME

c. Tedbirler

(1) Haberleşme hizmetlerinde kalite, sür'at, süreklilik ve güvenilirliğin sağlanması amacıyla planlama, işletme, bakım ve onarım hizmetlerine gereken önem verilerek randımanın gelişmiş ülkeler seviyesine çıkartılması sağlanacaktır. (A.g.e., Sayfa 279)

VI. KAMU HİZMETLERİ

1. GÜVENLİK HİZMETLERİ

a. Durum

Güvenlik hizmetlerinin etkili bir şekilde sürdürülmesi, ekonomik büyümeyi olduğu kadar sosyal gelişme ve canlılığı da olumlu bir şekilde etkilemektedir. Önleyici zabıta hizmetleri ile izleyici zabıta hizmetlerinin birbirini bütünüleyici şekilde uygulanması, bu hizmetlerde sağlanan başarı oranını da yükseltmektedir.

b. 1991 Yılında Beklenen Gelişmeler

Güvenlik hizmetlerinde etkinliğin artırılması açısından kuruluşların bünyelerini ve aralarındaki işbirliğini güçlendirecek tedbirlerin alınması gerekli görülmektedir.

c. Tedbirler

(1) Hizmetiçi ve hizmet sırasında eğitim için geniş kapsamlı ve devamlı programlar hazırlanacak ve bu konuda eğitim kurumları ile ortak yatırım projeleri uygulanacaktır.

(2) Güvenlik hizmetinin bir bütün olarak ele alınıp, bu konuda uygulanacak geniş kapsamlı tedbirlerin tespiti amacıyla bir Master Plan Çalışması yapılacaktır.

(3) Halkla ilişkiler ve eğitim, güvenlik hizmeti gören bütün kuruluşlarda çok yönlü olarak geliştirilecektir.

(4) Kuruluşların destek hizmetlerinden karşılıklı olarak yararlanmalarını gerçekleştirecek tedbirler alınacaktır. (A.g.e., Sayfa 288)

1992 YILI PROGRAMI V. HİZMETLER

1. ULAŞTIRMA

Ulaştırma Sektöründe, alt sistemlerin birbirini tamamlayıcı bir yapı içinde gelişebilmesi ve diğer sektörlerin taşıma gereksinimlerini yerinde ve zamanında karşılayabilmesi için sistemi bir bütün olarak ele alan yeni bir ulaştırma ana planlaması gerekli görülmektedir.

1992 Yılı Yatırım Programında Ulaştırma sektöründe devam eden ve hizmet üretimine kısa sürede katkı sağlayacak projeler ile mevcut altyapıyı korumaya yönelik yatırımlara öncelik verilmiştir. (A.g.e., Sayfa 273)

C. HAVAYOLU ULAŞTIRMASI

c. Tedbirler

Sivil havacılık faaliyetlerinin kontrolü, denetlenmesi ve koordinasyonunun daha etkin bir şekilde yerine getirilebilmesi için gerekli yapısal düzenlemeler gerçekleştirilecektir. (A.g.e., Sayfa 278)

D. KARAYOLU ULAŞTIRMASI

c. Tedbirler

1) Üst yapının gerçek dingil yüklerine göre projelendirilebilmesi için trafik sayımları ve diğer ulaşım etüdleri ile ilgili çalışmalara ağırlık verilerek, giderek trafiği artan İl yolları da sayım kapsamına alınacaktır.

2) Devlet ve İl yollarındaki şehir geçişleri, hazırlanan plan dahilinde belirlenen önceliklere göre saptanacaktır.

3) Çeşitli kuruluşlarca toplanan yurtiçi ve uluslararası taşıma istatistikleri geliştirilerek tek elden yayımlanacaktır.

4) Araç sayısı itibarıyla başta gelen ilk 10 İl'den başlamak üzere araç muayene istasyonlarının kurulması ile ilgili gerekli düzenlemeler tamamlanarak yıl içerisinde faaliyete geçmeleri sağlanacaktır. (A.g.e., Sayfa 280)

2. HABERLEŞME

c. Tedbirler

Haberleşme hizmetlerinin kalite sür'at, güvenilirlik bakımından gelişmiş ülkeler seviyesine yükseltilmesi ve fiyat açısından uluslararası fiyatlarla uyum sağlanmasını temin etmek üzere planlama, işletme fiyat tarifelendirilmesi, bakım ve onarım hizmetlerine gerekli önem verilecektir. (A.g.e., Sayfa 282)

VI. KAMU HİZMETLERİ

1. GÜVENLİK HİZMETLERİ

a. Durum

Güvenlik hizmeti gören kuruluşların etkin şekilde çalışmaları, önleyici ve izleyici zabıta hizmetlerinin birbirini tamamlayıcı bir şekilde yürütülmesini zorunlu kılmaktadır. Hizmetiçi eğitimin yaygınlaştırılması ve yoğunlaştırılması da hizmetin iyileştirilmesi ve çabuklaştırılması açısından önem arz etmektedir.

Kuruluşların görevlerinin tanımlanmasında ve destek hizmetlerinin uygulanmasında rasyonelliğin yeterince sağlanamamış olması, hizmetin maliyetini artırıcı ve yönetimi zorlaştıracı sonuçlar doğurmaktadır.

b. 1992 Yılında Beklenen Gelişmeler

Hizmetlerdeki etkinliğin artırılması açısından kuruluşlar arası görev bölümü ve teşkilatlanma konusunda yeniden düzenlemeye yönelik geniş kapsamlı bir çalışmaya gidilecektir.

c. Tedbirler

- 1) Güvenlik hizmeti gören bütün kuruluşlarda halkla ilişkiler ve eğitim konusuna önem verilecektir.
- 2) Güvenlik hizmetlerinin bir bütün olarak ele alınıp bu konuda uygulanacak geniş kapsamlı tedbirlerin tespiti amacıyla bir Master Plan Çalışması yapılacaktır.
- 3) Yurt genelinde güvenlik güçlerinden tek telefon numarasıyla acil yardım istenmesinin ücretsiz olarak temini için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.
- 4) Güvenlik güçlerinin toplumla daha iyi bir diyalog oluşturulması amacıyla Polis Radyosu yayınlarının daha fazla sözlü programlarla takviye edilmesine imkan sağlayacak mevzuat düzenlemeleri yapılacaktır. (A.g.e., Sayfa 291-292)

1993 YILI PROGRAMI

EKONOMİK SEKTÖRLERLE İLGİLİ GELİŞMELER

VI. ULAŞTIRMA

Ulaştırma Sektöründe; alt sistemlerin birbirlerini tamamlayıcı bir yapı içinde gelişebilmesi ve diğer sektörlerin taşıma gereksinimlerinin yerinde ve zamanında karşılanabilmesi için sistemin bir bütün olarak ele alınması amacıyla çalışmalara başlanması gerekli görülmektedir.

1993 yılında Ulaştırma Sektöründe; devam eden ve hizmet üretimine kısa sürede katkı sağlayacak projeler ile mevcut altyapıyı korumaya yönelik yatırımlara öncelik verilmiştir.

Karayolu taşımacılığı sektöründe; tanımları yapan, sorumlulukları belirleyen, taşımacı ve taşıtıcının güvencesini sağlayan kalıcı bir düzenleme yapılamamıştır. Bu amaçla hazırlanmakta olan Karayolu Taşımacılığı Kanun Tasarısı üzerindeki çalışmalar sürdürülmektedir. (A.g.e., Sayfa 144)

Öncelikle, Türkiye Hava Trafik Kontrol Radar Kaplaması Projesi ve Atatürk Hava Limanı Dış Hatlar Terminali tadilatı tamamlanacak Antalya Hava Limanı Tevsiine ve Nevşehir Hava Alanının geliştirilmesi çalışmalarına başlanacaktır. Mevcut hava alanlarının tevsi çalışmaları ve yeni hava alanlarının etüdlerine hız verilecektir. (A.g.e., Sayfa 145)

VII. HABERLEŞME

Özel telekomünikasyon hizmetlerinin yaygınlaştırılmasına devam edilecek mevcut araç telefon sistemine ilave olarak yeni bir cep/araç telefon sistemi İstanbul, Ankara, İzmir ve Antalya'da işleme konulacaktır. Ayrıca dijital mobil haberleşme sistemine de geçilecek ve yurt çapında yaygınlaştırılacaktır. (A.g.e., Sayfa 147)

1994 YILI PROGRAMI

VI. ULAŞTIRMA

Trafiğin gerektirdiği kesimlerde, Devlet ve İl yolları ağının öncelikle bölünmüş yol sistemi ile geliştirilmesi, büyük şehir geçişlerinin çevreyoluna dönüştürülmesi, ağır taşıt trafiğinin yoğun olduğu kesimlerde tırmanma şeritleri ile kapasite artışı sağlanması amaçlanmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KAMU HİZMETLERİNDEKİ GELİŞMELER

Güvenlik kuruluşlarının görev ve yetkilerinin yeniden tanımlanarak yapılandırılmaları, destek hizmetlerinde kuruluşlar arası ortak çalışma ve işbirliğinin sağlanması önemini korumaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KAMU HİZMETLERİNDEKİ GELİŞMELER

Güvenlik hizmetlerinde önleyici zabıta hizmetlerinin önceliği önemini korumaktadır.

1993 yılında güvenlik hizmetlerindeki etkinliğin artırılması için kuruluşlar arası görev bölümü yeniden tanımlanarak teşkilatlanma konusunda yeni bir düzenlemeye yönelik geniş kapsamlı bir çalışma yapılması önem arz etmektedir. (A.g.e., Sayfa 186)

C. İCRA PLANLARINDA İÇ GÜVENLİK

1963 YILI İCRA PLANI

Emniyet Genel Müdürlüğü'ne veya güvenlik hizmetlerine ayrıca yer verilmemiştir.

1964 YILI İCRA PLANI

TEDBİR NO: 320. Turizm polisi kurulması ile ilgili çalışmalara devam olunacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon: -, Süresi: Derhal, Sayfa 60)

1965 YILI İCRA PLANI

TEDBİR NO: 182. Karayolları trafik kontrolünün tek elde toplanması için ilgili dairelerce çalışmalar yapılacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: Emniyet Genel Müdürlüğü, Koordinasyon: -, Süresi: Program süresinde, Sayfa 42)

TEDBİR NO: 183. Şehirlerarası yolcu ve yük taşıma ile şehir içinde dolmuş ve taksi işletmek lisansa bağlanacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: -, Koordinasyon: İçişleri Bakanlığı-, Süresi: Program süresinde, Sayfa 42)

1966 YILI İCRA PLANI

TEDBİR NO: Karayollarının hasardan korunması ve taşıma emniyetinin artırılması amacıyla nizami şekilde yüklenmeyen taşıtların çalışılmasına izin verilmeyecek ve Karayolları Trafik Tüzüğü tam olarak uygulanacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon: -, Süresi: Devamlı, Sayfa 52)

TEDBİR NO: Mevcut tartı istasyonları çalışır hale getirilecek ve gerekli yerlere yeni tartı istasyonları kurulacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: Bayındırlık Bakanlığı T.C. Karayolları, Koordinasyon: İçişleri Bakanlığı, Süresi: Program Dönemi içinde, Sayfa 52)

TEDBİR NO: Karayolları ve şehiriçi yollarının kapasitelerinden daha fazla faydalanmayı sağlamak ve trafik tıkanıklıklarını azaltmak amacıyla trafik kontrolleri sıklaştırılacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon: Süresi: Devamlı, Sayfa 52)

TEDBİR NO: Genel zabıta kuvvetinden ayrı bir trafik kontrol ve denetleme ünitesi kurulması ve bu ünitenin karayolu taşımacılığının kontrol ve denetlenmesini tek elden yapması konusu etüd edilecektir.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon: Ulaştırma Bakanlığı, Bayındırlık Bakanlığı, Süresi: Program Dönemi içinde, Sayfa 52)

' TEDBİR NO: Dış turistler için cazibesi büyük olan bir "serbest pazar"ın Türkiye'de kurulması sağlanacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, Koordinasyon: İçişleri Bakanlığı, Gümrük ve Tekel Bakanlığı, Süresi: Devamlı, Sayfa 59)

TEDBİR NO: RCD ülkelerinde kullanılan otomobil ehliyetlerinin İngilizce ve/veya Fransızca olarak bastırılarak 3 ülke arasındaki vizelerin kaldırılması ile ilgili anlaşma süresince her üç ülkede de geçerlilik taşıması sağlanacaktır. (RCD) kararı

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon: -, Süresi: Program Dönemi içinde, Sayfa 59)

1967 YILI İCRA PLANI

TEDBİR NO: 238. Ulaştırma hizmetlerini düzenlemek için hazırlanan kanun tasarısı hakkında ilgili kuruluşların görüşleri alınacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: Ulaştırma Bakanlığı, Koordinasyon: İlgili Kamu Kuruluşları, Süresi: Program Dönemi içinde, Sayfa 62)

TEDBİR NO: 240. Karayollarının hasardan korunması ve taşıma emniyetinin artırılması amacıyla kaidelere uygun şekilde yüklenmeyen taşıtların çalışmasına izin verilmeyecek ve Karayolları Trafik Tüzüğü tam olarak uygulanacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, Koordinasyon: Karayolları Genel Müdürlüğü, Süresi: Devamlı, Sayfa 62)

TEDBİR NO: 241. Trafik kontrollerinin yapılması, trafik işaretlerinin konulması ve karayolu işletmesi ile ilgili diğer bütün görevlerin tek bir elden yapılması ve Ulaştırma Bakanlığı'na bağlı bir birim olarak kurulması konularında yapılan çalışmalar yıl içinde tamamlanacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: Bayındırlık Bakanlığı Karayolları Genel Müdürlüğü, Koordinasyon: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, Süresi: Devamlı, Sayfa 62)

TEDBİR NO: 242. Trafik kontrollerinin yapılması, trafik işaretlerinin konulması ve karayolu işletmesi ile ilgili diğer bütün görevlerin tek bir elden yapılması ve Ulaştırma Bakanlığı'na bağlı bir birim olarak kurulması konularında yapılan çalışmalar yıl içinde tamamlanacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: Ulaştırma Bakanlığı, Koordinasyon: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, Süresi: Program Dönemi İçinde, Sayfa 63)

TEDBİR NO: 243. Şoförlerin ve sürücülerin eğitimini sağlamak ve şoför ve sürücü yetiştirmek amacıyla eğitim merkezleri kurulması ve ehliyet alabilmek için bu okulları bitirmek mecburiyeti konulması konuları incelenecektir.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, Koordinasyon: Bayındırlık Bakanlığı Karayolları Genel Müdürlüğü, Süresi: Program Dönemi İçinde, Sayfa 63)

TEDBİR NO: 244. Araçlara uygulanan mecburi trafik sigortası gibi, yolcu ve yük için de mecburi sigorta konulması konusu incelenecektir.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, Koordinasyon: Bayındırlık Bakanlığı Karayolları Genel Müdürlüğü, Süresi: Program Dönemi İçinde, Sayfa 63)

TEDBİR NO: 245. Şoförlerin ve sürücülerin sosyal sigortalarının sağlanması konusu ele alınacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, Koordinasyon:-, Süresi: Program Dönemi İçinde, Sayfa 63)

TEDBİR NO: 249. Karayollarında trafik kazalarının önlenmesi amacıyla çalışmalar yapılacak ve gerekli tedbirler sür'atle alınacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, Koordinasyon:-, Süresi: Devamlı, Sayfa 64)

TEDBİR NO: 385. Çocuk suçluluğunun önlenmesi ile ilgili çalışmaları yürütmek için Adalet Bakanlığı yönetiminde Sağlık ve Millî Eğitim Bakanlıkları ve konu ile ilgili diğer özel ve kamu kuruluşları temsilcilerinden bir komisyon kurulacaktır. Bu komisyonda çocuk suçluluğunun önlenmesi için gerekli tedbirler geliştirilecektir. Büyük il merkezlerinde "Çocuk Büroları" açılması ile ilgili çalışmalar yapılacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Koordinasyon: İlgili Kamu Kuruluşları, Süresi: Program Dönemi İçinde, Sayfa 101)

TEDBİR NO: 420. Büyük şehirlerde her türlü kaçak eşya satışı yapan yerler konusu, Maliye, Gümrük ve Tekel, İçişleri ve Ticaret Bakanlıklarının müştereken tespit edecekleri esaslar içinde ele alınacak ve bu kaçakçılığın sebep olduğu vergi ve döviz kayıpları ile sanayimize olumsuz etkilerinin giderilmesine çalışılacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: Maliye Bakanlığı, Koordinasyon: İçişleri Bakanlığı, Süresi: Devamlı, Sayfa 110)

1968 YILI İCRA PLANI

TEDBİR NO: 192. Hızlı şehirleşmenin ortaya çıkardığı çevreye uyma bozukluklarının fazla olduğu bölgelerde suça eğilimi olan çocuklar ve yetişkinlere rehberlik sağlayıcı, suç işlendikten sonra düzeltici ve tedavi edici, infazdan sonra çevreyle uyumunu kolaylaştırıcı tedbirlerin düzenlenmesi amacıyla Çocuk Mahkemeleri ve Patronaj Kanunu Tasarılarının öncelikle kanunlaştırılmasına çalışılacaktır. Çocuk suçluluk oranlarının yüksek olduğu merkezlerde emniyete bağlı ve sosyal hizmetler uzmanlarının da bulunduğu Çocuk Büroları kurulacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon:-, Süresi: Program Dönemi İçinde, Sayfa 59)

TEDBİR NO: 445. Trafik işlerini bugünkü dağılık yetki ve görev bölümünden kurtarmak üzere tüm zabıta işlerinin Emniyet Genel Müdürlüğü'ne, trafik kurallarının düzenlenmesi ve uygulanması ile araçlarla ilgili teknik işlerin Planda kurulması öngörülen "Karayolları Ulaştırma ve Trafik Genel Müdürlüğü" örgütleninceye kadar, Karayolları Fen Heyeti Müdürlüğü'ne devredilmesi için gerekli çalışmalar tamamlanacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon:-, Süresi: Program Dönemi İçinde, Sayfa 114)

TEDBİR NO: 450. Yetersiz bir şekilde yapılmakta olan şehiriçi ve dışı trafik denetiminin yeterli ve kesintisiz yapılabilmesi için bir program hazırlanacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: -, Koordinasyon:-, Süresi: Program Dönemi İçinde, Sayfa 116)

TEDBİR NO: 505. Taşıt Kanunu, taşıtların teknik özellikleri ve Devlet masraflarından tasarruf sağlanması ilkelerine göre yeniden düzenlenecek ve gerekli kanun tasarısı sür'atle hazırlanacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: -, Koordinasyon: İçişleri Bakanlığı, Süresi: Kasım 1968'e kadar, Sayfa 126)

1969 YILI İCRA PLANI

TEDBİR NO: 243. İzinsiz olarak hayvanların yurtdışına çıkarılmasını önlemek amacıyla kaçakçılık sırasında yakalanan hayvanlarla hudut emniyet şeridi içinde beyanname dışı yakalanan hayvanlar kaçak addedilecek, doğrudan doğruya Et ve Balık Kurumu veya Devlet Üretme Çiftliklerine satılacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon:-, Süresi: Program Döneminde, Sayfa 67)

TEDBİR NO: 379. Yabancı turistlerin Türkiye'ye en çok girdikleri batı sınır kapılarında havaalanı ve limanlarda çeşitli hizmetlerin düzgün, temiz ve emniyet içinde yapılabilmesi için gerekli bütün tedbirler alınacak ve program yılı içinde yakından izlenerek, kontrol edilecektir.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon:-, Süresi: Program Döneminde, Sayfa 90)

TEDBİR NO: 386. Turistik maksatlarla yurdumuza gelen yabancılara ait yatların muayene ve kontrollerdeki formaliteler basitleştirilecek ve her belediyenin aldığı farklı liman işgalیه resmi aynı seviyeye getirilecektir.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon:-, Süresi: Program Döneminde, Sayfa 91)

TEDBİR NO: 388. Turizmi dolayısıyla veya doğrudan doğruya etkileyen bütün hizmetlerin ve özellikle belediyelerce kontrolü sağlanacak, ulaşım, trafik, taksii, hamal, danışma hizmetleri pratik tedbirlerle turizm açısından düzene sokulacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon:-, Süresi: Program Döneminde, Sayfa 91)

TEDBİR NO: 401. Şehirlerarası yollarda ve şehirlerin ana ulaşım yollarında "Araçların İmal, Tadil ve Montajı Hakkında Teknik Şartları Gösteren Yönetmeliği "n esaslarının uygulanabilmesi için gerekli tedbirler alınacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon:-, Süresi: Devamlı, Sayfa 93)

TEDBİR NO: 402. Trafik kurallarının işlemlerini gereği gibi sağlamayan müeyyideleri günün ve geleceğin şartlarına göre yeniden düzenlemek amacıyla ıslahat çalışmalarına başlanacak ve 1969 yılı içinde sonuçlandırılacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon:-, Süresi: Program Döneminde, Sayfa 93)

TEDBİR NO: 403. Halkın ve şoför derneklerinin trafik kontrolü ve düzenlemesi konusunda Emniyet Genel Müdürlüğü ve diğer ilgili kamu kuruluşları ile etkili bir işbirliği kurması sağlanacak ve devam ettirilecektir.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, Koordinasyon: İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, Süresi: Devamlı, Sayfa 93)

1970 YILI İCRA PLANI

TEDBİR NO: 332. Hac seferi yapan karayolu araçlarının hangi şartlara haiz olacağı ve standartları tespit edilecek ve ancak bu şartlara haiz olan araçlara izin belgesi verilecektir.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon:-, Süresi: Devamlı, Sayfa 78)

TEDBİR NO: 333.Yurdumuzda (henüz sayısı az olmasına rağmen) karayolu taşıtları sayısı ile ilgili istatistiklerde tutarsızlıklar vardır. Program dönemi içinde temel araç sayım etüdü yapılacaktır. Tiplerin ve kullandıkları sektörlerin de ayrıca gösterileceği tasnif işleminin her yıl aynı şekilde yapılabilmesini teminen gerekli tedbirler alınacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: -, Koordinasyon: İçişleri Bakanlığı, Süresi: Program Döneminde, Sayfa 78)

TEDBİR NO: 334. 197 sayılı Motorlu Kara Taşıtları Vergisi Kanununun 17. maddesi ve 13 Ekim 1966 tarihli Yönetmelik uyarınca Müşterek Trafik Fonu'ndan trafik hizmetleri için belediyelere ayrılan ödeneklerin dağıtımı ile ilgili kriterler kesin bir şekilde tespit edilecektir. Ayrıca harcamaların tahsis edildikleri alanlara yapılması temin edilecektir.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon:-, Süresi: Devamlı, Sayfa 78)

TEDBİR NO: 335. Kazaların yoğunlaştığı özellikle bazı büyük şehirler ile şehirlerarası bağlantılarda günümüzde sadece ehliyet ve ruhsat sorulması şeklinde yürütülen bu denetim aynı zamanda daha ziyade kazaya sebep olan unsurların denetimi ve incelenmesi şeklinde ve daha etkili olabilecek tarzda ele alınacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon:-, Süresi: Devamlı, Sayfa 78)

TEDBİR NO: 337. Taksilere konan taksimetrelerin işletme mecburiyeti sağlanacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon:-, Süresi: Devamlı, Sayfa 79)

TEDBİR NO: 384. Kitle eğlence yerleri ile ilgili olarak 02.12.1340 tarihli kararname ile yürürlüğe konulan talimatnamenin yurdun jeolojik özelliklerine ve acil boşaltmaların emniyet altında yürütülebilmesi esasına göre değiştirilmesi sağlanacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon:-, Süresi: Program Döneminde, Sayfa 87)

1971 YILI İCRA PLANI

TEDBİR NO: 339. Eski eser kaçakçılığının önlenmesi ile ilgili mevzuat ve organizasyon tedbirlerine ilave olarak mahalli kademelerde mülki idare amirleri, yardımcıları ve ilgili görülecek diğer personelin kısa sürelerle bu konuya yönltilmeleri için kurs ve seminerlere devam edilecektir.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon:-, Süresi: Devamlı, Sayfa 80)

1972 YILI İCRA PLANI

TEDBİR NO: 176. Her alt sistemde yolcuyu, yükü ve sürücüyü kapsayacak şekilde bir sigorta sistemi geliştirilecektir.

(Sorumlu Kuruluş: Ulaştırma Bakanlığı, Koordinasyon: İçişleri Bakanlığı, Karayolları Genel Müdürlüğü, Ticaret Bakanlığı, Süresi: Program Döneminde, Sayfa 46)

TEDBİR NO: 177. Trafik Kanununun değiştirilmesi ile ilgili olarak çeşitli kuruluşlarca yapılan her türlü teknik ve hukuki çalışmalar tamamlanarak derlenecek ve günün gereklerini karşılayacak biçimde yeniden düzenlenerek tek taslak ortaya çıkarılacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: Ulaştırma Bakanlığı, Koordinasyon: İçişleri Bakanlığı, Karayolları Genel Müdürlüğü, Süresi: Program Döneminde, Sayfa 46)

1973 YILI İCRA PLANI

Karayolları ve demiryollarında bir yük akışı ve trafik etüdü yapılacak, bütün ulaştırma sektöründe araştırmalara, özellikle trafikle ilgili araştırmalara hız verilecektir.

Şehir ve kasabalarda turizm ile ilgili kurum ve kuruluşların katıldığı bir "Turizmi Geliştirme Kurulu" teşvik edilecektir.

1974 YILI İCRA PLANI

TEDBİR NO: 100. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan, "Türkiye'de Trafik Kontrolleri" projesinin hedeflerinin daha verimli bir biçimde yerine getirilmesini, trafik kontrol yönetiminin incelenmesini ve gerekli düzenlemelerin yapılmasını ve trafik kontrolleri için ayrılan yatırımların

amaca daha iyi hizmet edecek şekilde harcanmasını sağlamak üzere önerilerde bulunmak için D.P.T., T.C. Karayolları Genel Müdürlüğü ve Emniyet Genel Müdürlüğü yetkili temsilcilerinden kurulacak bir komisyon, gerekli çalışmaları en az iki ayda bir toplanarak yapacak ve sonuçları gereği için ilgili kuruluş ve makamlara bildirecektir.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon: Ulaştırma Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, D.P.T., T.C. Karayolları Genel Müdürlüğü, Süresi: Devamlı, Sayfa 33)

1975 YILI İCRA PLANI

TEDBİR NO: 303. Nüfus, tapu, gümrük, vergi, ehliyet, hastane ve benzeri doğrudan halkla ilişkili hizmetlerin görülmesindeki işlemlerin basitleştirilmesi çalışmalarına önemle devam edilecektir. Kuruluşlar bu çalışmalarını birer "Araştırma Programı"na bağlayacaklar ve bu program çerçevesinde çalışmalarını sürdürecektir.

Kuruluşlar araştırma programlarını ve üçer aylık dönemlerdeki gelişmeleri D.P.T.'na bildireceklerdir.

Bu çalışmalarda görevlendirilecek personele DPT ve TODAİE'nin işbirliği ile bir "iş basitleştirme" kursu dönem başlarında düzenlenecektir.

Doğrudan halkla ilişkili hizmetlerden öncelikleri ve önemleri nedeni ile seçilecek bazılarının DPT ve TODAİE işbirliği ile teşkil edilecek özel araştırma gruplarıncı basitleştirilmesi için çalışmalar yapılacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: Bütün kamu kuruluşları, Koordinasyon: -, Süresi: Devamlı, Sayfa 79)

1976 YILI İCRA PLANI

TEDBİR NO: 245. Nüfus, tapu, vergi, gümrük, hastane ve benzeri doğrudan halkla ilgili görevlerde işlemlerin basitleştirilmesi çalışmaları ilgili kuruluşlarca bir program çerçevesinde yürütülecektir.

Bu hizmetlerden öncelikleri ve önemleri gözönüne alınarak seçileceklerin DPT ve TODAİE'nin işbirliği ile oluşturulacak "Özel Araştırma Grupları"ncı basitleştirilmesi çalışmaları yapılacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: Bütün Kamu Kuruluşları, Koordinasyon: -, Süresi: Devamlı, Sayfa 98)

1977 YILI İCRA PLANI

TEDBİR NO: 128. Trafik Yasası ve trafik denetimine ilişkin yasaların problemleri çözümleyebilecek bir biçimde ve hızla hazırlanarak uygulama safhasına getirilmesi sağlanacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: Ulaştırma Bakanlığı, Koordinasyon: İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, T.C. Karayolları Genel Müdürlüğü, Süresi: Program Dönemi, Sayfa 75)

1978 YILI İCRA PLANI

TEDBİR NO: 167. Karayolu taşımacılığı hizmetlerinin tesis, yönetim, işletme ve trafik kontrolü yönlerinden var olan sorunlarını çözümlmek üzere "Karayolu Trafik Yasası" ve "Karayolu Taşıma Yasası" ile "Karayolu Ulaştırma Trafik Genel Müdürlüğü Kurulması Hakkındaki Yasa Tasarısı" en kısa zamanda Meclislere sunulacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: -, Koordinasyon: Emniyet Genel Müdürlüğü, Program Dönemi, Sayfa 95)

1979 YILI İCRA PLANI

TEDBİR NO: 763. Güvenlik hizmetlerine yetenekli üst kademe görevlilerini yetiştirmek amacıyla akademik bir kuruluşun kuruluş yasası program dönemi içinde hazırlanarak T.B.M.M.'ne sunulacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon: -, Süresi: Program Dönemi, Sayfa 330)

TEDBİR NO: 770. Kültür değerlerinin yurtdışına kaçırılması ile ilgili eski eser kaçakçılığının önlenmesi konusunda gerekli örgütlenme gerçekleştirilecektir.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon: -, Süresi: Program Dönemi, Sayfa 333)

TEDBİR NO: 828. Adli zabıta örgütünün kurulmasını sağlamak için Adalet Bakanlığı ile İçişleri Bakanlığı arasında yapılmış olan protokolün yurt düzeyinde yaygınlaştırılması ve yasal esaslara bağlanması program döneminde gerçekleştirilecektir.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon: -, Süresi: Program Dönemi, Sayfa 353)

1980 YILI İCRA PLANI

TEDBİR NO: 350. Aks yükünün asgari 10 tona çıkarılması yönünde çalışmalar tamamlanacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon: -, Süresi: Program Dönemi, Sayfa 72)

TEDBİR NO: 371. Trafik sorununun ulaştığı boyutlar dikkate alınarak özellikle önemi gittikçe artan ana yollardaki trafik güvenliği sorununa hızlı ve etkili çözümler getirilecek, trafik denetimi güçlendirilip yaygınlaştırılırken gerekli kanuni düzenlemeler gerçekleştirilecektir.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon: Süresi: Program Dönemi, Sayfa 76)

TEDBİR NO: 372. Şehirlerarası yük ve yolcu taşımada büyük ve güvenilir şirketler kurulmasını teşvik edecek veya zorunlu kılacak tedbirler geliştirilecek, düzenli ve kontrol edilebilir bir taşımayı gerçekleştirebilmek için Taşıma Kanunu Tasarısı hazırlanarak T.B.M.M'ne sunulacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon: -, Süresi: Program Dönemi, Sayfa 76)

TEDBİR NO: 395. Öncelikle metropoliten şehirlerde genişleyen çevre özelliklerine uygun yeni bir teşkilatlanma ve yönetim şekline geçişin hazırlıkları sonuçlandırılacak ve değişik deneme yerlerinde uygulamaya başlanacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü), Koordinasyon: -, Süresi: Devamlı, Sayfa 79)

TEDBİR NO: 396. İhtisas eğitimi görmüş elemanın ihtisası dışında çalıştırılması önlenektir.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, Koordinasyon: -, Süresi: Devamlı, Sayfa 79)

TEDBİR NO: 397. Üç yıllık eğitim veren Polis Enstitüsünün dört yıllık eğitim veren üniversitelerarası seçme sınavı ile öğrenci alma, ihtisas elemanı, yönetici yetiştiren Güvenlik Hizmetleri Akademisi'ne dönüştürülmesini sağlayacak çalışmalar başlatılacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon: -, Süresi: Program Dönemi, Sayfa 79)

TEDBİR NO: 398. Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı'nda yatırım, bütçe, plan ve program gibi konularda derleyici, denetleyici, yönlendirici ve yönetici nitelikte görev yapacak ve bu anlamda kurum içi ve dışı ilişkileri ve bilgi akımını yürütecek birer Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Birimi kurulacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon: -, Süresi: Haziran 1980'e kadar, Sayfa 79)

TEDBİR NO: 399. Güvenlik kuvvetlerinin görev sırasında vurularak öldürülen veya sakatlanan görevlerinin bakımını yükümlü oldukları fertlerin ve kendilerinin yaşamı teminata alınacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon: -, Süresi: Program Dönemi, Sayfa 79)

TEDBİR NO: 400. Emniyet Genel Müdürlüğü'nde taşıt kullanılması zorunlu hizmet kademelerini ve bu kademelerde kullanılması zorunlu taşıt tiplerini ve bunların işletme ve bakım ilkelerini tespit eden bir Yönetmelik düzenlenecektir. Taşıt yatırımları bu yönetmeliğe göre tespit edilecek, taşıt yatırımlarında ithalata yer verilmeyecektir.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon: -, Süresi: Devamlı, Sayfa 80)

TEDBİR NO: 402. Kaçakçılıkla mücadele, ilgili bütün kuruluşların katkısını sağlayacak, sınır ve kıyı bölgeleri halkının refahını gözeticek çok yönlü bir proje halinde ele alınarak uygulamaya konulacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon: -, Süresi: Program Dönemi, Sayfa 80)

TEDBİR NO: 464. Bakanlıklar, Katma Bütçeli Kuruluşlar ve KİT'lerde kurulmuş bulunan Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Birimleri daha etkin bir duruma getirilecektir. Bu düzenlemede A.P.K. Birimlerinin kuruluş içindeki yeri tespit edilecek, imkanlar ölçüsünde karar organının yanında yer almasına ve birimlerde görevlendirileceklerin nitelikli personel olmasına özen gösterilecektir. Bu çerçevede, bu ünitelerde çalışanların sürekli olarak eğitimlerini sağlayıcı tedbirler alınacak ve bu birimler D.P.T. ile sıkı işbirliği içinde bulundurulacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: -, Koordinasyon: İçişleri Bakanlığı, Süresi: Program Dönemi, Sayfa 92)

1981 YILI İCRA PLANI

TEDBİR NO: 326. Emniyet Genel Müdürlüğü'ne ihtisas elemanı yönetici yetiştirmek üzere, kurulması 1980 Yılı Programında öngörülmüş olan Güvenlik Hizmetleri Akademisi ile ilgili hazırlık çalışmaları 1981 yılı içinde sonuçlandırılacaktır. Akademiye, hem üniversitelerarası seçme sınavı ile hem de lise mezunu olarak göreve girmiş olan polislerden öğrenci alınacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon: -, Süresi: Devamlı, Sayfa 123)

TEDBİR NO: 327. Güvenlik Hizmetleri Akademisi kuruluncaya kadar görevini sürdürecektir olan Polis Enstitüsü'ne Polis Kolejini bitirenlerin yanında, lise mezunu olarak polis mesleğine girmiş olanlardan da öğrenci alınacaktır. (Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon: -, Süresi: Devamlı, Sayfa 123)

TEDBİR NO: 328. İhtisas eğitimi görmüş elemanın ihtisası dışında çalışmalarını önleyecek sürekli düzenlemeler yapılacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon: Süresi: Devamlı, Sayfa 123)

TEDBİR NO: 329. Jandarma Genel Komutanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Gümrük ve Tekel Bakanlığı gibi kuruluşlar eliyle yürütülen sahil koruma ve kontrol hizmetlerinin bundan böyle bir teşkilat bünyesinde toplanmasında ve görevin bu teşkilat tarafından yerine getirilmesine yönelik mevzuat değişikliği hazırlanarak yılı içinde Yasama Organı'na sunulacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Koordinasyon: -, Süresi: Program Dönemi, Sayfa 124)

TEDBİR NO: 330. Gümrük kapılarındaki güvenlik hizmetlerinin güçlendirilmesi amacıyla, Jandarma Genel Komutanlığı görevlerinin, gümrük hizmetlerinin görüldüğü gümrük alanlarından ve tesislerinde de görev yapmalarını sağlayacak mevzuat değişikliği hazırlanarak yılı içinde Yasama Organı'na sunulacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon: -, Süresi: Program Dönemi, Sayfa 124)

1982 YILI PROGRAMI

TEDBİR NO: 241. Turizm hareketleri ile ilgili istatistik verilerin yetersizliği dikkate alınarak, yurda gelen yabancılar ve işçi aileleri ile yurtdışına çıkan vatandaşlar konusunda ayrıntılı ve güncel bilgilerin toplanmasında Emniyet Genel Müdürlüğü'nün sınır kapılarında geliştireceği bilgisayarlardan yararlanılacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: Emniyet Genel Müdürlüğü, Koordinasyon: -, Süresi: Program Dönemi, Sayfa 99)

1983 YILI PROGRAMI

TEDBİR NO: 195. Güvenlik Kuvvetlerinin eğitim ve disiplinine özel önem verilecek, yabancı turistlerin yoğun olduğu bölgelerde görev yapacak Emniyet Mensuplarının yabancı dil bilgilerini geliştirme amacıyla özel eğitim programları düzenlenecektir.

(Sorumlu Kuruluş: Emniyet Genel Müdürlüğü, Koordinasyon: İçişleri Bakanlığı, Süresi: Devamlı, Sayfa 86)

TEDBİR NO: 196. İhtisas elemanlarının ihtisas alanları dışında çalıştırmamasında sürekliliği sağlayacak bir yönetmelik hazırlanarak uygulamaya konulacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: Emniyet Genel Müdürlüğü, Koordinasyon: İçişleri Bakanlığı, Süresi: Program Dönemi, Sayfa 86)

TEDBİR NO: 197. Polis Radyosu yayınları kalitesi yükseltilecek şekilde yeniden düzenlenecektir.

(Sorumlu Kuruluş: Emniyet Genel Müdürlüğü, Koordinasyon: İçişleri Bakanlığı, Süresi: Program Dönemi, Sayfa 86)

TEDBİR NO: 198. Güvenlik teşkilatının halkla ilişkilerini geliştirici tedbirler alınacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: Emniyet Genel Müdürlüğü, Koordinasyon: İçişleri Bakanlığı, Süresi: Program Süresi, Sayfa 86)

1984 YILI İCRA PLANI

TEDBİR NO: 193. Güvenlik Kuruluşlarına yeterli sayı ve nitelikte eleman temini amacıyla personelin mali ve sosyal durumlarını iyileştirerek polis mesleği daha cazip hale getirilecektir.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon: Süresi: Program Dönemi, Sayfa 91)

TEDBİR NO: 194. Güvenlik personelinin meslek ve branşlarındaki bilgi ve becerilerini yükseltmek ve günün değişen şartlarına uyumlarını sağlamak amacıyla, hizmetiçi eğitim programları etkin bir şekilde sürdürülecektir.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon: Süresi: Devamlı, Sayfa 92)

TEDBİR NO: 195. Güvenlik hizmetlerini yürütmekle görevli yönetici ve ihtisas elemanlarının, yeterli sayı ve nitelikte yetiştirilmelerine önem ve öncelik verilecektir.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon: -, Süresi: Devamlı, Sayfa 92)

TEDBİR NO: 196. Emniyet ve asayişin bozulmaması, özel ve geniş kapsamlı olayların önlenmesi amacıyla, 1980 sonrası uygulamaya konulan projelendirme metoduna devam edilecek ve güvenlik kuruluşları arasındaki koordinasyon ve işbirliği çalışmaları titizlikle sürdürülecektir.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon: -, Süresi: Devamlı, Sayfa 92)

1985 YILI İCRA PLANI

TEDBİR NO: 240. Güvenlik hizmeti gören kuruluşların kısa, orta ve uzun vadeli problemlerine en uygun çözümlerin tespiti ve yatırımların planlanmasında alternatiflerin en uygun şekilde değerlendirilmesi amacıyla yönetim, teşkilatlanma personel, eğitim ve donatım konularını da içine alan geniş kapsamlı bir araştırma çalışması yapılacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: Emniyet Genel Müdürlüğü, Koordinasyon: -, Süresi: Program Dönemi, Sayfa 94)

TEDBİR NO: 241. Emniyet Genel Müdürlüğü'nün personel ağırlıklı teşkilatlanması ve yönetimi için gerekli tanımlama ve standartlar hem personel hem de teknik donatım açısından yapılacak, ayrıca teknoloji -yoğun olarak yürütülecek hizmet alanları da tespit edilecektir.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Koordinasyon: -, Süresi: Program Dönemi, Sayfa 95)

TEDBİR NO: 242. Emniyet Genel Müdürlüğü hizmetlerinde karakol sistemi ile birlikte uygulanacak alternatif çözümler konusunda bir araştırma ve değerlendirme çalışması programlanacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Koordinasyon: -, Süresi: Program Dönemi, Sayfa 96)

TEDBİR NO: 243. Polisin toplumla olumlu diyalogunun daha da artırılması için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: Emniyet Genel Müdürlüğü, Koordinasyon: İçişleri Bakanlığı, Süresi: Program Dönemi, Sayfa 96)

1986 YILI İCRA PLANI

TEDBİR NO: 237. Havaalanlarındaki hizmet ve faaliyetlerin daha etkili ve koordineli yürütülebilmesi için, yönetimin tek elde toplanması yönünde çalışmalar yapılacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: Ulaştırma Bakanlığı, Koordinasyon: Maliye ve Gümrük Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Süresi: Program Dönemi, Sayfa 98)

TEDBİR NO: 256. Polis Hastanesi tamamlanamayan birimlerinin tamamlanması ve hastanenin sosyal tesislerinin yapımı ile bu hastaneyle bağlantılı olarak çalışan bölge polikliniklerinin geliştirilmesinde "Polis Hastanesi Yaptırma ve Yaşatma Derneği"nin imkan ve çalışmalarından yararlanılacaktır. Bu konulardaki her türlü bağış ve yardımlar adı geçen dernek eliyle kabul edilecektir.

(Sorumlu Kuruluş: Emniyet Genel Müdürlüğü, Koordinasyon: İçişleri Bakanlığı, Süresi: Devamlı, Sayfa 103)

TEDBİR NO: 257. Güvenlik hizmeti gören kuruluşların temel sorunları ve muhtemel çözüm yolları konusunda tespitler yapmak, değerlendirmek ve alternatif uygulamalar için çözümler geliştirmek üzere Devlet Planlama Teşkilatı yönetiminde ilgili kuruluşların katılacağı bir Özel İhtisas Komisyonu kurulacaktır. Komisyonun sekreteryası ve destek hizmeti İçişleri Bakanlığı'na sağlanacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: Devlet Planlama Teşkilatı, Koordinasyon: Başbakanlık, İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı, İlgili Kuruluşlar, Süresi: Program Dönemi, Sayfa 104)

TEDBİR NO: 258. Sahil Güvenlik Komutanlığı'nın bütün ihtiyaçlarının karşılanması ile teşkilatlanma ve yönetim konularının, tanımlanacak optimum bir sürede çözülmesi amacıyla Devlet Planlama Teşkilatı'nın yönetiminde bir Master Plan hazırlanacaktır. Çalışmanın sekreteryası ve destek hizmetleri Sahil Güvenlik Komutanlığı'nca sağlanacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: Devlet Planlama Teşkilatı, Koordinasyon: İçişleri Bakanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı, İlgili kuruluşlar, Süresi: Program Dönemi, Sayfa 104)

1987 YILI İCRA PLANI

TEDBİR NO: 262. Karayolları Trafik Tüzüğü'ndeki dingil ve boyut sınırlamaları etkili şekilde kontrol edilecektir.

(Sorumlu Kuruluş: Emniyet Genel Müdürlüğü, Koordinasyon: Ulaştırma Bakanlığı, T.C. Karayolları Genel Müdürlüğü, Süresi: Devamlı, Sayfa 92)

TEDBİR NO: 281. Yatırımlarda Mahalli İdarelerin katkısından yararlanarak daha fazla hizmet imkanı sağlanması konusunda Emniyet Genel Müdürlüğü'nce Tokat İlinde bir pilot proje çalışması yürütülecektir.

(Sorumlu Kuruluş: Emniyet Genel Müdürlüğü, Koordinasyon: Maliye ve Gümrük Bakanlığı, Süresi: Devamlı, Sayfa 96)

TEDBİR NO: 282. Jandarma Genel Komutanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından beşer yıllık yapılaşma ve donatım planları hazırlanacak, yıllık yatırım programları bu planlara uygun olarak düzenlenecek ve yürütülecektir. Yapılaşma ve donatım planları, ihtiyaç programları esas alınarak hazırlanacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: Emniyet Genel Müdürlüğü, Koordinasyon: -, Süresi: Devamlı, Sayfa 96)

TEDBİR NO: 283. Halkla ilişkiler konusu müfredat programlarında ele alınarak daha geniş ve etkili bir şekilde geliştirilecektir.

(Sorumlu Kuruluş: Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Koordinasyon: -, Süresi: Devamlı, Sayfa 97)

TEDBİR NO: 284. Emniyet Genel Müdürlüğü Helikopter Alımı Projesi; alınacak helikopterlerin Türkiye genelinde diğer kuruluşların alacağı helikopterlerle uyumu sağlandıktan sonra uygulamaya konulacaktır. Bu konudaki çalışmalar Devlet Planlama Teşkilatı'nın koordinatörlüğü altında ilgili kuruluşların katılımıyla yürütülerek sonuçlandırılacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Koordinasyon: D.P.T., İlgili Kamu Kuruluşları, Süresi: Program Dönemi, Sayfa 97)

1988 YILI İCRA PLANI

TEDBİR NO: 264. Uluslararası taşımaların büyük bir kısmının geçtiği TETEK güzergahının gereken yerleri, dış ülkelerde uygulanan biçimde ışıklı ikazlarla donatılacak düşey ve yatay işaretler gerekli seviyeye çıkarılacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: T.C. Karayolları Genel Müdürlüğü, Koordinasyon: Emniyet Genel Müdürlüğü, Süresi: Devamlı, Sayfa 92)

TEDBİR NO: 290. Güvenlik hizmeti gören bütün kuruluşlarda uygulanmak üzere, uluslararası standart tanımlara uygun bir istatistik sisteminin tespiti yapılacak ve ilgili diğer kuruluşlarla da mutabakat sağlandıktan sonra bütün kuruluşlarda aynı zamanda uygulamaya konulacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon: Adalet Bakanlığı, D.P.T. Müsteşarlığı, DİE Başkanlığı, Süresi: Program Dönemi, Sayfa 97)

TEDBİR NO: 291. Güvenlik hizmeti gören kuruluşların tümünü kapsayacak şekilde hizmet öncesi, hizmet içi ve hizmet sırasında eğitim için uzun vadeli eğitim programları hazırlanarak ortak uygulamaya geçilecektir. Bu programlarda ele alınacak konuları tespit etmek üzere İçişleri Bakanlığı'nın koordinatörlüğünde ortak bir araştırma çalışması yapılacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: Başbakanlık, İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon: D.P.T. Müsteşarlığı, İlgili Kuruluşlar, Süresi: Program Dönemi, Sayfa 98)

TEDBİR NO: 292. Güvenlik hizmeti gören bütün kuruluşlarca hem kurumsal düzeyde hem de kurumlar arası olarak kullanılacak ortak bilgi işlem ve haberleşme sistemleri kurulması konusuyla ilgili çalışmalar yapılacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: Başbakanlık, İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon: D.P.T. Müsteşarlığı, İlgili Kuruluşlar, Süresi: Program Dönemi, Sayfa 98)

1989 YILI PROGRAMI

TEDBİR NO: 254. Kara taşıtlarında dingil ve boyut sınırlamaları etkili şekilde kontrol edilecektir.

(Sorumlu Kuruluş: T.C. Karayolları Genel Müdürlüğü, Koordinasyon: Ulaştırma Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Süresi: Devamlı, Sayfa 92)

TEDBİR NO: 274. İhtisas eğitimi görmüş olan personelin ihtisasıyla ilgili görevlerde çalıştırılmasını sağlayacak hukuki düzenlemeler yıl içinde gerçekleştirilecektir.

(Sorumlu Kuruluş: Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Koordinasyon: -, Süresi: Program Dönemi, Sayfa 97)

TEDBİR NO: 275. Bütün meslek personeline yönelik olmak üzere ilk yardım bilgileri ve trafik ana ilkelerini öğretmeyi amaçlayan devamlı kurslar düzenlenecektir.

(Sorumlu Kuruluş: Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Koordinasyon: Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Süresi: Devamlı, Sayfa 98)

1990 YILI İCRA PLANI

TEDBİR NO: 307. Önleyici ve izleyici zabıta hizmetlerinin güçlendirilmesi sağlanacak; bu hizmetlerin kuruluşların kendi iç bünyelerinde olduğu kadar kuruluşlar arasında da birbirini tamamlamasına yönelik tedbirler uygulamaya konulacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon: Başbakanlık Süresi: Program Dönemi, Sayfa 99)

TEDBİR NO: 308. Güvenlik hizmetlerinin temelini oluşturan istihbarat hizmetlerinin yurt düzeyinde bir bütün olarak yürütülmesine ve sonuçların kuruluşlar ve olaylar açısından birbirini tamamlayacak şekilde kullanılmasına imkan verecek bir sistem araştırması yapılacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon: Başbakanlık, Süresi: Program Dönemi, Sayfa 100)

TEDBİR NO: 309. Güvenlik hizmeti gören kuruluşların İçişleri Bakanlığı ile bütünleşmesini sağlayacak çalışmalar yapılacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon: -, Süresi: Program Dönemi, Sayfa 100)

TEDBİR NO: 310. Konu itibarıyla genel güvenlik kuruluşu olan polis ve jandarmanın, mülki idare amirinin yönetim ve gözetimi altında il ve ilçelerde, yer itibarıyla de genel güvenlik hizmeti görmesi sağlanacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon: -, Süresi: Program Dönemi, Sayfa 100)

TEDBİR NO: 311. Güvenlik hizmeti gören bütün kuruluşlarda içe dönük ve işe dönük ihtisaslaşmanın,, teşkilat piramidinin bütün kademelerinde birbirini tamamlayacak şekilde geliştirilmesi sağlanacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon: -, Süresi: Program Dönemi, Sayfa 100)

TEDBİR NO: 312. Halkla ilişkiler ve eğitim, güvenlik hizmeti gören bütün kuruluşlarda çok yönlü olarak geliştirilecektir.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon: -, Süresi: Program Dönemi, Sayfa 100)

TEDBİR NO: 313. Hizmetlerin yerine getirilmesi sırasında uygulanan sistem ve prensiplerin değerlendirilerek hizmete en uygun hale getirilmesi ile yeni sistem ve prensiplerin geliştirilip uygulamaya geçilmesine yönelik geniş kapsamlı bir çalışma yapılacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon: Süresi: Program Dönemi, Sayfa 101)

TEDBİR NO: 314. Kuruluşların destek hizmetlerinden karşılıklı olarak yararlanmalarını gerçekleştirecek tedbirler alınacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon: -, Süresi: Program Dönemi, Sayfa 101)

1991 YILI İCRA PLANI

TEDBİR NO: 243. Yurtiçi ve uluslararası karayolu taşıma istatistikleri geliştirilecek ve ilgili kuruluşlarla işbirliği sağlanarak tek elden yayınlanacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: Ulaştırma Bakanlığı, Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı, Koordinasyon: Maliye ve Gümrük Bakanlığı, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, T.C. Karayolları Genel Müdürlüğü, Süresi: Devamlı, Sayfa 76)

TEDBİR NO: 246. Araç muayene istasyonlarının özel sektör eliyle gerçekleştirilebilmesi için gerekli standartların belirlenmesi ve yasal düzenlemelerin yapılması çalışmalarına hız verilecektir.

(Sorumlu Kuruluş: T.C. Karayolları Genel Müdürlüğü, T.C. Standartları Enstitüsü Başkanlığı, Koordinasyon: Emniyet Genel Müdürlüğü, Süresi: Program Dönemi, Sayfa 76)

TEDBİR NO: 276. Hizmetiçi ve hizmet sırasında eğitim için geniş kapsamlı ve devamlı programlar hazırlanacak ve bu konuda eğitim kurumları ile ortak yatırım projeleri uygulanacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: Emniyet Genel Müdürlüğü, Koordinasyon: Üniversiteler, Süresi: Devamlı, Sayfa 84)

TEDBİR NO: 277. Güvenlik hizmetinin bir bütün olarak ele alınıp, bu konuda uygulanacak geniş kapsamlı tedbirlerin tespiti amacıyla bir Master Plan çalışması yapılacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon: Devlet Planlama Teşkilatı, Süresi: Devamlı, Sayfa 85)

TEDBİR NO: 278. Halkla ilişkiler ve eğitim, güvenlik hizmeti gören bütün kuruluşlarda çok yönlü olarak geliştirilecektir.

(Sorumlu Kuruluş: Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı, Koordinasyon: Devlet Planlama Teşkilatı, Süresi: Devamlı, Sayfa 85)

TEDBİR NO: 279. Kuruluşların destek hizmetlerinden karşılıklı olarak yararlanmalarını geliştirecek tedbirler alınacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı, Koordinasyon: Devlet Planlama Teşkilatı, Süresi: Devamlı, Sayfa 85)

1992 YILI İCRA PLANI

TEDBİR NO: 261. Çeşitli kuruluşlarca toplanan yurtiçi ve uluslararası taşıma istatistikleri geliştirilerek tek elden yayımlanacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı, Koordinasyon: Ulaştırma Bakanlığı, Maliye ve Gümrük Bakanlığı, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, T.C. Karayolları Genel Müdürlüğü, Süresi: Devamlı, Sayfa 79)

TEDBİR NO: 264. Kentiçi ve şehirlerarası trafik düzenlemeleri için en rasyonel trafik kontrol sistemini ve bunun gerektirdiği altyapı, personel ve eğitim ihtiyaçlarını belirlemek üzere Trafik Master Planı hazırlanacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: Emniyet Genel Müdürlüğü, Koordinasyon: T.C. Karayolları Genel Müdürlüğü, Süresi: Program Dönemi, Sayfa 79)

TEDBİR NO: 291. Güvenlik hizmeti gören bütün kuruluşlarda halkla ilişkiler ve eğitim konusuna önem verilecektir.

(Sorumlu Kuruluş: Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı, Koordinasyon: Devlet Planlama Teşkilatı, Süresi: Devamlı, Sayfa 86)

TEDBİR NO: 292. Güvenlik hizmetlerinin bir bütün olarak ele alınıp, bu konuda uygulanacak geniş kapsamlı tedbirlerin tespiti amacıyla bir Master Plan çalışması yapılacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon: Başbakanlık, Süresi: Devamlı, Sayfa 86)

TEDBİR NO: 293. Yurt genelinde güvenlik güçlerinden tek telefon numarasıyla acil yardım istenmesinin ücretsiz olarak temini için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: PTT, Koordinasyon: Devlet Planlama Teşkilatı, Emniyet

Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Süresi: Program Dönemi, Sayfa 86)

TEDBİR NO: 294. Güvenlik güçlerinin toplumla daha iyi bir diyalog oluşturulması amacıyla Polis Radyosu yayınlarının daha fazla sözlü programlarla takviye edilmesine imkan sağlayacak mevzuat düzenlemeleri yapılacaktır.

(Sorumlu Kuruluş: İçişleri Bakanlığı, Koordinasyon: Başbakanlık, Süresi: Program Dönemi, Sayfa 86)

1993 YILI İCRA PLANI

Emniyet Genel Müdürlüğü'ne veya güvenlik hizmetlerine ayrıca yer verilmemiştir.

1994 YILI İCRA PLANI

Emniyet Genel Müdürlüğü'ne veya güvenlik hizmetlerine ayrıca yer verilmemiştir.

SINIR NEDİR, TÜRKİYE’NİN KOMŞULARIYLA OLAN SINIRLARI

Kâzım TEKİN
Karakoçan Kaymakamı

GİRİŞ

Devlet, belirli bir ülkede yaşayan ve üstün bir iktidara (otoriteye) tabi teşkilatlanmış insan topluluğunu meydana getirdiği devamlı, siyasi, hukukun kendisine şahsiyet ifade ettiği bir varlıktır¹. Devleti oluşturan öğelerden en önemlileri ülke ve bu ülkede yaşayan halktır. Devlet, halkının hukuki durumunu ve halkı üzerindeki otoritesinin nasıl kullanılacağını kendi çıkardığı yasalarla düzenler. Ülke, sınırlarla belirlenir; sınırlar da çeşitli andlaşmalarla tespit edilir.

Ülke olmadan Devletin varlığından bahsedilemeyeceği gibi, Devlet de ancak varlığını belirli bir ülkeye sahip olmakla devam ettirebilir. Ülkenin kaybolmasıyla Devletin maddi hayat ve varlığı da kaybolur². Demek ki ülke ile devlet bir bütünün parçalarından ikisidir. Ancak ikisi birlikte olunca bir anlam ifade ederler.

Ülkenin belirtilmesi sınırlar (hudutlar) vasıtasıyla olur. Devletler Hukukunda sınır, iki devlet ülkesini birbirinden ayıran çizgidir. Bu çizgi mevcut veya farazi bir çizgi olabileceği gibi, tabii veya sun’i de olabilir³. Ülkenin kara, hava ve deniz olmak üzere üç boyutlu olması dolayısıyla sınırların da aynı şekilde üç boyutu vardır. Bu itibarla, kara sahasının hem yatay, hem de düşey sınırları vardır⁴.

Bir devlet komşularıyla arasındaki sınırları tespit ettikten sonra, yine bu sınırlar üzerinde o devletlerle işbirliğine gider. Türkiye de kuruluş yıllarında komşularıyla olan sınırlarını belirttikten sonra, yine komşularıyla çeşitli konularda andlaşmalar imzalayarak onlarla iyi ilişkiler kurmayı amaçlamıştır.

Biz bu çalışmada Türkiye’nin kara sınırlarının nasıl tespit edildiğini belirteceğiz, sonra da komşularıyla bu sınırlarla ilgili olarak Komşuluk Hukuku çerçevesinde yaptığı araştırmaları inceleyeceğiz.

1 AKİPEK İlhan, **Devletler Hukuku Şahıslardan Devlet**, s. 12.

2 GÖZE Ayferi, **Devletin Ülke Unsuru, Sınırları ve Devletle Olan Münasebeti**, 1959, İstanbul, s. 7.

3 AKİPEK, **a.g.e.**, s. 13.

4 AKİPEK, **a.g.e.**, s. 14.

I. BÖLÜM

SINIR NEDİR

Devletler Hukuku bakımından hudut, dünya yüzeyi üzerinde bir devletin ülkesini diğer devletlerin ülkesinden veya sahipsiz bir araziden veya açık denizlerden ayıran farazi bir çizgidir. Bu çizgi, bilhassa kara hudutlarında, ekseriya andlaşmalarla tespit edilmektedir.⁵

Sınır denince akla önce ülkenin kara sınırları gelir. Ancak devletlerin deniz, toprak altı ve hava sahalarının da sınırları vardır ve bu sınırların belirlenmesi de ülkeler arasında çeşitli sorunlar doğurmaktadır.

Bir ülkenin kara parçasının etrafı denizlerle çevrili ise veya denize kıyısı varsa ülkenin sınırı sahip olduğu deniz sahasının sınırı olur.

Ülkenin bir kısmı olan kara sahası dahi aslında bir yüzeyden ibaret değildir. Kara sahası da üç boyutludur. Bu itibarla bir devletin kara ülkesi, toprak içlerine doğru iner; tabiri caizse, toprak altı sahayı da ihtiva eder. Şu halde kara sahasının yalnız yatay değil aynı zamanda düşey sınırları da vardır.⁶ Toprak altındaki doğal kaynakların ekonomik değer ve önemleri burasını sahip devletler açısından önemli birer varlık haline getirmiştir.

Zamanla toprak altı zenginlikleri keşfedilerek madenlerin işlenmeye başlanması, maden suları ve petrolerden istifade, toprak altı sularından faydalanma neticesinde fertler ve devletler toprak altı gelir kaynakları ile fazlasıyla meşgul olmaya başlamışlardır. Toprağın üzerine hakim olan devletin, toprağın altına da hakim olduğu kabul edilerek devlete bu hususta inhisarî bir tasarruf hakkı tanınmıştır.⁷

Bu mülahazalar dolayısıyla, Devletin toprak altı ülkesinin sınırının nasıl tespit edileceği problemi kendisini göstermiştir. Bugün bu sınırın şu şekilde tayini mümkündür; toprak üstü ülke sınır hatlarından, toprak altına dünyanın merkezine doğru indirilecek düz hatlar arasında kalan saha, Devletin toprak altı ülkesidir.⁸ Yani devletin toprak üstü kara sınırının izdüşümü ülkenin toprak altı sınırı olmaktadır.

Devletlerin egemenlikleri altında bulunan deniz ülkesinin de bir alt sınırı olması gerekir. Bu sınır da genellikle kıta sahanlığının uç sınırı olarak kabul edilmektedir.

5 MERAY Seha L., **Devletler Hukukuna Giriş**, 1960 Ankara, C: 1, s. 327

6 AKİPEK, **a.g.e.**, s. 26.

7 GÖZE, **a.g.e.**, s. 54-55.

8 GÖZE, **a.g.e.** s. 55.

Kara ve deniz ülkesi üzerindeki hava sahasında Devlete hakimiyet tanındığı, başka bir ifade ile hava sahasının Devlet ülkesinin bir kısmını teşkil ettiği kabul edildiği takdirde, Devlet hakimiyetinin bu alanda sınırını tayin ve tespit etmek icap eder⁹. Ancak Devletin hava sınırını kara sınırlarında olduğu gibi tabii olarak belirlemeye imkân yoktur. Devletin egemenliği altındaki hava sahasının sınırları ancak suni şekilde tespit edilebilir.

Devletlerin hava sahalarının yan sınırları rahatlıkla tespit edilebilir. Sorun hava sahasının yüksekliğinden kaynaklanmaktadır.

Doktrindeki teorik münakaşalardan ve milletlerarası andlaşmaları hazırlayan çalışmalardan Devletlerin hava sahasında yükseklik bakımından hiç bir hudut kabul etmedikleri anlaşılmaktadır.¹⁰ Devletin sadece kara ülkesi üzerindeki değil deniz ülkesi üzerindeki hava sahasının yan ve üst sınırı vardır.

Denize kıyısı olan her devletin bir deniz ülkesinin olduğu bütün devletlerce kabul edilmektedir. Devletlerin karasuları üzerinde tam hakimiyetleri söz konusudur. O halde devletin deniz sınırını karasularının bittiği çizgi olarak kabul etmek gerekir. III. Deniz Hukuku Konferansında devletlerin karasuları genişliğinin en fazla 12 mil olabileceği hükme bağlanmıştır.

A. SINIRLARIN BELİRLENMESİ

Bütün devletlerin sınırları kendi egemenlikleri altında olan kara, hava ve deniz alanlarını belirler. Devletler egemenlikleri altındaki bu sahaların hem iç güvenliğini sağlarlar, hem de diğer devletlerin müdahale etmemelerini isterler. Bu açıdan ülkeler arasındaki sınırların belirlenmesi hem güvenlik hem de devletler arası barış açısından önem taşımaktadır.

Sınırlar genellikle andlaşmalarla belirlenir. Bu andlaşmalar ya eskiden beri kabul edilmiş ve zaman aşımı ile hukuki bir değer kazanmış mevcut sınırları teyid eder. Veya yeni hudutlar çizer. Barış andlaşmalarında hemen hemen her zaman hudutlarla ilgili maddeler vardır. Avrupa devletlerinin hudutları, genel olarak 1648 Westphalia Barışından sonra 1815 Viyana Kongresinde, 1878 Berlin Kongresinde, 1919 ve 1947 Barış Andlaşmalarında değişikliğe uğramıştır. Bu büyük hudut düzenlemelerinden başka, Avrupa devletlerinin ikisi veya birkaçı aralarında bir harpten sonra veya barışçı yollarla hudutlarında düzeltmeler yapmışlardır. Amerika kıtasında hudutlar kısmen, bu kıtanın Avrupa devletlerince sömürge haline getirildiği zamanlardan kalmış, kısmen de bu sömürgelerce bağımsızlıklarını kazandıkları sırada tespit edilmiştir. Afrika Kıtasındaki hudutların hemen hepsi Avrupa devletleri tarafından aralarında yapılan andlaşmalarla tespit edilmiştir.¹¹

9 GÖZE, a.g.e., s. 64.

10 GÖZE, a.g.e., s. 65..

11 MERAY, a.g.e., s. 328.

B. SINIRLARIN BELİRLENMESİNDE YÖNTEMLER

Bir Devlet ülkesinin sınırları belirlenirken ya eskiden beri kabul edilen sınır çizgisi esas alınır, ya da andlaşmalarla yeni bir sınır hattı belirlenir. Bazı durumlarda ise, bir Devletin ülke sınırları üçüncü şahıs devletler tarafından kendisine zorla kabul ettirilmektedir. Siyasal yollarla kurulan bir devletin sınırları bu devleti kuran devletler tarafından tespit olunmaktadır. Mesela 13 Temmuz 1878 Berlin Andlaşması ile Almanya, Avusturya, Macaristan, Fransa, İngiltere, İtalya, Rusya ve Osmanlı Devletleri yeni kurulan Bulgaristan'ın sınırlarını tespit etmişlerdir. Aynı şekilde 1919 Versailles, Saint Germain ve Trianon Antlaşmaları ile Polonya ve Çekoslovakya Devletlerinin sınırları tespit olunmuştur.

Keza, Devletler arasında sınır tespitinden doğan sınır anlaşmazlıklarının çözülmesi bir hakeme bırakıldığı takdirde, sınır hattı hakem tarafından tespit edilmektedir. Mesela, 19 Şubat 1969 da Orange ve Güney Afrika Cumhuriyetleri arasında ve yine ABD ile Büyük Britanya arasında kuzey-batı sınırı 10 Ocak 1831 de hakem tarafından tespit edilmiştir.¹²

Devletler sınırlarını tespit ederlerken daha önceki yıllarda aralarında var olan ve uluslararası alanda kabul edilmiş olan ve kendilerinin de kabul ettiği bir hudut çizgisini sınır olarak kabul edebilirler. Daha önce bir Devletler Birliğinin üyesi olan devletler birlikten ayrıldıklarında veya birliğin dağılması durumunda, daha önce aralarında mevcut olan sınırı yeni devletlerin de sınırı olarak kabul edebilirler. Aynı şekilde bir savaş sonunda sınırlarını belirlemek için masaya oturan devletler savaştan önce aralarında var olan sınırı yeni hudut hattı olarak kabul edebilirler.

1905 yılında İsveç ile Norveç, 1918 de de Avusturya ile Macaristan Devletleri ülkeleri arasında sınır olarak, eski birlik üyesi iken aralarında mevcut olan hududu bağımsız birer devlet olduktan sonra da aynen korumuşlardır.¹³

Sovyetlerin dağılmasından sonra Birliği oluşturan Cumhuriyetlerin aralarındaki sınırlar, her biri bağımsız olduktan sonra da aynen devam etmiştir. Güney Amerika Devletlerinin hemen hepsi bağımsızlıklarını kazanmadan önce İspanyol Sömürge İmparatorluğunun birer eyaleti halinde idi. Bağımsızlıklarını kazandıktan sonra bu devletler kendileri için esas itibariyle eski eyalet hudutlarını Devlet hududu olarak kabul ettiler. Hududun bu şekilde tespitine Utti possidetis kaidesinin tatbiki deniyordu.¹⁴

1 Suni Sınırlar: Suni sınırlar, doğal etkenler göz önünde tutulmaksızın veya sınır teşkil etmeye elverişli coğrafi etkenlerin yokluğu dolayısıyla geodezik veya

12 GÖZE, a.g.e., s. 18.

13 GÖZE, a.g.e., s. 19.

14 MERAY, a.g.e.(s. 329.

geometrik esaslara müracaat suretiyle tespit edilen muhayyel sınır çizgileridir.¹⁵ Bu tür sınırların doğal sınırlarla aralarında siyasi ve hukuki anlamda bir fark söz konusu değildir. Suni sınırların çizilmesinde ırmak, dağ ve göller gibi doğal oluşumlar değil de enlem ve boylam gibi geometrik veriler esas alınır.

Yeryüzünün enlem ve boylamlarına göre çizilen sınırlarına geodezik veya astronomik sınırlar denir. Mesela ABD ile Kanada arasındaki sınırın bir kısmı 6 Mayıs 1946 tarihli İngiliz-Amerikan anlaşmasına göre 49 derece enlem olarak tespit edilmiştir. Güney Kore ile Kuzey Kore arasındaki sınırı da 1945 tarihli bir karara göre 38 derece enlem teşkil eder.¹⁶

Geometrik sınırlar, geometrik hatlarla tespit edilen sınırlardır. Mesela Mısır ile Libya, Suriye ile Ürdün, Alaska ile Kanada arasındaki hudutla, Afrikadaki sömürge hudutlarının bir kısmı böyle tespit edilmiştir.¹⁷

Türkiye'nin komşularıyla sınırı belirlemek için yaptığı bazı anlaşmalarda geometrik çizgiler esas alınmıştır. Bu konuya ileride değinilecektir.

2. Doğal Sınırlar: Akarsular, dağlar, göller gibi doğal unsurlardan yararlanılarak çizilen sınırlara doğal sınırlar denilmektedir. Sınırdış devletlerin bu tür doğal unsurlara dayanarak sınırı belirlemeleri hudut hattını çizmez. Devletler arasındaki sınır bir çizgidir. Bu çizginin tam olarak tespit edilmesi gerekir.

Doğal Hudutlar terimini "Doğal hudutlar teorisi" ile karıştırmamak gerekir. Doğal hudutlar teorisi, milletler arası politikada çoğunlukla genişleme emelleri verileriyle öne sürülmüştür. Bu teoriye göre, doğal coğrafya devletlerin hudutlarını da göstermektedir. Dolayısıyla her devlet ülkesini bu "doğal", "adil" ve "gerçek" hudutlara kadar genişletmek hakkını haizdir. Doğal hudut teorisi görüldüğü gibi hukuk kuralı olmaktan çok siyasi bir iddiadır.¹⁸

Doğal sınırların çizilmesinde genellikle akarsular, dağlar ve göller esas alınır.

a) Dağların Oluşturduğu Sınırlar: İki devlet arasında dağlar sınır olarak kabul edilebilir. Bu durumda dağların hangi kısmının sınır çizgisini oluşturacağı sorunu ortaya çıkar. Sınır çizgisinin dağın neresinden geçeceği konusunda çeşitli görüşler ve uygulamada çeşitli örnekler vardır: Bunlar, zirve hattı ve etek hattı görüşüdür.

15 AKİPEK İlhan, Türkiye'nin Kuzeydoğu ve Doğu Sınırları, AÜHFD, C: 9, S. 1-2, s. 17.

16 AKİPEK, a.g.e., s. 18.

17 MERAY, a.g.e., s. 330.

18 MERAY, a.g.e., s. 331.

Zirve hattı görüşüne göre sıradağların en yüksek noktalarını birleştiren bir çizgi sınır olarak kabul edilir. Bu durumda her ülke dağın kendi ülkesi tarafında kalan yamacına sahip olmuş olur. Sınır olarak bir dağın eteği de kabul edilebilir. Böyle olunca dağ sırası tamamen bir devletin ülkesinde kalır.

b) Akarsuların Oluşturduğu Sınırlar: Nehirler iki devlet arasında sınır olarak kabul edilebilirler. Ancak bir akarsuyun sınır teşkil edebilmesi için devamlı olması, yani senenin her mevsiminde akması gerekir.¹⁹

İki ülke arasındaki bir akarsuyun sınır olarak kabul edilmesi halinde, sınırın nehrin hangi noktasından geçtiğinin belirlenmesi gerekir. Bu konuda çeşitli görüşler vardır. Bunlar kıyı hat, orta hat ve thalweg görüşleridir.

Akarsuyun bir kıyısının sınır olarak kabul edilmesi durumunda nehir tamamen bir ülkenin topraklarında kalır ki bu da nehirden diğer devletin hiç bir şekilde yararlanamaması sonucunu doğurur.

Grotius ve Vattel'den gelen görüşe göre, nehirlerde hududun, nehrin ortasından, kıyıları eşit mesafeden geçmesi kabul edilmiştir.²⁰ Ancak bu çözüm seyrüsefere uygun olmayan nehirler için geçerli olabilir.

Nehirlerde seyrüseferin yapılabilir hale gelmesinden sonra orta hat görüşü de geçerliliğini yitirdi ve sınır olarak nehrin seyrüsefere elverişli en derin kısmını ortadan ikiye bölen çizgi sınır olarak kabul edilmeye başlandı. Akarsuların seyrüsefere elverişli en derin hattına "Thalweg" denir.

Thalweg Almanca'dan gelme coğrafi bir terim olup "vadi yolu" demektir. Terime devletler hukukunda az çok farklı anlamlar verildiği vaki ise de, aslında bir akarsuyun en derin yerlerinin oluşturduğu devamlı hat anlaşılmak gerekir.²¹

Hudut nehirleri üzerinde bulunan köprüler de sınır köprüünün tam ortasından geçebilir.

İki devlet arasında bulunan bir gölün sınır olarak kabul edildiği durumlarda, hudut hattı gölü ortadan ikiye bölen çizgidir. Ancak devletler karşılıklı anlaşarak başka bir hattı da sınır olarak belirleyebilirler.

19 AKİPEK, a.g.e., s. 15.

20 MERAY, a.g.e., s. 15.

21 AKİPEK, a.g.e., s. 16.

II. BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN KOMŞULARIYLA OLAN SINIRLARI

Türkiye'nin kara sınırları uluslararası hukukun kurallarına göre barışçı yollarla çizilmiştir. Ancak Türkiye bu aşamaya çeşitli savaş ve mücadeleler sonucu gelebilmiştir. Ulusal Kurtuluş Savaşı'ndan sonra ulaşılan, daha önce Misak-ı Milli'de belirlenmiş olan ve Anadolu'daki Türkleri içine alan Türkiye'nin sınırlarını Milli Sınırlar olarak kabul etmek gerekir.

Türkiye'nin yaklaşık olarak 9800 kilometre olan sınırlarının 2600 kilometre kadarını kara sınırları teşkil eder. Bunun 404 kilometre kadarı Avrupa Türkiye'sinin sınırlardır. Geriye kalan kısmı Asya'dadır. Sınırlarımız genellikle doğal sınırdır, sadece Suriye ile olan (789 Km) sınırımız sun'idir.

Misak-ı Milli:

"Zirde vâziülümza Osmanlı Meclisi Mebusan azaları istiklâl-i devlet ve istiklâl-i milletin, haklı ve devamlı bir sulhe nailiyet için ihtiyar edebileceği fedakârlığın haddi âzamisini mutazammın olan esasatı âtiyeye tamami-i riayetle mümkünüttemin olduğunu ve esasatı mezkûre haricinde pâyidar bir Osmanlı saltanat ve cemiyetinin devamı vücudu gayrı mümkün bulunduğunu kabul ve tasdik eylemişlerdir.

MADDE 1 - Devleti Osmaniyenin münhasıran Arap ekseriyetiyle meskûn olup 30 Teşrinievvel 1918 tarihli mütarekenin hîn-i aktinde muhasım orduların işgali altında kalan akşamının mukadderatı, ahalinin serbestçe beyan edecekleri âraya tevfikân tâyin edilmek lâzım geleceğinden, mezkûr hattı mütareke dahilinde, dinen, ırkan ve aslen müttehit, yekdiğerine karşı hürmeti müteakile ve fedakârlık hissiyatı ile meşhûn ve hukuku ırkiye ve içtimaiyeleri ile şeriat-i muhitalarına tamamiler riayetkâr Osmanlı-İslâm ekseriyetile meskûn bulunan akşamının heyeti mecmuası hakikaten veya hükmen hiç bir sebeple tefrik kabul etmez bir küldür.

MADDE 2 - Ahalisi ilk serbest kaldıkları zamanda ârayı âmmaleriyle Anavatana iltihak etmiş olan Elviye Selâse için ledelicap tekrar serbestçe ârayı âmmeye müracaat edilmesini kabul ederiz.

MADDE 3 - Türkiye sulhüne tâlik edilen Garbi Trakya vaziyeti hukukiyesinin tesbiti de sekenesinin kemali hürriyetle beyan edecekleri âraya tebean vâki olmalıdır.

MADDE 4 - Makam Hilâfet-i İslâmiye ve Payitaht-ı Saltanat-ı Seniye ve Merkez-i Hükûmeti Osmaniye olan İstanbul şehriyle Marmara denizinin emniyeti her türlü halelden masun olmalıdır. Bu esas mahfuz kalmak şartiyle Akdeniz ve Karadeniz boğazlarının ticaret ve münakalat-ı âleme kişâdı hakkında bizimle sair bilumum âlakadar devletlerin müttefikân verecekleri karar muteberdir.

MADDE 5 - Düvel-i İtilâfiye ile muhasımları ve bazı müşarikleri arasında takarrür eden esasatı ahdiye dairesinde ekalliyetlerin hukuku, memâlik-i mütecâviredaki müslûman ahalinin de aynı hukuktan istifadeleri ümniyesiyle tarafımızdan teyid ve temin edilecektir.

MADDE 6 - Millî ve İktisadî inkişafımız daireyi imkâna girmek ve daha asrî bir idareyi muntazama şeklinde tedviri umûra muvaffak olabilmek için, her devlet gibi bizim de temin-i esbab-ı inkişafımızda istiklâl ve serbesti-itâmme mazhar olmamız üssûlesası hayat ve bekamızdır. Bu sebeple siyasi, adlî, malî inkişafımıza mâni kuyuda muhalifiz. Tahakkuk edecek düyunatımızın şereati tesviyesi de bu esasta mugayir olmayacaktır.

28 Kânunusani 1336"

A. TRAKYA SINIRI

1. TÜRKİYE-BULGARİSTAN SINIRI

Bulgaristan, 2 nci Balkan Savaşında kaybettiği toprakları tekrar kazanmak amacıyla, 1 inci Dünya Savaşına girmiştir. Savaşta hangi tarafın saflarında mücadele edeceğine bir türlü karar veremeyen Bulgaristan, Çanakkale savaşlarının sonucunu bekledi. Bu savaşlarda müttefiklerin bir şey yapamayacağını görünce, 1915 Ağustosundan itibaren Almanya, Avusturya ve Osmanlı Devletiyle görüşmelere başladı.²² Almanya ve Avusturya ile yaptığı anlaşmalardan sonra, Sırbistan'a karşı savaşa başladı. Avusturya kuvvetlerinin Sırbistan ve Arnavutluğu işgal etmeleri, Bulgaristan'ın Makedonya'yı ele geçirmesi demek oluyordu. Ama savaşın genel sonucuna göre Bulgaristan Dedeağaç'ı kaybediyordu.

Bulgaristan, Balkan Devletleri içinde en kötü gelişmelerle karşılaşmış olan bir devlettir. Hem II. Balkan savaşında ve hem de I. Dünya savaşında yenilmiş ve her ikisinde de komşularına toprak kaybetmişti. Bu sebeple bu kaybedilen topraklar, savaştan sonra Bulgaristan'ın komşularıyla münasebetlerine egemen olmuş ve dolayısıyla de Bulgaristan, barış andlaşmalarının kurduğu düzene karşı hoşnutsuzluk göstermiştir.²³ Makedonya, Batı Trakya, Dedeağaç ve Dobruca, Bulgaristan ile komşuları arasında sınır anlaşmazlıklarının odak noktaları olmuştur. Bulgaristan'ın Türkiye ile iyi ilişkiler kurmak istemesine rağmen, Trakya üzerinde de bazı istekler ileri sürmüştür.

I. Dünya savaşında ve sonrasında Türkiye, asıl mücadeleyi Yunanistan, Fransa, İngiltere, İtalya ve Sovyetler Birliği ile yaptığı için, toprak ve sınır konularında Bulgaristan ile fazla bir problemi olmamıştır.

Türkiye'nin Bulgaristan ile olan kara sınırı, ana hatlarıyla 24 Temmuz 1924 tarihli Lozan Barış Andlaşmasıyla çizilmiştir. Andlaşmanın 2. maddesi sınırın şu şekilde belirlemektedir.

Karadeniz'den, Ege Denizine kadar Türkiye'nin sınırları aşağıdaki gibi tesbit edilmiştir.

" 1. Bulgaristan İle:

Rezve'nin denize döküldüğü yerden Türkiye'ye, Bulgaristan'a ve Yunanistan'a ait üç sınırın Meriç üzerindeki birleşme noktasına kadar, Bulgaristan'ın bugünkü haliyle güney sınırı".²⁴

22 ARMAOĞLU Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Ankara 1984, C: 1, s. 119.

23 ARMAOĞLU, **a.g.e.**, s. 185.

24 Dışişleri Bakanlığı Yayınları, **Lozan Barış Andlaşması**, Ankara 1984, s. 8.

Türk-Bulgar hududu, 1934 yılında oluşturulan, Türk-Bulgar Karma Komisyonu tarafından işaretten, işarete tanımı yapılmış ve yeni tekniklere göre belirlenmiştir. Karadenizdeki Rezve deresi mansabından başlayan Türk-Bulgar hududu, derenin talveğini izleyerek Devliya deresinin sağ kıyısında bulunan (1) numaralı hudut taşma kadar devam eder. Daha sonra Türk-Yunan hududunun başlangıç noktası olan Kavak adasındaki 320/A numaralı hudut taşında son bulur. Uzunluğu yaklaşık olarak 268.950 metredir.²⁵

2. TÜRKİYE-YUNANİSTAN SINIRI

Yunanistan bağımsızlık savaşının kaderi Fransa ve İngiltere'nin çok yakından ilgilendiği bir konu olmakla birlikte, doğrudan doğruya Osmanlı-Rus çatışmasına bağlı oldu. 1828 de patlayan savaş sonunda imzalanan Edirne Andlaşması (1829) ile Osmanlılar, Yunanistan'ın özerkliğini tanımak zorunda kaldılar. İngiltere derhal harekete geçerek Londra'da Fransa ve Rusya'nın da katılımıyla bir konferans topladı ve 3 Şubat 1830 da Yunanistan'ı bağımsız bir devlet olarak ilan eden Londra protokolü imzalandı.²⁶ Batı Trakya'da Yunanistan'a ait topraklarda kalan Türkler de bu protokol ile bazı haklara sahip oluyordu.

II. Balkan savaşından Yunanistan iki komşusu ile münasebetleri bozuk olarak çıkmıştı (Bulgaristan ve Osmanlı Devleti). I. Dünya savaşıma katılıp, katılmama konusunda Başbakan Venizelos ile, Kral Konstantin arasındaki mücadele, 1917 yılında İngiliz ve Fransız askerlerinin Atina'ya çıkarak olaya müdahale etmeleri üzerine son buldu. Kral tahttan çekildi ve ipleri eline geçiren Venizelos, 26 Haziran 1917 de Merkezi Devletlere-savaş ilan etti.²⁷

Batılı devletler içerisinde Yunanistan'ın en sıkı münasebet kurduğu devlet İngiltere olmuştur. Bu, esasen Yunanistan'ın geleneksel politikası idi. Bu politikanın sonucu iledir ki, Yunanistan sırtını İngiltere'ye vererek, Anadolu'yu ele geçirme macerasına atılmış, lâkin sonuç her ikisi için de acı bir hezimet olmuştur. Yunanistan'ın uzunca bir süre en kötü münasebetlere sahip bulunduğu komşusu Türkiye oldu. Ahali mübadelesi meselelerinin 1930 yılında kesin olarak çözümlenmesine kadar münasebetler bu şekilde devam etti.²⁸

Savaş sonrasında sorunları çözmek amacıyla toplanan Lozan Konferasında ilk söz alan İsmet Paşa Şarkî Trakya için 1913 hududunu, yani Karadeniz'den Meriç dökümüne kadar olan Karaağaç, Dimetoka, Simelin parçasını ve Şarkî Trakyanın emniyeti için, Garbî Trakyanın da halkın reyine müracaat suretiyle istiklalini is-

25 GENÇ Turan, Hudut Sorunlarının Çözümünde Kaymakamların Görevleri, **Türk İdare Dergisi**, Ankara 1992, s. 167.

26 ORAN Baskın, **Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu**, Ankara 1991, s. 58.

27 ARMAOĞLU, a.g.e., s. 135.

28 ARMAOĞLU, a.g.e., s. 187.

tedi. Devletlerin 24 Eylül 1922 tarihli notalarıyla ve Mudanya mukavelesiyle Şarkî Trakya'yı Edirne de içinde olmak üzere Türkiye'ye geri vermeyi kabul ettiklerini ileri sürerek, eski Edirne şehrinin Meriç'in sol kıyısında olduğunu ve Edirne açıkça zikredilmiş olduğuna göre Edirne istasyonunun ve Kırkağaç mahallesinin de Türkiye'ye bırakılması lazım geldiğini ve Meriç'in batısında yaşayan halktan çoğunun Türk olmasının da Türk talebine hak verdiğini ilave etti.²⁹

Konferans süresince devam eden çetin tartışmalar sonunda iki tarafın da üzerinde anlaştıkları konulardan ikisi de, Trakya sınırimız ve etabli konularıydı.

Doğu Trakya sınırimızı, Mudanya Mütarekesinde tesbit edildiği şekilde, Meriç nehri teşkil edecekti. İmroz ve Bozcaada Türkiye'ye verilecek, Yunanlıların eline bırakılan Anadolu kıyısına yakın adalar gayri askeri hale getirilecekti.

İstanbul'da yaşayan Rumlarla, Batı Trakya'da yaşayan Türkler müstesna olmak üzere, Türkiye'deki bütün Rumlarla, Yunanistan'daki bütün Türkler mübadele edilecekti.³⁰

Batı Trakya sınırı daha sonra bu şekilde andlaşma maddelerine aktarılmış ve batıda Misak-ı Milli sınırlarına ulaşılmış oldu.

Lozan Konferansında, Türkiye'deki Rumlarla, Yunanistan'da kalan müslüman (Türklerin) değişimi meselesi ele alınmış ve bu konuda 30 Ocak 1923 tarihinde bir sözleşme ve protokol imzalanmıştı. Bu sözleşmeye göre Türkiye'de kalan Rumlarla, Yunanistan'da kalan müslüman Türkler'in değişimi yapılacak, yalnız 30 Ekim 1918 den önce İstanbul Belediye sınırları içinde yerleşmiş (Etabli) bulunan rumlarla, Batı Trakya Türkleri bu değişimin dışında tutulacak, yani bunlar bulundukları yerlerde kalacaklardı.³¹ Bu konuyu çözümlemek için iki ülke temsilcilerinden oluşan komisyonda kimlerin "yerleşmiş" sayılacağı konusunda anlaşmazlık çıktı. Yunanistan İstanbul'da bulunan bütün Rumların doğum yerleri ve İstanbul'a yerleştikleri tarih ne olursa olsun, mübadele dışında bırakılmalarını ve böylece İstanbul'da mümkün olduğunca çok sayıda Rum kalmasını sağlamak eğilimindeydi.³² Bu görüş ayrılığından doğan anlaşmazlık Milletler Cemiyetine havale edildi. Ve o da meselenin hukuki niteliği dolayısıyla, Milletlerarası Daimi Adalet Divanı'ndan "İstişari Mütalâa" istedi. Divan'ın 1925 Şubat'ında yaptığı yorum anlaşmazlığı çözümlemedi.³³

Sorunun hukuki yolla çözümlenemeyeceği anlaşıncı taraflar siyasi çözüm yoluna gitti ve Türkiye ile Yunanistan arasında 10 Haziran 1930 da bir anlaşma

29 KARACAN Ali Naci, **Lozan Konferansı ve İsmet Paşa**, İstanbul 1943, s. 74.

30 GÖNLÜBOL Mehmet, SAR Cem, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Ankara 1991, C: 1, s. 54.

31 ARMAOĞLU, a.g.e., s. 325.

32 GÜREL Şükrü, **Dış Politikası**, Cumhuriyet Ansiklopedisi, Ankara 1986, s. 522.

33 ARMAOĞLU, a.g.e. s. 326.

imzalandı.³⁴ Bu andlaşma ile yerleşme tarihleri ve doğum yerleri ne olursa olsun, İstanbul Rumları ile, Batı Trakya Türklerinin hepsi "Etabli" deyimini kapsamı içine alındı. Ayrıca her iki memleketin azınlıklarına ait mallar konusunda da birçok düzenlemeler yapıldı. Bu şekilde 6-7 yıldır devam etmekte olan anlaşmazlık sona erdi.³⁵

Lozan Barış Andlaşmasının 2. maddesi ile Türkiye-Yunanistan sınırı şu şekilde belirlendi:

"2. Yunanistan İle:

Oradan Arda ve Meriç nehirlerinin birleştiği noktaya kadar:

Meriç Akımyolu;

Oradan Arda kaynağına doğru bu nehir üzerinde ve Çörek köyün hemen yakınında olmak üzere arazi üzerinde belirlenecek bir noktaya kadar:

Arda Akımyolu;

Oradan güneydoğu yönünde Bosna köyün bir kilometre denize dökülme yönünde Meriç üzerindeki bir noktaya kadar:

Bosna köyün Türkiye'de bırakan hissölunacak derecede düz bir çizgi Çörek köyü, 5. maddede sözü edilen komisyon tarafından ahalisinin çoğunluğu bakımından Türk veya Rum olarak tanınacağına göre Türkiye'ye veya Yunanistan'a verilecektir. 11 Ekim 1922 tarihinden sonra bu köye göç eden ahali bu hususda hesaba alınmayacaktır;

Oradan Ege Denizine kadar:

Meriç Akımyolu."³⁶

24 Temmuz 1924 tarihli Lozan Andlaşması ile belirlenen Türk-Yunan hududu, 30 Ekim 1926 tarihinde imzalanan Türk-Yunan tahdidi Hudut Komisyonu protokolü ile arazide belirlenerek işaretlenmiştir. Türk-Bulgar sınırının bitiş noktası olan, Meriç'in bir kolu üzerinde bulunan Kavak adasındaki 320/A sayılı hudut işaretinden başlar, Meriç nehrini takiben Ege Denizinde son bulur. Uzunluğu yaklaşık 212.400 metre olan Türk-Yunan hududunun büyük bir kısmını Meriç nehri oluşturur. Nehrin orta hattı hudut olarak kabul edilmiş ve protokol haritalarında aynen gösterilmiştir.³⁷

34 **Düstur**, III. Tertip, C: 11, s. 707.

35 ARMAOĞLU, **a.g.e.**, s. 326.

36 Dışişleri Bakanlığı, **a.g.e.**, s. 8.

37 GENÇ, **a.g.e.**, s. 167.

B. TÜRKİYE-SURİYE SINIRI

Türkiye ile Suriye arasındaki sınır, Fransa'nın Lübnan ve Suriye üzerinde mandatar devlet olması dolayısıyla, 20 Ekim 1921 tarihinde Türkiye ile Fransa arasında, Ankara'da imzalanan Ankara İtilafnamesinin 8. maddesi ile tesbit edilmiştir. Ancak aynı andlaşmanın 7. maddesi ile Fransa'ya bırakılmış olan İskenderun sancağı için, özel bir idare şekli öngörülmüştü. 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan'da imzalanan barış andlaşmasının 3. maddesi de, Türkiye ile Suriye arasındaki sınırın 20 Ekim 1921 tarihli Ankara İtilafnamesi ile tesbit edilen sınır olduğunu teyit etmektedir.

İtilafnamenin sınırları ilgilendiren 3, 7, 8 ve 9. maddeleri şöyledir;

Madde 3 - İşbu İtilafnamenin imzasından itibaren azami iki ay müddet zarfında Fransız kıtaatı sekizinci madde mezkûr hattın cenubuna ve Türk kıtaatı hattı mezkûrun şimaline çekilecektir.

Madde 7 - İskenderun mıntıkası için bir usulü idarei mahsusa tesis olunacaktır. Mıntıkai mezkurenin Türk ırkından olan sekenesi harşlarının inkişafı için her türlü teshilattan müstefit olacaklardır. Türk lisani orada mahiyeti resmîyeyi haiz olacaktır.

Madde 8 - Üçüncü maddede zikredilen hat berveçhi ati tesbit ve tasrih edilmiştir.

Madde 9 - Sulalei Osmaniyenin müessisi Sultan Osman'ın büyük pederi Süleyman Şah'ın Caber Kalesinde kain ve Türk mezarı namile maruf merkadi müstemaatile beraber Türkiye'nin malı olarak kalacak ve Türkiye orada muhafızlar ikame ve Türk Bayrağı keşide edilecektir.³⁸

Bölgedeki Fransız manda idaresi, Ankara İtilafnamesindeki hükümler çerçevesinde İskenderun Bağımsız Sancağını kurarak bir tür idari otonomi ile Halep Devletine bağladı. Böylece İskenderun Sancağı Suriye'nin nüfuzu altına girmiş oldu. 1926 da Komiser Jounovel'in çıkardığı bir kararname ile müstakil İskenderun sancağı sınırları dahilinde doğrudan Beyrut'taki komiserliğe bağlı bir hükümet kurulacaktı. Bu hükümetin mebusan meclisi, anayasası ve bir hükümet reisi olacaktı. Yapılan seçimlerin ardından toplanan mebuslar bir anayasa hazırladılar ve hükümet reisliğine de fevkalade komiserliğin delegeesi Derieux seçildi. Bu suretle Fransız mandası altında "Müstakil İskenderun Hükümeti" kurulmuş oldu.³⁹

Avrupa buhranlarının aldığı istikamet karşısında Fransa, Suriye ve Lübnan ile münasebetlerini yeni bir düzene sokarak, 1936 Eylül ayında Suriye'ye ve 1936

38 **Hudut Mevzuatı El Kitabı**, Ankara 1983, s. 289.

39 MELEK Abdurrahman, **İngiliz Belgeleriyle Musul Sorunu**, s. 13.

Kasım ayında Lübnan'a bağımsızlık verdi. Lâkin Suriye'ye bağımsızlık veren ve Suriye ile Fransa arasında ittifak kuran 1936 Eylül andlaşmasında İskenderun Sancağı hakkında hiç bir hüküm yoktu. Yani Fransa Suriye'den çekilirken, sancak üzerindeki yetkilerini Suriye'ye terketmekteydi.⁴⁰ Bu olay üzerine Türk Hükümetinin 9 Ekim 1936 tarihinde Fransız Hükümetine verdiği notada şöyle deniliyordu.

"Fransa ile Suriye temsilcileri arasında imza edilen ve Lübnan temsilcileri ile de akdedilmek üzere bulunan sözleşmeye dair andlaşmanın, büyük çoğunluğu Türk olan İskenderun ve Antakya mıntikasının ahalisi delegeleri ile de akdedilmesinin, Fransa Hükümetince münasip görülüp, görülmediği hakkında karar vermek üzere lazım gelen tedbirlerin itihazını rica ederim... Fransa mandası çerçevesi içerisinde Suriye ve Lübnan'ın elde ettiği tekamül doğru ve haklı bir benzeş sebebiyle İskenderun ve Antakya'ya teşmil edilmelidir. Ve tabi oldukları vesayetten sonra Suriye ve Lübnan'a bahşedilen İskenderun'un muahedat ile müstefit olageldiği geniş otonomiden sonra da mıntika içinde tanınmalıdır."

Fransız Hükümeti 10 Kasım 1936 tarihli cevabi notasında manda andlaşmasının 1. ve 4. maddeleri gereğince, Fransa'nın Suriye mandasının ancak iki kısıma ayrılabilceği, oysa Suriye ve Lübnan andlaşmalarına benzer bir andlaşma sancak ile yapıldığı takdirde, Suriye ülkesinin parçalanmış olacağını, Fransa'nın buna yetkili olmadığını bildirmiştir.⁴¹

Türkiye ile Fransa arasındaki anlaşmazlık ve Sancak'ta Türkler ile Fransız polisi arasındaki çatışmalar devam ederken, Fransa konuyu Milletler Cemiyetine getirdi. Cemiyet'in İsveç'li temsilcisi Sandler'i raportör tayin etmesinden sonra başlayan görüşmeler 27 Ocak 1937 tarihinde sonuçlarını verdi. Prensip andlaşmasının esasları şöyle idi:

İskenderun ve Antakya'da içişlerinde tam bağımsızlık, fakat Suriye ile gümrük birliği halinde olan ve bir statü ve anayasa ile idare edilen bir ayrı varlık teşkil edilecekti. Türkçe resmi dil olacak, diğer dillerin kullanılmasının şartları Cemiyet Meclisi tarafından tesbit edilecekti. Sancak'ın ülke bütünlüğü bu maksatla yapılacak bir andlaşma gereğince, Türkiye ve Fransa tarafından teminat altına alınacaktır.⁴²

Milletler Cemiyeti Hatay için bir anayasa hazırlamak üzere bir de komisyon kurmuştu. Bu komisyon'un, Türkiye ile Fransa'nın da görüşlerini alarak hazırladığı anayasa, Milletler Cemiyeti Konseyi tarafından 29 Mayıs 1937 tarihinde kabul edildi. Aynı gün Türkiye ile Fransa arasında da Hatay'ın toprak bütünlüğünü ortak garanti altına alan andlaşma imzalandı.⁴³

40 ARMAOĞLU- a.g.e., s. 348.

41 GÖNLÜBOL-SAR, a.g.e., s. 135.

42 GÖNLÜBOL-SAR, a.g.e., s. 137.

43 ARMAOĞLU, s. 349.

Bu sorunların çözümü için Milletler Cemiyetinde ve Türkiye ile Fransa arasında görüşme ve çalışmalar yapıldığı bir sırada, 1938 Haziran'ında Avrupa'da siyasal ilişkilerin son derece gerginleştiği görülmüştür. Bu durum antirevizyonist devletlerin Türkiye'ye olan ihtiyaçlarını artırmış ve Fransa Türkiye ile arasındaki bu sorunu en kısa yoldan çözmek istemeye başlamıştır.⁴⁴ Ankara ve Paris'te alınan son diplomatik kararlara göre (Hatay'da) seçimleri Milletler Cemiyeti Komisyonu yerine, Türk ve Fransız otoriteleri müştereken idare ve ikmal edeceklerdi. Bu maksatla kurulan "İntihab-ı Ali Komisyonu" Türk fevkalade üyesi Cevat AÇIKALIN, Fransız üyesi Delege Collet ile Hatay Valisi ve Türk Cemaati temsilcilerinden oluştu. Komisyon kendilerine tanınan yetkilere dayanarak seçimlerin 22 Temmuz 1938 den itibaren icrasına karar verdi. Seçimler 1 Ağustos'da son buldu. Komisyonun açıkladığı sonuçlara göre seçmen sayısının cemaatlere göre dağılımı şu şekildediydi: ⁴⁵

Türk Cemaati.....	35.847
Alevi Cemaati	11.319
Ermeni Cemaati.....	5.504
Arap Cemaati	1.845
Ortodoks Cemaati.....	2.098
Sair Cemaatler,.....	395

Bu neticeler ışığında mebus sayısının cemaatlere ve kazalara dağılımı şu şekilde açıklandı:

	Türk	Alevi	Ermeni	Arap	Ortodoks
Antakya	14	7	2	2	1
İskenderun	3	2	1	—	1
Kırıkhan	5	—	2	—	—

1938 Eylül'ünde kurulan Hatay Devleti, Türkiye ile gayet iyi ilişkiler kurarak bir yıl yaşamış ve 29 Haziran 1939 da toplanan Hatay Meclisinin oybirliği ile aldığı bir kararla Türkiye'ye katılmıştır.

Türkiye ile Suriye arasında aynı yıl imzalanan, Türkiye ile Suriye arasındaki arazi meselesinin kati suretle hallini mutazammım andlaşma ile Türkiye-Suriye sınırı son şeklini almıştır.⁴⁶ Türkiye-Suriye sınırının uzunluğu 877.268 metredir.

44 GÜREL, a.g.e., s. 530.

45 MELEK, a.g.e., s., 161.

46 Anlaşma metni için bakınız: **Hudut Mevzuatı El Kitabı**, s. 368-375.

C. TÜRKİYE-IRAK SINIRI

Türkiye'nin komşularıyla olan sınırlarını belirleyen Lozan Andlaşmasının 3. maddesinde "Türkiye ile Irak arasındaki hudut 9 (Dokuz) ay zarfında, Türkiye ile Büyük Britanya arasında barışçı yolla tayin edilecektir. Belirlenen süre içerisinde iki hükümet arasında anlaşma olmadığı takdirde konu Milletler Cemiyetine sunulacaktır." denilerek, iki ülke arasındaki sınırın belirlenmesi sonraya bırakılıyordu. Andlaşma metnindeki "Türk-Irak sınır" deyiimiyle Musul sorunu kastediliyordu ve Musul Irak'ta mandater devlet olan İngiltere'nin işgali altındaydı.

Musul bölgesi zengin petrol kaynakları dolayısıyla batılı devletlerin dikkatini çekmiş ve 1916 yılında imzalanan Sykes-Picot Andlaşması ile Fransız işgaline bırakılmıştı. Mondros Mütarekesinin 7. maddesine dayanarak İngiltere bu bölgeyi işgal etmiş, Ortadoğu olaylarında kendisini desteklemesi sözünü alan Fransa da bu işgale ses çıkarmamıştı. Ancak Musul Misak-ı Milli sınırları içinde kalyordu.

Misak-ı Milli sınırlarının gerçekleşmesi çabasında olan İsmet İNÖNÜ Lozan Konferansında:

"Türkiye Irak'ta herhangi bir mandanın gereğine inanmadığı gibi, Irak mandasının İngiltere'ye verildiğinden de haberi yoktur. Esasen hâlâ Osmanlı İmparatorluğuna ait olan Irak hakkında yapılan sözleşmenin de hiç bir hükmü yoktur. Irak'ta başvuru kamuoyu askeri zorlama ve şiddet altında yapılmıştır... Bu gibi haller bu memleketin şimdiki idareye bağlılığını isbat etmez... Irak ve Musul'un asker gücüyle alınması, genel savaştan beri ilan edilen prensiplere aykırıdır. Musul'un mukadderatı İzmir'in, Doğu Trakya'nın, İstanbul'un, Adana, Urfa, Gazi Antep'in mukadderatının aynıdır. Bütün bu şehirler mütarekeden sonra ve mevcut sözleşmelerin aksine işgal edilmiştir. Onun için diğerleri gibi Musul'da Türkiye'ye bırakılmalıdır"⁴⁷ diye konuşmuşsa da sorunun bu konferansta çözülmesini sağlamayarak, konferans sonrasında ele alınması kararını önleyememiştir.

Bu konferans görüşmelerinin bu şekilde neticelenmesinde İsmet paşanın Lozan'dan Ankara ile yaptığı gizli görüşmenin şifresini İngilizlerin çözmeleri de önemli derecede rol oynadı. Bu arada T.B.M.M.nin 29 Ocak 1923 tarihinde yaptığı gizli oturumda, İngilizler ile savaşın her ne pahasına olursa olsun önlenmesi yolunda alınan kararın Londra'ya bildirilmesi de, İngilizlerin bu konu hakkındaki tutumlarına kesinlik kazandırdı.⁴⁸

Lozan Andlaşmasının 3. maddesiyle bu meselinin çözümü dokuz ay içinde bir sonuca ulaştırılmak üzere, Türk-İngiliz ikili görüşmelerine bırakılmış, bu görüşmeler 19 Mayıs 1924 tarihinde İstanbul Konferansı ile başladı ve 5 Haziran'a kadar devam etti. Taraflar Lozan'daki tutumlarından bir değişiklik yapmadıkları için

47 KARACAN, a.g.e., s. 172.

48 SONYEL, Selahi, Lozan'da Türk Diplomasisi, **Belleten**, C. XXXVIII, Sayı: 149, s. 179.

bir uzlaşmaya varmak mümkün olmadı. Türkiye yine Musul ve Süleymaniye'nin Türk sınırları içinde kalmasında ısrar etti. İngiltere ise bu fikre yanaşmadığı gibi, Hakkari ilinin dinsel çoğunluğunun Süryani olduğunu, süryanilerin ise Irak'a göç etmeleri dolayısıyla Hakkari'nin de Irak'a katılması gerektiğini ileri sürdü.⁴⁹

İstanbul'da eski Harbiye Nezareti binasında başlayan bu görüşmelerde, Türk heyetine T.B.M.M. Başkanı olan Fethi Bey (OKYAR), İngiltere adına da Irak Yüksek Komiseri Sir Percy Cox başkanlık ediyordu.⁵⁰ Konferansa İngiltere adına başkanlık yapacak olan Sir Percy Cox, belirtildiği gibi Irak'ta Yüksek Komiserlik yapıyordu. Bu sebeple de Musul meselesine vakıftı. Fethi Bey ile Cox arasındaki mücadeleden bir sonuç alınamaması üzerine, İstanbul Konferansına son verilmiş ve Lozan Andlaşmasının 3. maddesi 2. fıkrası gereğince konu Milletler Cemiyetine havale edilmişti.

Musul meselesi Milletler Cemiyeti Meclisinde 20 Eylül 1924 tarihinde görüşülmeye başlanmıştır. Görüşmeler sırasında Türk temsilcisi Fethi Bey önce Lozan da, sonra da İstanbul Konferansında olduğu gibi mesele hakkındaki Türk görüşünü açıklamış ve Türkiye'nin Musul'da bir plebisit yapılmasına taraftar olduğunu belirtmiştir. İngiliz temsilcisi de İngiltere'nin daha önceki görüşünde ısrar ettiğini bildirmiştir... Cenevre'de görüşmeler devam ederken, Musul bölgesinde İngiliz- Türk silahlı kuvvetleri arasında mevzi çatışmaları vuku bulmaya başlamıştı. İngilizler 9 Ekim 1924 tarihinde verdikleri bir ultimatonda, Türk kuvvetleri 48 saat içinde İngilizler tarafından kabul edilen sınır hattı gerisine çekilmezlerse zora başvuracaklarını bildirmişlerdir. Bunun üzerine Türkiye geçici bir sınır hattı tesbiti için Milletler Cemiyetine başvurmuştur. Brüksel'de olağanüstü bir toplantı yapan Milletler Cemiyeti Meclisi 29 Ekim 1924 tarihinde geçici bir sınır hattı tesbit etmiş ve taraflardan bu hatta riayet etmelerini istemiştir.

Meclis, Musul halkının isteklerini tesbit etmek, ilgili üç devletin resmi makamlarıyla görüşmek ve bunlara dayanarak kendisine rapor vermek üzere, Macaristan'ın eski Başbakanı Kont Pawl Teleki, İsveç'in Bükreş Büyükelçisi De Wirsén ve Belçika ordusu emekli albayı Pavlós'ten müteşekkil bir komisyon kurmuştu... Komisyon (hazırladığı) raporunda Musul'un Irak'ta, Irak'ın da 25 yıl süreyle İngiliz mandası altında kalması Türkiye-Irak sınırının da Brüksel'de tesbit edilen hat olması gerektiği yolunda tavsiyelerde bulunmuştur.⁵¹

Milletler Cemiyeti Meclisi, Türkiye'nin itirazına rağmen Milletlerarası Adalet Divanı'na verebileceği kararın niteliğini sormuş, Divan da Meclisin bağlayıcı karar alabileceğini belirtmiştir. Bu kararlara itiraz eden Türkiye, Cenevre'deki temsilcisini geri çekmiştir.⁵²

49 ARMAOĞLU, a.g.e., s. 74.

50 GÖNLÜBOL-SAR, a.g.e., s. 74.

51 GÖNLÜBOL-SAR, a.g.e., s. 75.

52 GÖNLÜBOL-SAR, a.g.e., s. 77.

Konunun Milletler Cemiyetine intikal etmesi demek, zaten Türkiye'nin kaybetmesi demektir. Cemiyet zaten büyük savaşın galipleri tarafından kurulmuştu ve meclisten istedikleri bir kararı geçirmek onlar için kolaydı. Türkiye bu teşkilatın üyesi bile değildi.

İngiltere Musul sorununda her türlü yönetme başvurmaktan çekinmiyordu. Örneğin anlaşmazlığın doruk noktasının yaşandığı sıralarda, 1925 Şubat'ında Doğu Anadolu'da Şeyh Sait isyanının patlak vermesi bir rastlantı olamaz. Bu isyan sürerken, bir yanda da batılı basında "Kürdistan"a özerklik verilmesiyle ilgili yoğun kampanya başlatılmıştı. İngiltere'nin Musul sorununun dilediği gibi çözümlenmesi için, Türkiye'nin toprak bütünlüğü ile oynamaktan çekinmeyeceği açığa çıkmıştı.⁵³

Milletler Cemiyeti Meclisi'nin Macar, İsveç ve Belçikalı temsilcilerinden oluşan komisyonun raporunu aynen kabul edip karara geçmesinden sonra, Türk hükümeti cemiyet meclisinin vermiş olduğu kararı esas kabul ederek İngiltere ve Irak'la görüşmelere girişmiştir. Bu görüşmeler sonunda Türkiye, İngiltere ve Irak Krallığı arasında 5 Haziran 1926'da yapılan bir andlaşma ile, Lozan'dan artakalan uyuşmazlık halledilmiş ve Türkiye ile Irak arasındaki sınır belirlenmiştir.⁵⁴

1926 Andlaşmasına göre Türkiye ile Irak arasındaki sınır esas itibarıyla Cemiyet Meclisi tarafından Brüksel'de tesbit edilen hat olacaktır; fakat bu hatta Türkiye lehine bazı küçük değişiklikler yapılacaktır. Bundan başka andlaşmaya göre Irak Hükümeti, Musul üzerindeki haklarından vazgeçen Türkiye'ye 25 yıl süreyle, petrolden alacağı aidatın % 10'unu verecekti. Daha sonra 1926 andlaşmasına ek notalarda öngörülen esasa uygun olarak Türkiye, 500.000 İngiliz lirası karşılığında petrol üzerindeki haklarından feragat etmiştir.⁵⁵

Türkiye ile Irak arasındaki sınır uzunluğu 321.200 metredir.

D. TÜRKİYE-İRAN SINIRI

İran ile aramızdaki mevcut sınır Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman ve II. Selim zamanında tespit edilmiş olup, ondan sonra akdedilen sulh ve sınır tahdidi andlaşmalarında esasta olan hep o eski sınırlara istinad edilmiş ve zamanına göre bazı değişiklikler yapılmıştır.

Kanuni Sultan Süleyman İmparatorluk sınırlarını Avrupa'da genişletmekle meşgul bulunduğu sırada, İranlılar Anadolu içlerine kadar akınlar yapıyorlardı. Macaristan seferinden dönüşte, Rüstem Paşa İran seferine görevlendirildi. Fakat sonra şehzade Mustafa vakası çıkınca geri çağrıldı ve Kanuni 1553 yazında bizzat

53 GÜREL, a.g.e., s. 525.

54 Anlaşma metni için bakınız: **Hudut Mevzuatı El Kitabı**, s. 237.

55 GÖNLÜBOL-SAR, s. 79.

ordunun başına geçmek üzere yola çıktı. İranlıları epeyce hırpaladı. Şah Tahmasb barış istedi, Kanuni verdiği yazılı cevapta bu isteği kabul etmediğini bildirdi. Hammer'e göre bu, İran ile Osmanlı Devleti arasında ilk andlaşmadır....⁵⁶

"Bakü ve Kars canibinde Megazgirt Kaleleri tarafeynden yıkıtılmak üzere karar verilmeğin müşarülileyhimanın ber minval-i meşruh ettikleri kavlü karara razı olduğunuzu ve vefimabad muaheda ve musafatı merasimin riayet mavasat ve muvalatı levazımının siyanet edip imanımıza vefa eyleyevüz deyi taahhüt ettiğinizi ve anın kesrü hulfünden iba ve içtinap gösterdiğinizi olnameda tasrih edip makamınızdan gelen vesikai mehtume makbulü hümayunumuz olmasını istida ettiğün."⁵⁷

Kasr-ı Şirin Andlaşmasından sonra 1724, 1727, 1736 ve 1746 yıllarında Osmanlı Devleti ile İran arasında imzalanan andlaşmalarda sınırlarla ilgili hükümler bulunmaktaydı.⁵⁸

1869 yılında Hariciye Nazın Ali Paşa ile, İran'ın Bab-ı Ali nezdindeki elçisi Hüseyin Han arasında geçici kaydıyla 7 maddelik bir sözleşme imzalanmıştır ki, tamamen sınırlara müteallik hükümler ihtiva etmektedir.⁵⁹

1914-1918 harbi esnasında Türk kuvvetleri İran içlerinde ilerlemeler yapmışsa da buralarda kalmamışlardır . Mondros Mütarekesinin 11. maddesi "Türk kuvvetlerinin İran'ın kuzey-batısından, harpten önceki sınırların gerisine kadar çekilmeleri esasen emredilmişti, bu muamele ifa olunacaktır" şeklinde bir hüküm ihtiva etmekte idi.⁶⁰

Cumhuriyet döneminden önce Türk-İran Devletleri arasındaki münasebet pek düzenli değildi. Buna sebepte mezhep anlaşmazlıkları, Türkçülük Kürtçülük gibi siyasi cereyanların ortaya çıkarttığı meselelerdi. Bu doğrultuda 1919-1925 tarihleri arasında geçen zamanda iki ülke arasındaki münasebetlerin düzenlenmesi için bazı girişimlerde bulunulmuş ise de, müsbet bir netice alınamamıştır.⁶¹

Cumhuriyet devrinde Türkiye-İran sınırının güvenliğini sağlamak amacıyla, 9 Nisan 1929 tarihinde Ankara'da imzalanan andlaşmaya ek olarak alınıp verilen mektuplarda sınırlarda düzeltme yapılması her iki tarafça kabul edilmiş ve bunun üzerine aynı sene bir sınır komisyonu işe başlamıştır. Iğdır'da toplanmış olan komisyon 1914 Rus-İran sınırını hareket noktası olarak almıştır. Fakat orada görüş ayrılıkları olduğu anlaşıldığından bu komisyon olumlu bir sonuca varamadan

56 ERİM Nihat, Türkiye'nin Kuzeydoğu ve Doğu Sınırları, AÜHFD, C: 9, Sayı: 1-2, s. 14.

57 **Mecmua-i Muahedat**, C: 2, s. 16.

58 ERİM, a.g.e., s. 16.

59 ERİM, a.g.e., s. 20.

60 ERİM, a.g.e., s. 21.

61 ANBARCIOĞLU Melih, Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK ve İran'da Yapılan Reformlar, **Doğu Dilleri Dergisi**, Ankara 1983, C: 3, s. 4.

dağılmak zorunda kalmıştır. 1930 da ikinci bir komisyon toplanmış ve daha ziyade Ağrı Dağı etrafında faaliyette bulunmuştur.⁶² Nihayet 1932 yılında Tahran'da Türk-İran sınırını tayin eden bir andlaşma yapılmış ve iki ülke arasındaki sınır sorunu kesin bir şekilde çözülmüştür.⁶³ 27 Mayıs 1937 de Tahran'da imzalanan yeni bir sözleşme ile de sınır rejimi yeniden gözden geçirilmiş ve sınırın toprak üzerinde işaretlerle de belirlenmesi yoluna gidilmiştir.⁶⁴

Türkiye-İran sınırının uzunluğu 453.500 metredir.

E. TÜRKİYE'NİN KUZEYDOĞU SINIRI

Türkiye-Azerbaycan (Nahçıvan), Türkiye-Ermenistan ve Türkiye-Gürcistan sınırları:

Türkiye'nin Kafkas ülkeleriyle olan sınırlarını ele almadan önce, 20 Aralık 1991 de Alma Ata Andlaşması ile dağılarak, bu cumhuriyetlerin tekrar bağımsızlıklarını almalarına neden olan Sovyetler Birliği ile Türkiye ilişkilerine kısaca değinmek gerekir.

Mihail GORBAÇOV, 1985 Mart'ında Sovyetler Birliğinde iktidara geldikten sonra ortaya attığı "Glasnost" ve "Perestroyka" politikalarıyla temelde devletin ekonomik sorunlarına ve antidemokratik yapısına çözüm ararken, birliği oluşturan Cumhuriyetlerin de bağımsızlıklarını ilan etmelerine fırsat veriyordu. Türkiye'ye kuzeydoğudan sınır olan Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan da bu gelişmelerin sonucunda birlikten ayrılarak birer bağımsız devlet olmuşlardır. Ancak Devletler Hukukunun "Halefiyet Kuralı" gereğince Sovyetler Birliği ile, 1921 yılında imzaladığımız Moskova ve Kars andlaşmaları bu devletler için de geçerlidir ve o günkü Türkiye-Sovyetler Birliği sınırı bu yeni ülkelerle de aramızdaki sınırı oluşturmaktadır.

Türkiye'ye sınırı olan Kafkas ülkelerinde alevlenen milliyetçilik hareketlerinin sonunda Azerbaycan Yüksek Sovyeti 23 Eylül 1989 da, Ermenistan Yüksek Sovyeti 23 Ağustos 1990 da ve Gürcistan Yüksek Sovyeti de 19 Kasım 1989 da egemenliklerini ilan ettiler.⁶⁵

Türkiye ile Rusya arasındaki ilk ilişkilerin 1492 yılına kadar geriye gittiği söylenmektedir. Osmanlılar başlarda bu ilişkilere genel politikaları içinde pek önem vermemişlerdir. Rusya ile ilişkiler daha ziyade Rusya'daki Müslüman Türkler aracılığı ile yürütülmek istenmiştir. Rusya'daki Müslüman Türkler bağımsızlıklarını kaybedip, çarlık yönetiminin egemenliği altına düşünce, doğrudan

62 ERİM, a.g.e., s. 22.

63 **Düstur**, III. Tertip, C: 13, s. 673.

64 Anlaşma Metni için bakınız: **Hudut Mevzuatı El Kitabı**, s. 193.

65 ARMAOĞLU Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Ankara 1992, C: 2, s. 209-213-221.

doğruya ilişkiler başlamıştır. Bu ilişkiler Çarlık Rusya'sının yayılmaya başlaması ile zaman zaman gerginleşmiş ve 1569 yılından itibaren çatışmalar ve savaşlar çıkmıştır. Osmanlıların başı çok sıkıştığı zaman Rusların yardımını istediği de görülmüştür.⁶⁶

I. Dünya Savaşı çıktıktan sonra Osmanlı Hükümeti hazırlıksız yakalanmamak için, 30 Temmuz 1914'ten itibaren seferberliğe başlamıştır. Hazırlığın Kafkasya sınırına da yansıyacağını bekleyen Rusya'nın İstanbul Büyükelçisi Giers, Askeri Ataşe General Liontyev'i 5 Ağustos 1914'te Enver Paşa'ya göndermiş, Enver Paşa Rus Ataşesine Osmanlı Hükümetinin Rusya'ya karşı bir harekete geçmek istemediğini, hatta isterse de bir savunma ittifakı yapabileceklerini söylemiştir.⁶⁷ Ancak Rusların Türk boğazları üzerinde söz sahibi olmak istemeleri yakınlaşma çabalarını engellemiştir.

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşına girmesinin görünüşte nedeni, kendisine sığınan Alman savaş gemilerinin Türk Bayrağı altında Karadeniz'e açılmaları, Rus kıyılarını topa tutmaları ve bunun üzere Rusya'nın Osmanlı Devletine savaş ilanıdır. Derinlikteki nedenler ise başlıca Rusya'nın boğazlar ve İstanbul üzerindeki istekleri, Almanya'nın Ortadoğu'ya açılma planları, İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı İmparatorluğunu parçalama planları ve İngiltere'nin Yunanistan yanlısı politikasıdır.⁶⁸

Goeben ve Breslau adlı gemilerin Türk Boğazlarına sığınmaları Yavuz ve Midilli adlarını alarak Türk Bayrağı altında Karadenizdeki Rus limanlarını bombalamaya başlamaları üzerine, 2 Kasım 1914 te Rusya Osmanlı Devletine savaş ilan etti. Böylece Almanya'nın istediği gerçekleşmiş ve Osmanlı Devleti bu istek doğrultusunda Rusya'ya karşı ikinci bir cephe açmış oluyordu.

Genel kanı Rusya'nın Almanya'ya yenileceği idi. Cephelerdeki savaşlar bu kanıyı doğrulamadı. Ruslar 1915 yılından itibaren Doğu Anadolu'da karşı hücumlara geçtiler. Büyük ilerlemeler gerçekleştirdiler. 1916 yılı Ağustos ayma kadar Ruslar Van'ı, Erzurum'u, Bitlis'i, Trabzon'u ve Erzincan'ı işgal ettiler. Bu durum Rusya'daki Şubat 1917 devrimine kadar devam etti.⁶⁹

Bolşevikler idareyi ele alınca ilk olarak 15 Kasım 1917 günü, Rusya'da yaşayan bütün milletlerin eşit ve egemen olduklarını, isterse Rusya'dan ayrılıp bağımsız devletler kurabileceklerini ilan etti. "Rus Halklarının Hakları Beyannamesi" adını taşıyan bu bildiri, 19 Kasım tarihinden itibaren çeşitli milletlerin bağımsızlıklarını ilan etmelerine yol açacaktı.

66 BİLGE A. Suat, **Güç Komşuluk, Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri**, Ankara 1992, s. 1.

67 BİLGE, a.g.e., s. 3.

68 KARNER- R.J., **Russia, The Strait on Constantinople**, S: 406, Aktaran BİLGE, s. 6.

69 KURAT A.N., **Türkiye ve Rusya**, s. 295.

Bolşeviklerin ikinci hareketi ise derhal savaşa son vermek oldu. Ruslar 26 Kasım'da mütareke talep ettiler. Osmanlı-Rus mütareke görüşmeleri 4 Aralık 1917'de Erzurum'da başladı ve 18 Aralık'ta mütareke imzalandı. Başlıca hükümleri her iki ordunun bulundukları yerde kalmaları, yeni yığılmalar yapmamaları idi.⁷⁰

Brest-Litovsk'ta barış görüşmeleri yapılırken, 23 Şubat günü Halklar Beyannamesinin tanıdığı imkandan yararlanarak Kafkasya'daki Milletler (Gürcüler, Azeriler, Dağıstanlılar ve Ermeniler) Ön Kafkasya Birleşik Sosyalist Cumhuriyetini kurduklarını ilan etmişlerdi. Kafkas Cumhuriyetleri arasında barış ve savaş konusunda çıkan köklü anlaşmazlıklar, Gürcülerin Almanlarla flört edişi, Azerbaycan'ın devamlı şekilde savaşa karşı çıkışı sonucu, 26 Mayıs tarihinde bu cumhuriyet lağvedildi. Aynı gün Gürcistan bağımsızlığını ilan etti. Bunu Azerbaycan ve Ermenistan'ın bağımsızlıkları takip etti.

Ermenistan ile çarpışmalar kısa bir süre daha devam ettikten sonra 4 Haziran 1918 günü Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan ile, 8 Haziran günü de Dağıstan ile Batum'da barış andlaşması yapıldı. Bu defa Nahçıvan da Osmanlı'da kalıyor, Böylece Azerbaycan ile irtibat sağlanmış oluyordu.... Batum'da imzalanan andlaşmalarla Osmanlılar hem Dağıstan'a, hem de Azerbaycan'a yardım vaat etmişlerdi. Bu devletler Ermeni ve Bolşeviklere karşı Osmanlı Devletinden resmen yardım talep etmekteydiler.⁷¹ Osmanlı Devleti bu nedenle harekete geçmiş ve Ermenilerin yardımına gelen İngilizlere rağmen Bakü'yü almıştır. (15 Eylül). Batum Andlaşması ile Kafkas Devletleriyle ortak hudut tesbit edilmiş, buna karşılık Brest-Litovsk Andlaşması feshedildiğinden, Rusya ile Osmanlı Devleti arasındaki barış durumu ortadan kalkmış ve iki ülkenin üzerine uyuştukları bir hudut çizgisi kalmamıştı. Ancak Gürcistan ve Ermenistan bağımsız oldukları sürece, Rusya ile Türkiye arasında ortak sınır da esasen mümkün olamayacaktı.⁷²

Mondros Mütarekesinden sonra İngilizlerin de baskısıyla Osmanlı Devleti bu bölgeden askerlerini çekmek zorunda kalmış, Ermeniler Kars'ı Gürcüler de Batum ve Ardahan'ı işgal etmişlerdi.

Ermenistan, merkezi Erivan olan bağımsız bir devlet kurmuştu. Ermeniler durumun karışıklığından istifade ederek Türk unsurunu bertaraf etmek ve sınırlarını genişletmek için faaliyete geçtiler... Ankara Hükümeti bu gayrimeşru faaliyeti protesto etti. Ermeniler hareketlerini değiştirmedikleri için kendilerine karşı askeri tedbirler alınmaya karar verildi. Bunun üzerine münasip zaman gelip gelmez

70 GÜRÜN, Kamuran, **Türk-Sovyet İlişkileri**, Ankara 1991, s. 1.

71 GÜRÜN, a.g.e., s. 3-4.

72 GÜRÜN, a.g.e., s. 7.

harekete geçilmiş ve Ermeniler pek çabuk mağlup edilerek 2-3 Aralık 1920 gecesi Gümrü Andlaşması imzalanmıştır.⁷³ Bu andlaşma sınırlarla ilgili hükümler de içeriyordu. Ancak Moskova ve Kars Andlaşmalarından sonra bir hükmü kalmamıştır. Gümrü Andlaşmasının en önemli sonucu, 1878 Andlaşmasından sonra kaybettiğimiz toprakları yani "Elviye-i Selase" yi (Kars, Ardahan, Batum) bize yeniden kazandırmasıdır. Buna karşılık Türkiye de Gümrü'yü Ermenilere bırakmıştır.

Türk kuvvetleri Ermenistan'ı yenilgiye uğratıp, Güney Kafkasya'ya girince Gürcistan ile temas haline geçmişti. 1920 yılının Temmuz ayında İngilizlerin Batum'u terk etmesi üzerine burasını Gürcüler işgal etmişlerdi... 1920 yılı içinde önce Azerbaycan'da, sonra da Ermenistan'da birer bolşevik hükümet kurmaya muvaffak olan Sovyetler, Gürcistan'daki Menşevik Hükümetini devirme teşebbüsüne girişmişlerdi.⁷⁴ Gürcistan'ın Sovyet kuvvetleri tarafından işgal edilmesi üzerine, halen bu bölgede bulunan Türk askerleri ile Sovyet kuvvetleri arasında ortaya çıkan çatışma tehlikesi 16 Mart 1921 Andlaşması ile önlenmiştir.

Bugün dahi Türk-Rus ilişkilerinin temelini teşkil eden 16 maddelik Moskova Andlaşmasının (Sınırlarla ilgili olan) hükümlerini şöyle özetleyebiliriz.

1. Madde ile Rusya Misak-ı Milliye tanıdığını, Türkiye Hükümetince tanınmayan Türkiye'yi ilgilendiren hiç bir andlaşmayı tanımayacağını açıklıyor ve Türk-Rus hududu çiziliyordu.

2. Madde ile Batum liman ve şehri bazı şartlarla Gürcistan'a bırakılıyordu.

3. Madde ile Nahçıvan arazisi Azerbaycan himayesinde muhtar bir bölge haline getiriliyordu.⁷⁵

Moskova müzakerelerinde Ruslar müzakerelere Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan temsilcilerinin de iştiraklerini istemiş, Türk heyeti buna karşı çıkmış ve bu sebeple bu cumhuriyetlerle ayrı bir andlaşma yapılması karara bağlanmıştı.

Moskova Andlaşmasının tasdiknameleri 22 Eylül 1921 günü Kars'ta teati edildikten sonra, 26 Eylül günü de Rus, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan temsilcileriyle Kars Konferansı açıldı. Türk temsilcisi Kâzım KARABEKİR paşa idi.

Müzakerelerin ayrıntıları üzerinde duramayacağımız gibi, imza edilen Moskova Andlaşmasının maddelerini de özetlemeye gerek görmüyoruz. Zira bunlar Moskova Andlaşması hükümlerinin bir tekrardır denebilir.⁷⁶

73 ERİM, **a.g.e.**, s. 6.

74 GÖNLÜBOL-SAR, **a.g.e.**, s. 26.

75 GÜRÜN, **a.g.e.**, s. 68-69.

76 GÜRÜN, **a.g.e.**, s. 70-72.

SONUÇ

Türkiye'nin komşularıyla olan sınır ilişkilerinin ele alındığı bir çalışmanın ilk iki bölümünü oluşturan bu yazıda "Sınır" kavramı ve Türkiye'nin komşularıyla olan kara sınırlarının nasıl çizildiği üzerinde durulmuştur.

Türkiye Cumhuriyetinin sınırları, henüz kendisi kurulmadan halefi olduğu Osmanlı İmparatorluğu Meclisi'nin son toplantısında ilan edilen Misak-ı Milli sınırlarıdır. Ancak Misak-ı Milli sınırları içerisinde olan Musul, bütün çabalara rağmen sınırlarımızın dışında kalmıştır.

Birinci Dünya Savaşında yenik sayılan Osmanlı Devleti topraklarının bir kısmını kaybetmiş, devletin çekirdeği olan Anadolu da düşman işgaline uğramıştı. Misak-ı Milli ile hedef olarak belirlenen bugünkü sınırlarımızı gerçekleştirmek bir milli mücadele ile sağlanmıştır ve bu nedenle kutsaldır.

Bir ülkenin sınırları sadece bu ülkeyi diğer ülkelerden ayıran bir çizgi olmayıp aynı zamanda kolay savunulabilir bir konumda bulunmalıdır. Bugün özellikle Türkiye-Irak sınırının bizim açımızdan bu özelliği taşımadığını görmekteyiz. Musul ve Kerkük petrollerinin önemine binaen İngiltere'nin planlarıyla ve çeşitli entrikalar sonucu bir fiili durum yaratılarak çizilen Türkiye-Irak sınırı bugün özellikle terörist faaliyetler açısından Türkiye'yi oldukça rahatsız etmektedir. 5 Haziran 1926 da İngiliz menfaatleri doğrultusunda ve Türkiye'nin aleyhine çizilen Türkiye-Irak sınırı, bugünkü şartlar da gözönüne alınarak yeniden çizilmeli ve Türkiye bu sınırındaki tehlikelerden arındırılmalıdır. Tarihi oluşuma bakıldığında Türkiye'nin buna hakkı olduğuna ve bu değişikliği gerçekleştirebilecek güçte olduğuna inanıyoruz.

TÜRKİYE'DE BELEDİYECİLİĞİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Mustafa DÖNMEZ*

GİRİŞ

Köken itibariyle Arapça olan belediye sözcüğü, bir insan topluluğunun yerleşme niyeti ile oturduğu yer anlamına gelen "beled" kelimesinden türemiştir. Sözcük, esas itibariyle beldeye ilişkin kuruluş veya yönetim anlamına gelmektedir.

Çağdaş anlamda belediyeyi, belde halkının ortak yerel gereksinimlerini karşılayan ve belde hizmetlerini yerine getiren bir yerel yönetim birimi olarak tanımlamak mümkündür.

Ülkemizde demokratik yaşamın gelişimine çok önemli katkıları olan belediye yönetiminin gelişimi uzun zaman almıştır. Tanzimat'tan sonra Fransız komün idarelerinden örnek aldığımız belediye yönetimi, bu ülkede 1789 İhtilali ile ortaya çıkmıştır. Bizde ise, ilk belediye teşkilatı kurulmasına Kırım Savaşı (1854-1856) sırasında İstanbul'da girilmiştir.

İşte bu yazımızda, yurdumuzda ilk belediye örgütü kurulmasından bu yana belediyeciliğimizin geçirdiği tarihsel gelişimi inceleyeceğiz.

TANZİMAT ÖNCESİ DÖNEMLERDE BELEDİYE HİZMETLERİ

Osmanlı İmparatorluğu'nda çağdaş anlamda belediye teşkilatı kurulmadan önce, şehir hizmetleri kısmen devlet teşkilatı, kısmen de vakıflarca yürütülüyordu. Merkezi yönetimin temsilcisi olan ve aynı zamanda adalet işleri ile görevli olan kadılar gönümüzde belediye zabıtasının görev alanına giren esnafın denetlenmesi, belediye tembih ve yasaklarının uygulanması ve narh (fiyat) işleri ile de görevlendirilmişlerdi. Bunların maiyetlerinde muhtesip veya iktisap ağası denilen bir icra ve infaz memuru ile beraber çarşı ve pazarları kontrol altında bulundurlardı. Diğer şehir hizmetlerinden su, mezarlık, hastane, sosyal yardım gibi hizmetler gerek padişahların ve vezirlerin, gerekse diğer zengin kişilerin inşa ve tesis ettirerek herkesin yararlanmasına vakfettikleri çeşme ve sebiller, genel su tesisleri, mezarlıklar, kütüphaneler, düşkünler için bakım ve barınma yurtları,

* İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü Şube Müdürü.

acezhane ve bimarhaneler (akıl hastanesi), köprüler, fakir ve yoksullara yemek dağıtan imaretler, genel hamamlar gibi vakıflarla karşılanmıştı.¹

Görüldüğü gibi, Tanzimat'tan önce yönetim ve yargı görevleri henüz birbirinden ayrılmamış olduğundan şehirlerde kadılar, küçük yerlerde ise kadı naipleri yargılama yetkilerinin yanında, bulundukları yerlerin mülki idare amiriydiler. Esasen Arap şehir yönetiminden öykünülerek kurulan bu sistemde kadınların bu görevi 1831 yılına kadar devam etmiştir.

XIX. yüzyılın başlarında Avrupa ile ekonomik, siyasal ve kültürel ilişkilerin artması ile birlikte, devlet yönetimini yeniden düzenleme çalışmaları da hız kazanmıştır. Bu çerçevede tüm belediye hizmetlerini de tek bir kuruluş altında toplamak amacıyla bazı yeni düzenlemelere gidilmiş; İhtisap ağasına "Nazır" ünvanı verilerek görev ve yetki alanı genişletilmiştir.

1831 yılında vaktiyle inşaat ve onarım işleri ile ilgilenmek üzere Bizans'a öykünülerek kurulmuş olan Şehremaneti idaresi kaldırılarak, görevleri yeni kurulan "Ebniyyeyi Hassa Müdürlüğü" ne devredildi. Ayrıca, bir kısım belediye hizmetleri de Mimar Ağalar denilen teşkilata bırakılmıştı.

B öylece, tek çatı altında toplanmak istenilen belediye hizmetleri bu üç kuruluş arasında paylaştırılmıştı. Bu dağınıklık nedeniyle, üç kuruluş da fazla bir etkinlik gösteremiyor, gerçekte ise belediye hizmetleri eskiden olduğu gibi merkez yönetiminde temsilcisi olan kadılarca yürütülüyordu.

Tanzimat Döneminde, devlet yönetimini yeniden düzenleme çalışmaları ile, bir yandan bozulan kuruluşların yerine Batı örneğine göre yenileri kurulmaya, diğer yandan da devlet yönetimine işlerlik kazandırılmaya çalışıldı.

Bu konudaki çalışmalardan biri de belediye idaresi kurulmasına ilişkin çalışmalardır.

Ancak, hemen işaret edelim ki, ülkemizde belediye teşkilatının kurulmasına başlanması ve bu teşkilatın gelişmesi İstanbul'da ve taşrada ayrı zamanlarda ve birbirinden farklı olmuştur.

İSTANBUL BELEDİYE TEŞKİLATI

1. İlk Belediye Kuruluşu Denemeleri

a) İstanbul Şehremaneti

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, ülkemizde bugünkü anlamda ilk belediye örgütlenmesi Tanzimatı izleyen yıllarda olmuştur. 1854-1856 Kırım Savaşı sırasında İstanbul'da yaşanan büyük hareketlilik ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan

1 İsmail Hakkı ÜLKMEN, **Mahalli İdareler Mâliyesi Dersleri**, AÜSBF Yayını, No: 103, Ajans Türk Matbaası, 1960, s. 234.

sorunların çözümü amacıyla Fransız komün idarelerinden örnek alınarak İstanbul'da ilk belediye kuruluşu denemesine girişilmiştir.²

Bu amaçla İhtisap Nezareti kaldırılarak yerine ilk belediye olan İstanbul Şehremaneti kurulmuştur (16 Ağustos 1855). Bu belediyenin başında Şehremini adı verilen Hükümetin önerisiyle Padişah tarafından atanan bir belediye başkanı bulunacak ve yine atama yoluyla işbaşına gelecek oniki üyeden oluşan bir Şehir Meclisi olacaktır.

Şehremaneti, Meclisi Valâ'ya bağlı olacak, ayrıca görevleriyle ilgili olarak Maliye, Umuru Nafia (Bayındırlık), Zabtiye Nezaretleri ile ilişkilerde bulunacaktı.

Şehremaneti, batı ülkelerindeki komünlerin üstlendikleri benzer görevleri yapmak üzere kurulmuştu. Gerçekten, bu teşkilata Zabtiye Nezaretine devredilen asayiş konuları dışında, o gün için önemli sayılabilecek birçok görev verilmişti.

Bir yıllık denemeden sonra, bu kuruluşun başarısızlığının görülmesi üzerine belediye teşkilatının yeniden düzenlenmesi ve geliştirilmesi amacıyla İntizamı Şehir Komisyonu adında bir çalışma grubu kurulmuştur (1856). İki yıl süren çalışmalar sonucunda Komisyon, İstanbul'un 14 belediye dairesine ayrılmasını önermiş ve bu amaçla bir de Belediye Nizamnamesi (=Tüzüğü) hazırlamıştır.

Sözkonusu Nizamname uyarınca çalışmalara başlanılmış ve örnek bir belediye dairesi kurularak zamanla diğer semtlere yaygınlaştırılması kabul edilmiştir. Bu amaçla, öncelikle azınlıkların yoğun olarak yaşadıkları Beyoğlu ve Galata semtlerini içine alan bölgede Altıncı Dairei Belediye (=Altıncı Belediye Dairesi) adı ile bir belediye teşkilatı kurulmuştur (1858).

b) Altıncı Dairei Belediye (1858-1877)

Yeni kurulan Belediye Dairesinin başında Daire Müdürü ünvanlı bir başkan ile onun yönetiminde bir Dairei Belediye Meclisi bulunuyordu. Meclisin başkan ve üyeleri hükümet tarafından atanıyordu.

Belediye Meclisine "Müşavir" sıfatı ile yabancı uyruklu kimseler de katılıyordu. Belediye çalışmalarında Osmanlıca'nın yanısıra Fransızca da resmi dil olarak kullanılıyordu.

Böyle bir örgütlenme ile faaliyete geçen Altıncı Dairei Belediye yarı özerk yönetimi ve kuruluşu tüzüğünde belirtilen özel gelir kaynaklarıyla giderek gelişti.

2. İstanbul Belediye Teşkilatının Yeniden Düzenlenmesi

1869 yılında Devlet Şurası (=Danıştay)'nca hazırlanan 'Dersaadet İdarei Belediye Nizamnamesi' ile belediye teşkilatının tüm İstanbul'a yaygınlaştırılması kararlaştırılmıştır.

2 Fethi AYTAÇ, **Açıklamalı Belediye Kanunu**, Seçkin Kitabevi, Ankara 1991, s. 8.

Bu Nizamname ile İstanbul'da Şehremaneti teşkilatı yeniden kurulmakta ve Şehir 14 Belediye Dairesine ayrılmakta idi. Her belediye dairesinin bir başkanı ile bir meclisi bulunacaktı. Daire Meclislerinin üyeleri, Şehremaneti Meclisinden farklı olarak mahalli halk tarafından iki yıl için seçilmekte ve her yıl üyelerinin yarısı yenilenmekte idi. Daire Başkanı ise, Meclis üyeleri arasında Hükümet tarafından atanmakta idi.

Tüm belediye dairelerinin üstünde olan Şehremaneti teşkilatının 3 organı vardı:

- Şehremini,
- Şehremaneti Meclisi,
- Cemiyeti Umumiyei Belediye (=Belediye Genel Kurulu)

Şehremini: Hükümet tarafından atanır ve belediye dairelerine nezaret ederdi. Aynı zamanda, Şehremaneti Meclisinin ve Cemiyeti Umumiyei Belediye'nin de başkanlığını yapmaktaydı.

Şehremaneti Meclisi: Şehremininin başkanlığında altı üyeden oluşuyordu. Üyeleri Hükümet tarafından atanır ve devletten maaş alırlardı. Şehreminin bulunmadığı zamanlarda meclise yardımcısı başkanlık ederdi.

Cemiyeti Umumiyei Belediye: Bu kurul, Şehremininin başkanlığında, Belediye Dairelerinin başkanları ile belediye daire meclislerinin kendi üyeleri arasından seçecekleri üçer üyeden oluşuyordu. Kurul, Şehremini'nin başkanlığında ve onun daveti ile altı ayda bir defa toplanırdı. Şehremini'nin bulunmadığı zamanlarda, toplantılara başkanlık etmek üzere iki başkan yardımcısı bu Kurul üyeleri arasından seçilirdi.

Nizamname'nin 2 nci maddesine göre Şehremanetine şu görevler verilmiştir:

1. Zorunlu ihtiyaç maddelerinin kolaylıkla bulunmasını sağlamak ve gözetmek,
2. Narh tesbiti ve denetimi,
3. Yol, kaldırım yapım ve onarımı,
4. Şehrin temizlik işlerinin yürütülmesi,
5. Çarşı, pazar ve esnaf denetimi, fiyat, kalite, ölçü ve tartı denetimi,
6. Devlete ait vergi ve resimleri toplayıp Maliye'ye teslim etmek³.

3 İlber ORTAYLI, **Tanzimattan Sonra Mahalli İdareler (1840-1878)**, 1974, s. 117.

TAŞRA BELEDİYE TEŞKİLATI

İstanbul'da belediye teşkilatının Fransız örneğine uygun biçimde teşkilatlanmasına çalışılırken, 1868 yılında çıkarılan Vilayet Dahilinde Şehir ve Kasabalarda Teşkil Olunacak Devairi Belediye Meclislerinin Sureti Tertibi ve Memurinin Zeaifi Hakkında Talimat⁴ ile İstanbul dışında diğer vilayetlerde de belediye teşkilatı kurulması öngörülüyordu.

Sözkonusu Talimat ile taşra belediyelerine verilen görevler şunlardır:

1. Cadde, sokak ve meydan yapmak. Kaldırım, su yolu, kanalizasyon inşa etmek ve onarmak,
2. Uygun görülecek şekilde beldenin temizlik işlerini yürütmek,
3. Haksız kazancı önlemek ve narh koymak,
4. Sokakları aydınlatmak,
5. Pazar yerleri kurmak,
6. Aciz ve fakirlerin ihtiyaçlarını karşılamaları hususunda onlara kolaylık göstermek. Kimsesiz ve çalışamayacak derecede fakir olanların mahallelisi tarafından iâşesini temin etmek,
7. Dükkanların ve umuma mahsus yerlerin temizliğini kontrol etmek,
8. Pazar ve dükkânlarda kullanılan tartı ve ölçüleri denetlemek,
9. Yangını önleyici tedbirler almak,
10. Kontratoları tescil etmek.

1871 tarihli İdarei Umumiyei Vilâyat Nizamnamesi ile de teyit edilen Talimat hükümlerine göre, zamanın mülki idare bölümleri olan vilayet, sancak ve kaza merkezlerinde birer belediye teşkilatı kurulacaktı. Bu teşkilatın başında memurlar arasından Mutasarrıfça atanacak ve valinin onayı ile tamamlanacak bir Belediye Reisi bulunacak, Belediye Meclisi ise mahalli ihtiyar heyetlerinin seçtiği kimselerden oluşacaktır.

KANUNU ESASÎ'NİN KABULÜ VE BELEDİYE TEŞKİLATLARININ YENİDEN DÜZENLENMESİ (1877-1930)

1876 yılına gelindiğinde, Meşrutiyet ilan edilmiş ve yeni bir anayasa yapılmıştı. Kanunu Esasi adı verilen bu Anayasa'nın 112 nci maddesinde, "Belediye İşleri Dersaadet ve taşralarda seçimle teşkil olunacak dairei belediye meclisleriyle idare olunacak ve dairelerin nasıl kurulacağı ve görevleri ve üyelerinin seçilme usulü özel kanunla düzenlenecektir." hükmü ile gerek İstanbul'da ve gerekse taş-

4 **Düstur**, I. Tertip, Cilt 2, s. 491.

rada kurulacak belediyelerin seçimle işbaşına gelecek meclislerce yönetilmesini ve bunların kuruluş ve görevleri ile meclis üyelerinin seçim usulünün kanunla düzenlenmesini öngörüordu.

Bu çerçevede, 1877 yılında Devlet Şurası tarafından hazırlanan Dersaadet Belediye Kanunu ile Vilayat Belediye Kanunu kabul edilerek yürürlüğe kondu. Böylece, eskiden olduğu gibi, İstanbul ve vilayet belediyelerinin ayrı yasalarla yönetimine devam edildi.

Dersaadet Belediye Kanunu'na göre; İstanbul'da belediye teşkilatı eskisi gibi Şehremaneti ile belediye dairelerine dayanmakta idi. Ancak, belediye dairelerinin sayısı 20'ye çıkarılmakta ve yerleri de kanunla tesbit edilmekteydi.

Taşrada ise, her şehir ve kasabada bir belediye teşkilatı bulunacak ve bu teşkilatın üç organı olacaktı:

- Reis,
- Belediye Meclisi,
- Cemiyeti Belediye.

Belediye Meclisi, halk tarafından seçilmiş üyelerden oluşmakta, Belediye Reisi ise meclis üyeleri arasında Hükümet tarafından atanmakta idi. Cemiyeti Belediye de, Belediye Meclisi üyeleri ile, o zamanki teşkilatlanmada mevcut olan mahalli idare meclisi üyelerinden oluşmakta idi. Bu sistem, Cumhuriyet'in ilanından sonra 1930 yılında 1580 sayılı Belediye Kanunu yürürlüğe girene kadar devam etmiştir.

İkinci Meşrutiyet Döneminde 1912 yılında çıkarılan "Dersaadet Teşkilatı Belediyesi Hakkında Kanunu Muvakkati" ile İstanbul Belediye Teşkilatı yeniden düzenlenmiştir. Buna göre; İstanbul'daki belediye daireleri kaldırılmış, yerine belediye şubeleri kurulmuştur. Şehremaneti Meclisi yerine de bir "Encümen " kurulmuştur. Buna karşılık Şehremini'nin atama yoluyla gelme esası korunmuştur. İstanbul için getirilen bu sistem de, 1930 yılında bugünkü Belediye Kanunu yürürlüğe girene kadar devam etmiştir.

1921 Anayasası, yerel yönetimler açısından günümüze göre de son derece çağdaş yenilikler getiriyordu. Ancak, Milli Mücadelenin özel koşullarında konuya kapsamlı olarak el atılamadı. Bu arada 1922 yılında Ankara Hükümeti 278 sayılı Devairi Belediye Rüesası'nın Sureti İntihabına Dair Kanun ile, belediye heyetlerinin kendi başkanlarını aralarından gizli oyla ve çoğunluk esasına göre seçmelerini öngören bir düzenleme getirdi.

CUMHURİYET DÖNEMİ YE 1580 SAYILI BELEDİYE KANUNU'NUN KABULÜ

Cumhuriyet'ten hemen sonra yerel yönetimlerle ilgili çalışmalar hızlandı. Önce 1924 yılında 417 sayılı Ankara Şehremaneti Kanunu ile Ankara'ya özel bir yönetim biçimi getirildi.

Bu Kanuna göre, Ankara Şehremaneti İçişleri Bakanlığınca atanan bir Şehremini'nin yönetiminde Encümeni Emanet (=Emanet Komisyonu) ile 24 üyeli bir Cemiyet-i Umumiye-i Belediye (=Belediye Genel Kurulu) den oluşacaktı. Bütçe, bu Cemiyet tarafından yapılacak ve İçişleri Bakanlığı'nın onayı ile kesinleşecekti. Belediye zabıta hizmetleri ise polis teşkilatınca yürütülecekti. Devletçe atanacak memurların maaşları İçişleri Bakanlığınca, diğerlerinininki de Şehremanetince karşılanacaktı.

Ankara Şehremaneti Kanunundan kısa bir süre sonra 18 Mart 1924'de çıkarılan Köy Kanunu tasarısında, yerleşim yerlerinin (komünlerin) 4 grupta toplanacağı ve herbirinin ayrı yasalara tabi olacağı ifade ediliyordu.

Sözkonusu tasarıya göre;

- a) Nüfusu 3.000'den az olan yerlere köy,
- b) Nüfusu 3.000'den 20.000'e kadar olanlara kasaba,
- c) Nüfusu 20.000'den 300.000'e kadar olanlara şehir,
- d) Nüfusu 300.000'den fazla olanlara büyük şehir,

deniliyordu.

Ancak, Köy Kanunu tasarısı yasalâşırken, köyler için belirlenen 3.000 tavan rakamından vazgeçilerek, 2.000 nüfusa kadar olan yerleşim yerleri köy kabul edildi ve Köy Kanunu'na tabi kılındı.

Nihayet, 1930 yılında çıkarılan 1580 sayılı Belediye Kanunu, Köy Kanunu dışında kalan, yani nüfusu 2.000'i geçen tüm yerleşim yerlerini (komünleri) kapsamına aldı.

1580 sayılı Belediye Kanunu belediyelerin gerek kuruluşunu gerekse görevlerini belirleyen temel yasadır. Ancak, bu Yasa da zamanla bazı değişikliklere uğramıştır. Örneğin 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile belediyelere sağlık alanında, ayrıca çeşitli kanunlarla imar alanında önemli görev ve sorumluluklar verilmiştir.

1950'de merkezi devlet yönetimindeki değişikliklere paralel olarak belediye idaresinde de bazı değişiklikler oldu. Seçim esasları daha demokratik temellere dayandırıldı. İstanbul'da vilayet ile belediye birleşik bir idare olarak yeniden düzenlendi. Ancak, 1954 yılında bu uygulamadan vazgeçilerek eski uygulamaya dönüldü.

1961 Anayasası yerel yönetimler açısından oldukça demokratik düzenlemeler getiriyordu. Gerçekten bu dönem belediye idarelerinin yapısal olarak farklılaştığı bir dönem oldu. Bu Anayasa'nın 116 ncı maddesi, yerel yönetimlerin seçilmiş organlarının organlık sıfatını kazanma ve kaybetmeleri konusundaki denetimin

ancak yargı yoluyla olacağını güvence altına aldı. Ayrıca, yerel yönetimlere görevleriyle orantılı gelir kaynakları sağlanması imkanı getirildi.

Yine, 1961 Anayasası'nın demokratik ilkeleri ışığında 1963 yılında 307 sayılı Kanunla yapılan değişikliklerle belediye başkanlarının, belediye meclisi üyeleri arasında ve meclisçe seçilmesi usulü kaldırılarak, doğrudan halk tarafından seçilmesi sağlandı. Ayrıca, idari vesayet makamlarının belediye başkanı ve meclis üzerindeki yetkilerinde kısıtlamalar yapıldı.

Fakat, aynı gelişme belediyelerin görevlerine yansımadı. Zamanla çıkarılan çeşitli yasalarla, belediyelere ait görevlerden büyük bir bölümü merkezi yönetim kuruluşlarınca da üstlenilerek görev karışımına ve ikilemelerine meydan verildi.

1950'li yıllarda başlayan ve 1970'li yıllarda belirginleşen hızlı kentleşme süreci ve beraberinde getirdiği sorunlar, yerel yönetimler içinde belediyelerin önemini daha da artırdı. Bu gelişmelere paralel olarak belediyeler de ekonomik yaşama daha etkin bir biçimde katılmaya başladı. Cumhuriyet'in ilk yıllarında imar ve temizlik faaliyetlerine ağırlık veren belediyeler, giderek halkın ekonomik sorunlarının çözümüne yöneldi.

Bu gelişmeler sonucunda 1978 yılı Ocak ayında kurulan Hükümet "Hızlı değişim sürecindeki toplumumuzda yepyeni bir gerçek olarak gelişen yerel yönetimlerin yönetsel ve mali tıkanıklıklarını gidermek, böylece bu yönetimlere etkinlik ve işlerlik kazandıracak düzenlemeleri yapmak" gerekçesiyle "Yerel Yönetim Bakanlığı" adı altında bir bakanlık kuruldu. O zamana kadar 65 yıldan beri İçişleri Bakanlığınca yürütülegelen yerel yönetimlere yönelik hizmet, görev ve yetkiler bir protokolle yeni Bakanlığa aktarıldı.

Ne var ki, bu Bakanlığın ömrü fazla uzun olmadı. 1979 yılı Ekim ayı sonlarında siyasi iktidar değişikliği ile, yerel yönetimlere ilişkin koordinasyon görev ve yetkisi tekrar İçişleri Bakanlığına devredildi.

12 Eylül 1980 Harekâtı'ndan sonra seçimle işbaşına gelmiş olan belediye başkanları görevden alınarak, yerlerine 2303 sayılı Kanun'la yeni başkanlar atandı. Belediye meclisleri feshedilerek, görevleri belediye encümenlerince üstlenildi. Ayrıca, büyük kentlerin çevresindeki küçük belediyelerin ana belediyelere bağlanması sağlandı. Bu nedenle, belediyelerin sayısında azalmalar oldu.

Bu arada, 2380 sayılı Yasa ile belediyelere (ve il özel idarelerine) genel bütçe vergi gelirlerinden pay verilmesi, 2464 sayılı Yasa ile de Belediye Gelirleri Kanunu'nun yürürlüğe konulması sağlandı.

1982 yılında yeni T.C. Anayasası kabul edildi. 1982 Anayasası yerel yönetim seçiminin dört yerine beş yılda bir yapılması, idari vesayetin daha açık bir biçimde belirtilmesi ve büyük yerleşim merkezleri için özel yönetim biçimlerinin

getirilmesine olanak sağlanması dışında, 1961 Anayasası'nın yaptığı düzenlemeleri sürdürdü. Bu arada, hakkında soruşturma ve kovuşturma açılan seçilmiş organ ve üyelerini geçici bir önlem olarak görevden uzaklaştırma yetkisi İçişleri Bakanı'na verildi.

6 Kasım 1983'te yönetime gelen siyasi iktidar yerel yönetimlerin (özellikle belediyelerin) önemini benimseyen bir görüşle, bu yönetimlerin görev, yetki ve mali kaynaklarını artıran bir uygulamaya girişti.

1984 yılı Ocak ayında çıkarılan 2972 sayılı Yasa ile, yerel yönetim seçimleri yeni esaslara bağlandı. 8 Mart 1984'te çıkarılan 195 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile, sınırları içinde birden fazla ilçe bulunan anakentlerde büyükşehir ve ilçe belediyeleri kurulması öngörüldü. İstanbul, Ankara ve İzmir kentlerinde büyükşehir belediyeleri kuruldu. 26 Mart 1984 tarihinde yapılan yerel seçimler, yeni düzenlemeye göre yapıldı ve ülkemizde iki kademeli büyükşehir yönetimine geçildi.

KÜLTÜRÜMÜZDE VAKIF KURUMU VE FONKSİYONU

Araş. Gör. Mustafa Lütfi ŞEN*

Tarihi kentlerimizin merkezlerini süsleyen ve bazıları halen işlevlerini yürüten cami, medrese, imaret, han, hamam, kervansaray, hastane, kütüphane, yoksullar evi, bent, sebil ve misafirhane gibi eserler birer vakıftı. Batı ülkelerinde kilise, belediye ve devletin yaptığı hizmetler, bizde yakın zamana kadar kişilerin kurduğu vakıflar tarafından yürütülmekteydi.

Vakıflar, Selçuklu ve Osmanlı döneminde, toplumun eğitim, sağlık, bayındırlık, sosyal güvenlik alanlarındaki temel ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan yaygın hizmet birimleriydi. Vakıfların gördüğü hizmetler, sosyal hayatın hemen hemen bütün yönlerini kapsamaktaydı. O kadar ki, Batılı sosyal siyasetçiler, 16. yüzyıl Osmanlı toplumu için "vakıf cenneti" kavramını kullanmışlardır. Neden vakıflar o dönemde bu kadar etkili rol oynamışlardı? Bunun kültürel ve sosyal temelleri nelerdi?

Bu soruların cevabına geçmeden önce, "vakıf nedir, bunu bir kaç cümle ile belirtmeye çalışalım. Vakıf, belirli bir malı, kamunun yararına yönelik bir hizmete ya da hizmetlere sürekli olarak tahsis etmektir. Kişi, vakıf yapmak suretiyle, malının belirli bir kısmından fedakarlık yapmaktadır. Böylece malı üzerinde özel mülkiyet hakkını kaybetmektedir. Ancak vakfedilen mallar, devletin mülkiyetine de geçmez. Vakıf özel mülkiyetle devlet mülkiyeti arasında bir üçüncü mülkiyet grubunu oluşturmaktadır. Bu nedenle vakıflara, kamu ve özel sektörün dışında, "bağımsız sektör" de denilmektedir.

Vakıf Kurumunun Düşünce Temelleri

Vakıf, hem bir kültür hem de bir medeniyet eseridir. Vakıf ve sanat eserlerimiz, toplumumuzun kültürel değerlerinin ve düşünce sisteminin bir sonucudur. Bu eserler, İslâm dininin telkin ettiği inanç, düşünce ve anlayış sistemi ile, bunlara bağlı olarak tarih içinde oluşmuş ortak nitelikteki milli geleneklerimizi sembolize etmektedir. Vakıflar, İslâmdaki insan sevgisi, hayır, sevap, dayanışma ve hizmet felsefesinin bir ürünüdür.

* Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü

Vakıf, bireysel ve gönüllü bir teşebbüstür. Böyle olunca, kişilerin, sahibi bulunduğu mallardan toplum yararına fedakarlık yapmasını sağlayacak ya da özendirerek belirli bir inancı ve düşüncesi olması gerekir. Fedakarlıkta bulunulan mal ya da maddi bir değerdir; ancak beklenen veya umulan ise sevap, itibar gibi manevi hazdır. Türk toplumunda vakıf yapma düşüncesinin arkasında, genellikle dini etkiler önemli bir rol oynamıştır. Nitekim vakıf yapan kişilerin vakfiyelerine baktığımız zaman kültürel temel olarak Kur'andan ayetler ve Hz. Peygamberin sözlerinden alıntılar görmekteyiz. Bunlardan birkaçını aktarmak istiyorum: "Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça asla iyiliğe ermiş olmazsınız" (Ali İmran: 92). "Kendiniz için önden ne hayır yollarsanız, Allah katında onu bulacaksınız" (El Bakara: 110). "Allah daima insanlara iyilik edenlerle beraberdir" (En Nahl).

İslam inancında yaşamak ve hayat kutsal olarak kabul edilmiştir. Kişinin hayatını her türlü tehlikelerden ve zorluklardan koruyarak onu yüceltmek esastır. "İnsanların en hayırlısı, topluma yararlı olandır" ilkesi, bu felsefenin bir eseridir. İslâm inancı, insanda ilahi bir öz bulunduğunu kabul eder. Bu nedenle halka hizmet, hakka hizmet olarak görülür. Dil, din ve ırk farklılığına bakmadan bütün insanları sevmek, hep bu düşünceye dayanır. Yunus Emre'nin "yaratılanı severiz yaradandan ötürü" ifadesi, bu düşüncenin bir sonucudur.

İnsana, insan topluluklarına ve hatta bütün canlılara yararlı olacak her hizmetin, bu şekilde ibadet olarak düşünülmesi, çeşitli vakıf eserlerinin kurulması ve gelişmesini sağlamıştır. Malın ve zenginliğin geçici, iyilik ve hayrın devamlı olduğu inancı, tarihimizde vakıf sistemini besleyen temel düşünce olmuştur.

Vakfın, özellikle hayır ve sevap düşüncesiyle mi, yoksa malını müsadere eden korumak ya da kendisinden sonra, çocuklarına bir geçim kaynağı bırakmak amacıyla mı yapıldığı tartışılabilir. Bu konuda, yönetim tarihi alanında önemli çalışmaları olan Osman Ergin'in değerlendirmelerini aktarmak istiyorum: "Vakfın, yalnız malını müsadere korkusuyla yapıldığını iddia etmek, en aşağı 1300 seneden beri dünyada adalet ve hakkaniyetin kalkmış olduğunu söylemekle birdir. Vakfın, yalnız kendi çocuklarına bir geçim kaynağı bırakmak amacıyla yapıldığını ileri sürmek de, bu kadar milli ve beledi eser bırakan eski Türkleri küçültmek ve onlara iftira etmektir. Çoban Mustafa Paşa'nın Gebze'de yaptırdığı imareti yaşatmak ve idare etmek için çalışan, rızıklanan 155 kişi arasında vâkıfın (vakıf yapanın) sülalesinden ancak bir tek adam, bir mütevellî görünmektedir ve ona verilen gündeliğin de müderristen sonra geldiğini vakfiyesinden öğrenmekteyiz... Şu halde, kala kala üçüncü şık kalır ki, o da hayır ve sevap düşüncesidir. Milyonlarca insanın binlerce sene istifade edeceği bir veya birkaç müessese yaptığından ötürü sağ iken bir haz duymayı ve ölünce de kendi kanaatine göre bir sevap ya da mü-

kâfat beklemeyi o türlü adamlardan nezetmeye (çekip almaya) hakkımız var mıdır?...”¹

Müsaderenin sistemli bir uygulama olarak ortaya çıkması 17. yüzyıldan itibaren görülür. Bu tarihten önce çok sayıda vakıf eserlerinin olduğunu düşünecek olursak, bu faktörün birinci derecede etkili olduğunu söylemek mümkün değildir. Aynı değerlendirme, aile vakıfları için de geçerlidir.

Bununla beraber, müsadere korkusu ve çocuklarına bir geçim kaynağı bırakmak düşüncesinin vakıf olayında hiç etkisinin olmadığını da söylemek mümkün değildir.

Selçuklu ve Osmanlı toplumunda kişinin sahibi olduğu mal varlığında, sadece kendinin değil, içinde yaşadığı toplumun da hakkı olduğu inancı hakimdi. Bu nedenle varlıklı kişilerin bir vakıf eseri meydana getirmemesi ayıp olarak görülür ve hoş karşılanmazdı.

Zenginliğin kaynağı, genellikle devlet memuriyeti olduğu için, vakıf eserleri yapanların çoğunluğunu, başta padişahlar olmak üzere diğer kamu görevlileri meydana getirmekteydi. Selçuklu ve Osmanlılarda, yöneticilerin toplum üzerinde, babanın ailedeki rolüne benzer, koruyucu ve kollayıcı bir sorumluluğu bulunmaktaydı. Eski Türklerde "şölen" ve "han-ı yağma" âdetleri, Selçuklu ve Osmanlılarda yöneticilerin sofralarını halka açık tutması, malını onlarla paylaşması ve dolayısıyla vakıf yapması biçimine dönüşmüştür. Hükümdar ve diğer devlet adamları, çeşitli vakıf eserleri meydana getirirlerken, bunu devlet adına yapmıyorlardı. Bunları hayırsever bir kişi olarak kendi imkanlarıyla gerçekleştiriyorlardı. Bu uygulama yöneticilerle halk arasındaki bütünleşmenin sağlanması bakımından da önemlidir. Selçuklu ve Osmanlı sultanlarının bir yeri fethettikten sonra yaptıkları ilk iş, yörenin en büyük kilisesini cami haline getirmek, yanına bir medrese ve imaret yapmak olmuştur. Nitekim, Orhan Gazi İznik'i aldığı zaman (1330), bir kiliseyi camiye çevirmiş, bir manastırın medrese yapmış ve bir de imaret (aşevi) inşa ettirmiştir. İmaretin kapısı açılıp yemek pişince, Sultan yemeği kendi eliyle dağıtmıştır².

Vakıfları kuran ve geliştiren manevi değerleri, toplumu kucaklayan genel manevi değerler manzumesinden ayrı düşünmek mümkün değildir. Açları doyurmak, çıplakları giydirmek, sefaleti önlemek, hayatı korumak, kolaylaştırmak ve böylece daha güzel bir dünya meydana getirmek, Türk kültüründe daima önemli bir yer tutmuştur. Bu bakımdan vakıf ve sanat eserlerimizin temelinde manevi unsur olarak "sevgi" yatmaktadır. Bu sevgi yalnızca insanla sınırlı kal-

1 Osman Ergin, **Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkışafı**, İ.Ü. Hukuk Fakültesi İktisat ve İktisaiyat Enstitüsü Neşriyatı No: 3, İstanbul- 1936, s. 46-47.

2 **Aşıkpaşaoğlu Tarihi**, (Hazırlayan, A. Nihal Atsız), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 604, Ankara - 1985, s. 47.

mamış, diğer canlıları da kapsamıştır. Fuat Köprülü, Selçuklu dönemi Sivas'ını incelerken burada çok sayıda vakfın olduğunu belirtir; kışı şiddetli geçtiği için karlı mevsimlerde kuşlara yem vermek amacıyla kurulmuş bir vakıftan da sözeder³.

Bu vakıf ve sanat eserlerimizde hakim olan ruh ve düşünce, Kanuni Sultan Süleyman'ın Süleymaniye Külliyesine ait vakfiyesinde çok güzel ifade edilmiştir: "Allah'ın bize ihsan eylediği lütufların, nimetlerin, âtîfetlerin şükran borcunu eda etmek üzere bu camii altınla gümüşten yaptırmayı, kapı ve duvarlarını en nadide inci ve yakutlarla bezemeyi düşünmüştük, buna muktedirdik de... Ancak, İslâm dini gösterişi ve israfi tecviz etmediği cihetle sadeliği tercih eyledik. Bununla beraber, yaptığımız bina öylesine güzel ve mükemmel bir eser oldu ki, en kıymetli maden ve mücevherlerle de yapılmış olsaydı, bundan daha güzeli, daha kıymetlisi ortaya konulamazdı..."⁴

Vakıf, kültürümüzün değerlerinden kaynaklanmış sosyal bir kurum, bir hizmet modeli ve Türk toplumunun bir yaşayış tarzıdır. Bu kurum sayesinde, toplumda önemli sosyal çalkantılar yaşanmamıştır. Batı toplumlarında olduğu gibi bizim toplumumuzda bir "sınıf" gerçeği ortaya çıkmamıştır. Batıda yöneticiler ve zenginler, kendileri için özel saraylar, malikhaneler ve şatolar inşa ettirirken, bizde ise yönetici ve zenginler, halkın yararlanacağı, cami, medrese, imaret, misafirhane, hastane ve kütüphane gibi vakıf eserleri meydana getirmişlerdir. Bizde konutun, sahibinin zenginliğini ve asaletini gösteren bir araç olarak kullanılması oldukça nadirdir. Geleneksel Türk konutu sadedir. Mahalleler, toplumun kültürel yapısındaki farklılığa rağmen oldukça homojen bir nitelik göstermekteydi. Ne farklı din ve mezhepleri, ne zengini, ne de fakiri, mahallelerin ve kentlerin dış fiziki görünüşünden ayırmak mümkün değildi. Ancak 19. yüzyıldan itibaren, sosyal ve kültürel yapıdaki farklılıklar, şehirlerin fiziki unsurlarına da yansımaya başladı ve ayrılıklar meydana geldi. Her sosyal ve kültürel grup, kendi düşünce ve anlayışını bina ve mahallelerde biçimlendirerek gösterdi. İstanbul'daki Beyoğlu ve Galata gibi semtler böyle bir kültürel değişimin sonucunda ortaya çıktı.

Vakıf ve Belediye Hizmetleri

Vakıflar, hayır ve iyilik yapmayı kurumsallaştırmıştır. Böylece varlıklı olanların, yoksullar üzerinde manevi bir baskı kurması önlenmiş ve fakirlerin onurları kınılmamıştır. Vakıf sayesinde Osmanlı fakiri zengin karşısında ezilmemiştir. Vakıf, servetin sosyalleşmesinin bir aracı olmuştur. O dönemin toplumunda, kişilerin sosyal sorumlulukları vakıflar yoluyla geliştirilmekteydi. Herşeyi devletten

3 Fuat Köprülü, **Osmanlı Devletinin Kuruluşu**, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1984, s. 60.

4 Halim Baki Kunter, "Türk-İslam Sanat Eserlerine Vücut Veren Manevi Amiller", **Vakıflar Dergisi**, Sayı: 8, İstanbul 1969, s. 10.

beklemek yerine, kişiler, kamu hizmetlerinin kurulması ve yürütülmesinde kendilerini sorumlu hissediyorlardı. Günümüzde çeşitli kamu kurumları tarafından yürütülen hizmetlerin büyük bir kısmı tarihte vakıflarca yerine getirilmekteydi. Osmanlı devletinde belediye ve şehircilik hizmetleri bütünüyle vakıf sistemine dayanmaktaydı.

Osman Ergin, ferdî teşebbüs ve ferdî hizmet gibi tabirlerin eski medenî kanunda (Mecelle'de) karşılığı "vakıf"; yenisinde ise "tesis" dedikten sonra şu hükme varmaktadır; "Türklerin eski belediye sistemi baştan başa vakıf usulü ile idareden ibarettir"⁵.

O dönemde merkezi idarenin şehir hayatına fazla bir katkısı yoktu. Şehrin bütünü ilgilendiren cami, okul, kitaplık, hastane, han, çeşmeler, sebiller ve imaretler gibi hizmetler vakıflar kanalıyla yapılmakta ve işletilmektedir. Devletin kamu hizmetleri ile ilgili fonksiyonları, "iç güvenlik ve adalet" ile "Ülkeyi dış saldırılara karşı korumak" konularında toplanmıştı. Devlet kendini halkını eğitmek, onlara sağlık hizmetleri sunmak, yoksullara yardım etmek, gelir dağılımını sağlamak ve bayındırlık hizmetlerini yapmakla yükümlü saymıyordu. O zamanın şartlarında devlet, bu tür hizmetleri istese de tek başına yürütemezdi. Bu anlayış ve şartlar, bireylerin kamu hizmetleri konusundaki rolünü ve sorumluluğunu etkilemiştir. Yönetim sistemimiz içinde belediyelerin yerini almasındaki gecikmenin temelinde, vakıf sistemi bulunmaktadır. Çünkü vakıflar, halkın yerel ihtiyaçlarını karşıladıkları için, uzun süre, Batı'da olduğu gibi bir belediye örgütüne gerek duyulmamış; belediyeler ülkemizde ancak 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kurulmaya başlanmıştır.

Vakıf ve Şehircilik

Vakıfların, sosyal dayanışma ve kamu hizmeti fonksiyonlarının yanında, bir de kentleşme ve mimarimize yaptıkları çok önemli katkıları bulunmaktadır. Fethedilen şehirlerin yenileştirilmesi ve bir Türk kenti haline getirilmesinde vakıf kurumlarının büyük hizmeti olmuştur. İnsana ve insan topluluklarına ve hatta bütün canlılara faydalı olacak her hizmetin ibadet gibi düşünülmesi, eski şehir ve kasabalarımızda "külliye"; şehir dışında ise "kervansaray" sistemini doğurmuştur. Külliye, cami esas olmak üzere çevresinde medrese, aşevi, misafirhane, hastane, hamam, kütüphane ve türbe gibi çeşitli sosyal fonksiyonları olan binalardan meydana gelmiş bir komplekstir. Külliyeler, ibadet yeri, öğretim merkezi ya da fakir mutfağı oldukları için değil, fakat çevrelerinde başka toplantı ve alış-veriş merkezlerine öncülük rolü oynadıkları için sosyal bir katalizör görevi yapmışlardı⁶. Çünkü toplumun her kesimi bu mekanlarda bir araya geliyor ve sürekli bir kültür

⁵ Osman Ergin, **a.g.e.**, s. 46.

⁶ Doğan Kuban, "Anadolu Türk Şehri: Tarihi Gelişimi, Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler, **Vakıflar Dergisi**, Sayı: 7, İstanbul-1968, s. 70-71.

alış-verişi yapıyorlardı. Külliye, Selçuklu ve Osmanlı toplumlarında, sosyal, ekonomik, kültür ve eğitimle ilgili eylemleri barındıran bir merkezdi. Külliye sistemi, Osmanlı vakıf sisteminin bir parçasını meydana getirmekteydi. Fatih ve Süleymaniye külliyesi, günümüzde de fonksiyonlarını sürdüren önemli anıtsal eserlerdir. Eski Yunan'ın "site"lerine karşılık, Selçuklu ve Osmanlılar "külliye" sistemini geliştirerek, şehirlerimizde biçim ve fonksiyon ilişkisini çok güzel bir şekilde kurmuşlardır.

Vakıfların mimarimize de önemli katkıları olmuştur. Bilindiği gibi vakıf hizmetleri, cami, medrese, imaret, han, kervansaray ve hastane gibi fiziki mekanlar içinde gerçekleştiriliyordu. Bir taraftan varlıklı kişiler, vakıf sistemi yoluyla hayır duygularını eyleme geçirirken, diğer taraftan da mimarlar, bu eserlerde ustalıklarını gösteriyorlardı. Kervansaray, hamam, medrese, cami, kütüphane, sebil ve benzeri eserleri yapan ustaların, içlerindeki sevgi ve güzellik anlayışlarını bu mekanlara yansıtabilmek için bir ibadet aşkıyla çalıştıkları dikkati çekmektedir. Bu ustalar, yaptıkları eserlere gösterişten kaçındıkları için, çoğu zaman imzalarını koymaktan çekinmişlerdi. İmzasını koyanlar da alçak gönüllü ifadeler kullanmayı yeğlemişlerdi. Mimar Sinan gibi, toplam 334 eser meydana getirmiş büyük bir sanat ustası, çoğu eserlerine ismini koymamış, koyduklarına da, adından önce "fakir" ve "hakir" gibi tevazu belirten sözcükleri eklemeyi ihmal etmemiştir. Şüphesiz, bugün yerli ve yabancıların hayranlıkla seyrettiği vakıf ve sanat eserlerimiz, böyle bir inanç ve düşünce olmadan yapılamazdı.

Uzun ve yorucu bir yolculuktan sonra, akşama doğru konuklarına, eşya ve hayvanları ile birlikte şefkatle kollarını açıp bağrına basan ve üç gün süre ile hiç bir ücret almadan onları barındıran kervansaraylar Anadolu'nun iktisadi ve sosyal hayatına önemli katkılar sağlamıştı. Kervansaraylar, rahat ve huzurlu yerler olduğu kadar, aynı zamanda malların ve yolcuların güvenliğini sağlayan kalelerdi. Ortaçağda, şehirler arasındaki yolculuklar, şimdiki gibi kolay değildi. Yol emniyetini tehdit eden unsurların yanında, uzun yolculuğun verdiği yorgunluğu hafifletecek konaklama yerlerine duyulan ihtiyaç da büyüktü. Balkanlardan İran ve Suriye'ye doğru uzanan yolların üzerindeki bu kervansaraylar, barınma ve konaklama ihtiyacını karşılamak için yapılmıştı. Çoğu vakıf eseri olan bu mekânlar, Batı'da olduğu gibi derebeylerin merkezi idareye karşı kafa tutmasının bir sonucu olarak ortaya çıkmamış; aksine yolcuları bu tür derebeylerin tehdidinden korumak amacıyla inşa edilmiştir.

Vakıf ve sanat eserlerimizin, estetik yönleri dikkate alındığında, kendisinden yararlanarlara sadece maddi bir doyum sağlamadığı, bunun yanında sadelik, güzellik ve doğal çevreye uyum yönünden de insanların ruhlarını okşayarak manevi bir haz verdiği söylenebilir.

Vakıfların geçmişteki hizmetlerine baktığımız zaman, bunların "eğitim" "sağlık", "bayındırlık" ve "sosyal yardım" gibi alanlarda yoğunlaştığını görmek-

teyiz. Yoksulları korumak ve doyurmak ile sağlık hizmetleri, vakıfların en çok hizmet yaptıkları alanlar olmuştur. Yoksulların beslenmesini sağlamak amacıyla güçlü bir imaret sistemi ortaya çıkmıştı. Aşevi diyebileceğimiz bu imaretlerden, başta öğrenciler olmak üzere, dini kurumların hizmetlileri, yöredeki yoksullar ve misafirler yararlanmaktaydı. İmaretlerin, çok geniş bir kesime hizmet sunduğu görülmektedir. Nitekim, 18. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'da, imaretlerden günde iki öğün yemek yiyenlerin sayısı 30.000 dolaylarındaydı. İmaretlerin giderleri, onu yaptıranların belirlediği yerlerden karşılanmaktaydı. Bu da, genelde bir vakıf demektir.

Hastanelerin hepsi, vakıf eserlerdi. Haseki, Gureba ve Şişli Etfal hastaneleri, bu vakıf eserlerinden günümüzde de yaşayan örneklerdir. Vakıf hastane ve buradaki sağlık hizmetleri bakımından II. Bayezit'in Edirne'de yaptırdığı "Dar'üşşifa"sı oldukça ilginç özellikler taşımaktaydı. Padişahın bir külliye olarak yaptırdığı bu eser bir cami, hastane, imaret, medreseler, hamam ve fırından meydana gelmekteydi. 17. yüzyılda bu külliyenin vakıflarından gelen senelik geliri, 1.552.131 akçe idi. Vakfiyesine göre bu külliye 167 kişi ücretli olarak çalışıyordu⁷. Buradaki hastane, medresedeki tıp öğrencileri için, aynı zamanda bir uygulama yeri idi. Hastanenin, göz hastalıklarına ait kliniği ile, akıl ve ruh hastalıklarına ayrılan bölümü, kısa zamanda dünya çapında ün yapmıştı. Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde akıl hastalarının müzik, kuş etleri, çiçeklerin manzara ve kokusu ile tedavi edildiğini belirtir⁸.

Vakıf eserleri, müsadere edilemediği ve kullanım alanı değiştirilemediği için, siyasi ve idari müdahalelerin dışında kalmıştır. Bu nedenle, siyasi ve idari çalkantılarda, toplumun sosyal güvencesi ve istikrar unsuru olmuştur.

Sonuç olarak denilebilir ki, bu kadar yaygın hizmetleri olan vakıfları, yalnızca birer dini kurum olarak nitelendirmek ya da fakirlikle mücadele eden ve yoksullara destek olan bir hayır müessesesi şeklinde düşünmek doğru değildir. Vakıf sistemi, başlangıcı itibarıyla dini ve ahlaki düşüncelere dayansa da, zamanla gelişerek zengin fakir demeden toplumun her kesimine hizmet sunan sosyal bir kurum haline gelmiştir. Vakıflar, tarihimize sosyal barışın ve dayanışmanın sağlanması, servetin sosyalleşmesi, gelir dağılımının dengelenmesi ve daha da önemlisi toplumsal sorumluluğun geliştirilmesinde etkili bir araç olmuştur.

7 Nazif Öztürk, **Menşei ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar**, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara 1983, s. 11-12.

8 Evliya Çelebi, **Seyahatname**, Cilt: 3, Üçdal Neşriyat, İstanbul, s. 361.

ALMANYA'DA KÖY YENİLEŞTİRİLMESİNİN FELSEFE VE PRATİĞİ*

Yaz.: Dr. İng. Peter Gerlach
Serbest Şehir Planlama Mühendisi
Çev.: Enis YETER
Mahalli İd. Gn. Md. Yrd.

1- Alman Köylerinin Temel Sorunları

Almanya'da yerel niteliklere sahip, daha çok kırsal alan özelliklerini taşıyan tarihi köyler artık yoktur.

Modern zirai teknik araçların kullanımı ile tarımsal ekonomide yapısal değişiklik yaşanmış olup, az sayıda fakat daima daha büyük işletmelerde az emek gücü ile daha fazla tarımsal ürün elde edilmiştir. Buna paralel olarak dünya piyasasında tarımsal ürünlerin düşük fiyata sahip olması, büyük sübvansiyonlara rağmen, geleneksel çiftliklerin gelişmelere ayak uyduramaması ve kapanması sonucunu doğurmuştur.

Bu gelişmeler sonucu ise köylerde geleneksel tarıma dayalı istihdam imkanı büyük ölçüde daralmıştır. İş sahasını kaybeden köylüler köylerinde tarım dışında yeni iş imkanı bulamadıkları takdirde en yakın şehire gitmekte eğer orada da iş bulma mümkün olmamışsa daha uzaktaki büyük şehirlere göç etmektedirler.

Bu açıklama ışığında Almanya'da köyler genel olarak iki grupta toplanabilir. Bunlardan ilki büyük yerleşim merkezlerine uzak klasik usulde ziraatçılık yapan ve hemşehrisi için ekonomik refah sunmayan köylerdir. Kent merkezlerine yakın diğer grup köyler ise ekonomik yönden iyi durumda olan fakat şehrin etkisiyle kendine özgü kültürünü ve kimliğini geniş ölçüde kaybedenlerdir.

Her iki grup köyler de yardıma muhtaçtır. Bunun için de gerek Federal Devlet düzeyinde gerekse Eyalet Hükümetleri düzeyinde etkin politik araç olarak Köy Yenileme Programları geliştirilmiştir.

2 - Köy Yenileştirilmesinin Tarihsel Kökeni

Köylerin yenileştirilmesinin ilk amacı, Almanya'da tarımın çağdaş verimlilik şartlarına uygun olarak yapılmasına yardımcı olmasıdır. Öncelikle buna katkıyı

* Bu makale yazarı tarafından Almanca dilinde Türk İdare Dergisi için kaleme alınmıştır.

Dağınık Arazilerin Toplulaştırılması Uygulaması sağlamıştır ki bununla birçok bölgedeki parçalanmış küçük zirai araziler ekonomik yönden daha iyi tarımsal faaliyetin yapıldığı büyük araziler haline getirilmiştir.

Bununla birlikte köylerdeki zirai işletmelere yardım zorunluğu ortaya çıkmıştır. Herşeyden önce çiftlik alanlarının iş ekonomisi yönünden akılcı şekilde yeniden düzenlenmesi ve işletmelerin modernize edilmesi bu zorunluğu doğurmuştur.

Çabalar, gittikçe tarımsal ekonomi dışında tüm köye yönelmektedir. Tarihi binaların korunması ve düzenlenmesi, köy yollarının ve meydanlarının iyileştirilmesi gibi hususlar bu konuda ön plana çıkmaktadır.

Yetmişli yılların sonunda ortaya çıkan resesyonun (durgunluğun) köylerin yenilenmesi düşüncesine büyük katkısı olmuştur: "Gelecek Yatırım Programı" çerçevesinde köylerin yenilenmesine yönelik Federal ve Eyalet Hükümetleri Programları hazırlanmış olup bununla öncelikle kırsal alanda el emeğine dayalı mesleklere (duvarcı, boyacı, çatı tamircisi gibi) daha fazla iş imkanı sağlamak ve ekonomik konjonktörü canlandırmak amaçlanmıştır.

Bu program köyler için çok güzel sonuçlar sağladığından ve köy yönetimi ve köy halkı tarafından büyük kabul gördüğünden politikacılar programın uygulanmasının devamına karar vermişlerdir.

Kuzey Almanya'daki eyaletler (1990 yılında Batı Almanya ile birleşen Doğu Alman Eyaletleri dahil) Federal Hükümetle birlikte bu programın finansmanını karşılıken güney Almanya'daki Baden-Württemberg, Bavyera ve Hessen eyaletleri kendileri bu programı uygulamışlardır.

3 - Köy Yenileştirilmesinin Uygulanması

Almanya'da köylerin yenileştirilme uygulamasını belediyeler yürütmektedir. Belediyeler demokratik anlayışa sahip olup (Her eyalette yürürlükteki Belediyeler Kanununa uygun olarak) kendi bölgelerinde kanunların sınırlamadığı ve yerel halkı ilgilendiren her hususta yetkilidirler. (Federal Alman Anayasasının 28 inç maddesi gereği).

Yerel halk tarafından seçilen belediye meclisi köy yenileştirilmesi konusunda da karar organıdır. Bavyera eyaletinde istisna olarak Arazi Toplulaştırma Kanununa göre Belediye Meclisi Arazi Sahipleri Birliği Yönetim Kurulu ile birlikte yetkilidir.

Belediyeler, ilgili makamlara köyün yenileştirme programına alınması için başvururlar. Başvuruların cevabını almak bazen oldukça gecikmektedir. Zira köy yenileştirilmesi yararlı bir uygulama olduğundan yüzlerce köy sırada beklemektedir.

Eğer başvuru kabul edilirse encümeni köyün yenileştirilme planını hazırlamak üzere bir plan bürosu belirler. Bu plan, köyün mal varlığı ile köyün pozitif ve negatif analizi yanında, önceleri daha ziyade imar durumu, mimari yapısı ve yeşil saha varlığı gibi hususları kapsarken, bugün ise bunlarla birlikte sosyal içerikli düzenlemeleri de kapsamaktadır (Örneğin köydeki çocukların durumu, kadınların sorunları, azalan iş sahaları).

Plan yapımcısı köyün mal varlığı ve analizlerine dayalı olarak kamu ve özel tedbirlerin uygulanmasına ilişkin bir teklif hazırlar.

Kamu tedbirlerine örnek olarak; Köy yollarının tretuar ve yeşillendirme ile birlikte onarımı, tarım ürünlerinin konacağı eski ambar ve samanlıkların, köy halkının birlikte kullanacağı binalar haline getirilmesi gibi.

Tipik özel tedbirler ise şunlardır: Tarihi cephe mimarisine sahip binaların pencerelerinin yenilenerek ısı kaybını önleyici hale getirilmesi, dış avluların düzenlenmesi, köy işletmelerinin yeni iş imkanı sağlayacak daha emniyetli olacak şekilde genişletilmeleri.

Köyün yenileştirilme masraflarının %60'ı devlet tarafından karşılanırken, %40'ı ise (yerel mevzuattaki oran nisbetinde) bu uygulamalardan doğrudan faydalananak kişilere ödetilir (Örneğin yeni düzenlenecek köy yolu üzerinde evi olan kişiler).

Kendi arazi veya evi için özel tedbirlerin uygulanmasının teşviki, kişiler açısından kazançlı olmaktadır. Örneğin Bavyera eyaletinde masrafların %20'sine kadarı (en fazla 40 bin DM) geri ödemesiz olarak ilgilieye ödenmektedir. ♦

Elbetteki yenileştirme çalışmaları Köy Yenileştirme Planındaki tespitlere uygun olarak yapılmak zorundadır. Ayrıca eski bir binanın onarımında orijinal yapı malzemesinin ve yapı stiline tercih edilmesi (örneğin pencerelerin destekli ağaçtan yapılması gibi) köyün tarihsel değerini devam ettirecektir.

Bavyera eyaleti hükümetince (Belediyelerin katkısı dışında) yıllık 120 milyar marklık bir ödenek köylerin yenileştirilmeleri için ayrılmıştır. Bu şekildeki devlet desteği göstermiştir ki bununla özel girişimcilerin yatırımları hızlanmakta ve böylece kırsal alanın ekonomik yönden güçlenmesine büyük katkıda bulunmaktadır.

4 - Köylerin Yenileştirilme Felsefesi

Köy yenileme programının uygulanması ile ekonomik, fonksiyonel ve biçimsel amaçların yanında daha çok sosyo-politik amaçlar takip edilmektedir. Köy, şehire karşıt olarak kendi çevresinde özel değeri nedeniyle güçlendirilmeli ve geleceğe yönelik olarak geliştirilmelidir. Burada Federal Alman idare yapısının yerinden yönetim ilkesine göre şekillenmesi ve Subsidiarite prensibinin gerçekleştirilmesi etkili olmaktadır.

Kararların mahallinde alınıp uygulanması, alınacak tedbirlerin tesirliliğini ve devamlılığını sağlayacak ve özellikle bu kararlardan etkilenenlerin kabulü gerçekleşecektir.

Bu sebepten dolayı köylerin yenileştirilmesinde köylülerin katılımına büyük önem verilmektedir. Bunun somut örneği mevzuata yararlı şekilde planın yapılmasından, uygulanmasına kadar tüm safhalarına katılan bir çalışma grubunun oluşturulmasıdır. Bu çalışma grubu toplumun tüm katmanlarından meydana gelmektedir. Gençler, yaşlılar, kadınlar gibi.

Çalışma grubu tüm planlamayı, düzenli toplantılarla izler ve plan yapımcılarıyla, yerel halkın sözcüleri olarak planla ilgili her konuda tartışır ve son kararı verecek belediye meclisine dilek ve tekliflerini sunar. (Bavyera eyaletinde Belediye Meclisi yanında Arazi Sahipleri Birliği Yönetim Kuruluna da çalışma grubu önerilerini götürebilecektir.)

Yerel halkın planlama sürecine katılımı, binaların, meydanların ve köyün diğer geleneksel değerlerinin korunması, çağdaş, özgür bir yaşam ve köy iletişimi gibi hususların oluşması köylülerin köyleri ile gurur duymalarını, ülkelerini sevmelerini ve kimliklerinin güçlenmesini doğurmaktadır.

Sevdiği köyünde iş imkanı bulabilecek, mutlu hayat elde edebilme ve iyi komşuluk ilişkileri içinde kendi yaşamını belirleme şansına sahipken bu köyü terketmek bir köylü için kolay olmayacaktır. Uzaklardaki büyük şehirlerde belirsiz bir mutluluğu aramak ve orada birçok sorunla karşılaşmak, aynı zamanda gelişen ve canlanan köylerin gerilemesine sebep olacaktır.

Sözkonusu olan ülkeye dengeli yayılmış, yerinden yönetilen, çevre ve yerleşim yapısının korunması veya canlandırılması olup bu yapı birçok yerde birçok vatandaş için farklı ve kendine özgü yaşam şansını garantilemekte ve değerli bölgesel karaktere uygun sosyal, ekonomik ve kültürel potansiyeli gelecek için kullanılabilir hale getirmektedir.

Tarihi köylerin yok olmasından sonra ve bugünkü büyük problemlerin doğmasıyla geleceğin köyü esasen kendi gereksinmelerine göre köylüler tarafından tanımlanacak ve şekillendirilecektir.

Köy Yenileştirilme Uygulaması, vazgeçilmez değerdeki yardımlarıyla buna katkı sağlayacaktır.

AMERİKÂN SİYASAL SİSTEMİNDE TEMEL KURUMLAR AMERİKÂN FEDERALİZMİNDE İKİLİ YAPI

M. Ulvi SARAN
Mülkiye Başmüfettişi

GİRİŞ

Her Amerikalı bir tür çifte vatandaşlık hakkına sahiptir; Amerika Birleşik Devletleri vatandaşlığı ve belli bir eyaletin vatandaşlığı. Bu ikili yapı bize Amerikalıların, politik gücün farklı ulusal ve bölgesel yönetim düzeylerinde kullanıldığı bir federal sisteme sahip olduklarını göstermektedir. Federal düzenlemede her düzeydeki yönetim, Anayasaca düzenlenmiş bulunan politik sürecin bütünüleyici bir parçası durumundadır.

Çifte vatandaşlık oldukça önemli sonuçlar doğurur. Örneğin, pek çok eyalette vatandaşlar federal vergilerin yanısıra eyalet vergilerini de ödemek zorundadırlar. Yine Amerika'daki 50 ayrı eyalette yürürlükte bulunan yönetim sistemi, vatandaşlar için oy verme, sürücü ehliyeti alma ve trafik kuralları yönünden bazı farklı uygulamaları öngörmektedir. Bazı eyaletlerde evlenmek ya da boşanmak diğerlerine göre daha zordur. Yine bazı suçlar, örneğin uyuşturucu bulundurma, bazı eyaletlerde daha hafif, bazılarında ise daha ağır cezayı gerektirmektedir.

Federalizm, yönetim şeklinin dayandığı temel esaslardan birisidir. Anayasa'ya göre eyaletler, kendilerine has hukuk düzenini uygulama, eğitim, halk sağlığı ve günlük hayata ilişkin pek çok işleri yürütme fonksiyonuna sahiptirler. Esas olarak Washington'daki federal yönetim, dış ilişkiler ve eyaletler arasındaki ticari ilişkileri de kapsayacak şekilde genel düzeydeki konularla ilgilidir. Bu biçim, federalizmin başlangıçtaki anlamını da yansıtmaktadır.

Zamanla federal yönetim, işlev ve uygulamalarını geniş alanlara yaymıştır. Bugün modern toplumun gerektirdiği pek çok günlük uygulama ulusal düzeyde yürütülmeyi gerekli kılmaktadır. Örneğin, federal yönetim sosyal hizmetler, eğitim, halk sağlığı ve iş hayatının düzenlenmesi alanlarında etkilidir.

Federalizm Birleşik Devletler tarihinde iki önemli tehditle karşılaşmıştır. Birisi her iki taraftan da yüzbinlerce insanın hayatına mal olan iç savaştır. İç savaşta Kuzeyin kazandığı zafer aynı zamanda köleliğin son bulmasına ve ayrılma

1 Lewis Lipsitz, **American Democracy**, New York, 1986, s. 79.

fikrinin sürekli olarak yok olmasına yol açmıştır. Bu durum aynı zamanda federal yönetimin gücünün artmasını sağlamıştır. Federalizmin uğradığı diğer önemli kriz ise, 18 yüzyılın ikinci yarısında, dev şirketlerin ülke düzeyinde geniş ölçüde yayılmasıdır. Ticaret ve endüstrinin yalnızca bir eyaletin sınırları içinde düzenlenmesinin neredeyse imkansız olması nedeniyle kongre, ticaretin teşvik edilmesi, rekabetin artırılması ve tekelci uygulamaların sınırlandırılması için yeni düzenlemeler getirmiştir.

Bugün, Amerikan federal sistemi sürekli olarak düzgün bir yapı özelliği göstermemektedir. Eyaletler arasındaki nüfus hareketleri, ekonomik ve teknolojik gelişmeler ve yatırım modellerinin gelişmesi gibi bazı faktörler federal sistemin yapı ve politikasını değiştirmiştir².

SİYASİ PARTİLER

Amerikadaki iki büyük partinin, bir benzetme yapılacak olursa, birisi "Cumhuriyetçi" diğeri ise "Demokrat" etiketi taşıyan iki boş şişe olduğu kabul edilmektedir. Dahası, şişelerin içindekiler de devamlı olarak birinden ötekine geçmektedir³.

1850'de bu partiler, "Whigs" ve "Demokratlar" adını taşımaktaydılar. Eski demokratlar merkezi yönetime karşı eyaletlerin bağımsızlığını destekleme eğilimindeydiler. 1854'de Kuzeydeki köleliği kaldırmayı amaçlayan bir grup halkın ittifakıyla kurulan yeni bir parti "Whigs" lerin yerini aldı ve "Cumhuriyetçiler" olarak adlandırıldı. Abraham Lincoln, ilk Cumhuriyetçi başkan olarak, iş savaşta kölelikten kurtarılmış bir birlik için savaştı. Daha sonra Cumhuriyetçiler ülkenin diğer bölgelerinde, gelişen kuzeyin sanayileşme akımını ve serbest girişimini temsil etmişlerdir. Demokratlar, genellikle güneyde, kendilerini hakim olan sistemin dışında kabul eden grupların desteğini almışlardır. 1900 yılından itibaren de Doğu Avrupa'dan gelen daha düşük prestijli göçmenler, yahudiler, aydınlar ve siyahlar demokratları desteklemeye başlamışlardır.

Amerika Birleşik Devletleri'nin kurucuları arasında, siyasi sistemin siyasi partiler üzerine kurulması gerektiği fikri etrafında uzun tartışmalar yapılmıştır. Onlara göre, siyasi partiler seviyeli politika için potansiyel bir tehlike oluşturmaktadır. Parti teşkilatları temelde bencil gruplardır ve her fırsatta yönetimi kendi amaçlarına hizmet etmek için kullanma yollarını ararlar. Dolayısıyla partiler düzenli siyasi hayat için birer sorun kaynağı durumundadırlar. Ülkenin kurucuları siyasi partili hayata kolayca katlanamamışlardır. Ancak bugün onlarsız siyasi hayat düşünülememektedir.

2 Lipsitz, **a.g.e.**, s. 87.

3 Peter Bromhcad, **Life In Modern America**, New York, 1988, s. 64.

Bir siyasi parti Birleşik Devletlerde başlıca üç karakteristik özelliğe sahiptir. Belirli bir iç politika dizaynı ile biçimsel bir organizasyondur. Seçmen desteğini örgütlendirmesi ile seçim sisteminin bir parçasıdır, teşkilatı ve her düzeyde bünyesinde bulunan kamu görevlileri ile yönetimin bir parçasıdır. Ancak, bir siyasi parti, aynı biçimi ve yapıyı politik sürecin her aşamasında göstermez⁴.

1850'den beri hiçbir üçüncü parti, ana partilerden birine gerçek ve ciddi bir rakip olamadığı halde; üçüncü parti konumundaki partiler ve bağımsız adaylar Birleşik Devletlerin siyasi hayatında oldukça faydalı işlevler yüklenmişlerdir. Bu anlamda sürekli olarak tartışmalı konuları siyasi gündeme getirmiş ve sık sık köklü reformlar tavsiye etmişlerdir.

Birleşik Devletler'de siyasi partilere yöneltilen eleştiriler şu noktalarda yoğunlaşmaktadır; Partiler vatandaşlara köklü ve belirgin siyasi tercihler sunmazlar, programlarını uygulayabilmek bakımından örgüt olarak oldukça zayıftırlar ve taraftarlarının görüşlerini yansıtmada başarılı değillerdir.

BASKI GRUPLARI

Demokratik toplumlarda insanlar ortak fikir ve ideallerin etrafında toplanma eğilimindedirler. Birleşik Devletlerde insanlar genellikle yanbaşılarında inşa edilmekte olan bir nükleer santrale karşı çıkma, ya da bir sendikaya katılma gibi tartışmalı konular etrafında toplanırlar. Bu anlamda katılımcı bir toplum olma, Amerika Birleşik Devletlerinin başlıca özelliklerinden birisidir. Bir fikir olarak, Amerikan halkının %40'ının en azından bir örgütte aktif olarak yer aldığı ve bu kişilerin de %40'ının birden fazla üyeliğe sahip olduğu söylenebilir. Öte yandan herhangi bir gruba üye olma, herşeyden önce mensup olunan sosyal sınıfa ve eğitim düzeyine bağlıdır. İyi eğitilmiş ve orta sınıfa mensup kişiler daha çok katılımcı özelliğe sahiptirler.

Bazı baskı grupları sembolik işlevlere sahiptir. Bu kapsamda etnik ve dini temele dayalı birlikler, başlıca kimlik duygularını güçlendirme arzusundaırlar. Diğerleri ise yürütmeyi etkilemeye dönük gerçek amaçlar taşırlar⁵.

KONGRENİN YAPISI, BAŞKAN VE YASAMA SİSTEMİ

Birleşik Devletlerde yasama, halkın yani gerçek kanun yapımcılarının kendi özgürlüklerini sınırlandılabilecekleri ya da genişletebilecekleri bir süreç olarak kabul edilir. Bu anlamda, kanun yapıcılık, halkın temsilcilerinin bir araya gelebilecekleri, gündemdeki konuları tartışabilecekleri, tüm toplum için politika geliştirebilecekleri, farklılıkları uzlaştırabilecekleri ve ihtilafları çözebilecekleri etkin bir süreçtir.

4 Lipsitz, a.g.e., s. 209.

5 Esat ÇAM, *Siyaset Bilimine Giriş*, İstanbul 1990, s. 412.

Diğer pek çok ulusal yasama meclisinden farklı olarak Birleşik Devletler Kongresi, sadece kanunları geçiren bir yasama kuruluşu değil, aynı zamanda onları doğuran ve uygulamaya hazır hale getiren bir kuruluştur. Buna göre kongre, örneğin gelirlerin nasıl toplanacağına ve harcanacağına karar verir, eyaletler arasındaki ve diğer devletlerle olan ticareti düzenler, gerektiğinde savaş ilan etme yetkisini kullanır⁶.

Birleşik Devletler iki meclisli bir yasama sistemine sahiptir. Bu sistemde bütün kanunlar yasama sürecinden, birisi daha büyük olan temsilciler meclisi, diğeri ise daha küçük olan senatodan olmak üzere iki defa geçer. Bu ikili yapı bir "denge ve denet" sistemi oluşturur. Bu sistem Anayasa'nın kurucuları tarafından meydana getirilmiş olup bu yolla bir meclisin diğerinin uygulamalarını denetleme imkanına kavuşturulması amaçlanmıştır.

İki meclisi birbirleriyle karşılaştırdığımızda, Temsilciler Meclisinin 438 üyeye sahip olduğunu, üyelerinin iki yıllık bir süre için görev yaptığını, öteki meclisin üyelerine göre daha az esnek kurallara tabi olduklarını, daha dar seçmen tabanını temsil ettiklerini ve daha az itibarlı olduklarını görürüz. Diğer taraftan senato 100 üyeye sahiptir. Senatörlerin görev süresi 6 yıl olup, daha esnek kurallara ve düzenlemelere tabidirler. Ayrıca daha geniş ve farklılaşmış seçmen tabanını temsil ederler ve haliyle daha çok prestije sahiptirler.

Anayasa'ya göre başkan ana yürütme organıdır. Diğer taraftan iki meclis yasamayı oluşturur. Bu düzenleme ile Anayasa'nın mimarları, ülkedeki iktidar güçlerinin farklı ellerde bulunmasını sağlamayı amaçlamışlardır. Bu anlayışa göre, seçilmiş bir meclis kanunları yapmalı ve başkan onları uygulamalıdır. Bu düzenlemede iki meclis arasında belli bir denge bulunduğu gibi, yine başkan ile kongre arasında da bir "denge ve denet" sistemi vardır.

Birleşik Devletler yasama sisteminde politikanın temel odağı Başkanın kendisidir ve uygulamada da önemli kanunların bizzat ana kaynağı durumundadır. Anayasa'ya göre kanun yapma gücü kongreye aittir, fakat Başkan kongrede ele alınmak üzere belli düzenlemeleri teklif etme yetkisine sahip olduğu gibi, bir tasarımı imzalamamak suretiyle kanunlaşmasını engelleme gücüne de sahiptir.

Kongre ile Başkan arasındaki dengeyi daha açık bir şekilde ortaya koymak için bunu söyleyebiliriz. Vergi koyma yetkisi kongreye verilmiştir. Ancak vergilendirme ve harcamalar yönünden genellikle meclis tarafından değişikliğe uğratılsa bile bütçe başkan tarafından hazırlanır ve sunulur. Bu karşılaştırmada açıktır ki, Anayasa sadece yürütme gücünü yasamadan ayırmakla kalmamış, dengeyi başkanın aleyhine kongreye doğru kaydırmıştır.

6 ABD'de kongre Başkan ve yasama sistemi ile ilgili daha geniş bilgi için, Esat Çam, **Devlet Sistemleri**, İstanbul, 1976, s. 83-141; Ernest S. Griffith, **The American System of Government**, New York, 1966, s. 25-106.

Başkan, bakanlıkların başlarındaki kişilerden oluşan bir kabineye sahiptir. Anayasa'ya göre kabine üyeleri görevde bulundukları sürece her iki meclisten hiç birinde bulunamazlar. Dışişleri, Savunma ve Maliye bakanları kabinenin en önemli bakanlarıdır. Toplam olarak 12 bakanlık ve bir de başsavcı vardır. Kabine üyeleri göreve başkanın önerisiyle gelirler. Başkan, kabine üyelerinin atanmasını senatoya teklif eder, senato onları onaylar ya da reddeder, fakat onaylamama durumu enderdir. Bakanlıklarda pekçok idari görev pozisyonları vardır. Bunlara ek olarak başkan birden fazla personelden oluşan kendi idari teşkilatına sahiptir. Çoğunlukla bakanlıklarda yer alan personel ile başkanın kendi personeli arasında belli ölçüde çekişme vardır.

Başkanın adli görevler dahil federal kuruluşlara görevli atama yetkisinin senatonun rızasına bağlı olması, senato ile ilişkileri açısından oldukça önemli bir noktayı teşkil etmektedir. Eğer başkan senato ile iyi ilişkilere sahip ise bir atamayı kabul ettirmek doğal olarak daha kolay olacaktır.

Başkanın en dikkat çekici özelliği onun tüm ülke halkı tarafından seçilen tek görevli olmasıdır. Ayrıca televizyona sıkça çıkma ayrıcalığıyla kamuoyunun dikkat odağı durumundadır.

Başkanın imzasına sunulmadan önce her kanun tasarısı her iki meclisten de geçmek zorundadır. Başkanın imzası, kanunları hayata geçirilmek üzere kesinleştirir. Pek çok kanun Başkanın kafasında doğar, fakat kongre üyelerince ortaya konulur. Kanunlar genellikle onları teklif eden kişilerin isimleriyle adlandırılırlar. Herhangi bir kanunun kapsamı üzerinde anlaşmazlık doğması durumunda söz konusu kanun, nihayetinde her iki meclisin de üzerinde anlaşmaya varacağı bir metin üzerinde uzlaşımak üzere karma komisyona gönderilir.

Her iki meclis, kendi üyelerinden oluşturulan pek çok komiteye sahiptir. Temsilciler Meclisinin bünyesinde yaklaşık 20 adet sürekli komisyon bulunmaktadır. Senato'ya ait olan komitelerin sayısı ise 16 dır. Partiler komitelerde Temsilciler Meclisi, ya da Senato'daki güçleri oranında yer alırlar. Komite esas olarak, teklif veya tavsiye edilen her tasarının, kabul edilip edilmeyeceğini araştırır ve tartışılmak üzere ilgili meclise gönderilmeden önce metin üzerinde herhangi bir değişiklik yapılmasına gerek olup olmadığına karar verir. Komiteler zaman içinde işlevlerini arttırmışlar, giderek araştırma ve incelemelerini her türlü alana yaymışlar, hatta Başkana bağlı olarak çalışan görevlilerin çalışmalarını inceleme noktasına kadar götürmüşlerdir.

Komitelere bağlı olarak çalışan pek çok alt komite mevcuttur. Bunlar ayrıntılı olarak araştırma ve inceleme yapmak, çeşitli tartışmalarda bulunmak ve kanun tasarılarını hazırlamakla görevlidirler.

BÜROKRASI

Bürokrasi terimi, genellikle kırtasiyecilik, verimsizlik ve sorumsuzluk gibi bazı olumsuz çağrışımlar uyandırır. Pek çok kimseye göre bürokrasi, lüzumsuz bazı formları doldurmak ve kuyrukta saatlerce beklemek anlamına gelir. Oysa bürokrasi, yönetimin gündelik işlerini yapan ve tam gün çalışan milyonlarca personeli ifade etmektedir⁷. ABD'de bürokratlar çoğunlukla Kongreden ve Başkandan gelen belirsiz ve bazen birbirleriyle çelişen emirleri yorumlamak ve kendilerine göre bir anlam vermek durumundadırlar.

Pek çok insana göre bürokrasi kavramı demokratik ideallerle uyum içinde değildir. Onlara göre, büyük hükümetler çoğu defa kişilere ve gruplara zarar verirler ve bürokrasi yoluyla insanların davranışları üzerine çeşitli kısıtlamalar getirirler.

Ancak bürokrasinin savunucularına göre, modern bir toplumda bürokratik işlemler gereklidir. Çünkü çoğu defa bürokrasi, kendisinin olmadığı durumlarda ayrımcılık ve temel hakları zedeleyecek tehlikeler karşısında güçsüz durumda olan insanların yegane koruyucusudur.

Anayasanın kurucuları bürokrasiye çok az değinmişler, bu terimi Başkanın yönetim kademelerinde bulunan idari sorumlulardan periyodik raporlar alma hakkı biçiminde yorumlamışlardır.

Bugün federal yönetimde çalışan görevlilerin sayısı yaklaşık olarak 2,8 milyondur. Bu çerçevede bürokratik yapı, başlıca bakanlıklardan, bağımsız yönetim organlarından ve düzenleyici komisyonlardan oluşmaktadır. Gelişen siyasi süreç içinde modern hayatın son derece karmaşık olması dolayısıyla, bürokrasi gerekli olarak değerlendirilmiştir. Yine kabul edilmiştir ki bürokrasiden bütünüyle kurtulmak mümkün değildir. Bu konuda yapılacak en iyi şey, onunla birlikte yaşamayı öğrenmektir.

TEMEL HAKLAR VE ÖZGÜRLÜKLER

Temel Haklar Bildirgesinin orijinal metninde demokratik hak ve özgürlüklere ilişkin ayrıntılı açıklamalar bulunmamakla beraber, düşünceyi serbestçe ifade etme ve tartışma kavramı üzerinde bazı esaslı noktalara değinilmiştir. Söz konusu anlayışın devamı olarak bugün, sosyal haklar alanında, kamu esenliği ve güvenliğinden yönetimlerin sorumlu oldukları geniş ölçüde kabul edilmektedir.

Kabul edilen görüşe göre, Amerikan toplumunda yönetimler, iş alanında daha çok; moral değerler alanında ise daha az düzenleme getirmektedirler. Örneğin, muhafazakarlar, uyuşturucu kullanımı, pornografi ve kürtaj konularında sınırla-

7 Bürokrasinin dar anlamda tanımı ve bürokrasi kurumları konusunda Turgay ERGUN, Aykut POLATOĞLU, **Kamu Yönetimine Giriş**, Ankara 1984, s. 39-67.

yıcı olma eğilimindedirler; liberaller ise aksine, kamu refahı için ekonomik alanda daha çok sınırlama getirmeyi, fakat moral değerler ve kişisel tercihler alanında daha az sınırlama getirmeyi tercih etmektedirler⁸.

Bu açıdan bakıldığında Amerikan toplumunun, ekonomik alanda kamu hayatına getirdiği geniş düzenlemelerle giderek daha özgürlükçü bir doğrultuda ilerlediği görülmektedir. Özgürlükler algısında üzerinde en çok tartışılan konular, müstehcenlik, kürtaj, bilgi edinme özgürlüğü, eşit uygulama, okullardaki ayrımcılık, kadın eşitliği ve cinsiyet ayrımı konularıdır.

Resmi belge ve kayıtları vatandaşa daha açık duruma getirmek için 1966 yılında Bilgi Edinme Özgürlüğü Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanun federal kurumlara, sahip oldukları bilgileri dosya halinde hazır bulundurarak isteyen kişilere 10 gün içinde bilgi verme zorunluluğu getirmektedir. Sorumlular istenilen bilgiyi vermeyi reddettikleri takdirde, ilgili, kendileri hakkında dava açabilecektir. İç güvenlik ve personel kayıtlarıyla ilgili bilgiler Kanunun uygulanmasında istisna teşkil etmektedirler. Bu uygulama, yönetimin yolsuzluk, aşırı harcamalar ve görevi kötüye kullanma gibi yanlarını araştıran kişiler için önemli bir araç olma niteliğini kazanmıştır.

Amerikan ideali, kişi özgürlüğünü esas almaktadır, fakat pek çok Amerikalı, halen ayrımcılık ve eşitsizliğe konu olmaktadır. Tarihi kayıtlardan anlaşıldığına göre, yönetim gücü, eşitsizliğin sürdürülmesinde sıkça bir araç olarak kullanılmaktadır. Yönetim politikaları ancak son yıllarda politik, ekonomik ve sosyal eşitliği sağlama yönünden önemli başarılar sağlamıştır.

Sivil hakların gelişmesi alanında kilometre taşları olarak nitelendirilebilecek önemli gelişmelerin bazılarını aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- Onüçüncü Anayasa Değişikliği (1865): Köleliğin kaldırılması,
- Ondördüncü Anayasa Değişikliği (1868) : Kanun önünde eşitlik ilkesinin garanti edilmesi,
- Onbeşinci Anayasa Değişikliği (1870) : Seçme hakkının siyahlara tanınması,
- Sivil Haklar Komisyonunun Kurulması (1957),
- Federal Başsavcıya, oy verme alanındaki ayrımcılığı soruşturma konusunda federal görevli (Hakem) atama yetkisinin verilmesi (1960),
- Sivil Haklar Kanunu (1964): Tiyatro, lokanta, akaryakıt istasyonları ve oteller gibi kamuya açık yerlerde, renk, din ve ırk açısından ayrımcılığın kaldırılması. Bu çerçevede, işe alma ve işten atma konularında ayrımcılığa son verilmesi,

8 Lipsitz, **a.g.e.**, s. 488.

Federal Başsavcıya okullardaki ayrımcılığa karşı dava açma yetkisinin tanınması, ırk ayrımcılığının tespit edilmesi halinde federal kaynaklarla mali yönden desteklenen projelerden yapılan yardımın geri çekilmesi esasının getirilmesi,

- Konut Kanunu (1968) : Federal kaynaklardan mali yardım alan okullarda cinsiyet ayrımına son verilmesi,

- İyileştirme Kanunu (1973) : Sakatlara karşı uygulanan ayrımcılığın kaldırılması,

- Kişisel Hakların Kurumlaştırılması Kanunu (1980): Federal Yönetime, temel hakları tanınmayan tutuklu ve akıl hastalan adına dava açma hakkının tanınması.

Temel haklar ve özgürlükler açısından son on yıllarda Amerika Birleşik Devletlerinde önemli ilerlemeler kaydedilmiş olup, başlıca gelişme, azınlıklar tarafından ve bu gruplar adına sağlanmıştır. Oysa geriye bakıldığında, sadece 30 yıl kadar önce, 1960'lı yılların ortalarında milyonlarca siyah Amerikalı'nın sistematik olarak oy kullanmaktan alıkonulduğunu hatırlamak çok güçtür.

Son zamanlarda sivil haklar ve özgürlükler sosyal ve ekonomik alanlara kaydırılmaktadır. Bu çerçevede halk için daha çok ekonomik yardım ve sosyal refah programlarına dönük uygulamalar, sosyal sorumluluk duygusunun daha geniş kapsamlı olarak algılandığını göstermektedir.

Görece yeni ve ileri hareketler doğmuş olmasına rağmen Amerika Birleşik Devletlerinde Sosyal Güvenlik Sisteminin gelişmesi nisbeten yavaş olmuştur. Fertler genelde taşıdıkları özel girişim mantığı çerçevesinde, gelecekteki ihtiyaçlarının karşılanması ve sosyal güvenlik imkanı sağlanması konusunda da, özel hareketi tercih etmektedirler. Ancak zamanla kendi imkanlarıyla yaptıkları çalışmanın yeterli olmaması ve devlet desteğinin gerekli olduğunun anlaşılmasıyla, federal ve mahalli nitelikteki katkılarla sosyal güvenlik sisteminin kalitesi artmıştır.

YARGI SİSTEMİ

Anglo - Amerikan ortak hukuku üzerine kurulu bulunan Birleşik Devletler yargı sistemi, federal yönetim sisteminin bir parçası olarak ikili bir yapı içinde düzenlenmiştir. Bu çerçevede her eyalet kendi yargı düzenine sahiptir. Eyaletlerde özel yargı mahkemeleri, sivil yargı ve ceza mahkemeleri, ara temyiz mahkemeleri ve eyalet yüksek mahkemeleri bulunmaktadır. Federal yargı sistemi de piramit biçiminde bir yapıya sahip olup, özel yargı mahkemeleri, bölgesel mahkemeler ve temyiz mahkemelerine bölünmüştür. Bunların hepsinin üzerinde de Birleşik Devletler Yüksek Mahkemesi bulunmaktadır.

Her eyalet kendi toprakları üzerinde normal hukuk düzenini sağlamakla yükümlüdür. Federal mahkemeler, yalnızca bağımsız eyaletlerin yargılama alanlarının dışında kalan veya Anayasa'nın ilgi alanı içinde bulunan konularla ilgilidir. Bir eyalet mahkemesinde yargılanan herhangi bir kimsenin kendisiyle ilgili tutuklama, sorgulama ya da duruşmanın herhangi bir aşamasında Anayasa ile garanti altına alınan herhangi bir hakkının zedelendiğine ilişkin bir kanıt göstermesi halinde, federal mahkeme o kanıtı inceleme, cezayı iptal etme ya da geri çevirme hakkına sahiptir.

Mülkiyet, boşanma, cinayet, hırsızlık, saldırı, trafik konularıyla ilgili, büyük ya da küçük suçlarla, eyalet teşkilatı ve eyalet hapisaneleri ile ilgili hemen her suç eyalet ve bölge mahkemelerinin görev alanı içindedir. Bazı durumlarda eyalet yüksek mahkemesinde davayı kaybeden kişiler, Birleşik Devletler Yüksek Mahkemesine başvurulabilirler.

Bazı eyaletlerde hakimler halk tarafından seçilir, diğerlerinde ise vali tarafından ya da adli komisyon niteliğindeki komisyonlar tarafından atanırlar. Bazı hakimler belirli bir süre için görev yaparlar, öte yandan bazılarının görev süresi ömür boyu ya da zorunlu emeklilik yaşına kadardır.

Birleşik Devletler Yüksek Mahkemesi, Başkan tarafından atanan 9 üyeden oluşur, üyelerin görev süresi arzularına bağlı olup, emekli olmak istemedikleri sürece görev yaparlar.

Federal mahkemelerin, genel olarak, eşitliğin yaygınlaştırılmasında, temel hakların ve özgürlüklerin korunmasında ve yönetimin diğer kademelerince daha önce çözülemeyen sorunların giderilmesinde, demokratik açıdan önemli hizmetler verdiği kabul edilmektedir. Bu anlamda yargı sistemi, yeterince politik güç ve destek sahibi olmayan kişiler için bir güç kaynağı olma özelliğini taşımaktadır⁹. Bu kapsamda örneğin, okullarda ırk ayrımcılığına karşı çıkan siyahlar, haklarının korunmasını isteyen akıl hastaları, ya da mali yardım almaya çalışan anneler, siyasi yapının diğer kurumlarınca taleplerinin karşılanmaması halinde yargı yoluna başvurma imkanına sahiptirler.

SONUÇ

Amerikan devlet sisteminde, yasama, yürütme ve yargı işlevlerine ilişkin temel kurullar, ana kaynağı Common Law ilkeleri olan Anglo-Amerikan hukuku bünyesinde yer almaktadırlar. Ayrıca Amerikan siyasi sisteminin federalist olma özelliği, siyasi yapısını oluşturan hemen hemen tüm kuramlara yansımış, siyasi süreci oluşturan temel işlevler hem eyalet düzeyinde, hem de federal düzeyde örgütlenme özelliği göstermişlerdir. Bu çerçevede, Amerikan toplum yapısının temellerini oluşturan ve nihayet Avrupa kaynaklı olan Common Law ilkeleri alın-

9 Lipstiz, **a.g.e.**, s. 417.

dıkları gibi kalmamış, pek çok yönleriyle geliştirilerek, Kıta Avrupasından ve dünyadaki diğer uygulamalardan farklı unsurlar taşıyan ve Amerikan toplumuna has özellikler gösteren yönetimin modellerine kaynaklık etmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Bromhead, Peter, Life in Modern America, Longman Inc, New York, 1988.
- Çam, Esat, Siyaset Bilimine Giriş, Der Yayınları, İstanbul, 1990.
- Çam, Esat, Devlet Sistemleri, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayın, Güryay Matbaası, İstanbul, 1976.
- Ergun, Turgay; Polatoğlu, Aykut, Kamu Yönetimine Giriş, TODAİE Yayını, Ankara, 1984.
- Griffith, Ernest, The American System of Government, Frederick A. Prager, Inc. Publishers, New York 1966.
- Lipsitz, Lewis, American Democracy, St. Martin's Press, New York, 1986.

İNGİLTERE'DE SİYASİ PARTİ SİSTEMİ

Yılmaz ARSLAN
Ortaköy Kaymakamı

GİRİŞ

Siyasi partiler ve seçimler demokrasinin en önemli unsurlarıdır. Bu nedenle, bütün demokratik ülkeler siyasi partilere ve belli aralıklarla seçimlere sahip olmalıdırlar. Bunun önemli avantajı, isteyen herkes, istediği siyasi partiye oy verme hakkına sahiptir.

Siyasi parti, bir grup erkek veya kadının belli politik konularda genel olarak anlaşması sonucu ortaya çıkar. Sağ ve sol olmak üzere iki ayrı politik fikir vardır. Aşırı sol görüş Komünist Partisi tarafından temsil edilir. Teorik olarak Komünizmde bütün mülkiyet ve üretim araçlarının sahibi devlet olmalıdır. Devlet herkese, herşeyi temin etmelidir. (Rusya, Çin, Vietnam gibi ülkelerdeki sistem) Aşırı sağ görüş faşizmdir. Bu görüş, özel mülkiyeti, otokratik hükümeti, güçlü orduyu ve aşırı milliyetçiliği kabul eder. Birçok demokratik ülkelerdeki hükümetler bu iki aşırı uç arasında bir yerde bulunur. Bu aşırı uçlar normal seçimle iktidara gelemeyizler. Genelde, demokratik ülkelerde iki veya üç kuvvetli parti vardır ve bunlar seçimle iktidara gelebilirler.

Muhafazakar ve İşçi Partileri, İngiltere'deki en büyük partilerdir. Bunlardan sonra üçüncü sırada Liberal Demokratlar gelmektedir.

A. SİYASİ PARTİLERİN FONKSİYONLARI

Siyasi partilerin temel fonksiyonu, mümkün olduğu kadar kısa sürede iktidara gelmek ve bu iktidarı mümkün olduğu kadar uzun süre devam ettirmektir. Partilerin bunun dışında ikincil fonksiyonları da vardır. Partiler insanların politikayla ilgilenmesini ve politikaya katılmasını teşvik ederler. İnsanlar mahalli seviyede veya ülke çapında aktif siyasi rol almalıdırlar. Partiler, belli grup ve organizasyonların kendi fikirlerine katılmasını isterler ve belli konuları, insanların konuşabileceği ve tartışabileceği konuma getirirler. Son olarak da, siyasi partiler yeni üyelerin kendilerine katılmasını ve mali güçlerini artırmak isterler.

B. İNGİLTERE'DEKİ SİYASİ PARTİLER

İngiltere'de üç büyük siyasi parti vardır. Bunlar Muhafazakar Parti, İşçi Partisi ve Liberal Demokratlar Partisi'dir. Bu partiler seçimlerde oyların büyük

bir çoğunluğunu alırlar ve hemen hemen milletvekillerinin de tamamına yakınını kazanırlar. Bununla birlikte, İngiltere'de diğer partiler de vardır. Bunlardan bazılarının Parlamentoda milletvekili vardır, bazılarının ise yoktur. Aşağıda bütün partiler hakkında bazı bilgiler verilecektir.

1. MUHAFAZAKAR PARTİ

Parti 1834 yılında Sir Robert Peel tarafından kurulmuştur. Partinin şu andaki Lideri Mr. John Major'dur ve aynı zamanda şu anki Başbakanıdır. Parti, 20. yüzyılda şu tarihlerde iktidarda bulunmuştur: 1900-1905, 1915-1918 (koalisyon), 1918-1924, 1924-1929, 1931-1932 (koalisyon), 1932-1940, 1940-1945 (koalisyon), 1951-1964, 1970-1974 ve 1979'dan bu yana 1987'de, Parti 13,7 milyon oy (%42.3) almış ve 375 milletvekili (%57,7) çıkarmıştır.

PARTİNİN PRENSİPLERİ

- Serbest teşebbüs, devletin fonksiyonunun azaltılması, kişisel teşebbüslerin ve sorumlulukların teşvik edilmesi ve rekabetin sağlanması,
- Enflasyonun düşürülmesi ve hükümetin harcamalarının azaltılması,
- Millileştirilmiş endüstrilerin tekeline son verilmesi,
- Sosyal hizmetlerin geliştirilmesi,
- İnanç, cinsiyet, ırk ve geçmişine bakılmaksızın İngiltere'deki herkesi temsil etmek,
- İngiltere'nin düşmanlarını korkutmak ve eğer saldırıya uğrarsa kendini savunmak,
- NATO içerisinde kalmak,
- Avrupa Topluluğu üyeliğini devam ettirmek.

2. İŞÇİ PARTİSİ

Parti, 19. yüzyılda kuruldu. 1990 yılında, İşçi Sendikaları Kongresi yaptığı bir toplantıda, Parlamentoda en iyi şekilde haklarını nasıl savunacaklarını tartışmış ve siyasi parti haline gelmeye karar vermiş ve kendilerini İşçi Partisi olarak isimlendirmişlerdir.

Partinin, şu andaki Lideri Mr. Neul Kinnock'dur. Muhalefet Partisi lideridir. 20. yüzyılda şu tarihlerde iktidarda bulunmuşlardır: 1924, 1929-1931, 1940-1945 (koalisyon), 1945-1951, 1964-1970, 1974-1979. Parti, 1987'de 10 milyon oy almış (%30,8) ve 229 milletvekili (%35,2) çıkarmıştır.

PARTİNİN PRENSİPLERİ

- İnsanların itibar ve saygınlığını korumak,

- Çalışanların haklarını muhafaza etmek ve onlara siyasi güç vermek,
- Büyük kamu yatırımları yaparak, herkese iş imkanı sağlamak,
- Ekonomiyi ve sanayii planlamak, ithalat ve fiyat kontrolü yapmak, büyük şirketleri millileştirmek,
- Sendikalara daha fazla serbestlik tanımak,
- Sosyal hizmetleri geliştirmek ve vergi sisteminde reform yapmak ve bu suretle refahın yeniden dağılımına katkıda bulunmak,
- Lordlar Kamarasını kaldırmak,
- Avrupa Topluluğundan çıkmak fakat NATO üyeliğini devam ettirmek,
- Nükleer silahlanmayı desteklemek.

3. LİBERAL DEMOKRATLAR PARTİSİ

1840 yılında Muhafazakar Partide bir bölünme oldu ve bir grup Muhafazakar milletvekilinin muhaliflere katılmasıyla Liberal Parti kurulmuş oldu. Bu parti 1905-1915, 1915-1918 (koalisyon), 1931-1932 (koalisyon) dönemlerinde hükümette yer almıştır.

1981 yılında, bir grup işçi partisi milletvekili partiden ayrılarak Sosyal Demokrat Partiyi kurmuşlardır. (SDP)

SDP, 1983 seçimlerinden önce Liberal Partiyle bir anlaşma yapmış ve seçimlere birlikte girmişlerdir. Bu ittifak 1987 genel seçiminde de devam etmiştir. İttifak, 1987'de 7.3 milyon oy almış (%22.6) ve 22 milletvekili (%3.4) kazanmıştır.

1987 genel seçimlerinden sonra Liberal Parti ve SDP tam anlamıyla birleşerek tek parti olmuşlar ve Liberal Demokratlar adını almışlardır. Partinin Lideri Mr. Paddy Ashdown'dur.

PARTİNİN PRENSİPLERİ

- Seçim sistemini değiştirmek, federal sisteme geçmek ve bu suretle bölgesel hükümetlere önemli görevler vermek,
- Karma ekonomiyi desteklemek, vergi sisteminde önemli reformlar yapmak ve herkes tarafından kabul edilebilir bir gelir politikası belirlemek,
- Daha fazla hükümet yatırımı yapmak suretiyle, yeni iş alanları oluşturmak,
- Avrupa Topluluğunda ve NATO'da kalmak,
- Nükleer silahlanmayı desteklemek,
- İşçi sendikalarında reform yapmak.

4. DİĞER PARTİLER

a) İskoçya Milli Partisi: 1934 yılında kurulmuş olup, amacı İskoçya'nın bağımsızlığı ve İskoçya'ya daha fazla para harcanmasını sağlamak. (Özellikle Kuzey Denizi petrolünün gelirinden) (Bu partinin mecliste 3 milletvekili vardır.)

b) Galler Milli Partisi: Partinin amacı bağımsız, demokratik Galler Sosyalist Devletini kurmak ve Galler dilini, kültürünü geliştirmek. (Partinin 2 milletvekili vardır.)

c) Resmi Ulster (Kuzey İrlanda) Birlik Partisi: Bu parti, Protestan ve birlikçilerin (İngiltere'den ayrılmak istemeyen) partisidir. (Mecliste 9 milletvekili vardır.)

d) Sosyal Demokrat ve İşçi Partisi: Bu Partide Protestan ve birlikçilerin partisidir. (Kuzey İrlanda'da) (Mecliste 3 milletvekili vardır.)

e) Ulster Halk İçin Birlik Partisi: Mecliste 1 milletvekili vardır. (K. İrlanda)

f) Sinn Fein: İrlanda Kurtuluş Ordusu'nun (IRA) siyasi kanadını oluşturur. Kuzey İrlanda'da 1 milletvekili çıkarmış olmasına rağmen, bu milletvekili mecliste yerini almamıştır.

g) Komünist Partisi: Marxist ideolojiye dayanan, kapitalizm ve Ortak Pazar aleyhtardır. Parti, ismini sonradan Demokratiksel olarak değiştirmiştir. Milletvekili yoktur.

h) Yeşiller Partisi: Milletvekili yoktur.

i) Milli Cephe: Aşırı sağı temsil eder ve milletvekili yoktur.

Bu partiler 1987 seçimlerinde 1.4 milyon (%4.3) oy almışlar ve 24 milletvekili (%3.7) çıkarmışlardır.

C. PARTİLERİN TEŞKİLATLANMASI

Partiler fonksiyonlarını sürdürebilmek için teşkilatlanmak zorundadır. Temel üç siyasi parti yaklaşık 2 milyon üyeye sahiptir fakat birçok üye partilerinde aktif olarak rol almazlar. Bu bölümde Muhafazakar Parti ve İşçi Partisinin teşkilat yapısı açıklanacaktır.

MUHAFAZAKAR PARTİ TEŞKİLATI

1 - Seçim Bölgesi Kurulu: İngiltere'de 650 seçim bölgesi vardır ve her milletvekili bir seçim bölgesinden seçilir. Bu kurulun görevleri; yeni üyeler kabul etmek, seçimlerde mücadele etmek, milletvekili adaylarını seçmek veya kabul etmek ve seçim için kaynak temin etmektir.

2 - Bölge Meclisleri: Partinin oniki Bölge Meclisi vardır. Her Meclis birkaç seçim bölgesinden oluşur. Meclisler, bölgenin imkanlarını koordine ederler ve Londra'daki merkez bürosuna tavsiyelerde bulunurlar.

3 - Merkezi Meclis: Bu meclis; parti başkanı, partideki görevliler, meclis grubu, onaylanmış milletvekili adayları ve her seçim bölgesinden seçilen dört üyeden oluşur. (Yaklaşık 6000 kişi) Meclis, partinin ülke çapındaki yönetim organıdır.

4 - Yönetim Komitesi: Komite, genelde mahalli bölgelerden gelen 150 üyeden oluşur. Komite, Merkezi Meclisin kararıyla ilgili işlemleri yapar. Ayrıca Komite'ye bağlı bazı alt komiteler de vardır. (Örneğin: Mahalli İdareler Komitesi, İşçi Sendikaları Tavsiye Komitesi, Muhafazakar Siyasi Merkez Komitesi v.b.)

5 - Parti Lideri: Lider Muhafazakar milletvekilleri tarafından seçilir. Uygulamada, lider partide herşeyden sorumludur.

6 - Merkez Bürosu : Büro, parti lideri tarafından kontrol edilir. Partinin ana merkezidir. Büro, bütün hazırlıkları koordine eder, seçim kampanyası için kaynak ve iş gücü temin eder ve belli konularda bilgi toplar.

7 - Muhafazakar Araştırma Bölümü: Bu organ parti politikasına yardım amacıyla uzun vadeli araştırmalardan sorumludur. Araştırmalarının sonuçlarına göre, Parlamentodaki Komitelere, parti üyelerine, merkez bürosunun bütün bölümlerine bilgi verir ve tavsiyelerde bulunur.

8 - Seçim Acentası: Bu birim Merkez Bürosu tarafından eğitilmiş profesyonel kişilerden oluşur. Temel görevleri; milletvekilleri ile onların seçim bölgeleri arasındaki irtibatı sağlar, seçimlerde harcanan paranın muhasebesini tutar, milletvekilleri kendi bölgelerinin problemleri konusunda bilgi verir, milletvekilleri için randevu alır, milletvekillerinin seçmenlerle buluşmasını ayarlar, seçim bölgelerindeki faaliyetleri teşvik eder ve bir sonraki seçim için milletvekillerine yardımcı olur.

9 - Yıllık Parti Konferansı : Merkez konferansının bütün üyeleri, seçim acentası görevlileri ve her seçim bölgesinden seçilen üç üyenin katılımıyla (yaklaşık 4000 kişi) yıllık parti konferansı yapılır. Bu konferansta parti politikası tartışılır.

İŞÇİ PARTİSİ TEŞKİLATI

1 - Seçim Bölgesi Teşkilatı: Teşkilat belli bazı birimlerin birleşmesi sonucu ortaya çıkar. Genç Sosyalistler, Mahalli İşçi Sendikaları v.b. Seçim Bölgesi Teşkilatının temel görevleri Muhafazakar Partisi teşkilatında olduğu gibidir.

2 - Bölge Meclisleri: Parti Merkez Bürosu tarafından kontrol edilen 11 Bölge Meclisi vardır.

3 - Milli Yönetim Komitesi: Bu komite Yıllık Parti Konferansında oluşturulur. Komite üyeleri; İşçi sendikaları (12), Seçim Bölgesi ve Bölge Meclisleri (7), Sosyalist ve birlikte çalışan diğer gruplar (1), genç sosyalistler (1), partinin kadın kolları (5) üyeleri arasından seçilen kişilerden oluşur. Komite düzenli olarak toplantılar yapar ve konferans kararlarını yerine getirir, partinin mâliyesini idare eder, Parlamentodaki parti grubuyla teması muhafaza eder, seçim bölgesi teşkilatlarını kontrol ve disipline eder.

4 - Parti Lideri: Lider, İşçi sendikaları, seçim bölgesi teşkilatları ve İşçi Partisi milletvekilleri tarafından seçilir. Lider Muhafazakar Parti'de olduğu kadar etkili değildir ve lider parti merkez bürosunu kontrolü altında bulunduramaz.

5 - Yıllık Parti Konferansı: Konferansa yaklaşık 1100 delege katılır. Bu delegeler; işçi sendikaları üyeleri, milletvekilleri, adaylıkları onaylanmış milletvekili adayları, Milli Yönetim Komitesi Üyeleri ve mahalli acentalardır. Parti programı, daha önce Milli Yönetim Komitesi tarafından hazırlanır ve Yıllık Parti Konferansında görüşülür. Eğer program üçte iki veya daha fazla oyla kabul edilirse, partinin resmi programı hüviyetini kazanır.

6 - Merkez Bürosu: Bu birim partinin Genel Sekreteri tarafından kontrol edilir. Genel Sekreter Milli Yönetim Komitesi tarafından görevlendirilir. Büro'nun görevleri Muhafazakar Parti Merkez Bürosunun görevlerinin aynıdır.

PARTİLERİN PARLAMENTO TEŞKİLATLARI

Avam Kamarasında temsil edilen her partinin Parlamento Partisi olarak isimlendirilen bir grubu vardır. (Türkiye'deki Meclis Grubu gibi) Bunlar; Muhafazakar Özel Üyelerinin Komitesi (veya 1922), Parlamenter İşçi Partisi ve Parlamenter Liberal Demokratlar Partisi olarak isimlendirilirler.

Bu parti grupları haftada bir veya iki defa ayrı ayrı toplanarak partilerinin politikalarını tartışır.

Hükümet bir Kabine'ye (yirmi veya daha fazla üyeden oluşan), Muhalefet'de Gölge Kabine'ye sahiptir. Gölge kabine parlamenter İşçi Partisi tarafından seçilir. Kabine'ye veya Gölge Kabine'ye dahil olmayan bütün milletvekilleri ise arka sıralarda oturanlar manasında "backbenchers" olarak isimlendirilirler.

Ayrıca, parlamentodaki siyasi parti gruplarının sayısız komite ve toplantıları vardır. Buralarda belli konular ele alınır ve tartışılır. Örneğin: ticaret, ekonomi, endüstri, tarım, eğitim v.b.

Genel seçimlerden sonra çoğunluğa sahip olan partiler "whips" olarak isimlendirilen parti sözcülerini belirlerler. Bunlar, kendi milletvekillerini belli konularda kontrol ederler. Milletvekillerinin önemli durumlara iştirakini sağlarlar ve kendi partilerinin politikası doğrultusunda oy kullanmalarını tembih ve tavsiye

ederler. Eger herhangi bir milletvekili partisine karşı oy kullanırsa bu kişiler bunu bilirler ve asla da unutmazlar.

D. PARTİLERİN GELİR-GİDERLERİ

Partilerin ana gelir kaynağı, üyelerin aidatları ve gönüllü bağışlardır. Ayrıca, İşçi Partisinin çok önemli gelir kaynağı da işçi sendikalarından gelen paydır (%75). Muhafazakar Parti ise genellikle işadamlarından bağış ve yardım almaktadır. Bu nedenle partilerin devlet yardımı alması teklif edilmektedir. Bununla birlikte, bu durumun partilerle toplum arasındaki münasebeti olumsuz yönde etkileyeceği savunulmaktadır. Aslında 1975'den bu yana muhalefet partileri devlet yardımı almaktadır. (1500 sterlin her milletvekili başına + 3 sterlin her 200 oy için) 1986 yılında İşçi Partisi 440.355 sterlin, Liberaller 88.641 sterlin, Sosyal Demokratlar 62.562 sterlin ve K. İrlanda Birlikçi Partisi'de 20.397 sterlin devlet yardımı almıştır. İngiltere'deki bütün partilerin 1987 genel seçimlerinde harcadıkları para ise toplam 20 milyar sterlin civarındadır.

E. MİLLETVEKİLİ ADAY ADAYLARININ SEÇİLMESİ

Hemen hemen bütün seçim bölgelerinde milletvekilliğini kazanan adaylar herhangi bir partiden seçimi kazanırlar. (Genelde Muhafazakar veya İşçi Partisi) Bu iki partide milletvekili aday adaylarının seçimi mahalli parti teşkilatları tarafından yapılır. Bununla birlikte parti merkezleri bu seçimlere önemli oranda etki etmektedir.

Bu bölümde, İşçi Partisi ve Muhafazakar Parti'de milletvekili aday adaylarının seçiminin prosedürü açıklanacaktır.

ADAYLIK

MUHAFAZAKAR PARTİ: Adaylar Seçim Bölgesi Kurulları veya onun komiteleri tarafından belirlendiği gibi adaylar bireysel olarak da başvurabilirler. Merkez Bürosu da aday belirleyebilir.

İŞÇİ PARTİSİ: Adaylar mahalli birimler, Yönetim Komitesi veya üyeliğe kabul etme organizasyonları tarafından teklif edilebilirler. Kişisel başvuru yapılamaz. Milli Yönetim Komitesi (NEC) kişisel başvuruları kabul edebilir.

SEÇİLME

MUHAFAZAKAR PARTİ: Küçük seçim komitesi kısa bir liste hazırlar. Daha sonra mahalli yönetim birimleri milletvekili aday adaylarıyla mülakat yapar. Daha sonra seçimle milletvekili aday adayı belirlenir.

İŞÇİ PARTİSİ: Mahalli yönetim komitesi kısa bir liste hazırlar. Milli Yönetim Komitesi bu listeye ekleme yapabilir. Mahalli yönetim komitesi tarafın-

dan mülakattan geçirilen milletvekili aday adayları arasından seçimle nihai aday tesbit edilir.

TASDİK

MUHAFAZAKAR PARTİ: Milletvekili aday adaylarını son tasdik etme yetkisi seçim bölgesi birliklerine aittir.

İŞÇİ PARTİSİ: Nihai karar verme yetkisi Milli Yönetim Komitesine aittir.

MALİ DESTEK

MUHAFAZAKAR PARTİ: Milletvekili adaylarının mali durumu fazlaca dikkate alınmaz. Fakat partiye yapılacak yardımlar konusunda kesin limitler vardır.

İŞÇİ PARTİSİ: Organizasyonlar kendi adaylarını mali bakımdan himaye ederler. Adaylar partinin seçim bölgesi organizasyonlarına yardım ederler. Yardımın miktarı konusunda kesin limitler vardır.

F. YORUM

Seçim sistemi değiştirilmeli midir?

1970'lere kadar İngiltere'de çift parti sistemi vardı. (Muhafazakar Parti ve İşçi Partisi) Bununla birlikte, bu yıllardan sonra Liberal-SDP (Sosyal Demokrat Parti) ittifakı üçüncü bir güç haline geldi. 1983 seçimlerinde bu ittifak yaklaşık İşçi Partisi kadar oy aldı. Günümüzde, İngiltere'de çok parti sistemi geçerlidir.

1983 genel seçim sonuçlarına göre milletvekillerinin %93'ü Muhafazakar ve İşçi Partisine aitti. İttifak partileri toplam oyların bir çeyreğini almasına rağmen, 650 sandalyeden sadece 23 tanesini kazanabilmişlerdir.

1987 genel seçim sonuçlarına baktığımızda, toplam oyların 32.4 milyon olduğunu ve bunun 23.7 milyonunu (%73) Muhafazakar ve İşçi Partisinin aldığını, 7.3 milyon (%22.6) ittifak partilerinin aldığını ve 1.4 milyonluk (%4.4) kısmını da diğer partilerin aldığını görüyoruz. Bu oylara göre, Muhafazakar ve İşçi Partisinin 604 milletvekilliği (%92.9), ittifak partilerinin 22 milletvekilliği (%3.4) ve diğer partilerin de 24 milletvekilliği (%3.7) kazandığını görüyoruz.

İttifak partileri % 22.6 oy almalarına rağmen, milletvekilliklerinin sadece % 3.4'ünü alabilmişlerdir. Bu nedenle Liberal Demokratlar bu seçim sisteminin bir an önce değiştirilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Aslında mevcut seçim sistemi çift parti sistemini teşvik etmektedir. Bu seçim sisteminin ana avantajı partilerin koalisyonla gitmesine engel olmasıdır.

Kim Kimi Destekliyor?

İngiltere'de 124 günlük gazete ve Pazar gazetesi ile 1000 civarında haftalık gazete yayımlanmaktadır. Bu yayınlar dört adet büyük şirketler topluluğuna aittir. Burada önemli olan nokta bu yayınlardan büyük bir bölümünün Muhafazakârları desteklemesidir. Bir kısmı da İşçi Partisini desteklemekte veya bağımsızdır.

İngiltere'de emek sınıfı genelde İşçi Partisini desteklemektedir. Orta tabaka ise Muhafazakar Partiyi desteklemektedir. Diğer taraftan Katolik ve Protestanlar İşçi Partisini desteklerken, İngiltere kiliseleri Muhafazakar Partiyi desteklemektedirler.

1983 seçim sonuçlarına göre, erkekler çoğunlukla İşçi Partisine oy verirken, kadınların Muhafazakar Partiyeye oy verdiği tespit edilmiştir. Ayrıca, 21-29 arası yaşlarda olanların İşçi Partisini tercih ettikleri, 30-49 yaş arasında olanların oylarının iki parti arasında dağıldığını, 50-64 yaş arasında olanların da Muhafazakar Partiyi tercih ettikleri görülmüştür.

İşçi sendikaları geleneksel olarak İşçi Partisini desteklemektedir. (1987'de % 42) Küçük aile işletmelerinde çalışan işçilerin Muhafazakar Partiyi, büyük fabrikalarda çalışan işçilerden daha fazla tercih ettikleri görülmüştür.

Önümüzdeki yıl içerisinde İngiltere'de genel seçimler yapılacaktır. Herkes, Muhafazakar Partinin politik gücünü yeni bir dört yıl için devam ettirip ettiremeyeceğini merak etmektedir.

NOT: Yazının Türkçe tercümesinde sürekli olarak "İngiltere" ifadesi kullanılmıştır. Gerçekte İNGİLTERE, İSKOÇYA, GALLER, KUZEY İRLANDA ayrı ayrı devletler olmayıp, bizim Türkçe'de kullandığımız İngiltere Devleti kapsamına girmektedir. İngilizler; İngiltere, İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda'ya hep birlikte The United Kingdom (Birleşik Krallık) diyorlar. Sadece İngiltere, İskoçya ve Galler ise Great Britain (Büyük Britanya) olarak isimlendiriliyor. Yazının Türkçe kısmındaki İngiltere ifadesi, Birleşik Krallık anlamında kullanılmıştır.

ULUSAL GÜVENLİKTEN KÜRESEL GÜVENLİĞE

Çev.: Mesut ŞENOL*

Eşme Kaymakamı

Bugüne kadar çevreye karşı takınılan olumsuz tutumun değişmesi için, uluslararası toplumun benzersiz şekilde hızlandırılmış bir uluslararası işbirliğine ihtiyaç vardır. Bu çok önemli görev, yöneticilerin oldukça ilgisini çeken ve dünyanın yaşadığı tehlikeyi durdurmaya yarayacak kaynakları eriten "Silahlanma Yarışı"na son vermeksizin gerçekleştirilemez. (Tablo 8'e bakınız.)

Şu anda orduya tahsis edilmiş kaynakların önemli bir bölümünden yararlanılması için ülkelerin, güvenlik politikalarında yeni adımlar atmaları gerekmektedir. Şu anda izlenen politikalar, gerçek bir başarısızlık getirmiştir ve gelecek için silahlanmanın kontrolünden daha çok şey yapılması gerekecektir. Askeri rekabeti frenleme yerine, eskiden imzalanmış süper güçler arası anlaşmalar, devam eden silahlanmayı gözlerden uzak tutmaya yaramıştır. Eskiyen ve yenilik getirmeyen silah sistemleri üzerinde zayıf bir takım sınırlandırmalar yapmaya göre ayarlanmış bu anlaşmalar, daha ileri teknolojilerin geliştirilmesini ve uygulanmasını hızlandırmıştır.

Örneğin, Stratejik Silahların Sınırlandırılması görüşmelerinin (SALT-1) ilk oturumu, çok başlıklı füzelerin yasaklanması fırsatını yaratmıştı. Anlaşma tarihinde, ABD'nin 832 füzesi varken, Sovyetler Birliğine yerleştirilmiş bu tür bir füze yoktu. Ancak mevcutların yok edilmesi ve gelecekte yerleştirilmelerinin yasaklanması yerine SALT-1, iki taraf için toplam 2640 çok başlıklı füzeye izin vermişti. SALT-1 ve SALT-2 anlaşmaları mevcut silahlanmanın daha üstünde bir savaş başlığı tavanı getirmişti ve böylece süper güçlerin stratejik nükleer silah güçlerine hemen hemen 13000 savaş başlığı eklenmesine izin vermişti.

Önerilen Stratejik Silahların Azaltılması Görüşmeleri (START Anlaşmaları), stratejik nükleer silahları, savaş başlığı sayısını 1970'li yılların sonlarındaki mevcut düzeyine getirerek azaltılabilecektir. Ancak, ne kadar büyük bir azaltma öngörülmüş olsa da, sayısal sınırlandırmalar tek başına silahlanma yarışının en dinamik yönünü kapsamaktan uzak kalacaktır. Askeri stratejistler her zaman yeni silahların hizmete verilmesini haklı çıkaracak yeni güvenlik tehditlerini ve silahlardaki oransızlığı bulup çıkaracaklardır.

* Bu konu; Michael Renner, From National to Global Security, **Worldwatch Paper** 89, May 1989, s. 47-64'den tercüme edilmiştir.

Radikal bir öneri olarak vurgulanmasına rağmen, START Antlaşması, artık anlaşılmıştır ki, gittikçe pahalılaşan yapımı planlanmış ya da üzerinde çalışılan silahlar akımını yavaşlatmayacaktır. Çünkü bu anlaşmanın ileri teknik gelişmelere ve güçlendirmelere bir kısıtlama getirmesi söz konusu değildir.

TABLO 8
ASKERİ VE SOSYAL YA DA ÇEVRESEL ÖNCELİKLER
ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Askeri Öncelik	Maliyet	Sosyal-Çevresel Öncelik
Trident II Denizaltısı ve F-16 savaş uçağı programları	100 Milyar Dolar	ABD'deki en zararlı 3000 atık bölgesinin tahmini artılması gideri
Stealth Bombası programı	68 Milyar Dolar	ABD'nin 2000 yılına kadarki temiz su ihtiyacının karşılanması için gerekli tahmini giderin üçte ikisi
1988-1992 döneminde SDI için istenen fon	39 Milyar Dolar	ABD'de askeri olmayan yüksek radyoaktivite taşıyan atıklardan kurtulma gideri
Dünyanın 2 haftalık askeri harcaması	30 Milyar Dolar	Birleşmiş Milletlerin su ve kamu sağlığı 10 Yıllık Planının 1 yıllık gideri
1985 Mali Yılında Almanyanın askeri alım ve araştırma-geliştirme harcamaları	10 Milyar 750 Milyon Dolar	Kuzey Denizinin Batı Almanya kesimi tahmini temizleme giderleri
Yaklaşık 4 günlük küresel askeri harcama	8 Milyar Dolar	Dünya tropik ormanlarının korunması amaçlı 5 yıldan uzun süreli Eylem Planı
ICBM Küçükadam Projesi Geliştirme gideri	6 Milyar dolar	8-12 Milyon ton/yıl düzeyindeki sülfür dioksit emisyonunun ABD'de önlenip asit yağmuru olgusuyla mücadele etmek için gerekli yıllık gider
Yaklaşık 2 günlük küresel askeri harcama	4 Milyar 800 Milyon Dolar	3. Dünya Ülkelerindeki çölleşmeyi 20 yıllık bir dönemde önlemek amacıyla önerilen Birleşmiş Milletler Eylem Planının yıllık gideri

1986 Mali Yılında ABD'nin nükleer savaş başlıkları ile ilgili 6 aylık gideri	4 Milyar Dolar	1980-87 döneminde ABD Hükümetinin enerjinin etkin kullanımı alanındaki giderleri
1987 Mali Yılı SDI araştırması	3 Milyar 700 Milyon Dolar	200 bin nüfuslu bir şehre hizmet verecek bir güneş enerji sistemini kurmaya yetecek kaynak
Okuma-yazma oranı % 50 ya da daha az düzeydeki ülkelerin 3 haftalık askeri harcaması	2 Milyar 400 Milyon Dolar	10 yıl içinde dünyada okur-yazar olmayan kimse bırakmamayı amaçlayan UNESCO bütçesi
Avrupa Ekonomik Topluluğunun 10 günlük askeri harcaması	2 Milyar Dolar	2000 yılına kadar 10 Avrupa Ekonomik Topluluğu ülkeleri arasında bulunan zararlı atık bölgelerinin temizlenmesi yıllık gideri
1 Trident denizaltısı	1 Milyar 400 Milyon Dolar	Yıllık 1 milyon ölüm olayını önleyecek 6 ölümcül hastalığa karşı 5 yıllık çocuk aşılama programı
3 B-1B bombalan	680 Milyon Dolar	1983-85 döneminde Amerikan Hükümetinin yenilenebilir enerjiyle ilgili harcaması
Etiyopya'nın 2 aylık askeri harcaması	50 Milyon Dolar	Etiyopya'nın çölleşmeden kurtulması amacıyla önerilen Birleşmiş Milletler Planının yıllık gideri
Bir nükleer silahın denenmesi	12 Milyon Dolar	3. Dünya ülkelerindeki köylere temiz su sağlanması amacıyla 80 bin el pompasının kurulması
B-1B bombasının bir saatlik çalıştırılması gideri	21 Bin Dolar	10 yıl içinde anne ölümlerini yarıya düşürecek sosyalleştirilmiş ana-çocuk sağlığı merkezlerinin 10 Afrika köyünde kurulması

KAYNAK: Dünya İzleme Enstitüsü (Değişik Kaynaklara Dayanarak)

Silahlanma yarışına son verilmesi ve önemli miktarda kaynağın serbest kalması için, ağır sosyal, ekonomik ve çevre sorunlarıyla ilgilenilmesi gerekmektedir ve bunlar da nükleer madde üretiminin azaltılması, bu alandaki gelişme, üretim, test ve yeni savaş başlıklarıyla gönderme sistemlerinde önemli indirimlere gidil-

mesi ihtiyacını doğurmaktadır. Bunlara ek olarak mevcut nükleer ve klasik

silahlanmada kayda değer azaltmalar gerçekleştirilmelidir. Teknolojik gelişmeler bir yandan bir ülkenin sınırları dışından da, bu yönde alınan önlemleri güvenli bir şekilde denetleyebilmesini mümkün kılarken, diğer yandan Sovyetlerin, ihlalleri denetleme prosedürlerini kabul etmede emsali görülmemiş bir isteklilik göstermesi, bu alandaki belli başlı politik engellerden birinin ortadan kalkmasını sağlamıştır.

Nükleer savaş başlıklarında kullanılan plütonyumu ve yüksek derecede zenginleştirilmiş uranyumu üreten fabrikaların kapatılması, 1957-1970 yılları arasında ABD yetkilileri tarafından benimsenirken, Moskova buna karşı çıkmıştır. Yine de böyle bir önerinin uygulanabilmesi için yeni bir fırsat mevcut bulunmaktadır. Çevre kirliliği ve güvenlik sorunları, Amerikan nükleer silah üretim tesislerinin bir bölümünün geçici olarak kapatılmasına yol açmıştır. Sovyetler Birliği'nin de benzer sorunlarla karşılaştığı yönünde işaretler bulunmaktadır. Los Alamos Ulusal Laboratuvarı 1988 yılı Haziranında, Sovyet askeri üretim reaktörlerinin eski, modası geçmiş ve güvenliksiz olduğunu ve kapatılacağını ifade etmiştir. Gerçekten de Başkan Gorbaçov, yakınlarda yaptığı bir açıklamayla, zenginleştirilmiş uranyum üretimini Sovyetlerin 1989 yılında sona erdireceğini ve 1990 yılı sonuna kadar da, elde edilen plütonyum ürününün azaltılacağını açıklamıştır.

Silah yapımına uygun derecedeki materyalin üretimi ile ilgili bir ABD-Sovyet Anlaşması, sürekli bir yasak üzerinde tartışmalar sürerken, tüm tesislerin geçici olarak kapalı kalmasını sağlayabilecektir. Nükleer bombaların patlatılmasını sağlayan hidrojenin radyoaktif bir formu olan Trityum üretimine konacak bir yasak, plütonyum üretiminin yasaklanmasını da doğal olarak gerekli kılacaktır. Washington D.C.'de bulunan Nükleer Kontrol Enstitüsü'nden Paul Leventhal'e göre, trityumun askeri kullanımının yasaklanması, sürekli olarak geriye giden ve nükleer savaş başlıklarının imha gücünü sınırlandırmak için yenilenmesi zorunlu olan silahsızlanmaya düzenli bir ivme kazandıracaktır.

"Bir kez silahlanma yarışının hızı kesilirse,
dikkatler zor ama çok önemli bir görev olan
süreci tersine çevirmeye yöneltilebilecektir."

Süper güçlerin yaygın ve tam bir silahsızlanmayı ciddi olarak düşünmeye başlamalarından bu yana çeyrek yüzyıl geçmiştir. 1961 yılında Washington ve Moskova, hükümleri aynı yıl Eylül ayında Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna oybirliğiyle kabul edilen "Silahsızlanma Görüşmelerinde Uzlaşılan İlkeler McCloy-Zorin Ortak Açıklaması" üzerinde anlaşmışlardır. Açıklama, bir uluslararası silahsızlanma programını tasarlama ve uygulama amacıyla, çok taraflı görüşmeler için gerekli kuralları içeriyordu. Bu ilkeler paralelinde, 1962 yılında Başkan John F. Kennedy yönetimi, uluslararası konferans için hazırladığı ve "Barış Yarışı Taslak Planı" adı verilen belgede maddelerini sunduğu bir anlaşma

çatısı ortaya koydu. Ancak 1963 yılı sonuna kadar bu yaklaşım, yerini silahlanma

yarışının kontrollü bir biçimi anlamına gelen "Silahların Kontrolü"ne bıraktı.

Yaklaşık 30 yıl sonra, silahsızlanmanın yararları ve erdemi yeniden düşünmeye değer. Silahlanma yarışının ağır askeri ve ekonomik sonuçlarının farkına varan Gorbacov, yüzyılın sonuna kadar dünyanın tüm nükleer silahlardan arındırılması yönünde hazırladığı planı Ocak 1986'da sundu. Bu arada, şu anda Washington D.C.'deki Politika Araştırmaları Enstitüsünde uzman olarak çalışan Başkan Kennedy'nin Ulusal Güvenlik Konseyinin üyesi olarak görev yapmış Marcus Raskin-McCloy-Zorin İlkelerinin canlandırılması yönünde bir dizi girişim başlatmıştır. Hazırlayıp Amerikalı ve Sovyet uzmanlarına değerlendirmeleri- yorumları için sunduğu ayrıntılı ve titiz bir çalışmanın ürünü olan taslak anlaşma, dünya silahlı güçlerinin dağıtılması, silah stoklarının ve taşıma araçlarının elimine edilmesi, savaş sanayiinin sivil kullanıma dönüştürülmesi için 15 yıllık bir süreci önermiştir. Çok ince ayrıntılara inen bu anlaşma taslağı, yasal ve kurumsal hükümleri, mekanizmaları, güvenceleri, silahsızlanma anlaşmasının başarılı bir şekilde uygulanması için gerekli onaylama süreçlerini dile getirmiştir.

McCloy-Zorin ilkeleri ve Raskin taslak anlaşması, dünyayı daha güvenli kılmaya yönündeki girişimleri baltalayan silahlanmadan ayrılma çizgisinde yeni bir olanak sağlıyordu. Ancak savaşı bir dünya görüşünün politik gerçekliğe dönüştürülebilmesi için, bu hedefe ulaşmayı sağlayacak özel adımların da atılması gerekmektedir. Hükümetler ve vatandaşlar aynı şekilde, bu henüz büyük ölçüde belirsizliklerin bulunduğu alanda emin bir şekilde yol alabilmeleri için güven verici bir rehber ihtiyacı duymaktadırlar. Hükümet görevlileri, gazeteciler, eğitimciler ve diğerleri, sağduyu adına, nükleer silahların tümden ortadan kaldırılması yerine, kontrolü yoluyla nükleer silahlarla birlikte yaşamayı, umulabilecek en iyi seçenek olarak görmektedirler. 40 yıl süren soğuk savaş, birçok insandaki, silahsızlandırılmış bir dünya görüşünün gerçek dışı olduğu yönündeki düşünceleri güçlendirmiştir. Albert Einstein'ın, "Atomun serbest bırakılmış gücü düşünce tarzımızı tamamen değiştirmiştir" yönündeki meşhur ifadesi, bugün de geçerliliğini sürdürmektedir.

Güç kullanmanın gittikçe yasa dışı olduğu bir dünya, ütopyik bir düşüncedir. Nasıl bir zamanlar köleliğin kaldırılması gerçek dışı sayılırsa, silahsızlanma da uluslararası ilişkilerin normal bir yönü olacaktır. Silahsız bir dünya, Harvard'dan Gene Sharp'ın düşünceleri özendiren-saldırganlıktan uzak-uygar temelli savunma taraftarlığında da görüldüğü gibi, savunmasızlık anlamına da gelmez. Modern askeri teknolojinin yok edici gücünün etkin bir korumayı imkansız kıldığı bir çağda, bir milletin güvendiği askeri olmayan direnme gücünün organize edilmesi düşüncesi ile ve tüm nüfusun işbirliği sağlamasıyla daha iyi güvence altına alınabilir, potansiyel saldırganlar etkisizleştirilebilir.

Silah görüşmeleri, gerçek bir silahsızlanma için gerekli olan yaratıcı ve cesur

yaklaşımların forumunu nadiren oluşturabilmektedir. "Bağımsız Girişimler" diye bilinen bir alternatif yaklaşım daha verimli olabilir. Resmi ve çoğunlukla gizli pazarlık oturumlarından uzak kalarak dünya kamuoyunun ağırlığını silahsızlanma üzerinde yoğunlaştırmaya çalışmaktadırlar. Bağımsız girişimler, bir önceki bölümde gayriresmî çevre müttefiklerin oluşumu için temel olarak özetlenişine benzer bir şekilde basit bir ilke ile yönlendirilirler. ABD ya da Sovyetler Birliği örneğin, kamuoyuna belli bir süre için, diyelim ki 1 yıl için, nükleer silahları deneme ve konuşturmadan uzak kalacaklarını açıklayabilirler. Eğer diğer taraf aynı şekilde karşılık verirse, bu sınırlama belirsiz bir döneme kadar uzanabilir ve daha ileri bir aşamada resmi bir anlaşmaya konu olabilir. Süper güçler, karşı tarafı fazlasıyla yok edecek silah gücünü biriktirmişlerdir. Süper güçler ani bir karşılık olmaksızın kolayca başlangıç adımlarını atabilirler. (Taraflardan biri nükleer silah gücünün % 90'ını yok etmiş olsa bile, karşı tarafa ilk saldırı yolu ile normalüstü zarar verebilir.)

"Bağımsız girişimlerin yardımıyla, alternatif bir güvenlik sistemi somutlaşabilir."

Böyle bir yaklaşım teorilerle sınırlı kalmamaktadır. Bir gönüllü nükleer test bildirimi Sovyetler Birliği tarafından 1958 yılında başlamış ve o zamanki üç nükleer güç tarafından testin en üst noktada olduğu ana kadar üç yıl boyunca gözlemlenmiştir. Başkan Kennedy 1963 yılında atmosferde gerçekleştirilen nükleer bir testi tek yanlı olarak bildirdiğinde, Sovyetler buna olumlu karşılık vermişlerdir. Bu tutum, o yılın sonunda gerçekleştirilen "Sınırlı Test Yasağı Anlaşmasına" ulaşılmasına yardımcı olmuştur.

Mikhail Gorbacov bu yaklaşımı, silahların kontrolü çıkmazını aşmak için yeniden canlandırmıştır. Diğer önlemler arasında, nükleer patlayıcıların ve anti uyduların silahların denenmesinde tek yanlı bildirim düzeni kurmuş, Pasifikteki Sovyet gücünü hemen hemen yarıya indirmiş ve tüm Sovyet kimyasal silah stoklarının yok edileceğini duyurmuştur. Doğu-Batı ilişkilerindeki kayda değer yumuşamaya rağmen Gorbacov'un bu girişimleri karşılık görmemiştir. ABD'nin Sovyet önerilerinin içtenliğini deneyebileceği ve benzer konuları kapsayan karşılığı vermesi, süper güçler arasındaki ilişkilerde güçlü bir dinamizm yaratabilir ve silahsızlanmak için gerekli güveni oluşturabilir. Şimdi George Bush yönetimi silahlanma yarışı sona erdirecek ve süper güçler arası ilişkileri kökünden değiştirecek tarihi bir fırsata sahiptir.

Bağımsız girişimlerin yardımıyla alternatif bir güvenlik sistemi somutlaşabilir. Çoğu hükümetler böyle bir sistemin belirlenmesi amacıyla ve uygulamaları üzerinde değerlendirmeler yapmak üzere birden çok kişiyi görevlendiriyor olmalarına rağmen, bazı hükümet dışı gruplar da bu konuda çalışmalarını sürdürmektedirler. Alternatif savunma ile ilgili tartışmalar yıllardan beri barış hareketi ve

akademik çevrelerde yapılmaktadır. Nükleer seçeneklerden vazgeçilmesi ve klasik güçlerde indirim yapılması, 1987 ABD-Sovyet Orta Menzilli Nükleer Güçler Anlaşması ardından ciddi alternatifler olarak ortaya çıkan bu gelişmeler Avrupa'da bir ivme kazanmıştır. Kışkırtıcı olmayan savunma, silahlı güçleri (silahların, personelin ve stratejilerin) esaslı bir şekilde yeniden yapılanmasını sağlayacak ve böylece bu güçler kendilerini savunabilecekler, ama saldırı yeteneğinden de yoksun olacaklardır. Bu yaklaşım, silahların tahrip gücünde, menzillerinde ve birliklerin hareketliliği ve miktarlarında kısıtlamalar getirilmesi bakımından net limitler öngörmektedir. Saldırgan olma ve savunma arasındaki bazen oldukça hassas olan çizgiyi belirlemek güç olabilmektedir. Fakat bu konuda uygulanacak test ile bir ülkenin savunma siteminin diğer ülkelerin güvenliklerini tehlikeye düşürmeden ülke güvenliğini güçlendirip güçlendirmeyeceği anlaşılabacaktır.

Avrupa'daki tartışmalar oldukça değişik alternatifleri ve önerileri kapsayan bir yelpaze içinde yapılmaktadır. Bunlar, askeri malzemenin yeniden yapılanmasından daha ileri derecede ve iddialı önerilere (Doğu-Batı ayrımını aşmak ve sonuçta muhalif tarafların ortak güvenlik çıkarlarını geliştirerek askeri blokları ortadan kaldırmak gibi) kadar uzanan konularda biraz daha fazla yoğunlaşan tasarıları kapsamaktadır.

1980'lerde "Alternatif Savunma" terimi, Rocky Mountain Enstitüsünün Güvenlik Programı eski müdürü Hal Harvey'in yazılarıyla teoriden politikaya geçmiştir. Danimarka parlamentosu, kışkırtıcı olmayan savunma üzerinde çalışmalar yapmak üzere bir araştırma merkezi kurmuştur. Batı Almanya'da Sosyal Demokrat Partisi ve İngiltere'de İşçi Partisi benzer politikaları savunmaktadırlar.

Benzer kavramlar Sovyet askeri ve parti liderlerinin kelime dağarcığına girmiştir. Mikhail Gorbaçov, "Mantıklı Yeterlilik" deyimini Sovyet askeri doktrininin saldırganlıktan savunmacılığa yöneltilmesi amacıyla ortaya atmıştır. Sovyet lideri 1988 yılı Aralık ayında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda yaptığı dramatik bir konuşmada, Sovyet güçlerinin Batılı ordular karşısında sayısal bakımdan avantajlı olduğu bir dönemde simetrik olmayan indirimleri kabul ederek kararlılığını vurgulamıştır. Gorbaçov, Doğu Avrupa'da ve Sovyetler Birliğinin Avrupa kesiminde ve tek yanlı büyük birlik indirimleri ve tank azaltmalarını duyurmuştur. Doğu Avrupa'daki mevcut Sovyet güçleri yeniden yapılanmayla açık bir şekilde savunma gücü olacaklardır. Peşinden, Moskova'nın Varşova Pakti müttefikleri, (Romanya hariç) askeri harcamalarını, silahlı güçlerinin büyüklüğünü azaltacaklarını açıklamışlardır. Son olarak, Avrupa'da klasik silahların indirilmesi Doğu-Batı yeni görüşmelerinde Varşova Pakti iki tarafın yalnızca savunmaya yönelik yapılanmasına yol açacak üç aşamalı klasik silah indirimi sürecinin tartışıldığı 1988 Temmuz önerisini yinelemiştir. Yani, görülmektedir ki, 1990'lı yıllarda alternatif güvenlik, politikadan gerçeğe dönüşebilecektir.

Silahsızlanmaya yönelik süper güçlerin girişimleri yalnızca dünya askeri harcamalarının yarısından çoğunu yapan ve en büyük silah gücünü kontrol eden ABD ve Sovyetler Birliği olduğundan değil, aynı zamanda bu iki güç arasındaki çığırdan çıkmış bir silahlanma yarışı diğer ülkelerin nükleer silah edinme girişimlerine dolaylı olarak meşruluk kazandıracağından önemlidir. Nükleer silah sahibi olma, politik ya da askeri bir değer taşıyor, özel statü ve diplomatik imkanlar tanıyor şeklinde algılandığı sürece Arjantin, Brezilya, Hindistan, Irak, İsrail, Pakistan ve Güney Afrika gibi nükleer güç sahibi olmanın eşğini geçmiş ya da geçmeye çalışan ülkeler bulunmasına pek fazla şaşırılmamak gerekir. Nükleer silahların yayılmasının önlenmesi pazarlığının - 1970 Nükleer Silahların Arttırılmaması Anlaşması - gereği olarak, nükleer silaha sahip olmayan ülkeler, bu tür silahlara sahip olmaktan vazgeçmeyi, karşılığında nükleer silah sahibi ülkelerin silahsızlanmaya doğru ciddi adımlar atmaları şartıyla kabul etmişlerdir. Bu söz, hâlâ yerine getirilmemiş durumdadır.

3. Dünyada savaşlar ve çatışmalar, çok sayıda nedene bağlı olarak ortaya çıkmakta, çatışmaları önlemek için kolay çözümler bulunamamaktadır. Tüm ülkeler içinde ve arasında gerçek güvenliğe, saldırgan anlaşmazlıkları körükleyen çok çeşitli ve temel eşitsizlikleri gidermeden ulaşılamaz: Adalet olmaksızın barışın uzun süre yaşaması mümkün değildir. Ancak birçok olayda Üçüncü Dünya ülkeleri çatışmaları, olaya Birleşmiş Milletler, Sovyetler Birliği ya da diğer dış güçlerin karışmasıyla daha da kötüleşmiştir. Dış güç müdahalesinin olmaması, çatışmanın yumuşak bir şekilde çözümünde yeterli olmayabilir, ancak en azından ek bir komplike faktör devre dışında tutulmaktadır.

Süper güçler için Vietnam ve Afganistan ve daha sınırlı ölçüde Orta Amerika, Lübnan olaylarından alınan dersler göstermektedir ki, askeri müdahaleler, sonuçta, sağladığı yararlarla sınırlı bir düzeye indiği bir noktaya gelmiştir. ABD ya da Sovyetler Birliği, başka bir ülkeye silahlı güçler ya da silah göndermekten aynı sınırlandırmanın diğer süper güç tarafından yapılması karşılığında kaçınmayı önerebilmektedir. Böylesi bir anti-müdahaleci politika gerçekte 1988 yılı başlarında eski ve o zaman görevde bulunan Amerikalı ve Sovyet görevlilerin, "ABD- Sovyet İlişkilerinde İstikrarlı Birarada Bulunma İçin Gereklikler" adlı rapor için toplanıldığında kabul edilmiştir.

Anti-müdahaleci politikanın ikinci aşaması, ülke dışında konuşlandırılmış yabancı birliklerin geri çekilmesiyle ilgilidir. Örneğin, Başkan Gorbacov Cam Ranh Körfezindeki ve Vietnam'daki diğer tesislerdeki Sovyet deniz güçlerini ABD'nin karşılığında Filipinler'deki askeri üslerini kapatmayı kabul etmesi halinde, çekme önerisinde bulunmuştur. ABD, Gorbacov'un önerisini, Sovyetler Birliğince kontrol edilenlerden daha büyük üsleri kaybedeceği gerekçesiyle reddetmiştir. Ancak ABD'nin "Avrupa Klasik Güç İndirimi" kavramı çerçevesinde benimsediği prensip, yani silahlanmada sayısal olarak daha avantajlı durumdaki tarafın daha büyük indirimler yapması gerektiği ilkesi, bu olayda iyi bir şekilde uygulanabilirdi.

Çatışmaların tarafsız bir şekilde çözülmesinde en büyük umut Birleşmiş Milletlerdedir. Birleşmiş Milletlerin barışı koruma çabaları tarihi göstermektedir ki, örgüt, büyük güçlerin girmedikleri sorunlarda uzlaşma sağlanmasında etkin olmuştur. Birleşmiş Milletler barış koruma çabalarına bağlanan büyük umutlar, kuruluşun ilk 40 yılı boyunca büyük ölçüde düş kırıklığı yaratmış olsa da, son aylarda Birleşmiş Milletlerin imajı olumlu yönde gelişmiştir.

Sovyetlerin Birleşmiş Milletlerle ilgili tutumu özellikle umut verici bir gelişmedir. Sovyetler buna, geçmiş üyelik aidatlarını ödeyerek, İran Körfezinde Birleşmiş Milletler Barış Koruma Filosu önererek, Afganistan'daki Sovyet birliklerinin geri çekilmesine yol açan Birleşmiş Milletler arabuluculuğunda yapılan görüşmeleri kabul ederek, 10 yıldan uzun bir süredir çatışmalar içinde bulunan Angola, Etiyopya ve Vietnam gibi müttefikleri üzerinde müzakerelere dayanan anlaşmaları kabul etmeleri yönünde baskılar kurarak göstermiştir. Eğer, Bush yönetimi, Reagan'ın çok taraflılık anlayışını tersine çevirmeye karar verirse Birleşmiş Milletler, soğuk savaşın yarattığı hareketsizliği aşabilecek, kurucularının öngördükleri ortak güvenlik sisteminin merkezindeki bir örgüt konumuna gelebilecektir.

Bu arada Birleşmiş Milletler çatışmaların çözümü konusunda yakın zamanda çok sayıda başarı elde etmiş ve Birleşmiş Milletler Barış gücü kuvvetleri 1988 Nobel Barış Ödülünü kazanmıştır. Son 10 yılda dünya, galipleri olmayan, sadece yenilen tarafları bulunan çatışmalar görmüştür: İran-Irak savaşı, Sovyet güçlerinin Afgan güçlerine karşı başarısızlıkları, Kamboçya'nın Vietnamlılarca işgali ve Batı Sahra'nın kontrolü yüzünden Sahra halkı ile Fas arasındaki mücadele. Birleşmiş Milletler, bu çatışmaların etkisiz hale getirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Birleşmiş Milletler askerlerinin ve gözlemcilerinin yeni çatışmalar çıkması ve Üçüncü Dünya ülkelerinin Birleşmiş Milletleri, geçiş sürecini düzgün bir şekilde yürütemediği suçlamalarına karşın Namibya'nın bağımsızlığa geçişinde hayati bir rol oynayacağı umulmaktadır. Aşın yorgunluk ve savaş bıkkınlığı, birçok savaşın tarafını Birleşmiş Milletleri bir barış yapıcı olarak kabul etmeye yöneltmiştir. Birleşmiş Milletler desteğindeki ateşkes görüşmeleri, çıkmaza giren çatışmalarda durumu kurtaran bir unsur olmuştur.

Eğer Birleşmiş Milletlerin bu halihazır barış koruma çabaları başarılı olmaya devam ederse, örgüt yeni bir prestij konusu olarak, daha çetin bir sınava, ateşkes düzenlemekten, düşman taraflar arasında tampon bölgeler oluşturmaktan ilk planda düşmanlıkların ortaya çıkmasını önlemeye, ağırlık verebilir. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri J. Perez de Cuellar 1987 yılında, çatışmalar çıkmadan önce onları belirlemeye ve etkisizleştirmeyi denemeye yardımcı olmakla görevli "Araştırma-Bilgi Toplama Bürosu"nu oluşturmuştur. Gelecekte silahlı anlaşmazlıklar, silahsız gözlemcilerin ya da Barış gücü Kuvvetlerinin görev yerinde hazır bulunmasıyla önenebilecektir. Gerçekten de Sovyetler Birliği geçenlerde

Birleşmiş Milletlerin, kapsamlı bir güvenlik sistemi önerisinin bir unsuru olarak, dünyanın çatışma bölgelerinde gözlemcilikler kurmasını istemiştir. Sovyet Dışişleri Bakan Yardımcısı Vladimir F. Petrovsky, dış müdahaleden kendisini korumak isteyen her ülkenin Birleşmiş Milletlerden, sınırlarını izleyecek gözlemci ekipler göndermesini isteyebilmesi gerektiğini belirtmiştir.

1983 yılında Nikaragua, 8 Latin Amerika ülkesinden oluşan bir birliğin Honduras'la olan sınırında, ABD tarafından desteklenen Kontralarca gerçekleştirilen saldırıları önlemek için devriye görevi yapmasını istemiştir. (Bu öneri, 1988 yılında Honduras Dışişleri Bakanı Lopez Contrears tarafından da dile getirilmiştir.) Mart 1989'da Orta Amerika hükümetleri sonunda yalnızca 160 askerden oluşan küçük bir barış koruma kuvvetinin oluşması yönünde geçici bir anlaşmaya varmışlardır. Eğer 1980'li yılların başlarında bir Birleşmiş Milletler timi veya diğer bir uluslararası güç bulunsaydı, bölgedeki birtakım kan dökülmelerinin önüne geçilebilirdi. Bu çözüm aynı zamanda ilgili tüm taraflar için çok daha ucuza malolabilirdi. ABD Savunma Bakanlığı, 1300 gözlemciden oluşan bir gücün Nikaragua'nın Honduras, El Salvador ve Kosta Rika'dan ayıran sınırları, yılda 40 Milyon Dolardan az bir masrafla izleyebileceğini tahmin etmektedir. Buna karşılık ABD, bölgeye askeri güç görevlendirilmesi planlama çalışmaları için yıllık 3 Milyar Dolar, Orta Amerika ülkeleri ise orduları için toplam 1 Milyar Dolar yıllık harcama yapmaktadırlar. Halihazırda Birleşmiş Milletler Barış gücü Kuvvetleri mevcut ya da özel görevlendirme temeline dayalı belirli görevler için kurulmaktadırlar. Bu kuvvetler, ulusal silahlı güçler birliklerinden oluşmakta, kısa süreli ihbarlarla hükümetleri tarafından geri çekilmektedirler. Birleşmiş Milletler üyeleri, daha sürekli bir barış gücü kuvvetini düşünmek isteyebilirler. Böylesi bir gücün tarafsızlığını ve böylelikle kabul edilirliliğini güçlendirmek için, bu gücün ideal olarak tek tek seçilen kişilerden oluşması, barış gücünün kendine özgü yeteneklerinin öğretildiği eğitimden geçirilmesi ve Birleşmiş Milletlere bağlılığının tartışılmaması gerekmektedir.

Halihazırdaki 7 Birleşmiş Milletler Barış gücü operasyonunun yıllık gideri yaklaşık 380 Milyon Doları bulmaktadır. Daha fazla rol üstlenilmesi daha büyük masrafları gerektirecektir. Örgüt yakında, eğer Kamboçya'da, Batı Sahra'da ve Güney Afrika'da daha aktif rol oynamak isterse, yılda 2 Milyar Dolar harcama yapmak durumunda kalacaktır. Bu rakam bile, dünyanın silahlanma yarışında bir günde yaptığı harcamadan da düşüktür.

Hükümetlerin silahsızlanmaya karşı direnmelerindeki bir neden, yalnızca onların birbirlerine karşı duydukları güvensizlik değil, fakat aynı zamanda alışkanlıkla rakiplerinin niyetleriyle imkanlarını eşdeğerde görmeleridir. (Değerlendirmeler en kötü durum senaryolarına göre yapılmaktadır.) Bir Uluslararası Uyuşmazlık İzleme Ajansı (İlk olarak 1962 yılında önerildi) güven oluşturulmasına yardım edebilir. Başlangıçta daha iddiasız görevler yerine getirilerek si-

lah anlaşmalarını onaylamada tarafsız bilgi sağlanması, iddia olarak ileri sürülen sınır ihlallerinin doğrulanması ya da yalanlanması, sürpriz saldırıların önlenmesi, ateşkeslerin izlenmesi ve Birleşmiş Milletler Barış Koruma görevlilerine yardımcı olunması, gerçekleştirilebilir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun bir araştırmasına göre, başlatma ve faaliyet giderleri dünya yıllık askeri harcamalarının % 1 'inin oldukça altındadır.

Genel Kurul, halen şu an için uydu izlemesi dışında daha sınırlı bir izleme merkezinin kuruluşunu düşünmektedir. Kanada PAXSAT denen Avrupa'daki klasik güç indirimi kontrol etmek üzere tasarlanmış bir uydu sistemi önermiştir. ABD Temsilciler Meclisi Üyesi Robert Mrazek (Demokrat-New York), Kongre'ye uydu izleme sisteminin, uluslararası güvenliği ve istikran nasıl arttırabileceğini araştırması amacıyla bir yasa teklifi sunmuştur.

Hükümetlerden her zaman çok cesur yeni silahsızlanma politikaları başlatmaları beklenemez. Robert Johansen gayet yerinde olarak şu görüşleri belirtmiştir: Dünyanın en güçlü hükümetlerinin, dış baskı olmaksızın, şu anda askeri olarak zayıf devletlerin güçlü olanlara göre daha fazla nüfuz sahibi olacakları yeni bir güvenlik sistemi kurmalarını beklemek, tarısal güçle gelmiş bir kralın, tahtının devrilmesi anlamına gelen demokrasi ihtilaline önderlik etmesinden farksızdır.

Silahlanma yarışının dizginlenmesindeki en büyük umut, sokaktaki vatandaş kadar inip oradan oluşan ısrarlı ve büyük bir baskının varlığında yatmaktadır. Her yerde insanlar, güvenliğin tanımlanması sorumluluğunu hükümetlere bırakma konusunda gitgide daha az eğilimli olmaktadır. Gündemler, geleneksel barış hareketleri eylemlerinden, yurttaş diplomasisinin yaratıcı tavırlarına kadar birçok konuyu içermektedir. Ulusal Kaynaklar Savunma Konseyi, Sovyet yetkilileri, Semipalatinsk'deki nükleer test alanları yakınında sismik izleme istasyonları kurmalarına izin vermelerini ikna ederek, Reagan yönetimini, nükleer test yasağının kontrolüyle ilgili görüşmelere Moskova ile başlamasını kolaylaştırmıştır. Politik Araştırmalar Enstitüsü iddialı bir "Gerçek Güvenlik Eğitimi Projesi" başlatmıştır. Bu proje, işçi, kilise ve barış hareketi temsilcilerini seminerlerde biraraya getirmekte, bu seminerlerde güvenliğin çok çeşitli boyutları üzerinde durulmaktadır. Doğu ve Batı Barış ve Demokrasi İçin Kampanya, Avrupa Nükleer Silahsızlanma Kampanyası ve Batı Almanya Yeşil Parti eylemcileri ve diğerleri, Avrupa'daki askeri bloklarla mücadele eden insan hakları grupları ve sade vatandaşları kapsayan Barış Birlikleri, aşığıdan gelen bir yumuşama (detente) için bir temel oluşturmaya çalışmaktadırlar.

Silahlanma yarışını tersine çevirmede başarılı olmak için stratejilerin yalnızca askeri güvensizliği kökleriyle değil, fakat aynı zamanda askeri rekabetin ekonomik ve politik nedenleriyle de ilgilenilmelidir. Demokratik bir ülkede bile devamlı bir savaş hazırlığı durumunun sürmesi, politikacılara, bürokratlara ve generallere, kaynakların önemli bir bölümü üzerinde politik güç ve kumanda imkanı

vermektedir. "Masraf Üzeri Kâr" esasına göre düzenlenen cömert kontratlardan dolayı, silah üreticileri, sivil sanayideki meslektaşlarına göre daha büyük kârlar elde etmektedirler. Bu arada, askeri işçiler, bunların aileleri ve toplulukları, kendi yaşam çevrelerini tehdit eden silahsızlanmaya kaygıyla bakmaktadırlar.

İyi planlanmış bir ekonomik dönüşüm süreci, bu kaygıların birçoğuna cevap vermekle kalmayacak, aynı zamanda kaynakların askeri alandan sivil kullanıma yönlendirilmesini de kolaylaştıracaktır. Dönüşüm, yeniden düzenlemede, bir ülkenin güvenlik politikasının öncelikleri arasında kritik bir unsurdur. İlk aşama, şu anda askeri amaçlı üretime bağlanmış mevcut yaratıcı, üretime dönük kapasiteleri (sermaye, hammaddeler, makina-teçhizat, insan yetenekleri ve uzmanlık) belirlemektir. İkinci aşama ise, bu kapasitelerin sivil kullanım için yönlendirilmesinde bir mekanizmanın geliştirilmesi zorunluluğudur. ABD Temsilciler Meclisi Üyesi Ted Weiss (Demokrat-New York) tarafından önerilen yasa tekliflerinde örneğin, "Ulusal Dönüşüm Planlaması" için kurumsal bir çerçeveyin yaratılması öngörülmekte ve her askeri fabrika, üs ya da laboratuvarında, "Yerel Alternatif Kullanım Komiteleri" oluşumu yükümlülüğü getirilmektedir. Bu komiteler, sivil üretimin geliştirilmesi ve pazarlanması için bir taslak plan hazırlamakla görevli olacaklardır. Yasa teklifi ayrıca, yöneticilerin, mühendislerin ve işçilerin, sivil pazar gerekliliklerine uyum sağlamalarına yardımcı olacak mesleki hizmet-içi eğitim programlarının uygulanmasını da düzenlemektedir.

Dönüşüm, çevreye değer vermeyen yaklaşımların tersine çevrilmesi için gerekli teknik olanakları ve parayı serbest bırakacak bir araç olarak kullanılabilir. Belirli bir takım öneriler askeri üslerdeki ve laboratuvarlardaki uzmanlaşma olanaklarının, çevreyle ilgili sorunların çözümünde doğrudan doğruya kullanılması yollarını araştırmışlardır. Örneğin, 1978 yılında Kaliforniya Üniversitesi Nükleer Silahlar Laboratuvarları Dönüşüm Projesi Lawrence Livermore Laboratuvarının (önemli bir silah geliştirme tesisi) alternatif enerji projeleri üzerinde çalışması yönündeki değişiklik potansiyelini araştırmıştır. Benzer bir öneri, Maryland'deki Fort Detrick Biyolojik Savaş Malzemesi Üretim Tesisini, Kanseri ve ilgili Biyo-Medikal Araştırma Merkezine dönüştürme üzerinde durmuştur. Bu öneriler, politik destek yoksunluğu ve geniş bir ulusal dönüşüm çerçevesinin bulunmaması nedeniyle hiçbir zaman fizibilite çalışmaları aşamasının ötesine geçememiştir.

ABD II. Dünya Savaşı'nın sonunda Gayri Safi Milli Hasılasının % 38'ini birkaç yıl içinde savaş sanayiinden sivil kullanıma transfer ederek pratik bir deneyim kazanmıştır. Bugünse Çin, bir başka örneği vermektedir. 1970'lerde Gayri Safi Milli Hasılasının yaklaşık % 13'ü askeri harcamalara ayrılırken, bu oran 1985 yılında % 7'ye düşmüştür. Aynı yılda ülke, 4 Milyonluk güçlü silahlı kuvvetlerini 1/4 oranında azaltmayı ve askeri sanayi kapasitesinin bir bölümünü sivil eşya üretimi için kullanmayı kararlaştırmıştır. Bugün Çin'in sivil üretimi, 130 bin askeri fabrikasının toplam üretiminin % 38'ine karşılık gelmektedir.

Şu anda Sovyetler Birliği bile dönüşüm süreciyle ilgili konularda uğraş vermeye hazır gözükmektedir. Başkan Gorbacov, Birleşmiş Milletlerde yaptığı konuşmada, 1989 yılında iki ya da üç savunma tesisinin dönüşüm planlarının deneme olarak hazırlanacağı sözünü vermiştir. Gorbacov daha sonra, ilk sırada büyük askeri güçler olmak üzere, bütün devletlerin ulusal dönüşüm planlarını Birleşmiş Milletlere sunmalarının gerekliliğini vurgulamıştır. Gorbacov tarafından bu yılın başında yapılan açıklama, Sovyet silah üretimindeki % 20'ye yakın azaltma yönündeki yeni Sovyet politikasının doğruluğunu öğrenme bakımından, teste tabi tutulacaktır.

SONUÇ

Birçok yönden ülkeler artık kendi kaderlerini tek başlarına belirleyememektedirler. Üretim, ticaret, yatırım, modern haberleşme ve turizm, şimdi doğası gereği küresel bir boyut taşımakta, bu farklılıklar gezegenini hızlı bir şekilde birbiriyle bağlantılı bir ünite haline dönüştürmektedirler. Pratik olarak dünyanın herhangi bir köşesinde olan bir olay, başka uzak bölgeleri de etkileyebilmektedir. Ekonomik, askeri ve çevresel ilişkilerdeki bu birbirine bağımlılık şimdiden güvenliğin geleneksel düşünce kalıplarını ve hatta ulusal egemenliği bile aşındırmaya başlamıştır.

Askeri, ekonomik ve çevresel gelişmeler artan bir şekilde küresel toplum çıkarlarını dikte eder gözükmektedir. Karşılıklı bağımlılık, bilinçli bir şekilde değil de daha çok bir ihmal sonucu ortaya çıktığından, daha üst düzeydeki uluslararası işbirliği için gerekli politik iradeyi kendiliğinden yaratamamaktadır. Dünya hâlâ güç, zenginlik ve dünya olaylarını etkileme kapasitesi bakımından aşırı eşitsizlikler sorunlarından dolayı sıkıntı içindedir. Gerçekten de insanlık, bölünmüş bağılıklar, birbiriyle çatışan çıkarlar, düşmanlıklar yüzünden politik, etnik, dinsel ve sosyo-ekonomik gruplaşmalarla bölünmüş durumdadır.

Ülkelerarası sınırlar genişlemiş de olsa, ulusal devlet yapıları olduğu gibi yerinde durmaktadır. Ülke sınırları, hücre sınırları gibi bazı zamanlar geçirgen, bazı zamanlar ise geçirgen olmayan özellikler göstermektedir. Sınırlar, eşya, para ve düşüncelerin akımını engelleyemediği gibi, suyun veya havanın kirlenmesine de engel olamamaktadırlar. Yine sınırlar hala ortak sorunlara ortak çözümler bulunması yönündeki girişimleri de kabul etmemektedirler. Ortak güvenlik sistemi görüşleri ulusal düşmanlıklar ve ortak güvensizlik gerçeği karşısında fazla ilerleme gösterememektedir. Dolayısıyla, birbiriyle uyumsuzluk içinde olan iki aynı dünyada yaşadığımız söylenebilir: Biri kesin sınırları olmayan bir dünya, diğeri ise sınırları aynen korunan bir dünya.

Bütün ülkeler için daha üst düzeyde güvenlik sağlanması, ekonomik ve çevresel ilişkilerde daha istikrarlı ve eşit bir temelin kurulmasına bağlıdır. Ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerde hem bağımsızlığın ve hem de birbirine bağımlı olu-

şun sağlayacağı yararlar vardır. Bir ülke için, yiyecek, enerji gibi stratejik maddelerde mümkün olduğu kadar kendine yeterlilik önem taşımaktadır. Etkin bir kendine yeterli, ithalata bağımlılığı azalttığı gibi, sınırlı miktardaki doğal kaynaklardaki uluslararası rekabeti ve sonuçta doğabilecek çatışmaları yumuşatmaya yardımcı olmaktadır. Diğer taraftan, ortak kazanç getirecek potansiyelin bulunduğu alanlardaki birbirine ekonomik yönden bağımlılığın artışı arzu edilen bir konudur. Birbirleriyle yüzyıllar boyunca savaşmış şimdi yakın müttefik ve ticaret ortağı olan Almanya ve Fransa deneyi göstermektedir ki, ekonomik işbirliğinde risk ne kadar büyükse, imkansız gözükse savaş o oranda çıkabilmektedir. İlişkileri koparmak, güçlendirmeye göre daha az yarar umudu taşımaktadır.

Ülkeler arasında, çevresel güvenlik askeri güvenliğe göre daha verimli bir işbirliği olanağı sağlamaktadır. Çünkü çevresel güvenlik, hem olumlu ve hem de kapsayıcı bir kavramdır. Askeri güvenlik en iyi ihtimalle huzursuz bir statükonun devamını sağlarken, en kötü durum olarak yok etme olasılığını taşımaktadır. Çevresel güvenliğin amacı ise, korumak ve tamir etmektir. Askeri güvenlik, diğer ülkelerin zararına belli ülke ya da ülkelerin rekabete dayanan güçleri üzerine kurulurken, çevresel güvenliğe tek yanlılıkla ulaşılamaz. Çevresel güvenlik, ülkeler arasındaki daha istikrarlı işbirliği ilişkileriyle güçlenir ve varolur.

Şu anda New Jersey'deki İleri Araştırmalar Enstitüsü uzmanı olarak çalışan eski ABD Büyükelçisi George Kennan, ABD ve Sovyetler Birliği arasında çevre ve diğer konulardaki artan işbirliği olanaklarına işaret ederken, tüm insanlığa yararlı, gerekli ve barışçı bir işbirliği sürecinde askeri ve politik düşmanlıkların, nörotik olan atılımlarının arka plana itilebileceğini, ulusların kendi yaratıcı girişimlerinin birleşiminde, hiçbir hükümetlerarası ilişkinin sağlayamayacağı bir birliktelik gücü bulabileceğini vurgulamaktadır.

Küresel güvenliğin ekonomik ve çevresel boyutlarını güçlendirme görevi, zorunlu olduğu kadar güç bir sınav niteliği de taşımaktadır. Başarılı olmak için, savaş sonrası dönemin ulusal güvenlik politikalarını yönlendiren varsayımların esaslı bir şekilde gözden geçirilişinden daha gerekli bir iş yoktur. Dünyamızın yaşamakta olduğu büyük transformasyon, mevcut yönetim tarzları ve geleneksel diplomasi yöntemleriyle çatışmaktadır.

Gerçekten ulusal güvenlik, modası geçmiş bir kavram haline gelmiştir. Güvenlik artan bir şekilde, çevresel ittifaklar kurma, sorunların barışçı bir şekilde çözümü mekanizmaları yaratmak için izlenen küresel işbirliğinin zor süreci yoluyla edinilmektedir. Gelecek kuşaklar geriye bakınca bizim, silah gücünün korunmasıyla süren ulusal güvenlik saplantımızı, insanlığa yönelik temel tehditlere karşı kullanacağımız enerjiyi başka yerlerde harcadığımızı tarihsel garip bir tutum olarak görebileceklerdir.

MÜLKİ İDAREDE İZ BIRAKANLAR/2

RAHMI BEY

Mehmet ALDAN

E. Vali

İttihat ve Terakki Fırkası'nın güçlü adamı Rahmi Bey, İzmir Valisi olarak ünlenmiştir.

Birinci Dünya Savaşı boyunca İzmir'de başarılı çalışmalarda bulunmuş; şehrin İngiliz savaş gemileri tarafından bombalanması olaylarında, onurlu tutumuyla Devletin saygınlığını, halkın hak ve hukukunu korumuştur.

İzmir Valiliği'nden ayrıldıktan sonra, öteki İttihatçılarla birlikte Malta'ya sürülmüştür.

HAYATI

Rahmi Bey, 25 Haziran 1875 tarihinde Selânik'te doğdu. Ailesi "Evranoşoğulları" diye adlandırıldığından, "Aslan" soyadını alıncaya kadar "Evranoş" sanyla anıldı.

İlk ve orta öğrenimini Selânik'te tamamladıktan sonra 1893'de İstanbul Hukuk Mektebi'ne girdi. Okulu bitirmesine kısa bir süre kala, Taşkışla'da bir süre tutuklu kaldıktan sonra Avrupa'ya kaçtı. Bu süre içinde Abdullah Cevdet'le birlikte "Reşadiye Komitesi" adı altında, Abdülhamid'i devirip yerine Reşad Efendiyi geçirmeyi amaçlayan gizli bir komite kurdu. 1899 yılında Ahmet Celâleddin Paşa ile Jön Türkler arasında yapılan anlaşma sonunda ülkeye döndü. 1906 yılında Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin kurulmasında büyük katkısı oldu.

İkinci Meşrutiyet döneminde 1908-1912 yılları arasında Selânik Milletvekilliği yaptı. İttihat ve Terakki Cemiyeti içindeki etkinliğini ve etkenliğini sürdürdü. Bâbüâli Baskını sonrasında 29 Ekim 1913 tarihinde İzmir Valiliği'ne atandı.

Mondoros Silâh Bırakışmasından 6 gün sonra 24 Ekim 1918 tarihinde Dahiliye Nezâreti'nden gelen bir telgrafla görevine son verildi. Bu işlemin gerekçesi olarak Hüdâvendigâr (Bursa), Kastamonu ve Musul Valileri ile birlikte "Muhâlif-i Kanun" davranışları gösteriliyordu. Rahmi Bey hakkındaki tasarrufun asıl nedeni kendisinin İttihatçı olmasıydı. İzmir Valiliği'nden ayrıldıktan sonra İngilizler tarafından Malta Adası'na sürüldü.

Oysa O, yabancı Devlet uyrukluğunda olanlara, bu arada İngilizlere karşı savaş boyunca iyi davranmış, merkezin emirlerine karşı, onları enterne etmemiş, ticarî etkinliklerine engel olmamıştı. Hattâ, bazı yabancı ailelerle dostluk ilişkileri kurmuştu. Şehirde yerleşik yabancı ailelerin önde gelen temsilcileri tarafından gönderilen 20 Aralık 1914 tarihli mektup, Rahmi Bey'e duyulan güven göstermesi yönünden ilginçti:

"Biz İzmir'deki İngiliz, Fransız ve Rus yurttaşları olarak yıllardan beri yaşadığımız misafirperver ülkenin içinde bulunduğu güç koşullar karşısında, kendimiz ve hemşehrilerimiz adına derin saygılarımızı sunmaktan mutluluk duyarız. İngiltere, Fransa ve Rusya her türlü değişen koşullar içinde Türkiye ile olan ilişkilerini sürdürmeye özen gösterdiler. Bugün size, içinde bulunduğumuz durumun ne kadar acılı olduğunu ve hepimizin gücünü aştığını açıklamak isteriz.

Aynı zamanda enerji ve ileri görüşlü görevinize karşı duyduğumuz ilgiyi de dile getirmek isteriz. Şuna inanıyoruz ki, bizim çıkarlarımız her türlü tehlikeden uzak olarak sizin elinizin altındadır.

Bizim açımızdan şuna kesin olarak inanmanızı istiyoruz ki, iyi niyetimiz ölçüleri içinde, görevinizi kolaylaştıracak ve şehir halkını sükûnete çağırarak her türlü buyruğu yerine getirmeye hazır olduğumuzu bildiririz.¹

İngiliz Hükümeti de, Atina Elçisi Lord Granville aracılığı ile Vali Rahmi Bey'e 22 Kasım 1917 tarihinde şu mesajı ulaştırmıştı:

"Aydın (İzmir) Vilâyetindeki İngiliz vatandaşlarına, ekselanslarının gösterdikleri iyiliksever sempati ve güçlü koruyuculuk dolayısıyla, Hükümetimin ve bütün İngiliz ulusunun derin minnettarlığını ekselanslarına bildiririm."²

Anglofil olarak tanınan Vali Rahmi Bey'i, Malta'ya sürülmesi çok şaşırtmış ve sarsmıştı. Lord Curzon'a bir mektup yazarak savaş içinde İngilizlere yaptığı yardımları ve hizmetleri anlattı, serbest bırakılmasını istedi. Buna bir karşılık alamayınca, Atina'ya Lord Granville'e 30 Aralık 1919 günü bir mektup gönderdi. Lord, bu mektubu Londra'ya iletirken, Mr. Balfour'un tâlimatı gereğince vaktiyle Valiye teşekkür etmiş olduğunu da belirtti. İngiliz Dışişleri Bakanlığı, eski Valinin ileri gelen İttihatçılarından ve Rumların sürülmesinden sorumlu olduğundan bahisle olumsuz bir tavır takındı. Rahmi Bey'in "Tutuklu kalmasında haklı nedenler vardır." diye yanıt verdi.

Rahmi Bey, bundan sonra yeni girişimlerde bulundu. Londra'daki Fransız Büyükelçiliği, eski Valinin durumuyla ilgilendi. Büyükelçi, hem rahatsızlığını duyduğu Rahmi Bey'in durumunu soruyor, hem de serbest bırakılması konusunda

1 Ahmet Mehmetefendioğlu, Rahmi Bey'in İzmir Valiliği, Dokuz Eylül Üniversitesi, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, c. 1, Sayı. 3, s. 359, İzmir 1993.

2 Bilâl Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 284-285, Bilgi Yayınevi 1985.

İngilizlerin eğilimini öğrenmek istiyordu. Bu girişimden rahatsız olan İngiliz Dışişleri Bakanlığı, Valinin "Genel sağlık durumu tatminkârdır." diye kısa bir cevap verdi.

Rahmi Bey'in İngiliz dostları da araya girmeye çalıştılar. İngiliz Parlamenterlerinden Mr. H. Herbert, O'nun hakkında Parlamente'ye yazılı bir soru önergesi verdi. "Savaş içinde kendisine İngiltere adına teşekkür edilmişse, şimdi neden 18 aydır Malta'da sürgün tutuluyor?" diye soru yöneltti. Lord Curzon adına yapılan konuşmada, eski Valinin Malta'da tutulmasının "hâlâ gerekli olduğu" yolunda bir yanıt verildi. Türkiye'de iş tutmuş İngiliz zenginlerinden Mr. Charlton Whittall, İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na uzunca bir mektup yazarak Rahmi Bey'in İngilizlere yaptığı hizmetleri övdü. Ayvalık Rumlarının sürülmesinde de ilgisinin bulunmadığını söyleyerek serbest bırakılmasını rica etti.

Bütün bu girişimler sonuçsuz kaldı. Rahmi Bey, Malta'dan yabancı dostlarının yardımıyla değil, öteki sürgünlerle birlikte Atatürk sayesinde kurtuldu...

Rahmi Bey, Malta dönüşünde İttihatçıların yeniden toparlanma çabaları içinde yer aldı ise de, Ulusal Kurtuluş Hareketi'ne katılma sağgörüsünü gösteremedi.

1926 yılında adının İzmir suikastına karışması nedeniyle ülke dışına kaçan Rahmi Bey, 1933 yılında ülkeye döndü. Bundan sonra yaşantısını İstanbul'da ve İzmir'de ticaret işleriyle uğraşarak sürdürdü.

1947 yılında İstanbul'da öldü ve Feriköy Kabristanı'na gömüldü.

İZMİR VALİLİĞİ

Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi üzerine İzmir bölgesinin önemi bir kat daha artmıştı. Yabancıların, özellikle Rumların, ekonomik ve siyasal etkinliklerini yoğunlaştırdıkları gözleniyordu. Bölgede İdarî ve ekonomik önlemlerin alınması Vali Rahmi Bey'den bekleniyordu.

Rahmi Bey, işe başladığında uzunca bir süredir yönetimi uğraştıran çekirge ve göçmen sorunlarını ele almak ve çözümlemek zorunda kaldı. Şehrin ve bölgenin tarım ve ticaret hayatıyla yakından ilgili olan çekirge sorunu, basın tarafından da sürekli işleniyor, öneriler ileri sürülüyordu. İlk iş olarak Rahmi Bey, kendi başkanlığında bir Çekirge Komisyonu oluşturdu. Komisyonun aldığı kararları basın aracılığıyla halka duyurdu. Ayrıca, çevre Belediye Başkanlarının ve Bucak Müdürlerinin başkanlıklarında oluşturulan alt komisyonlar da çalışmaya koyuldu.

Alınan önlemler arasında, İzmir'de yerleşik halk, 10'ar hokka çekirge toplamakla yükümlü tutuldu. Çekirge mücadelesiyle Devlet memurları, öğrenciler de görevlendirildi. Hizmetlerine karşılık belli bir yevmiye veriliyordu. Bütün bu ön-

lem ve çabalara karşın, çekirge sorunu tam olarak çözülemedi, Birinci Dünya Savaşı boyunca gündemde kaldı.

İzmir'de göçmen sorunu da güncel konuların başında geliyordu. Balkan Savaşlarından sonra, Yunanistan'dan başlayan göç hareketi büyük bir artış göstermişti. Göçmenlerin yerleştirilmesi, beslenmesi, sağlık koşullarının sağlanması önemli problemler yaratmıştı. Gerçekçi önlemlerin gecikmeden alınması gerekiyordu.

Bu amaçla Rahmi Bey, kendi başkanlığında bir Göçmen Komisyonu oluşturdu. Ayrıca, bütün halkın ve ordu ihtiyacının karşılanması için de türlü komisyonlar kuruldu, kooperatifler faaliyete geçirildi. Aşevleri ve Beslenme Derneği tarafından halka gıda maddesi dağıldı. Komisyonlar ve dernekler, gerekli parayı halktan bağış yoluyla ve halka temsiller vermek suretiyle sağlamağa çalışıyordu.

1915 yılı başında Vali Rahmi Bey'i uğraştıran önemli konulardan biri de İzmir'in bombalanması olayıdır. Çanakkale savaşları sırasında, Osmanlı kuvvetlerini dağıtmak ve zayıflatmak düşüncesiyle İtilâf Devletleri donanması İzmir'i birkaç kez bombaladı. İzmir Körfezine giriş ve çıkışları denetim altına aldı.

Saldırıların başladığı ilk günlerde, İngiliz filosunda görevli Albay Deeds, İngiliz tüccar Eric Whittall aracılığıyla Rahmi Bey'le görüşme isteğinde bulundu, bu istek kabul olundu. Aynı zamanda İngiliz Intelligence servisinin bir elemanı olan Albay Deeds, Rahmi Bey'den İzmir'e çevresine asker çıkarma izni istedi. Bu hizmetine karşılık Rahmi Bey, İzmir'de İngiltere'nin gözetiminde kurulacak bir Prensliğin başına getirilecekti!

Albay Deeds, umduğunu bulamadı, Valinin sert tepkisiyle karşılaştı. Vali şöyle diyordu:

"İzmir'i cayır cayır yakarım da yine size teslim etmem. Bu davranışınızla İzmir'deki Hristiyanların hayatlarını tehlikeye atıyorsunuz. Şehri alsanız bile, bir tek Hristiyan sağ bulamayacaksınız!"³

İtilâf Devletleri donanmasının 20 Şubat 1915 tarihinden sonra İzmir'e yönelik saldırıları yoğunlaştı. Aliağa Çiftliği, Reşadiye ve Şakran bölgelerini bombalayan savaş gemileri, sonraki günlerde yerleşim birimlerini ve İzmir'in savunmasında önemli bir yeri olan Yenikale İstihkâmlarını bombaladı ve susturdu.

Bunun üzerine Kordonboyu'na kum torbaları ve toplar yerleştirildi, şehirde güvenliğin daha iyi sağlanması için devriye sayısı artırıldı, halk yardıma çağrıldı. Savunma önlemleri dışında bir takım uygulamalara da gidildi. Şehrin tanınmış ve zengin Hristiyan aileleri Eşrefpaşa, Namazgâh, Tilkilik ve Gureba Hastanesi dolaylarındaki Türk evlerine yerleştirildi. Böylece, Türk kesimine atılabilecek bom-

3 Kamil Erdaha, Milli Mücadelede Vilâyetler ve Valiler, s. 372, Ankara 1975.

balarla yabancıların da zarar görecekları anlatılmak istenmişti. Yapılan uygulamalar arasında, okullara ve karakollara tenekelerle gaz yağı dağıtılmıştı. Bunun asıl amacı, gerekirse şehirde yangın çıkarılabileceğine dair yabancılara uyarıda bulunmaktır.

Bütün bunlara karşın, şehir yönelik saldırıların sürmesi nedeniyle Rahmi Bey, 24 şubat 1915 günü bir Beyanname yayımladı. Bunda, saldırıların sürdürüldüğü belirtilerek her türlü tehlikeden uzak kalınması için İslâm ve Hristiyan bütün Osmanlıların ve tarafsız yabancı devlet uyruklularının memleket dahiline gitmeleri, ordunun görevini kolaylaştırmaları istendi ve bu konuda her türlü önlemin alındığı açıklandı.

İtilâf Devletleri savaş gemilerinin İzmir'e yönelik saldırılan, şubat ve Mart ayları boyunca giderek yoğunlaştı. İngiliz Amiralî, Valî Rahmi Bey'e bir Ültimatom vererek yerine getirilmesi olanaksız isteklerde bulundu. 9 Mart tarihini taşıyan Ültimatom şöyleydi:

"1. Kalelerinizi susturmuş olduğum cihetle:

Kale ve bataryaların teslimini ve İzmir Limanı'nı tıkayan torpil vesairenin temizlenmesini isterim.

2. İzmir halkını ezmek istemeyiz. Onun için teklifimizi kabul edin.

3. Alman aldatmacalarına kapılmış olan Enver Paşa ve hempalarının Devleti düşürdükleri fena durumu bilirsiniz.

4. Bu yüzden Osmanlı Devleti, İngiltere ile olan uzun dostluğunu bozmuştur.

5. İşbu hâlin neticesi, Osmanlı Devleti için felâket sebebi olmuştur. Rus kuvvetleri Kafkasya'daki kat'i zaferin sonunda ilerlemektedir. Mısır'ın istilâsı teşebbüsü bütbütün başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Hattâ İstanbul bile müttefiklerin eline düşmek üzeredir.

6. Binaenaleyh muzafferîyetin, netice olarak, dünyanın her tarafında kendilerinin daima İslâm dostu olduklarını ispat etmiş olan müttefiklere güleceğı Valiliklerince şüphesiz bilinmelidir.

7. Müttefik Hükümetlerin zâtîâlilerine karşı hiçbir surette kötü niyet beslemediklerinin, yukarıda açıklanan şartların kabulünden sonra makamlarınca uygun olacak surette daha bir takım müzakerelerin mümkün olacağının zâtîâlilerince anlaşılmasını arzu ederim.

8. Mâsum ve günahsız ahali ile muharebe etmek müttefiklerin yapacakları işlerden değıldir.

Şayet muharebelerin yıkımları neticesinde şehriniz ve vilâyetiniz ahalisi muhtaç ve sefil olmuş ise, bunların hafifletilmesi için sarf olunmak üzere oldukça mühim imkân ve vasıtalarla sahip bulunduğumu zâtîalilerine beyan ederim.

9. On Mart Çarşamba günü sabah saat 10'a kadar cevap isterim. "4

Bu onur kırıcı isteklerin geri çevrilmesi üzerine, Rahmi Bey'den, "İzmir limanının hiçbir devlet tarafından üss-i bahri (deniz üssü) yapılmaması vaadinde bulunması istendi. Bu istek de kabul edilmedi...

Rahmi Bey'in, İzmir'in bombalanması olayında aldığı önlemler, cesur tutum ve davranışları kamuoyunda büyük beğeni ile karşılandı. Basında "Koç Bilekli Vali" nitelemeleri yer aldı.

*

Birinci Dünya Savaşı'nın güç yaşam ve yönetim koşulları içinde, İzmir İli'nin acele çözüm bekleyen iç ve dış kaynaklı sorunları yanında, Vali Rahmi Bey, İzmir'in ekonomik, kültürel ve sosyal yönlerden kalkındırılması için bütün olanakları kullanmış; ortaya yeni eserler ve hizmetler koyabilmiştir.

Rahmi Bey'in üzerinde önemle durduğu ana konulardan biri, İzmir'de yaşayan Türkleri ekonomik yönden güçlendirmek, ticaret hayatında söz sahibi yapmaktır. Çünkü o tarihte, bellibaşlı sanayi ve ticaret özellikle dış alım satım işleri hemen bütünüyle Türk olmayan kişilerin ve firmaların elindeydi. Rahmi Bey, buna karşı bir önlem olarak üyeleri Türklerden oluşan "İzmir İthâlat ve İhrâcat Anonim Şirketi"ni kurdu.

Vali Rahmi Bey'in gerçekleştirdiği yatırımlar özet olarak şöyle sıralanabilir:

Mezarlıkların Şehir Dışına Çıkarılması

Rahmi Bey göreve başladığı zaman, bugün İkiçeşmelik'ten Bayramyeri'ne giden yolun (Uluyol) iki yanı, Eşrefpaşa Evlendirme Dairesinin bulunduğu yer, Emir Sultan Dergâhı karşısına rastlayan Yıldırım Kemal Okulu'nun bulunduğu alan, Agora muntakasından Dikilitaş'a uzanan geniş alan, Kâzım Dirik Okulu'nun bulunduğu bölge, Bahribaba Parkı'nın kapladığı alan birer mezarlıktan ibaretti. Rahmi Bey, şehre güzel bir görünüm kazandırmak, sağlık koşullarını iyileştirmek ve şehircilik çalışmalarını kolaylaştırmak yönlerinden mezarlıkların şehir dışına çıkarılmasını uygun gördü.

Rahmi Bey'in bu kararı ve uygulama girişimi, başlangıçta direnme ile karşılandı. Direnenlerin başında din adamlarından Müftü Rahmetullah Efendi ile Hristiyan Cemaatinin başı Hrisostomos geliyordu. Hahambaşı ise, "Ben dirilere karışırım, ölümlere karışmam" diyerek kenarda kaldı.

4 Hikmet Bayur, Türk inkılâp Tarihi, c. 3/2, s. 94-95, Ankara 1983.

Vali, Bahribaba Parkı'nın yapımı ile yakından ilgilendi. Yahudi Mezarlığı'nın şehir dışına naklinden sonra sıra Bahribaba Türbesi'nin nakline gelmişti⁵. Durumu öğrenen Türbe Şeyhi, Rahmi Bey'in Huzuruna çıkarak: "Aman Efendimiz, der, akşam rüyamda gördüğüm Bahribaba Hazretleri, bendelerine, bugün zâtîâlinizi ziyaret etmemi ve selâmlarını söylememi emir buyurdular. Mübarek (zat) oradan nakledilmemesini istiyorlar!" Buna karşılık Rahmi Bey, aynı yola başvurarak şu susturucu yanıtı verdi: "Hayret! Dün akşam Hazreti ben de rüyamda gördüm. Kalabalıktan rahatsız olduğunu, daha sâkin bir yere nakledilmesini bizzat bana emir buyurdular!"

Sorun çözülmüştü.

Bugünkü Bornova Parkı ile Mezarlıkbaşı'ndaki Pazar Yeri, aynı tarihte kabristanlar üzerinde gerçekleştirilmiştir.

İzmir Millî Kütüphanesi

Bu kütüphane, İlm ü İrfan Encümeni tarafından 1912 yılında İkinci Beyler Sokağı'ndaki Salepçizâde'nin Selâmlık kısmında açıldı.

Rahmi Bey kütüphaneyi yeni bir binaya kavuşturmak üzere gerekli projeleri hazırlattı ve bina yapımını başlattı. Ayrıca kütüphanenin geleceğini güven altına almak amacıyla yeterli arsa sağladı. Bugün İzmir Millî Kütüphanesi'nin şeref köşesinde Rahmi Bey'in bir büstü bulunmaktadır.

Elhamra Sineması

Elhamra Sineması, inşa bedeli, kirasından ödenmek üzere bir şirkete yaptırıldı. Yani, daha o tarihte bugün "Yap İşlet" dediğimiz sistem uygulandı.

İzmir Kız Lisesi

Bugün İzmir Kız Lisesi olarak kullanılan bina, Rahmi Bey'in Valiliği döneminde İttihat ve Terakki Mektebi adıyla yapıldı. Bu okulun bir benzeri de Bergama'da gerçekleştirildi.

Su Şebekesi

Şehir içme ve kullanma suyunu artırmak, kaçakları önlemek amacıyla su şebekesi onarıldı, mevcut su ağına yeni kollar eklendi.

Güvenlik Hizmetleri

Rahmi Bey, savaş yıllarının olağanüstü koşullarında, İl'de genel güvenliğin sağlanması için büyük çaba harcadı. Şehrin birçok yerinde yeni karakollar yaptırdı. Kırsal alanların güvenliği ile ilgili olarak suçluların takibi ve yakalanması için özel müfrezeler oluşturup hizmete soktu.

5 Bahribaba Türbesi, denizden çıkarılan ve bu nedenle "Bahri" sıfatıyla nitelenen bir ceset adına inşa edilmiş ve kendisinin ermişliği inanılmıştır.

İzmir'de yerleşik yerli yabancı bütün bireylere eşit ve adaletli davrandı, onlara Devletin koruyuculuğunu hissettirdi.

Ancak, valiliği döneminde yaşanan bir olay, Rahmi Bey'i hem kişi olarak, hem de Devlet ve Hükümet temsilcisi olarak üzmüş ve uğraştırmıştır. Bu olay, oğlunun Çerkez Ethem tarafından kaçırılmış ve fidye karşılığında bırakılmış olmasıdır.

Çerkez Ethem, "Anılarım" adlı kitabında kaçırma olayına hiç değinmeden şunları kaydetmiştir:

"Seyyar hâldeki kuvvetlerimin işlerini kendi yöntemlerimle temin ederdim...

İşgalden önce, Yunan tehlikesi belirlediği zaman İzmir Valisi Rahmi Bey'den 50 bin lira ve isyanları bastırma sırasında Adapazarı tüccarlarından Arapzâde bilmem kimden 50 bin lira, bir de Karacabey eşrafından birisinden 5 bin lira almıştım.

Cepheleri teşkil etmek, kuvvetlerimi tutmak, İtilâf Devletlerinin işgalindeki Afyon ve Kütahya mühimmat depolarından gizlice cephane alabilmek için bana para lâzımdı."⁶

Sosyal Hizmetleri

Rahmi Bey, Valiliği süresince şehrin sosyal ve kültürel hayatını canlandırmak için çaba sarfetti. Hilâli Ahmer (Kızılay), Müdafaa-i Millî ve Türkocağı gibi dernekleri sürekli olarak destekledi, gelirlerinin artırılmasında yardımcı oldu.

İzmir'de basın hayatının gelişmesine de katkıda bulunan Rahmi Bey, 1918 yılında "Halka Doğru" adıyla bir derginin yayınlanmasına öncülük etti.

Barış Girişimleri

Birinci Dünya Savaşı'nın son yılında Osmanlı İmparatorluğu'nda çöküntü belirtileri açıkça görülmeye başlamıştı. Cephelerde yenilgi kesinleşmiş, yokluk ve yoksulluk her tarafta egemen olmuştu. Barış yollarının aranması kaçınılmaz bir duruma gelmişti.

Savaşa, başından beri karşı olan Rahmi Bey, yabancılarla iyi ilişkiler içinde olmasının verdiği güven ve cesaretle, bu konuda bazı girişimlerde bulundu. O sırada İttihat ve Terakki Fırkası'nın İzmir Mes'ûl Kâtibi Celâl (Bayar), Rahmi Bey'in bu girişimini şöyle anlatmaktadır:

"İzmir Valisi Rahmi Bey, daha ilk gününden beri harbe girişimizin aleyhindeydi. Talât Paşa'ya, arkadaşlarına yanlış yolda olduklarını açıkça söyledi. Harp devam ettiği müddetçe, İzmir'deki itilâf Devletleri tebaasının normal za-

6 Çerkez Ethem, Anılarım, s. 8, Berfin Yayınları, İstanbul 1993. Prof. Dr. Şerafettin Turan, sorumuz üzerine, Rahmi Bey'in oğlunun, Çerkez Ethem tarafından 12 Şubat 1919 tarihinde kaçırıldığını bildirmiştir. Bu tarihte Rahmi Bey, İzmir Valiliğinden uzaklaştırılmış, fakat İzmir'den tamamen ayrılmamıştır. Bir süre daha özel ilişkisini sürdürmüştür.

mantardaki gibi yaşamlarına, alışverişte bulunmalarına müsaade etmişti. İzmir'de harp esirlerine iyi muamele edildiği için Britanya Hükümeti'nden teşekkür mektubu bile almıştı. Kendisinin bu sebeple sulh teşebbüsünde bulunmak için gerekli vasıfları haiz olduğu kabul ediliyordu. Son zamanlarda Talât Paşa ve İzzet Paşa Hükümetlerinin muvafakatıyla sulh işleriyle uğraşmaya başladı. Münferit sulh lehindeki bir demece münakaşa mevzuu oldu. O:

'Müşterek düşman, topraklarımızdan atılmadan evvel, Almanlar sulh teklifinde bulundukları için muahedeyi bozmuşlardır. Şu hâlde Osmanlı Hükümeti münferit (kendi başına) sulh yapmakta serbesttir.' tezini savunuyordu.

Alman Sefiri Graf Von Bernstorff buna:

Almanya, Amerika Cumhurreisi'ne vâki teklifini, Osmanlı Hükümetinin tam muvafakatim aldıktan sonra yaptığı için ittifak muahedesinin ihlâl edildiği bahis mevzuu olamaz' yolunda mukabele ediyordu.

5 Ekim 1918 tarihinde, Rahmi Bey, Vilâyet Yabancı İşler Müdürü Charles Karabiber ile Fransız tebaasından tüccar M. Edmond Giraud'yu, Talât Paşa'nın sulh teklifini hâvi bir mektubu ile ve delege sıfatıyla Midilli'deki İngiliz temsilcisine gönderdi. Burada, kendilerine İngiliz Sefiri Lord Granville'i görmek üzere Atina yolu gösterildi. Atina'da Sefir, Karabiber ile temasa girmek istemedi. M. Giraud'ya da Osmanlı Hükümeti'nin sulh isteğinde geç kaldığını söylemekle yetindi.”⁷

Girişim sonuçsuz kalmıştı...

*

Yazımızı, Rahmi Bey'in Valilik görevinden ayrılması nedeniyle yayımladığı, içten duygularla örülü Veda Mesajı'nı buraya aktararak noktalamak istiyoruz:

"Dahiliye Nezâretinden aldığım bir emir üzerine, Vilâyet Makamı'nı terk ettim. Beş yıllık memuriyet hayatım sırasında, bu güzel memleketi elimden gelen hizmeti yapmaya çalıştım. Meydana gelen her başarı, bütün memur arkadaşlarımın içten yardımlarına, halkın güven ve yakınlığına, basının desteğine çok şeyler borçludur. Hayatımın en unutulmaz hatıralarını, İzmir şehriyle ilgili olanlar teşkil edecektir.

Vefâkâr İzmir halkının da kalplerinin bir köşesinde bana ait bir hatıra saklayacaklarını ümit ediyorum. Bu ümitle İzmir Hinin gencine, yaşlısına, kız ve erkek okul öğrencilerine, kısaca hepsine sonsuz sevgilerimi bildirerek ayrılıyorum. Elveda!..”⁸

7 Celâl Bayar, a.g.e., s. 40-41.

8 Ahmet Mehmetefendioğlu, a.g.e., s. 368.

KAYNAKÇA

Celâl Bayar, Ben de Yazdım, c. I, İstanbul 1965.

İçişleri Bakanlığı, Meşhur Valiler, Ankara 1969.

Kâmil Erdaha, Millî Mücadelede Vilâyetler ve Valiler, İstanbul 1975.

Hikmet Bayur, Türk İnkılâp Tarihi, c. 3, ks. 2, Ankara 1983.

Bilâl Şimşir, Malta Sürgünleri, İstanbul 1985.

Çerkez Ethem, Anılarım, İstanbul 1993.

Ahmet Mehmetefendioğlu, Rahmi Bey'in İzmir Valiliği, Dokuz Eylül Üniversitesi,
Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, c. I, s. 3, İzmir 1993.

M. Ali Keskin, İzmir Valileri, İzmir 1989

HABERLER

Bu bölümde 1 Ocak 1995 - 31 Mart 1995 tarihleri arasında Bakanlığımız tarafından gerçekleştirilen haber niteliğindeki faaliyetlere yer verilmiştir.

Sivil Savunma Teşkilatı'nın 36 ncı Yıldönümü Kutlamaları

• Savaşta, doğal afetlerde ve büyük yangınlarda halkın can ve mal kaybını en aza indirmek amacı ile kurulan Sivil Savunma Teşkilatı'nın 36 ncı kuruluş yıldönümü 28 Şubat 1995 tarihinde Sivil Savunma Genel Müdürlüğü ile İl ve İlçelerimizde, bazı kamu kurum ve kuruluşlarda, ilk ve orta dereceli okullarda çeşitli etkinliklerle kutlanmıştır.

Kutlamalar Sivil Savunma Genel Müdürü Rasim BAŞ başkanlığında bir heyetin Bakanımız Nehit MENTEŞE ve Müsteşarımız Bekir AKSOY'u ziyaretleri ile başlamıştır.

Aynı gün öğleden sonra Sivil Savunma Birliğinde bir tören ve tatbikat düzenlenmiş, törende Sivil Savunma Genel Müdürü Rasim BAŞ ve İçişleri Bakanlığı Müsteşarı Bekir AKSOY birer konuşma yapmışlardır.

Sivil Savunma Genel Müdürü, Sivil Savunma Teşkilatının öneminden söz ederek başladığı konuşmasında Teşkilatın yapısı ve faaliyetleri hakkında bilgiler vermiştir. Kamu kurum ve kuruluşların bünyesinde çalışan personelden İl'lerin durumuna göre 1993 yılında oluşturulan "Acil Kurtarma ve Yardım Ekiplerinin aktif hale getirildiğini ifade eden Genel Müdür, 23-27 Mayıs 1995 tarihinde Altınpark'ta açılacak olan "Emergency Türkiye 1995 Uluslararası Afetlerden Korunma ve Kurtarma, Kamu Güvenliği, Sivil Savunma ve Acil Yardım Fuarına katılarak, uluslararası seminerde bir bildiri sunulacağını belirtmiştir.

Daha sonra Müsteşarımız Bekir AKSOY bir konuşma yapmış, sivil savunmanın önemini ve sivil savunma teşkilatının gerekliliğini vurgulayarak sözlerini aşağıdaki şekilde tamamlamıştır:

"Ancak şunu memnuniyetle ifade edeyim ki Sivil Savunma Teşkilatımız verilen görevleri yerine getirdiği gibi her geçen gün kendisinden bekleneni daha iyi şekilde verebilecek düzeye ulaşmaktadır."

Törende ayrıca Sivil Savunma hizmetinden emekli olmuş Şube Müdürü,

Sivil Savunma Koleji Öğretmeni, Sivil Savunma Müdürü, Sivil Savunma Uzmanı

ile Teknisyen Yardımcısı ve hizmette 25 yılını doldurmuş Sivil Savunma Müdürlerine şilt verilmiştir.

Daha sonra bir Sivil Savunma Tatbikatı düzenlenmiş ve tatbikat davetlilerce izlenmiştir. Sivil Savunma Birliği tatbikat alanında Sivil Savunma araç, gereç ve malzemeleri sergilenmiş ve büyük ilgi görmüştür.

İçişleri Bakanı Nahit MENTEŞE'nin Gümrük Birliği Münasebetiyle Düzenlenen Toplantıda Yaptığı Konuşma

• Ülkemizin Avrupa ile bütünleşmesi açısından önemli bir adım olan Gümrük Birliğinin tamamlanmasına ilişkin Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Kararının imzalanması münasebetiyle valilerimizin Gümrük Birliği konusunda bilgilendirilmelerini sağlamak üzere 12 Mart 1995 tarihinde İçişleri Bakanlığında bir toplantı düzenlenmiştir. Toplantıda bir konuşma yapan İçişleri Bakanı Nahit MENTEŞE, son on yıldan itibaren mülki idare amirlerinin, bilgi ve görgülerini artırmak ve uygulamaları yerinde görmek üzere yurtdışına gönderildiğini; Türkiye'nin Avrupa Gümrük Birliği Anlaşmasını imzalamasından sonra Bakanlığımızın konumunun ne olacağı, görev ve fonksiyonunu tam olarak yerine getirebilmesi için alınması gereken hukuki ve yasal önlemlerin neler olacağı hususlarının incelenmesi ve araştırılması için 9 mülkiye başmüfettişinin görevlendirildiğini belirttiikten sonra "Gümrük Birliği konusunun vatandaşımızca daha iyi anlaşması ve Avrupa ile entegrasyonun kısa sürede sağlanması için, daima halkımızla içiçe olan Valilerimiz, üzerlerine düşen görevleri en iyi şekilde yerine getireceklerdir." diyerek konuşmasını tamamlamıştır.

İçişleri Bakanı Nahit MENTEŞE'nin Olağanüstü Hal Uygulamasının Uzatılması İle İlgili Olarak TBMM'nde Yaptığı Konuşma

• İçişleri Bakanı Nahit MENTEŞE, 10 İlimizde uygulanan Olağanüstü Halin bir dönem daha uzatılmasına ilişkin Hükümet görüşünü 14 Mart 1995'te toplanan TBMM Genel Kurulu'nda yaptığı bir konuşma ile açıklamıştır.

Konuşma metni, OHAL bölgesindeki terörle mücadeleyle ait önemli konulara değinilmiş ve istatistiki bilgilere yer verilmiş olması nedeniyle aşağıya aynen alınmıştır.

Sayın Başkan, Değerli Milletvekilleri;

Olağanüstü Hal uygulamasının 23 üncü kez uzatımına ilişkin süreçlerin ve şartların hangi safhada olduğunu, terörün etkinlik durumunun ne durumda bulunduğunu arz etmek üzere huzurlarınızda bulunuyorum.

Bölgede yedi yılı aşkın bir süredir Anayasamızın gösterdiği şartlarda Olağanüstü Hal rejimi uygulanmaktadır.

Bazı çevrelerin iddia ettiği gibi, demokratik hakların özüne dokunulmuş değildir.

OHAL rejimi, sadece terör mihraklarının yok edilmesi için güvenlik güçlerinin koordinesinde ve bölgenin ihtiyaç duyduğu hizmetlerin genel prensiplere bağlı olmaksızın doğrudan çözümüne ve iyileştirilmesine yönelik tedbirlerle meşgul olmuştur.

Yedi yıllık süre eğer amaca uygun kullanılabilmiş olsaydı belki de bu kadar uzamayabilirdi.

Fakat, şu anda Devleti meşru müdafaa halinden çıkarıp, terör mihraklarının üzerine planlı ve programlı bir şekilde yüründüğü şu günlerde Olağanüstü Hal rejiminin hukuki çerçevesine bir süre daha ihtiyacımızın bulunduğu açıkça ortadadır.

Bugünkü durum geçmiş dönemlerle mukayese edildiğinde şartların iyiye doğru gittiği, PKK terör örgütünün eylemlerinin kontrol altına alındığı, alan hakimiyetinin sağlandığı, şehirlerimizde insanlarımızın rahatlıkla dolaşabildiği bir tespit yapmak mümkündür.

Fakat güvenlik güçlerinin zamana yayılmış programları ve hedefleri sonuçlanıncaya kadar bu hukuki çerçevenin muhafaza edilmesinde önemli faydalar bulunmaktadır.

Olağanüstü Hal rejiminin 23 üncü kez uzatımına ilişkin hükümet talebinin gündeme geldiği şu andaki dönem sonuçları gözden geçirildiğinde, durum bazılarının Olağanüstü Hal rejimine gerek kalmadığı şeklinde bir fikre sahip olmalarına gerekçe teşkil edebilir.

1994 yılının Ocak, Şubat ve Mart aylarında Türkiye genelinde toplam (1208) olay meydana gelmiş, bu olayların (716)'sı OHAL Bölgesinde gerçekleşmiştir.

1995 yılının Ocak, Şubat ve Mart aylarında Türkiye genelinde toplam (429) olay vuku bulmuş, bu olayların (192)'si OHAL Bölgesinde gerçekleşmiştir.

Her iki dönem olaylarında Türkiye geneli için % 181, OHAL Bölgesi için % 273 nisbetinde bir düşüş olduğu görülmektedir.

Olayların böylesine düşüş göstermiş olması, örgütsel yapının tam manasıyla ortadan kalktığı anlamında değil, aksine Devlet öylesine koordine olmuştur ki, örgütün eylem yapabilme alanlarını daraltmıştır. Buna karşılık güvenlik güçlerinin operasyonları artan bir hızla devam etmekte, aynı dönem için 1994 yılında (368), 1995 yılında (361) terörist sadece OHAL Bölgesinde etkisiz hale getirilmiştir.

Bu sonuçlarla şunu kastetmek istiyorum ki, Olağanüstü Hal uygulaması ülke yararına en faydalı olduğu dönemi yakalamış haldedir.

Kamuoyunda Pişmanlık Yasası olarak bilinen 3419 sayılı "Bazı Suç Failleri Hakkında Uygulanacak Hükümlere Dair Kanun"un süresi dört ay daha uzatılmış bulunmaktadır.

Şu anda devam etmekte olan yoğun operasyonların örgütten kaçışları ve devlet kuvvetlerine teslim olmayı artırmış olması nedeniyle bu Kanunun süresinin uzatılması uygun görülmüştür.

Özellikle teslim olan örgüt mensupları arasında PKK militanlarının çoğunlukta olması dolayısıyla, Olağanüstü Hal rejiminin güvenlik güçlerine sağlamış olduğu imkanlar ve koordinasyon devam ettiği sürece teslim olmalarda artışların daha da hızlanacağı, elde edilen bilgilerle örgütsel yapılara derinlemesine nüfuz edilebileceği açıkça ortadadır.

Sayın Başkan, Değerli Milletvekilleri;

Demokratik kuralların ülkemizin her yerinde noksansız uygulanması ve takip edilmesinin kaçınılmaz bir gerçek olduğu hükümetimizce her vesileyle dile getirilmiştir.

Ülkenin bir anayasası mevcuttur ve yürürlüktedir. Bu Anayasada ülkenin yönetim esasları ile birlikte olağan dışı yönetim şekillerinin sınırları belirlenmiştir. Türkiye'nin şu anda bulunmuş olduğu durum belli bir bölgesinde anayasal hakların belli oranlarda sınırlandırılarak demokratik yapı içerisinde bu sınırlamaların normal düzene dönülünceye kadar devamı da yine anayasanın öngördüğü ölçülerde mümkündür.

Terör ile siyasi sonuçlar hedefleyen unsurlara karşı devletin meşru savunma hakkı kullanmasına hiç kimsenin söyleyeceği birşey olamaz. Önemli olan bu gerçeğin görülmesi ve kabul edilmesidir. Devlete saldırının birtakım hukuki noksanlıklar ve özgürlükler adına yapıldığını ileri sürerek teröre meşruiyet çizgisi kazandırmaya çalışanlar, bu gerçeği iyi bilmeli ve anlamalıdır.

Biz iktidara geldiğimizde Olağanüstü Hal uygulaması devam ediyordu. PKK'nın ülke için tehdit boyutunu yükselttiği bir dönemdi bu dönem. Devlet ülke bütünlüğünü sağlama konusunda yoğun tedbirlere ihtiyaç duyar haldeydi. Tedbirlerin Olağanüstü Hal rejimi içerisinde alınması hiç şüphesiz kaçınılmazdı. Nizam ve intizama dönük bu tedbirlerin gevşetilmesi Devleti ciddi zaaf içerisine sokabilirdi. Bu nedenlerle Olağanüstü Hal rejiminin uzatılarak sürdürülmesinde yarar görülmüştür.

Olağanüstü Hal rejiminin uzatılmasına ilişkin kararlılık Hükümetimizin vadedmiş olduğu demokratikleşme anlayışından sapmalar yapacağı şeklinde algılanmamalıdır. En ileri demokratik ülkelerde dahi hangi hallerde Olağanüstü rejimlerin uygulanacağı esasları mevcuttur.

Taviz, devlet hayatında yeri olmayan bir kavramdır. Devlet hayatının devamlılığı kararlılıkla mümkündür. Bugün bizim yaptığımız budur. Terörün üzerine kararlı bir şekilde gitmektir.

Ne zaman ki, Devlet mukavemet döneminden reaksiyon dönemine geçirilmiştir, Olağanüstü Hal rejime yönelik tenkitler artmıştır. Oysa Olağanüstü Hal rejimi ile Devletin muradı PKK terör örgütünün halkımızı rahatsız etmesini engellemek, bölge insanımızın huzur ve refahı için alınacak ekonomik tedbirleri baltalamasını bertaraf edebilmek içindir.

Olağanüstü Hal rejimine insanlarımıza eziyet etmek için değil, onları yıldırان, korkutan, kadın, çocuk, erkek demeden evinde, tarlasında, sokağında katleden PKK militanlarını etkisiz hale getirmek için ihtiyacımız vardır.

Önümüzdeki dönem inşallah PKK terör örgütünün kırsaldaki barınma alanları ve yuvaları tamamen bertaraf edilecektir.

Bu nedenlerden dolayıdır ki, Devlet güçlerinin konsantrasyonlarının en yüksek olduğu bu ortamda Olağanüstü Hal uygulamasının bir dönem daha uzatılmasında yarar görülmektedir.

Sayın Başkan, Değerli Milletvekilleri;

Önümüzdeki günlerde dışa dönük almış olduğumuz tedbirlerin de sonuçları kendisini gösterecektir. Bazı Avrupa ülkelerinde faaliyetleri yasaklanan PKK terör örgütünün, sempatizan grupları bulundukları ülkelerin istismar ettikleri yasaları ve kullandıkları sahte belgeler dolayısıyla ülkemize iadeleri gündeme gelecektir.

Gerek yurt dışında, gerekse yurt içinde böylesine sıkıştırılmış bir imkan yakalanmışken, bu imkanın en büyük dayanağı durumunda olan Olağanüstü Hal rejiminin bir dönem daha uzatılmaması ülkeye yapılabilecek en büyük kötülüktür diye düşünüyorum.

Sayın Başkan, Değerli Milletvekilleri;

Bu anlayış içerisinde Hükümetimizce TBMM Başkanlığına Olağanüstü Hal süresinin bir dönem daha uzatılmasına ilişkin teskere gönderilmiştir.

Ülkemizi on yıldır meşgul eden ve bir dönem için toplumsal pesimizm ortamı yaratan PKK terörüne karşı Devletin yakalamış olduğu bu önemli seviyenin sonuca ulaştırılması ve Devlet otoritesinin güçlendirilmesi bakımından Olağanüstü Hal rejiminin bir dönem daha uzatılmasını yüksek takdirlerinize sunuyorum.

Polis-Halk İşbirliği Sempozyumu

• Türk Polis Teşkilatının kuruluşunun 150 nci yıldönümü nedeniyle 27 Mart 1995 tarihinde Polis-Halk İşbirliği konulu bir sempozyum düzenlenmiştir.

İçişleri Bakanı Nahit MENTEŞE sempozyumda yaptığı konuşmada, etnik terörden istedikleri başarıyı elde edemeyenlerin, vatandaşlarımızı bir mezhep çatışmasının içine itmek istediklerine dikkati çekmiş ve bu amaç çerçevesinde faaliyet gösteren PKK terör örgütü ve diğer taşeron cinayet şebekelerinin birlikte hareket ettiklerini belirtmiştir. Bakan MENTEŞE konuşmasının devamında polis-halk ilişkilerine değinmiş ve bu konuda şunları söylemiştir:

"Polis-halk ilişkileri güvenlik duygusu ile ilgilidir. Güvenlik, insanların en temel ihtiyaçlarından birisidir. İnsanların güvenliği sağlanmadığı takdirde toplumda huzursuzluk ve anarşi hakim olur.

Bu nedenle polis halkın güvenliğini sağlarken, kendisinin de halkın bir parçası olduğunu unutmamalıdır.

İyi bir polis halkın saygı ve güvenini kazanan, yasaları eşit olarak uygulayan, yetkisini kötüye kullanmayan, insan haklarına saygılı, dürüst, görevine bağlı ve toplumun çıkarlarını her şeyin üstünde tutan davranışlarıyla vatandaşı devlete karşı soğutmayıp, bilakis vatandaşı devlete kazandırma bilgi, beceri ve yeteneğine sahip olan kişidir.

Ancak, iyi bir yurttaş da, polisi kendisinden ayrı görmeyen, yardım ve desteğini esirgemeyerek, ona sahip çıkan kişidir.

Tüm dünyada olduğu gibi, ülkemizde de kamuoyu, polisin başarılı hizmetlerinden ziyade, başarısızlıkları ile ilgilenme eğilimindedir. Ancak bizler, polisin daima yanında olmalıyız ve başarısızlığını en alt düzeye indirmek için her türlü tedbiri almalıyız.

Değerli arkadaşlarım,

Ben her şey e rağmen şunu açıklıkla ifade etmek istiyorum. Evet, Türk polisinin bazı hatalı tutum ve davranışları olmuş olabilir, ancak dünyadaki meslektaşları ile kıyaslandığında, Türk polisinin son derece başarılı olduğuna inanıyorum.

Bugün, 10 yıldan bu yana milletimizin huzurunu bozan ve ihsanlarımızı katleden PKK terör örgütünün etkisiz hale getirilmesinde Türk polisinin başarısını da teslim etmek zorundayız.

Değerli arkadaşlarım,

Kısacası, bugünkü gündem konumuz olan polis, bizim polisimizdir.

Polisin güvenliğinden sorumlu olduğu halk ta, bizim halkımızdır. Bizler de, polisimizle, halkımızın daha iyi ve daha uygar ilişkiler içerisinde olmasını istiyoruz.

Bu bakımdan düzenlenen bu sempozyumun son derece önemli olduğuna inanıyorum.

Burada, herşey bütün açıklığı ile ortaya konulmalıdır. Polisimizin güvenliğini en iyi şekilde yapmasını engelleyen eksiklikler ve polis-halk ilişkisinde görülen noksanlıklar nelerdir? Nasıl giderilebilir? Kısacası polisimizin çağdaş dünyanın bir üyesi olan insanımızın güvenliğini en iyi şekilde sağlaması hususundaki görüş ve önerilerinizi beklemekteyim.

Bu sempozyuma katılan değerli bilim adamlarımızın ve yetkili arkadaşlarımızın görüş ve önerileri Bakanlığımca değerlendirilecek ve hayata geçirilecektir.

Zira, halkın güvenliği ile ilgili konularda, zaman kaybedildiği takdirde, bunun faturasının ağır olacağı ortadadır.

Bu duygu ve düşüncelerle, ülkemiz açısından önemli gördüğüm bu çalışmanız nedeniyle, şimdiden hepinize teşekkür eder, sevgi ve saygılar sunarım."

2 nci Karayolu Güvenliği Haftası

- İçişleri Bakanı Nahit MENTEŞE, 2 nci Karayolu Güvenliği Haftası nedeniyle 27 Mart 1995 tarihinde bir basın toplantısı yapmıştır.

Bakan MENTEŞE, basın toplantısında yaptığı konuşmada, trafik kazalarının ülkemiz gündeminin ilk sıralarında yer aldığını vurguladıktan sonra 2 nci Karayolu Güvenliği Haftasının maddi ve manevi birçok zararın kaynağı olan trafik kazalarının azaltılmasına vesile olmasını dileyerek konuşmasını tamamlamıştır.

Bakanlığımızca Gerçekleştirilen Eğitim Çalışmaları

Sivil Savunma Genel Müdürlüğü

- Daire ve Müessese Sevil Savunma Amirleri için Sivil Savunma Koleji'nde 28 Kasım 1994 tarihinde açılan "Sivil Savunma Temel Eğitim Kursu" 6 Ocak 1995 tarihinde tamamlanmış olup, 63 kişi eğitimden geçirilmiştir. 12 Ocak-28 Şubat 1995 tarihleri arasında yine aynı yerde 64 personele daha "Sivil Savunma Temel Eğitim Kursu" verilmiştir.

- 6 Mart 1995 tarihinde Sivil Savunma Koleji'nde açılan 367/69 uncu dönem "Teşkilat Personeli Temel Eğitim Kursu"nda 48 Sivil Savunma Uzmanı eğitime alınmıştır. Kurs devam etmektedir.

- Sivil Savunma Birliğinin 18 personeli 6-17 Mart 1995 tarihleri arasında Gülhane Askeri Tıp Akademisi Acil Yardım Merkezinde 8'er saatlik vardiya halinde 24 saat süre ile eğitim çalışmalarında bulunmuştur.

Eğitim Dairesi Başkanlığı

- 81 inci Dönem Kaymakamlık Kursu

9 Ocak 1995 tarihinde başlayan ve 28 Nisan 1995 tarihinde sona erecek olan bu kursa, 61 kaymakam adayı iştirak etmektedir.

Bilgisayar Kursu

a) 26 Aralık 1994 tarihinde başlamış olan ve mülki idare amirleri sınıfından 6, genel idare hizmetleri sınıfından da 7 kişinin katıldığı 56 ncı dönem "Bilgisayar Kursu", 13 Ocak 1995 tarihinde sona ermiştir.

b) 81 inci döneme mensup 20 kaymakam adayının katıldığı 57 nci dönem "Bilgisayar Kursu" 10 Ocak - 3 Şubat 1995 tarihleri arasında yapılmıştır.

c) 6 Şubat - 1 Mart 1995 tarihleri arasında gerçekleştirilen 58 inci dönem "Bilgisayar Kursu"nda 20 kaymakam adayı bilgisayar eğitiminden geçirilmiştir.

d) 6-31 Mart 1995 tarihleri arasında yapılan 59 uncu dönem "Bilgisayar Kursu"nda 21 kaymakam adayına bilgisayar eğitimi verilmiştir.

e) Bakanlığımız mensubu 13 kişiye verilen 60 inci dönem "Bilgisayar Kursu", 6-24 Şubat 1995 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

f) 6-17 Mart 1995 tarihleri arasında gerçekleştirilen 61 inci dönem "Bilgisayar Kursu"nda Bakanlığımız mensubu 13 Mülkiye Başmüfettişi ile 1 Mülkiye Müfettişi bilgisayar eğitimine tabi tutulmuştur.

g) 13 Mülkiye Müfettişinin katıldığı 62 nci dönem "Bilgisayar Kursu", 20-31 Mart 1995 tarihleri arasında yapılmıştır.

- 23 Ocak 1995 tarihinde başlayan ve 83 üncü döneme mensup 60 kaymakam adayına verilen 18 inci dönem "Yabancı Dil Kursu" 26 Mayıs 1995 tarihinde sona erecektir.

3 üncü dönem "Mahalli İdareler Kontrolörleri Kursu" 13-17 Mart 1995 tarihleri arasında yapılmıştır. Bu kursta 9 Başkontrolör, 46 Kontrolör ile Ankara Valiliğinden 5 Kontrol Memuru eğitimden geçirilmiştir.

Emniyet Genel Müdürlüğü

- Taşra teşkilatından 11 personelin eğitildiği "Araç, Kaza, Çalıntı, Sürücü Veri Girişi ve Sorgulama Kursu" 2-13 Ocak 1995 tarihleri arasında yapılmıştır.

- 3-4 Ocak 1995 tarihleri arasında 25, 5-6 Ocak 1995 tarihleri arasında 27, 9-10 Ocak 1995 tarihleri arasında 25 olmak üzere toplam 77 kursiyere "Bordro Proje Kursu" verilmiştir.
- 4-20 Ocak 1995 tarihleri arasında yapılan "Sistem İşletimi ve İletişim Kursu"nda 26 kişinin eğitimi gerçekleştirilmiştir.
- Bilgi İşlem Merkezinde 9-27 Ocak 1995 tarihleri arasında gerçekleştirilen "Lojik Devreler Kursu"na iştirak eden 14 personel, eğitime tabi tutulmuştur.
- Merkez teşkilatından 4, taşra teşkilatından da 3 olmak üzere toplam 7 kursiyer, 23-27 Ocak 1995 tarihleri arasında "Bordro Proje Kursu"nda eğitim görmüştür.
- 16 Ocak 1995 tarihinde 28 emniyet mensubunun iştiraki ile açılan "Kişisel Bilgisayar (PC) Kursu" 17 Şubat 1995 tarihinde tamamlanmıştır.
- Balıkesir Polis Okulunda 16 Kasım 1994 tarihinde açılan "İç Güvenlik Özel Harekat Kursu" başarı ile tamamlanarak 10 Şubat 1995 tarihinde sona ermiştir.
- 30 Ocak - 3 Şubat 1995 tarihleri arasında 12, 6-10 Şubat 1995 tarihleri arasında 11, 20-24 Şubat 1995 tarihleri arasında da 8 kişiye "Sistem İşletimi ve İletişim Kursu" verilmiştir.
- İstanbul Etiler Polis Okulu Müdürlüğünde 6-17 Şubat 1995 tarihleri arasında gerçekleştirilen "Temel Trafik Eğitimi Kursu"nda toplam 451 polis memuru eğitime tabi tutulmuştur.
- Taşra teşkilatından 10 kişiye verilen "Terör Proje Kursu" 13-17 Şubat 1995 tarihleri arasında yapılmıştır.
- 13-24 Şubat 1995 tarihleri arasında gerçekleştirilen "Araç, Kayıt ve Tescil Proje Kullanım Kursu"na taşra teşkilatından 6 personel katılmıştır.
- 6-24 Mart 1995 tarihleri arasında Haberleşme Daire Başkanlığından 14, İkmal ve Bakım Daire Başkanlığı Depo Şube Müdürlüğünden 10, Fabrika Kademeler Şube Müdürlüğünden de 10 olmak üzere toplam 34 emniyet mensubuna "Depo Stok Kursu" verilmiştir.
- Adana Emniyet Müdürlüğü Bilgi İşlem Şube Müdürlüğünde 6-15 Mart 1995 tarihleri arasında gerçekleştirilen "Sistem İşletimi ve İletişim Kursu"nda 12 Kursiyer eğitimden geçirilmiştir.
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin uygulanması ve özellikle işkence ve kötü muameleyi engelleyici önlemler çerçevesinde polis ve cezaevi personelinin eğitimi amacıyla 6-31 Mart 1995 tarihleri arasında Almanya'da düzenlenen "Eğitim Semineri"ne İstanbul Emniyet Müdürlüğünden Başkomiser Recep

TAYFUN ile Malatya Emniyet Müdürlüğünden Başkomiser Hüdayi SAYIN iştirak etmiştir.

- Adana Emniyet Müdürlüğünde görevli Emniyet Amiri Şahin YILMAZ ile Kaçakçılık İstihbarat ve Harekat Daire Başkanlığında görevli Komiser Yardımcısı Serdar HATİPOĞLU'nun katıldığı DEA'nın "Planlı Bölgesel Uyuşturucu Semineri" 13-24 Mart 1995 tarihleri arasında Tayland'da yapılmıştır.

- Koç-Unisys Firması tarafından 20-24 Mart 1995 tarihleri arasında İngiltere'de düzenlenen "Management System Kursu"nda, Bilgi İşlem Daire Başkanlığında görevli Komiser Yardımcısı Orhan TOPÇU ile Uğur SERT eğitim görmüştür.

- 19 Mart 1995 tarihinde Gölbaşı Özel Harekat tesislerinde başlayan "Oryantasyon Kursu", 13 Nisan 1995 tarihinde 20 kursiyerin eğitimi ile sona erecektir.

- Eskişehir Emniyet Müdürlüğünde 13-17 Mart 1995 tarihleri arasında gerçekleştirilen "Motorlu Araç ve Sorgulama Kursu"na katılan 8 personelin eğitimi tamamlanmıştır.

- 8-17 Mart 1995 tarihleri arasında Aydın, Balıkesir, Manisa, Muğla, Uşak İl Emniyet Müdürlüklerinde görevli Bilgi İşlem Personeline "Sistem İşletimi ve İletişim Kursu" verilmiştir.

- 13 Mart 1995 tarihinde başlayıp 14 Nisan 1995 tarihine kadar sürecek olan "Kişisel Bilgisayar (PC) Kursu"nda 31 kişi eğitime alınmıştır.

- Personel Projesinin ON-LINE sistemine geçmesi için 20 Mart 1995 tarihinde açılan "Lojik Devreler Kursu"na İl Emniyet Müdürlüklerinden 62, Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığından 17, Ankara Emniyet Müdürlüğünden 4 olmak üzere toplam 83 Emniyet mensubu iştirak etmektedir. Kurs 14 Nisan 1995 tarihinde tamamlanacaktır.

Bakanlığımız İlgililerinin Katıldığı Yurtdışı Toplantıları

- 10-12 Ocak 1995 tarihleri arasında Fransa'da yapılan Kara Paranın Aklanmasının Önlenmesine Yönelik Mali Eylem Görev Grubu (FATF) Toplantısına Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık İstihbarat ve Harekat Daire Başkanı Tuncay YILMAZ iştirak etmiştir.

- Rusya İçişleri Bakanlığının davetine icabeten Emniyet Genel Müdürü Mehmet AĞAR, Genel Müdür Yardımcısı Kamil TECİRLİOĞLU ve Emniyet Müdürü Macide ERDENER 22-24 Ocak 1995 tarihleri arasında anılan ülkeye gitmişlerdir.

- İstanbul Emniyet Müdürlüğünden Şube Müdürü Hanefi AVCI ile İstihbarat Daire Başkanlığından Şube Müdürü Osman AK, 25-29 Ocak 1995 tarihleri arasında Almanya'ya giderek güvenlik önlemleri ile ilgili tetkik ve incelemelerde bulunmuşlardır.

- 29-31 Ocak 1995 tarihleri arasında Suriye'de yapılan Güvenlik Meselelerinde İşbirliği ve Protokol Görüşmelerine, Emniyet Genel Müdürü Mehmet AĞAR, Genel Müdür Yardımcısı Kamil TECİRLİOĞLU, İstihbarat Daire Başkanı Emin ARSLAN ile Özel Harekat Daire Başkan Vekili İbrahim ŞAHİN katılmışlardır.

- Avrupa Uyuşturucu Madde Kaçakçılığı ile Mücadele Eden Ulusal Kuruluşlar Toplantısı 29 Ocak - 4 Şubat 1995 tarihinde Avusturya'da yapılmıştır. Bu toplantıya Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık İstihbarat ve Harekat Daire Başkanı Tuncay YILMAZ ile Jandarma Genel Komutanlığından Jandarma Binbaşı Mehmet Ali YILMA iştirak etmiştir.

- Emniyet Genel Müdürlüğü Kriminal Polis Laboratuvarları Daire Başkanlığında görevli Şube Müdürü Yakup KIZILKAYA, 30 Ocak - 5 Şubat 1995 tarihleri arasında İspanya'da yapılan 2. Uluslararası Patlayıcı Maddeler Konferansına katılmak için anılan ülkeye gitmiştir.

- 1-6 Şubat 1995 tarihleri arasında Belçika'da yapılan NATO'yu Tanıtım Seminerine Aydın İl'i Emniyet Müdürü Şevket AYAZ iştirak etmiştir.

- İstanbul Emniyet Müdürlüğünde görevli Şentürk DEMİRAL ile Selami ÜNER, uluslararası uyuşturucu kaçakçılığı yapmak suçundan aranan bir firari sanığın teşhis ve tespitini yapmak, tutuklanmasını sağlamak ve Türkiye'ye iadesini gerçekleştirmek için bilgi alışverişinde bulunmak üzere 4-9 Şubat 1995 tarihleri arasında Romanya'ya gitmişlerdir.

- Türkiye Cumhuriyeti ile Polonya Cumhuriyeti arasındaki Kamu Güvenliği ve Asayişin Korunmasına Dair İşbirliği Anlaşmasının 6 ncı maddesi gereğince oluşturulan Ortak Komisyon Toplantısı, 19-23 Şubat 1995 tarihinde Polonya'da yapılmıştır. Toplantıda ülkemizi Emniyet Genel Müdür Yardımcısı A. Cemil SERHADLI, Terörle Mücadele ve Harekat Daire Başkanı Cevdet SARAL ile Şırnak İl'i Emniyet Müdür Vekili V. Yalçın GÖKALP temsil etmiştir.

- Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürü Özgen GÖKALP'in katıldığı Fransa'da yapılan Avrupa Konseyi Çok Vatandaşlık Uzmanlar Komitesi Toplantısı, 7-10 Şubat 1995 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

- 2-3 Mart 1995 tarihleri arasında İsviçre'de gerçekleştirilen Kontrol Dışı Göçün Önlenmesi konulu toplantıya Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık İstihbarat ve Harekat Daire Başkanlığında görevli Şube Müdürü Şevket TAŞDELEN katılmıştır.

- Emniyet Genel Müdürlüğü İnterpol Daire Başkanlığında görevli Emniyet Amiri Kenan AL'ın iştirak ettiği 21 inci Avrupa Uyuşturucu Bölüm Başkanları Toplantısı, 7-10 Mart 1995'te Fransa'da yapılmıştır.

- 14-23 Mart 1995 tarihleri arasında Avusturya'da yapılan Birleşmiş Milletler Uyuşturucu Maddeler Komisyonunun 38 inci dönem toplantısına katılmak üzere Emniyet Genel Müdürlüğünden Kaçakçılık İstihbarat ve Harekat Daire Başkanlığında görevli Şube Müdürü Muzaffer ALAT ile Jandarma Genel Komutanlığından Jandarma Kıdemli Binbaşı İlyas TUNÇ anılan ülkeye gitmişlerdir.

- Emniyet Genel Müdürlüğünden Kaçakçılık İstihbarat ve Harekat Daire Başkanlığında görevli Yakup KIZILKAYA 19-22 Mart 1995 tarihleri arasında İrlanda'ya giderek Patlayıcı Madde Tespiti ve Soruşturmasında bulunmuştur.

- 21-25 Mart 1995 tarihleri arasında Macaristan'da yapılan Türk-Macar Güvenlik İşbirliği Toplantısına Emniyet Genel Müdürlüğünden Kaçakçılık İstihbarat ve Harekat Daire Başkanlığında görevli Emniyet Amiri İrfan TOMRUK ile Komiser Özcan SEZER iştirak etmiştir.

- Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürü Özgen GÖKALP, 28-31 Mart 1995 tarihleri arasında Fransa'ya giderek Milletlerarası Ahvali Şahsiye Komisyonunun yıllık büro ve altı komisyon toplantısına katılmıştır.

Diğer Çalışmalar

Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü

a - Tarama Çalışmaları

Türkiye genelinde sürdürülen nüfus kütükleri tarama çalışmaları bitirilmiştir.

b - Kodlama Çalışmaları

Türkiye genelinde sürdürülen nüfus kütükleri kodlama çalışmaları Aralık 1994 tarihi itibarıyla 619 ilçede tamamlanmıştır.

c - Veri Girişi Yapılan İlçe Sayısı

Halen 853 ilçede kayıtlı 71.226.975 vatandaşımızın kayıtları bilgi işlem ortamına geçirilmiştir.

Resmi Gazete'de Yayımlanan Atama Kararları

- 10 Ocak 1995 tarih ve 22167 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 95/43958 sayılı karar ile;

1 inci derece kadrolu Müsteşar Yardımcılığına,

Mülkiye Başmüfettişi M. Rasih ÖZBEK'in atanması 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 76 ncı maddesi ile 2451 sayılı Kanunun 2 nci maddesi uyarınca uygun görülmüştür.

- 7 Mart 1995 tarih ve 22220 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 95/6555 sayılı karar ile;

Aşağıda görev yerleri ile ad ve soyadları yazılı şahısların karşılarında gösterilen yer valiliklerine atanmaları; İçişleri Bakanlığı'nın 7/2/1995 tarihli ve 1716 sayılı yazısı üzerine, 5442 sayılı Kanunun 6 ncı ve 23/4/1981 tarihli ve 2451 sayılı Kanunun 2 nci maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 15/2/1995 tarihinde kararlaştırılmıştır.

ADI-SOYADI	ESKİ GÖREVİ	YENİ GÖREVİ
Sami SEÇKİN	Ordu Valisi	Zonguldak Valisi
H. Güner ÖZMEN	Emniyet Genel Müdür Yardımcısı	Ordu Valisi

22 Mart 1995 tarih ve 22235 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 95/44210 sayılı karar ile;

- Emniyet Genel Müdür Yardımcılığına, Emniyet Genel Müdürlüğü Daire Başkanı Kerem DURMUŞ'un, atanması 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 68 ve 76'ncı maddeleri ile 2451 sayılı Kanunun 2 nci maddesi gereğince uygun görülmüştür.

MEVZUAT BÖLÜMÜ
1 OCAK 1995 - 31 MART 1995 TARİHLERİ ARASINDA
RESMİ GAZETE DE YAYIMLANAN İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
VE MÜLKİ İDARE AMİRLERİ İLE İLGİLİ MEVZUAT
(KRONOLOJİK FİHRİST)

Mustafa Sami KOÇ APK
Uzman Yardımcısı

I. KANUNLAR

Tarihi	Sayısı	Konusu	Yayımlandığı Resmi Gazetenin	
			Tarihi	Sayısı
23.12.1994	4062	1993 Mali Yılı Kesin Hesap Kanunu	7.1.1995	22164
				Mükerrer
23.12.1994	4063	Katma Bütçeli idareler 1995 Mali Yılı Bütçe Kanunu	7.1.1995	22164
				Mükerrer
23.12.1994	4064	1993 Mali Yılı Katma Bütçeli İdareler Kesin Hesap Kanunu	7.1.1995	22164
				Mükerrer
25.1.1995	4066	Kamu Personeli İle Emeklilerin Mali ve Sosyal Haklarında Düzenlemeler Yapılmasına Dair Yetki Kanunu	27.1.1995	22184
16.2.1995	4068	190 Sayılı Genel Kadro ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	19.2.1995	22207
28.2.1995	4082	2330, 2629, 926, 5434, 3480 ve 3713 Sayılı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	8.3.1995	22221
28.2.1995	4083	Seferberlik ve Savaş Haline İlişkin Harp Sanayii Faaliyetinin Yürütülmesine Dair Kanun	8.3.1995	22221
20.3.1995	4099	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Litvanya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun	21.3.1995	22234

II. KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMELER

			Yayımlandığı Resmi Gazetenin	
Tarihi	Sayısı	Konusu	Tarihi	Sayısı
23.2.1995	KHK/547	Memurlar ve Diğer Kamu Görevlileri İle İlgili Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname	9.3.1995	22222
13.3.1995	KHK/549	22.1.1990 Tarihli ve 399 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname	29.3.1995	22242

III. T.B.M.M. KARARLARI

			Yayımlandığı Resmi Gazetenin	
Tarihi	Sayısı	Konusu	Tarihi	Sayısı
14.3.1995	363	Olağanüstü Halin 10 İl'de Uzatılmasına Dair Karar	16.3.1995	22229

IV. MİLLETLERARASI ANDLAŞMALAR

			Yayımlandığı Resmi Gazetenin	
Tarihi	Sayısı	Konusu	Tarihi	Sayısı
2.12.1994	94/6322	Eşyaların Karayolundan Uluslararası Nakliyatı İçin Mukavele Sözleşmesi (CMR) İle Bu Sözleşmeye Ek Protokole, Sözleşme'nin 47 nci Maddesine İtirazi Kayıt Konulmak Suretiyle Katılmamız Hakkında Karar	4.1.1995	22161
15.12.1994	94/6375	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle İsrail Devleti Hükümeti Arasında İmzalanan Uyuşturucu ve Psikotrop Madde Kaçakçılığı ve Kullanımı, Terörizm ve Diğer Ağır Suçlarla Mücadelede İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasına Dair Karar	15.1.1995	22172
6.1.1995	95/6463	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Kırgızistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşmasının Onaylanması Hakkında Karar	12.2.1995	22200
12.1.1995	95/6468	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Lübnan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşmasının Onaylanmasına İlişkin Karar	13.2.1995	22201

V. TÜZÜKLER

Tarihi	Sayısı	Konusu	Yayımlandığı Resmi Gazetenin	
			Tarihi	Sayısı
10.2.1995	95/6589	Seferberlik ve Savaş Hali Tüzüğünde	28.3.1995	22241
2.3.1995	95/6649	Değişiklik Yapılmasına İlişkin Tüzük	31.3.1995	22244
		Türk Bayrağı Tüzüğünde Değişiklik Yapılması Hakkında Tüzük		

VI. BAKANLAR KURULU KARARLARI

Tarihi	Sayısı	Konusu	Yayımlandığı Resmi Gazetenin	
			Tarihi	Sayısı
		1995 Yılı Geçiş Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Bakanlar Kurulu Kararı Eki	2.1.1995	22159
2.12.1994	94/6325	2063 Kişinin Türk Vatandaşlığından Çıkma-larına İzin Verilmesi Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı	8.1.1995	22165
7.12.1994	94/6352	Bazı Mahalli İdare Birliklerinin Kurulmasına İzin Verilmesine İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı	10.1.1995	22167
15.12.1994	94/6372	Samsun Büyükşehir Belediyesinde Kurulacak Su ve Kanalizasyon İdaresinin Adına, Kadrola-rına, Mevcut Personelinin ve Malvarlığının Devrine Dair Esaslar Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı	10.1.1995	22167
15.12.1994	94/6367	Ankara Telsiz ve Radyo Amatörleri Kulübü Derneği'nin Kamu Yararına Çalışan Dernek-lerden Sayılmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı	11.1.1995	22168
29.11.1994	94/6408	Bazı Mahalli İdare Birliklerinin Kurulmasına İzin Verilmesine İlişkin Bakanlar Kurulu Ka-rarı	11.1.1995	22168
26.12.1994	94/6411	Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı	13.1.1995	22170
10.1.1995	95/6427	657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu ve Aynı Kanunun Ek Geçici 9 uncu Maddesi Kapsa-mına Giren Kurumlardan Aylık Alanlara, 1995 Yılında Ne Miktarda Zam ve Tazminat Verileceğine İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı	26.1.1995	22183
11.1.1995	95/6474	Sakarya İli Karapürçek İlçesi Merkezi Olan Akpürçek Belediyesi Adının "KARAPÜR-ÇEK" Olarak Değiştirilmesinin Tasdiki Hakkında Bakanlar Kumulu Kararı	9.2.1995	22197

28.12.1994	94/6516	Eskişehir ve Erzurum Büyükşehir Belediyelerinde Kurulacak Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlükleri İle Antalya Büyükşehir Belediyesinde Kurulacak Su ve Atık Su İdaresi Genel Müdürlüğünün Adına, Kadrolarına, Mevcut Personelinin ve Malvarlığının Devrine İlişkin Esaslar Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı	18.2.1995	22206
12.1.1995	95/6496	Afyon İli Sincanlı İlçesi Nuhköy Beldesinin Adının "NUH" Olarak Değiştirilmesinin Tasdikine Dair Bakanlar Kurulu Kararı	18.2.1995	22206
25.1.1995	95/6527	Bazı Mahalli İdare Birliklerinin Kurulmasına İzin Verilmesi Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı	8.3.1995	22221
8.3.1995	95/6569	Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar'da Değişiklik Yapılmasına İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı	10.3.1995	22223
25.1.1995	95/6541	2.9.1993 Tarihinden Önce Emekli, Adi Malül, Vazife Malülü veya Dul ve Yetim Aylığı Bağlanan Subay, Astsubaylıktan Subay Olanlar İle Astsubayların Kendilerine, Ölenlerin Dul ve Yetimlerine Bağlanan Aylıkların Yükseltilmesine İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı	12.3.1995	22225
26.1.1995	95/6546	132 Kişiye Türk Vatandaşlığının Kayb Ettirilmesi Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı	12.3.1995	22225
30.1.1995	95/6539	3069 Kişinin Türk Vatandaşlığından Çıkmasına İzin Verilmesine Dair Bakanlar Kurulu Kararı	13.3.1995	22226
13.3.1995	95/6622	Kocaeli İli Merkez İlçesine Bağlı Hatip Belediyesi Adının "KURUÇEŞME" Olarak Değiştirilmesinin Tasdiki Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı	30.3.1995	22243

VII. YÖNETMELİKLER

A - BAKANLAR KURULU KARARI İLE YAYIMLANAN YÖNETMELİKLER

Tarihi	Sayısı	Konusu	Yayımlandığı Resmi Gazetenin	
			Tarihi	Sayısı
29.11.1994	94/6407	Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Ait Sağlık İşletmelerinin Yönetimi İle Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik	11.1.1995	22168
17.2.1995	95/6597	Karayoluyla Uluslararası Yolcu ve Eşya Taşımaları Hakkında Yönetmelik	28.3.1995	22241
2.3.1995	95/6599	Türk Silahlı Kuvvetleri Sağlık Yeteneği Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	28.3.1995	22241

B - BAKANLIKLARCA YAYIMLANAN YÖNETMELİKLER

Konusu	Yayımlandığı Resmi Gazetenin	
	Tarihi	Sayısı
İl Özel İdareleri, Belediyeler veya Bunlara Bağlı Kurumlar Tarafından İşletilen Elektrik, Havagazı, Tramvay ve Tünel İşletmelerinin Alım ve Satım Esaslarına Dair 4768 Sayılı Kanun'un 3 üncü Maddesi Uyarınca Tertiplenen Yönetmeliğin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Yönetmelik	6.1.1995	22163
Karayolları Trafik Yönetmeliğinin 55 inci Maddesinin (e) Bendinin Değiştirilmesine ilişkin Yönetmelik	30.1.1995	22187
İçişleri Bakanlığı Memurlarının Nitelikleri ve Atama Yönetmeliğinin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik	4.2.1995	22192
Karayolları Trafik Yönetmeliğinin 18 inci Maddesinin (c) Bendinin Değiştirilmesine Dair Yönetmelik	23.2.1995	22211
Emniyet Hizmetleri Sınıfı Personeline Görevlerinde Kullanılmak Üzere Bedeli Mukabili Zati Demirbaş Tabanca Satışına Dair Yönetmeliğin 5 inci Maddesinin Son Fıkrasının Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik	14.3.1995	22227
Düzeltilme: (95/6541 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile İlgili)	16.3.1995	22229
Bazı Kurum ve Kuruluşların Korunması ve Güvenliklerinin Sağlanması Hakkında Kanunun Uygulanmasına İlişkin Yönetmeliğin Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	30.3.1995	22243
Düzeltilme: (Belediye Kurulmasına Dair 95/44155 Sayılı Karar ile ilgili)	30.3.1995	22243

VIII. MÜŞTEREK KARARLAR

Tarihi	Sayısı	Konusu	Yayımlandığı Resmi Gazetenin	
			Tarihi	Sayısı
30.12.1994	94/43942	Denizli ili Merkez ilçesi Merkez Bucağına Bağlı Çukurköy Köyünde "CANKURTARAN" ismiyle Belediye Kurulmasına Dair Müşterek Karar	7.1.1995	22164
30.12.1994	94/43943	Denizli ili Merkez ilçesi Merkez Bucağına Bağlı Kınıklı Köyünde "KINIKLI" İsmiyle Belediye Kurulmasına Dair Müşterek Karar	7.1.1995	22164
30.12.1994	94/43944	Bitlis ili Mutki ilçesine Bağlı Kavakbaşı Bucağının Merkezi Kavakbaşı Köyünde "KAVAKBAŞI" ismiyle Belediye Kurulması Hakkında Müşterek Karar	7.1.1995	22164
30.12.1994	94/43945	Hakkari ili Yüksekova ilçesine Bağlı Esendere Köyünde "ESENDERE" Adıyla Belediye Kurulmasına ilişkin Müşterek Karar	7.1.1995	22164
30.12.1994	94/43946	Hatay İli İskenderun ilçesi Uluçınar ve Arpaçiftlik Köylerinin Birleşerek "ARSUZ" ismiyle Belediye Kurulması Hakkında Müşterek Karar	7.1.1995	22164

30.12.1994	94/43947	Hatay İli Samandağ İlçesine Bağlı Sutaşı Köyünde "SUTAŞI" Adı Altında Belediye Kurulmasına Dair Müsterek Karar	7.1.1995	22164
30.12.1994	94/43948	Bursa İli Osmangazi İlçesine Bağlı Kirazlı Köyünde "KİRAZLI" Adıyla Belediye Kurulmasına İlişkin Müsterek Karar	7.1.1995	22164
30.12.1994	94/43949	Hatay İli Merkez İlçeye Bağlı Karaalı Köyünde "KARAALI" İsmiyle Belediye Kurulması Hakkında Müsterek Karar	7.1.1995	22164
30.12.1994	94/43950	Erzincan İli Merkez İlçesine Bağlı Çağlayan İle Yamaçlı Köylerinin Birleşerek Merkezi Çağlayan Olmak Üzere "ÇAĞLAYAN" Adı Altında Belediye Kurulmasına Dair Müsterek Karar	7.1.1995	22164
30.12.1994	94/43951	Antalya İli Serik İlçesine Bağlı Çandır ve Gökçay Köylerinin Birleşerek "ÇANDIR" İsmiyle Belediye Kurulması Hakkında Müsterek Karar	7.1.1995	22164
30.12.1994	94/43952	Ankara İli Altındağ İlçesine Bağlı Altınova Köyü İle Peçenek Köyünün Aşağı Peçenek Kısımının Birleşerek "ALTINOVA" Adıyla Belediye Kurulmasına Dair Müsterek Karar	7.1.1995	22164
30.12.1994	94/43953	Aydın İli Karacasu İlçesine Bağlı Geyre Köyünde "GEYRE" İsmiyle Belediye Kurulmasına İlişkin Müsterek Karar	7.1.1995	22164
30.12.1994	94/43954	Şanlıurfa İli Suruç İlçesine Bağlı Şaryanı Köyünün Suruç Belediyesi Sınırları İçerisine Alınmasına Dair Müsterek Karar	7.1.1995	22164
30.12.1994	94/43955	Trabzon İli Akçaabat İlçesi Derecik Bucağına Bağlı Karaman Köyünün Derecik Belediyesi Sınırları İçerisine Alınması Hakkında Müsterek Karar	7.1.1995	22164
10.2.1995	95/44094	Konya İli Ereğli İlçesine Bağlı Hacımemiş Köyü 500 Evler Yerleşim Alanının Ereğli Belediyesi Sınırları İçerisine Alınmasına Dair Müsterek Karar	11.2.1995	22199
10.2.1995	95/44095	Adıyaman İli Besni İlçesi Merkez Bucağına Bağlı Sarıyaprak Köyü İle Aynı İlçenin Suvarlı Bucağına Bağlı Yayıklı Köyünün Birleşerek "SARIYAPRAK" İsmiyle Belediye Kurulmasına İlişkin Müsterek Karar	11.2.1995	22199
10.2.1995	95/44096	Aydın İli Söke İlçesi Merkez Bucağına Bağlı Yenidoğan Köyünde "YENİDOĞAN" Adı Altında Belediye Kurulmasına Dair Müsterek Karar	11.2.1995	22199

15.2.1995	95/44154	Bingöl İli Merkez İlçesi Sancak Bucak Merkezi ve Bu Bucağa Bağlı Çimenli, Karapınar, Büyükbaşköy, Küçükbaşköy, Sarıgümüş ve Yeşilova Köylerinin Birleşerek "SANCAK" İsmiyle Belediye Kurulması Hakkında Müşterek Karar	18.2.1995	22206
15.2.1995	95/44155	Bingöl İli Solhan İlçesi Merkez Bucağına Bağlı Arıkonak Köyünde "ARIKONAK" Adıyla Belediye Kurulmasına İlişkin Müşterek Karar	18.2.1995	22206
15.2.1995	95/44158	Ordu İli Çatalpınar İlçesine Bağlı Göller Köyünde "GÖLLER" İsmiyle Belediye Kurulmasına Dair Müşterek Karar	18.2.1995	22206
15.2.1995	95/44159	Bursa İli İnegöl İlçesine Bağlı Alanyurt Köyünde "ALANYURT" Adı Altında Belediye Kurulması Hakkında Müşterek Karar	18.2.1995	22206
23.2.1995	95/44160	Ordu İli Kumru İlçesine Bağlı Yukarıdamlalı Köyünde "YUKARIDAMLALI" İsmiyle Belediye Kurulmasına İlişkin Müşterek Karar	24.2.1995	22212
23.2.1995	95/44161	Ordu İli İkizce İlçesine Bağlı Devecik Köyünde "DEVECİK" Adı Altında Belediye Kurulması Hakkında Müşterek Karar	24.2.1995	22212
23.2.1995	95/44162	Samsun İli Terme İlçesi Merkez Bucağına Bağlı Töngellibel Köyü İle Bulgurlu Köyünün Birleşerek "AMBARTEPE" İsmiyle Belediye Kurulmasına Dair Müşterek Karar	24.2.1995	22212
28.2.1995	95/44174	Trabzon İli Merkez İlçesine Bağlı Çukurçayır Köyünde "ÇUKURÇAYIR" Adı Altında Belediye Kurulmasına İlişkin Müşterek Karar	6.3.1995	22219
28.2.1995	95/44175	Manisa İli Soma İlçesine Bağlı Cinge Köyünde "CİNGE" İsmiyle Belediye Kurulmasına Dair Müşterek Karar	6.3.1995	22219
28.2.1995	95/44176	İstanbul İli Tuzla İlçesine Bağlı AKFIRAT Köyünde 27/9/1994 tarih ve 94-43596 Sayıyla Kurulmasına Karar Verilen AKFIRAT Belediyesi İle İlgili Kararnamenin İptalinin Uygun Bulunduğuna İlişkin Müşterek Karar	6.3.1995	22219
28.2.1995	95/44177	Kütahya İli Emet İlçesi Örencik Bucağına Bağlı Çerte Köyünde "ÇERTE" İsmiyle Belediye Kurulması Hakkında Müşterek Karar	6.3.1995	22219
28.2.1995	95/44178	Ordu İli Ulubey İlçesi Merkez Bucağına Bağlı Şirinköy Köyünün Buradan Ayrılarak Aynı İl'in Gürgentepe İlçesi Merkez Bucağına Bağlanması Hakkında Müşterek Karar	6.3.1995	22219

28.2.1995	95/44179	Sakarya İli Kaynarca İlçesi Merkez Bucağına Bağlı Sıraköy Köyünün Buradan Ayrılarak Aynı İl'in Söğütü İlçesi Merkez Bucağına Bağlanmasına İlişkin Müşterek Karar	6.3.1995	22219
28.2.1995	95/44180	Hatay İli Altınözü İlçesine Bağlı Paslıkaya Köyünde "ALTINKAYA" Adı Altında Belediye Kurulması Hakkında Müşterek Karar	6.3.1995	22219
28.2.1995	95/44181	Sivas İli Koyulhisar İlçesi Merkez Bucağına Bağlı Karkın Köyünün Buradan Ayrılarak Aynı İl'in Doğanşar İlçesi Merkez Bucağına Bağlanmasına Dair Müşterek Karar	6.3.1995	22219
28.2.1995	95/44182	Ankara İli Akyurt İlçesi Merkez Bucağına Bağlı Taşpınar Köyünün Buradan Ayrılarak Aynı İl'in Çubuk İlçesi Merkez Bucağına Bağlanması Hakkında Müşterek Karar	6.3.1995	22219
28.2.1995	95/44183	Ordu İli Gürgentepe İlçesi Merkez Bucağına Bağlı Direkli Köyünde "DİREKLİ" İsmiyle Belediye Kurulmasına İlişkin Müşterek Karar	6.3.1995	22219
28.2.1995	95/44184	Gümüşhane İli Kürtün İlçesine Bağlı Karaçukur Köyünün Özkürtün Belediyesi Sınırları İçerisine Alınması Hakkında Müşterek Karar	6.3.1995	22219
28.2.1995	95/44185	Mardin İli Dargeçit İlçesi Merkez Bucağına Bağlı Anıtlı ve İzbirak Köylerinin Buradan Ayrılarak Aynı İl'in Midyat İlçesi Merkez Bucağına Bağlanması Hakkında Müşterek Karar	6.3.1995	22219
28.2.1995	95/44186	Trabzon İli Araklı İlçesine Bağlı Keçikaya Köyünde "ERENLER" Adıyla Belediye Kurulmasına Dair Müşterek Karar	6.3.1995	22219
28.2.1995	95/44187	Bolu İli Mudurnu İlçesi Merkez Bucağına Bağlı Topardıc Köyünün Buradan Ayrılarak Aynı İl'in Merkez İlçesi Merkez Bucağına Bağlanması Hakkında Müşterek Karar	6.3.1995	22219
28.2.1995	95/44188	Konya İli Güneysınır İlçesi Merkez Bucağına Bağlı Eretepe Köyünün Buradan Ayrılarak Aynı İl'in Çumra İlçesi Merkez Bucağına Bağlanması Hakkında Müşterek Karar	6.3.1995	22219
8.3.1995	95/44206	Gaziantep İli Şehitkamil İlçesine Bağlı Aktoprak Köyünde "AKTOPRAK" İsmiyle Belediye Kurulmasına Dair Müşterek Karar	11.3.1995	22224
14.3.1995	95/44214	Antalya İli Alanya İlçesine Bağlı Okurcalar Köyünde "OKURCALAR" Adı Altında Belediye Kurulmasına İlişkin Müşterek Karar	20.3.1995	22233
14.3.1995	95/44215	Trabzon İli Merkez İlçesine Bağlı Pelitli Köyünde "PELİTLİ" Adında Belediye Kurulması Hakkında Müşterek Karar	20.3.1995	22233

14.3.1995	95/44216	Adana İli Ceyhan İlçesine Bağlı Yenikent ve Eskikent Köylerinin Birleşerek "BİR- KENT" İsmiyle Belediye Kurulmasına Dair Müşterek Karar	20.3.1995	22233
14.3.1995	95/44217	Trabzon İli Akçaabat İlçesi Merkez Bucağına Bağlı Erikli, Karacakaya, Pazarcık ve Tepegören Köylerinin Birleşerek "DÖRTYOL" Adı Altında Belediye Kurulmasına İlişkin Müşterek Karar	20.3.1995	22233
14.3.1995	95/44218	Ordu İli Fatsa İlçesi Bolaman Bucağına Bağlı Hacıköy ve Aslancami Köyleri İle Çamaş İlçesine Bağlı Saitler Köyünün Aşağı ve Yukarı Bağlılarının Birleşerek Merkezi Aslancami Köyü Olmak Üzere "ASLAN-CAMI" İsmi İle Belediye Kurulması Hakkında Müşterek Karar	20.3.1995	22233
14.3.1995	95/44219	Hatay İli İskenderun İlçesine Bağlı Çetillik Köyünün Gözcüler Belediyesi Sınırları İçerisine Alınması Hakkında Müşterek Karar	20.3.1995	22233
14.3.1995	95/44220	Uşak İli Eşme İlçesi Merkez Bucağına Bağlı Fakılı Köyünün Buradan Ayrılarak Aynı İl'in Merkez İlçesi Güre Bucağına Bağlanması Hakkında Müşterek Karar	20.3.1995	22233
22.3.1995	95/44229	Kayseri İli Tomarza İlçesi Merkez Bucağına Bağlı Ortakavak Köyünün Buradan Ayrılarak Aynı İl'in Talaş İlçesi Merkez Bucağına Bağlanmasına Dair Müşterek Karar	25.3.1995	22238
22.3.1995	95/44230	Malatya İli Kale İlçesi Merkez Bucağına Bağlı Duruldu Köyünün Buradan Ayrılarak Aynı İl'in Merkez İlçesi Merkez Bucağına Bağlanmasına İlişkin Müşterek Karar	25.3.1995	22238

IX. TEBLİĞLER

Konusu	Yayımlandığı Resmi Gazetenin	
	Tarihi	Sayısı
1995 Mali Yılı Bütçe Uygulama Talimatı (Sıra No: 3)	8.1.1995	22165
1995 Mali Yılı Bütçe Uygulama Talimatı (Sıra No: 4)	10.1.1995	22167
1995 Mali Yılı Bütçe Uygulama Talimatı (Sıra No: 6)	14.1.1995	22171
1995 Mali Yılı Bütçe Uygulama Talimatı (Sıra No: 5)	18.1.1995	22175
1995 Mali Yılı Bütçe Uygulama Talimatı (Sıra No: 7)	19.1.1995	22176
Belediye Gelirleri Kanunu Genel Tebliği (Seri No: 20)	22.1.1995	22179
Trafiğe İlk Defa Çıkacak Motorlu Araçlar İçin Egzos Gazları Emisyon Değerleri Uygulama Usul ve Esasları Hakkında Tebliğ (Sanayi Genel Müdürlüğü: 95/7-8)	25.1.1995	22182

1995 Mali Yılı Bütçe Uygulama Talimatı (Sıra No: 8)	5.2.1995 22193
Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Bulunan Binek ve Taşıtlardan Model Yılı İtibariyle On Yaşını Doldurmuş Olanların Tasfiye Edilmesine Dair 1.4.1994 Tarih ve 94/5373 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı Hakkında Genel Tebliğ (Sıra No: 3)	14.2.1995 22202
1995 Mali Yılı Bütçe Uygulama Talimatı (Taşıt) (Sıra No: 11)	15.3.1995 22228
1995 Mali Yılı Bütçe Uygulama Talimatı (Tedavi Yardımı) (Seri No: 12)	29.3.1995 22242